19. VE 20. YÜZYIL İSTANBUL TÜRBELERİ

Esma KÖSEKUL

Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ
2017
Her Hakkı Saklıdır

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

Esma KÖSEKUL

19. VE 20. YÜZYIL İSTANBUL TÜRBELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

05/05/2017

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "....19. ve 20. Yüzyıl İstanbul Türbeleri..... " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐☐Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐☐Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐☐Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

05.05.2017
Esma KÖSEKUL

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mehmet YAVUZ danışmanlığında, Esma KÖSEKUL tarafından hazırlanan bu çalışma 07/04/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet YAVUZ İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Şerife TALİ İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ..... / ..... / .....

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **VI**
PLANLAR DİZİNİ ..... **VII**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **VIII**
ÖNSÖZ ..... **XVI**
GİRİŞ **1**
I. KONUYLA ALAKALI ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR **6**
II. AMAÇ VE KAPSAM **8**
III. MATERYAL VE YÖNTEM **8**

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRBE KAVRAMI VE TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ **10**
1.1. OSMANLI TÜRBE MİMARİSİ **18**
1.1.1. Erken Dönem Osmanlı Türbe Mimarisi 20
1.1.2. Klasik Dönem Osmanlı Türbe Mimarisi 24
1.1.3. Batılılaşma Dönemi Osmanlı Türbe Mimarisi (1720-1922) 27
1.1.3.1. Son Devir Osmanlı Türbeleri 32
1.1.3.1.1. Köşeleri Yuvarlatılmış Kübik Gövdeliler 33
1.1.3.1.2. Poligonal Gövdeliler 34
1.1.3.1.3. Dilimli Gövdeliler 34
1.1.3.1.4. Silindirik Gövdeliler 35

İKİNCİ BÖLÜM

19. VE 20. YÜZYIL İSTANBUL TÜRBELERİ

2.1. ŞAH SULTAN TÜRBESİ **39**
2.2. HALET (KUDRETULLAH) EFENDİ TÜRBESİ **45**
2.3. ŞEYH GALİP DEDE (ŞEYH İSMAİL ANKARAVİ) TÜRBESİ **48**
2.4. MUSTAFA RAKIM EFENDİ TÜRBESİ **50**
2.5. HÜSREV MEHMED PAŞA TÜRBESİ **53**
2.6. SULTAN II. MAHMUD TÜRBESİ **56**

2.7. NEVFİDAN KADIN TÜRBESİ 61
2.8. PRENS SABAHATTİN (HALİL RIFAT PAŞA) TÜRBESİ 63
2.9. MAHMUD CALALEDDİN EFENDİ TÜRBESİ 66
2.10. SULTAN ABDÜLMECİD TÜRBESİ 69
2.11. MUSTAFA REŞİD PAŞA TÜRBESİ 73
2.12. GÜLUSTU MÜNİRE VALİDE SULTAN TÜRBESİ 76
2.13. KARACA AHMED SULTAN TÜRBESİ 79
2.14. KEÇECİZADE FUAD PAŞA TÜRBESİ 82
2.15. ABDÜLVEDUD (YA VEDUD) TÜRBESİ 85
2.16. SERVET KADIN TÜRBESİ 88
2.17. ZEYNEP KAMİL TÜRBESİ 90
2.18. MAHMUD NEDİM PAŞA TÜRBESİ 91
2.19. ADİLE SULTAN TÜRBESİ 93
2.20. KAPTAN-I DERYA HASAN HÜSNÜ PAŞA TÜRBESİ 96
2.21. İZZET EFENDİ MEZAR YAPISI 99
2.22. ŞEHZADELER VE KADINLAR TÜRBESİ 102
2.23. ÜRYANİZADE AHMED ESAD EFENDİ TÜRBESİ 104
2.24. GAZİ OSMAN PAŞA TÜRBESİ 106
2.25. SADRAZAM AHMED CEVAD PAŞA TÜRBESİ 109
2.26. ABİDİN PAŞA TÜRBESİ 113
2.27. ŞEYH ZAFİR TÜRBESİ 116
2.28. HATİCE CANAN HANIM MEZAR YAPISI 119
2.29. MAHMUD ŞEVKET PAŞA TÜRBESİ 122
2.30. SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ 125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1. PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRBELER 133
3.1.1. Kare Planlı Türbeler 134
3.1.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler 136
3.1.3. Sekizgen Planlı Türbeler 136
3.1.4. Daire Planlı Türbeler 138

3.1.5. Baldaken Türbeler 138
3.1.6. Açık Türbeler 139
3.1.7. Anıtsal Girişli Mezar Yapıları 140
3.2. ÜSLUP ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRBELER 140
3.3. SÜSLEME ÖZELLİKLERİ 147
3.3.1. Alçı Süslemeler 147
3.3.2. Taş Süslemeler: 147
3.3.3. Kalem İşi Süslemeler: 149
3.3.4. Madeni süslemeler: 150
3.3.5. Çini Süslemeler: 150
3.4. MALZEME VE TEKNİK 151

SONUÇ 152
KAYNAKÇA 156
EKLER 164
EK 1. PLANLAR 164
EK 2. FOTOĞRAFLAR 192
ÖZGEÇMİŞ 290

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

19. VE 20. YÜZYIL İSTANBUL TÜRBELERİ

Esma KÖSEKUL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet YAVUZ

2017, 290 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mehmet YAVUZ
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Doç. Dr. Şerife TALİ

Türbe, İslam dünyasına Türkler tarafından tanıştırılıp geliştirilerek yaygınlaştırılan bir yapı tipidir. Kaynağı Orta Asya çadır geleneğine dayanmaktadır.

Lale Devri'nden itibaren Osmanlı Sanatı "Batılılaşma Süreci" içerisine girmiş ve Batılılaşma hareketleri bütün mimari eserleri etkilediği gibi türbe mimarisini de etkilemiştir. Bu devirde Barok ve Ampir üslubun açıkça görüldüğü eserler inşa edilmiştir. 18. yy'dan itibaren yapılarda Barok etkiler görülürken 19. yy sonlarında Türk Neo Klasik özelliklerini de görmek mümkün olmuştur. Batılılaşma hareketleri dönem yapılarını hem plan hem de mimari ve süsleme açısında etkilemiştir. Bu kapsamda Mimari unsurlar olarak sütun başlıkları korint tarzından ilham almıştır. Kemer formları genellikle yuvarlak tutulmuş ve Barok özellikler olarak "S" şeklinde kıvrımlar, çoklu profiller, münhani hatlar, görülmektedir. Süsleme unsurları daha abartılı bir şekilde ele alınmıştır. 19. ve 20. yy'a ait türbe mimarisini inceleyen bu çalışmada yapıların tek tek üslup analizleri yapılmaya çalışılmış ve birbirleriyle olan ilişkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türbe, Mimari, Batılılaşma

ABSTRACT

MASTER THESIS

19. AND 20. CENTURIES ISTANBUL TOMBS

Esma KÖSEKUL

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet YAVUZ

2017, page: 290

Jury: Assoc. Prof. Dr. Mehmet YAVUZ
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Assoc. Prof. Dr. Şerife TALİ

Tomb is a construction type, which was developed, extended and made known in the in the Islamic World by Turks. Its origin is based on the tent tradition of Central Asia.

Ottoman Art from the Tulip Era entered into "Westernization Process" and as it affected the whole architectural works, westernization movement also affected the tomb architecture. In this era, works, in which the Baroque and Empire style is clearly seen, were built. From the 18th century while the Baroque style was being seen in the constructions, by the end of the 19th century it became possible to see the Turkey Neo-Classical features, as well. Westernization movement affected the constructions of this period in terms of not only architecture and decoration but also plans. In this context, as architectural elements, column headings were inspired by the Corinthian style. Belt forms were often kept as round and "S" shaped curves, multiple profiles, curved lines have been seen as Baroque features. Decorative factors were used in an exaggerated way. In this study, which examines the 19th and 20th century tomb architecture, style analysis of the constructions are separately tried to make and their relation to each other is examined.

Key Words: Tomb, Architecture, Westernization

KISALTMALAR DİZİNİ

Ed.	: Editör
H	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
M.	: Miladi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vs.	: Ve Saire
y y	: Yüzyıl

PLANLAR DİZİNİ

Plan 1. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Planı 164
Plan 2. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Planı 165
Plan 3. Beyoğlu, Şeyh Galip Dede Türbesi Planı 166
Plan 4. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Planı 167
Plan 5. Eyüp, Hüsrev Mehmed PaşaTürbesi Planı 168
Plan 6. Emiönü, Sultan II. Mahmud Türbesi Planı 169
Plan 7. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Planı 170
Plan 8. Eyüp, Prens Sabahaddin Türbesi Planı 171
Plan 9. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Planı 172
Plan 10: Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Planı 173
Plan 11. Eminönü, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Planı 174
Plan 12. Fatih, Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi Planı 175
Plan 13. Üsküdar, Karacaahmet Türbesi Planı 176
Plan 14. Eminönü, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Planı 177
Plan 15. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Planı 178
Plan 16. Fatih, Servet Kadın Türbesi Planı 179
Plan 17. Eminönü, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Planı 180
Plan 18. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Planı 181
Plan 19. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Planı 182
Plan 20. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Planı 183
Plan 21. Eyüp, Üryanizade Ahmet Esad Efendi Türbesi Planı 184
Plan 22. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi Planı 185
Plan 23. Fatih, Sadrazam Ahmet Cevad Paşa Türbesi Planı 186
Plan 24. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Planı 187
Plan 25. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Planı 188
Plan 26. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Planı 189
Plan 27. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Planı 190
Plan 28. Eyüp, Sultan Mehmet Reşat Türbesi Planı 191

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Genel Görüntüsü 192
Fotoğraf 2. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Revak Bölümü 192
Fotoğraf 3. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Giriş Kapısı 193
Fotoğraf 4. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Girişi Solunda Bulunan Pencere 193
Fotoğraf 5. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Üst Pencereler 193
Fotoğraf 6. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Pencere Düzenlemesi 194
Fotoğraf 7. Eyüp, Şah Sultan Türbesinde Bulunan Sandukalar 194
Fotoğraf 8. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Revak Üzerini Örten Tonozun Kalem İşi Süslemeleri 195
Fotoğraf 9. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Revak Üzerini Örten Kubbenin Barok Kalem İşi Süslemeleri 195
Fotoğraf 10. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeleri 196
Fotoğraf 11. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Avlu Kapısındaki Altı Satırlık Kitabe Sağ Bölüm 196
Fotoğraf 12. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Avlu Kapısındaki Altı Satırlık Kitabe Sol Bölüm 197
Fotoğraf 13. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Avlu Kapısının İç Yüzündeki Yazı Panosu .. 197
Fotoğraf 14. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Giriş Üzerinde Bulunan Bitkisel Bezemeli Taç ve Yazı Panosu 198
Fotoğraf 15. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Girişin Sağında Yar Alan Pencerenin Üstündeki Yazı Panosu 198
Fotoğraf 16. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Genel Görünüm 199
Fotoğraf 17. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Pencere Kemerlerini Taşıyan Sütunun Bitkisel Bezemeli Başlığı 199
Fotoğraf 18. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Saçak Köşelerindeki Bitkisel Bezeme .. 200
Fotoğraf 19. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Demir Şebekeli Pencereleri 200
Fotoğraf 20. Beyoğlu, Şey Galip Dede Türbesi Genel Görüntüsü 201
Fotoğraf 21. Beyoğlu, Şeyh Galip Dede Türbesi İç Mekan 201
Fotoğraf 22. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Genel Görüntüsü 202
Fotoğraf 23. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Giriş Bölümü 202
Fotoğraf 24. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi İç Mekan 203

Fotoğraf 25. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Dış Cephe Süslemesi 203
Fotoğraf 26. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Mezar Üzerindeki Süslemeler 204
Fotoğraf 27. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Kuzey Doğu Duvardaki Kitabe .. 204
Fotoğraf 28. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Görüntüsü 205
Fotoğraf 29. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Mekan 205
Fotoğraf 30. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Cephedeki Plastır Başlığı 205
Fotoğraf 31. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Cephede Yer Alan Süsleme .. 206
Fotoğraf 32. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Cephe Süslemesi 206
Fotoğraf 33. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Duvar Yüzeyindeki Kalem İşi Süsleme 207
Fotoğraf 34. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Mekandaki Kalem İşi Süslemeler 207
Fotoğraf 35. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler 208
Fotoğraf 36. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Demir Şebekeli Pencereleri 208
Fotoğraf 37. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Genel Görüntüsü 209
Fotoğraf 38. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Giriş Bölümü 209
Fotoğraf 39. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Pencere Düzenlemesi 210
Fotoğraf 40. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Giriş Kapısı 210
Fotoğraf 41. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekan 210
Fotoğraf 42. Eminönü, Sultan II. Mahmut'un Sandukası 210
Fotoğraf 43. Eminönü, Sulta II. Mahmut Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler 211
Fotoğraf 44. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Saçak Süslemeleri 212
Fotoğraf 45. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Kubbe İçindeki Alçı Süslemeler . 212
Fotoğraf 46. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekândaki Alçı Süslemeler 213
Fotoğraf 47. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekândaki Alçı Süslemeler 213
Fotoğraf 48. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekânda Kapı Üzerinde Bulunan Kitabe 214
Fotoğraf 49. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Genel Görüntüsü 215
Fotoğraf 50. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Giriş Kapısı 215
Fotoğraf 51. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi İç Mekân 216
Fotoğraf 52. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Tonoz İçindeki Alçı Süslemeler 216

Fotoğraf 53. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Genel Görüntüsü 217
Fotoğraf 54. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Giriş Kapısı 217
Fotoğraf 55. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Pencereleri 218
Fotoğraf 56. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi İç Mekân 218
Fotoğraf 57. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Dış Cephe Taş ve Demir Süslemeleri .. 219
Fotoğraf 58. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Dış Cephedeki Taş Süsleme 219
Fotoğraf 59. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi İç Duvar Yüzeyindeki Kalem İşi Süslemeler 220
Fotoğraf 60. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler . 220
Fotoğraf 61. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Dış Cephe Görüntüsü 221
Fotoğraf 62. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi İç Mekân 221
Fotoğraf 63. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Dış Cephe Taş Süsleme 222
Fotoğraf 64. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Dış Cephe Taş Süsleme 222
Fotoğraf 65. Eyüp, Mamut Celalettin Efendi Türbesi İç Duvar Yüzeyindeki Kalem İşi Süslemeler 222
Fotoğraf 66. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Tonoz İçindeki Kalem İşi Süslemeler 223
Fotoğraf 67. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Lir Motifli Demir Şebekeli Pencere 223
Fotoğraf 68. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Genel Görüntü 224
Fotoğraf 69. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi İç Mekânda Bulunan Sandukalar 224
Fotoğraf 70. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi İç Mekândaki Süslemeler 225
Fotoğraf 71. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Kubbe İçindeki Süslemeler 225
Fotoğraf 72. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabe 226
Fotoğraf 73. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi İç Mekândaki Pencereler Üzerinde Bulunan Hat Levhaları 226
Fotoğraf 74. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Genel Görüntüsü 227
Fotoğraf 75. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Güney Cephesi 227
Fotoğraf 76. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Giriş Bölümü 228
Fotoğraf 77. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler 228

Fotoğraf 78. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler 229
Fotoğraf 79. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi İç Mekândaki Alçı Süslemeler 229
Fotoğraf 80. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe 230
Fotoğraf 81. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Genel Görüntüsü 231
Fotoğraf 82. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Plastır Başlığı 231
Fotoğraf 83. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Giriş Kapısı 232
Fotoğraf 84. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi İç Mekân 232
Fotoğraf 85. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi İç Mekândaki Kalem İşi Süslemeler 233
Fotoğraf 86. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler 233
Fotoğraf 87. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Sandukaları Çevreleyen Ahşap Korkuluk 234
Fotoğraf 88. Üsküdar, Karaca Ahmed Türbesi Genel Görüntüsü 235
Fotoğraf 89. Üsküdar, Karaca Ahmed Türbesi Giriş Kapısı 235
Fotoğraf 90. Üsküdar Karaca Ahmed Türbesi İç Mekân 236
Fotoğraf 91. Üsküdar Karaca Ahmed Türbesi Giriş Üzerindeki Kitabe 236
Fotoğraf 92. Fatih Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Genel Görüntüsü 237
Fotoğraf 93. Fatih Keçesizade Fuad Paşa Türbesi Giriş Kapısı 237
Fotoğraf 94. Fatih Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Pencere Düzenlemesi 238
Fotoğraf 95. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi İç Mekân 238
Fotoğraf 96. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Sandukalar 238
Fotoğraf 97. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler ... 238
Fotoğraf 98. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler ... 239
Fotoğraf 99. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler 239
Fotoğraf 100. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Genel Görüntüsü 240
Fotoğraf 101. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Giriş Kapısı 240
Fotoğraf 102. Eyüp, Abdülvedud Türbesi İç Mekân 241
Fotoğraf 103. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabe 241
Fotoğraf 104. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Güney Duvarda Bulunan Kitabe 242
Fotoğraf 105. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Pencere Üzerinde Buluna Kitabe 242
Fotoğraf 106. Fatih, Servet Kadın Türbesi Genel Görüntüsü 243

Fotoğraf 107. Fatih, Servet Kadın Türbesi Dış Cephede Taş Süsleme.....243
Fotoğraf 108. Fatih, Servet Kadın Türbesi Dış Cephedeki Kabartma Rozet ve Taş Süslemeler 243
Fotoğraf 109. Servet Kadına Ait Mezar Sandukasındaki Taş Kabartma Süslemeler ..244
Fotoğraf 110. Fatih, Servet Kadın Türbesi Mezar Taşı ve Üzerinde Buluan Kitabe...244
Fotoğraf 111. Üsküdar, Zeynep Kamil Türbesi Genel Görüntüsü.....245
Fotoğraf 112. Üsküdar, Zeynep Kamil Türbesi Giriş Kapısı.....245
Fotoğraf 113. Üsküdar, Zeynep Kamil Türbesi Volütlü Konsol ve Üçgen Alınlık.....246
Fotoğraf 114. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Genel Görüntüsü 247
Fotoğraf 115. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Giriş Kapısı 247
Fotoğraf 116. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Plastır Başlıkları.....248
Fotoğraf 117. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi İç Mekândaki Sandukalar 248
Fotoğraf 118. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler 249
Fotoğraf 119. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Güney Cephedeki Pencere Kemerinde Bulunan Kitabe 249
Fotoğraf 120. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Genel Görüntüsü.....250
Fotoğraf 121. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Mezar Sandukaları.....250
Fotoğraf 122. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Giriş Holündeki Tonoz İçinde Bulunan Kelem İşi Süslemeler.....251
Fotoğraf 123. Eyüp, Adile Sultan Türbesi İç Mekândaki Kalem İşi Süslemeler.....251
Fotoğraf 124. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Alçı Süslemeler.....252
Fotoğraf 125. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Giriş Kapısı Demir Kanatları.....252
Fotoğraf 126. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Pencere Şebekesi 253
Fotoğraf 127. Eyüp, Adile Sulta Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Sultan Abdülmecid'e Ait Tuğra.....253
Fotoğraf 128. Eyüp, Kaptan- ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi Doğu Cephesi.....254
Fotoğraf 129. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi İç Mekân 254
Fotoğraf 130. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler.....255
Fotoğraf 131. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi Kemer Kilit Taşlarındaki Süslemeler 255

Fotoğraf 132. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephesi 256
Fotoğraf 133. Eyüp, İzzet Efendi Türbesi Mezar Yapısı Üzerindeki Besmele Yazısı 256
Fotoğraf 134. Eyüp, İzzet Efendi TMezar Yapısı İçi, Taş Sanduka ve Başlığı 257
Fotoğraf 135. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Süslemeler 257
Fotoğraf 136. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Süslemeler 258
Fotoğraf 137. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Süslemeler 258
Fotoğraf 138. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Sandukası 259
Fotoğraf 139. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Başlığı Üzerindeki Kitabe 259
Fotoğraf 140. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Dış Cephe 260
Fotoğraf 141. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Giriş Bölümü 260
Fotoğraf 142. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Saçak-Konsül Bağlantısı 261
Fotoğraf 143. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi İç Mekân..... 261
Fotoğraf 144. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Süslemeli Kilit Taşı..... 262
Fotoğraf 145. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Ahşap Korkuluk 262
Fotoğraf 146. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi Arka Cephesi..... 263
Fotoğraf 147. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi Ön Cephesi..... 263
Fotoğraf 148. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi İç Mekân 264
Fotoğraf 149. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler..... 264
Fotoğraf 150. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi Ön Cephesi 265
Fotoğraf 151. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi İç Mekân 265
Fotoğraf 152. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi Dış Cephe Süslemesi 265
Fotoğraf 153. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Genel Görüntüsü..... 266
Fotoğraf 154. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Giriş Cephesi 266
Fotoğraf 155. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Güney Batı Cephesi..... 267
Fotoğraf 156. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi İç Mekan..... 267
Fotoğraf 157. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Dış Cephe Süslemesi 268
Fotoğraf 158. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Eyvan Kemeri Üzerindeki Kitabe 268
Fotoğraf 159. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Giriş Kemeri İçinde Bulunan Kitabe 269
Fotoğraf 160. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Sütun-Duvar Düzeni..... 270
Fotoğraf 161. Fatih, Abidin Paşa'nın Türbesi-İçerden 270

Fotoğraf 162. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Taş Süslemeler.....271
Fotoğraf 163. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Giriş Lento Üzerindeki Kitabe Sağ Bölümü 271
Fotoğraf 164. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Giriş Lento Üzerindeki Kitabe Orta Bölüm 272
Fotoğraf 165. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Kubbe Kasnağı İçindeki Yazı Kuşağı 272
Fotoğraf 166. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Görüntüsü.....273
Fotoğraf 167. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi İç Mekân.....273
Fotoğraf 168. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephelerdeki Taş Süslemeler.....273
Fotoğraf 169. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephelerdeki Taş Süslemeler.....274
Fotoğraf 170. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephelerdeki Taş Süslemeler.....274
Fotoğraf 171. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler....275
Fotoğraf 172. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Pencerelerdeki Madeni Süslemeler 275
Fotoğraf 173. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı Dış Görüntüsü.....276
Fotoğraf 174. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Kabartma Süslemeler.....276
Fotoğraf 175. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabeler.....277
Fotoğraf 176. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı İç Cephede Bulunan Kitabe 277
Fotoğraf 177. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Genel Görüntüsü 278
Fotoğraf 178. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Güney Batı Cephesi.....278
Fotoğraf 179. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Köşelerdeki Kulecikler.....279
Fotoğraf 180. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Eyvan İçinden Görüntü ve Taş Sandukalar 279
Fotoğraf 181. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Köşe Kuleciği Üzerindeki Süslemeler 280
Fotoğraf 182. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Sütun Başlığı Üzerindeki Rozet Çiçeği.....280
Fotoğraf 183. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Lahit Üzerindeki Süslemeler.....281
Fotoğraf 184. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Duvar Payesi Üzerindeki Kitabe..281

Fotoğraf 185. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Eyvan Kubbesi ve Altındaki Kitabe Kuşağı 282
Fotoğraf 186. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi, Lahit Üzerinde Bulunan Kitabeler 282
Fotoğraf 187. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi, Lahit Üzerinde Bulunan Kitabeler 283
Fotoğraf 188. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Ön Cephesi 284
Fotoğraf 189. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Giriş Üzerinde Bulunan Kitabeler 284
Fotoğraf 190. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Pencere Düzenlemesi 285
Fotoğraf 191. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Dış Cephesi-Detay 285
Fotoğraf 192. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Kenar Hücreleri 286
Fotoğraf 193. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Mekân ve Mekânda Bulunan Sandukalar 286
Fotoğraf 194. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Dış Cephedeki Pencere Alınlığındaki Kabartma Tekniğindeki Taş Süslemeler 287
Fotoğraf 195. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini Süslemeler 287
Fotoğraf 196. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini Süslemeler 288
Fotoğraf 197. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini Süslemeler 288
Fotoğraf 198. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini ve Kalem İşi Süslemeler 289
Fotoğraf 199. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler 289

ÖNSÖZ

Türkler, ata kültürlerine verdikleri önem nedeniyle ölülerine saygı duymuş, cesetleri korumak amacıyla mumyalamış ve kurgan denilen mezarlara gömmüşlerdir. İslamiyetin etkisiyle birlikte kurganlar türbe yapısına dönüşmüş ve zamanla türbe yapılarının boyutları büyüyerek yapılar abidevi bir görünüm kazanmıştır. Osmanlının erken döneminde türbe yapıları Bursa'da yaygın olarak görülürken Klasik ve Batılılaşma dönemlerinde türbe yapıları, İstanbul'da yaygınlaşmıştır.

"19. ve 20. yy İstanbul Türbeleri" adlı bu çalışma, türbe mimarisnin gelişimini, Omanlı türbelerinin Batılılaşma sürecinde geçirdiği değişimleri, son döneme ait türbelerin plan, mimari, tarihi, üslup ve süsleme özelliklerini detaylıca incelemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmalarım süresince bilgi ve deneyimleriyle her zaman destek olan danışmanım sayın Prof. Dr. Mehmet YAVUZ'a, Prof Dr. Hüseyin YURTTAŞ'a, Doç. Dr. Şerife TALİ'ye ve diğer bölüm hocalarıma teşekkür ederim. İstanbul'daki çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğüne ve çalışanlarına, emek ve destekleriyle hep yanımda olan eşim Mustafa KÖSEKUL'a, kardeşim Muhammet KÖSE'ye, annem ve babama teşekkür ederim. Bu çalışmanın konuyla ilgilenenlere yararlı olması dileği ile…

Erzurum-2017 Esma KÖSEKUL

GİRİŞ

XVI. yüzyılda Klasik Osmanlı mimarisi, Mimar Sinan'la zirveye ulaşmış ve XVII. yüzyıl sonuna kadar mimaride, bu Büyük Usta'nın etkileri devam etmiştir. XVIII. yüzyıl başlarından itibaren ise Osmanlı sanatı ve mimarisinde Batı etkileri kendini göstermeye başlamıştır[1]. Batılılaşma etkileri, Lale Devri ile[2] ilk olarak Kâğıthane'de başlamış, ancak Avrupa mimarisine benzemekten daha çok Osmanlı mimarisinin özgün kalıplarına yenilikler getirme çabasına girilmiştir[3]. Lale Devri'yle başlayan Batı etkileri, artarak devam etmiş ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı mimarisinde yoğun bir şekilde Barok ve Rokoko üslupları görülmeye başlanmıştır[4].

Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi, 1720 yılı Ekim ayında Fransa'ya gönderilmiş ve Paris'te güzel bir şekilde karşılanmıştır. Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet, Paris'te gözlemler yapmış ve buradan yazdığı mektuplarla Sultan III. Ahmet ve Sadrazam İbrahim Paşa ile saray ileri gelenlerinin dikkatini Paris'teki saraylar, köşkler ve bahçeler üzerine çekmiştir. Böylece saray muhitinde ve ileri gelen ailelerde Kâğıthane ve Boğaziçi'nde Avrupa'dakilere benzer binalar ve bahçeler meydana getirme isteğini uyandırmıştır[5]. Bu şekilde başlayan ilişkilerin zaman içinde artarak devam etmesiyle, Batı'daki sanatın etkileri mimarimizi de etkilemiş ve Barok, Ampir üslup izlerinin açıkça görüldüğü eserler inşa edilmiştir[6].

Etkilenmeler daha çok tezyinat ve tezyinatla ilgili yapısal unsurlar üzerinde olmuş ve mimarideki geleneksel yapı tipleri korunmuştur[7]. Bu dönemde, Klasik Osmanlı devrinde oldukça gösterişli olarak inşa edilen dini mimarinin yerini zamanla daha mütevazı büyüklükteki yapılar almıştır[8].

---

[1] Yılmaz Can, Recep Gün, *Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006, 252.
[2] Mehmet Kahyaoğlu, Paola Torre, *Akdeniz'de İslam Sanatını Keşfedin*, Ege Yayınları, İstanbul 2007, 254.
[3] Ayda Arel, *On sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Evi, İstanbul 1975, 29.
[4] Can ve Gün, 252.
[5] Ernst Diez, Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007, 188.
[6] Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, 34
[7] Can ve Gün, 252.
[8] Mehmet Kahyaoğlu, Paola Torre,"Osmanlı Topraklarında Batı Etkisi", *İslam Sanatını Keşfedin*, Ege yayınları, İstanbul 2007, 254.

Mimarideki bezeme artık daha fazla önem kazanmış ve Barok, Rokoko bezemelerin ağırlığının hissedildiği, bol kavisli ve dalgalı motifler eserlerde yerini almıştır[9]. Yeni üslup unsurları, özellikle bitkisel bezemelerde daha natüralist bir yaklaşımla kendini göstermiştir. Bu, çiçeklerin zengin dünyasının tek başına bir ilham kaynağı olduğu bezeme türüdür. Mimarideki bezeme unsurları, yatay ve dikey çizgiler ya da ışık ve gölge arasında kontrast oyunlarının yapılmasına neden olmuştur. Bu uygulamaların hepsi oldukça orijinal sonuçlar vermiştir. Geleneksel Osmanlı sanatında artık, akantus (kenger) yaprakları ve "c" ile "s" kıvrımlarının yer aldığı dekoratif unsurlar görülmeye başlanmıştır[10].

Batılılaşmayla ilgili ilk etkiler daha çok çeşme ve sebillerde görülmektedir. Bu bağlamda *III. Ahmed* (1729), *Üsküdar* (1732) ve *Tophane* (1732) çeşmeleri önemli örnekler arasındadır.[11].

Batı etkilerin Türk mimari unsurlarıyla birlikte kullanılması saf Barok uygulamasına imkân vermemiş ve geleneksel yapı detayları XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. XVIII. yüzyılda Osmanlı mimarisine katılarak geleneksel yapı uygulamalarıyla harmanlanan Barok ve Rokoko elemanlarının belirli oranlarda kullanımıyla ortaya çıkan yeni akım "Türk Barok'u" olarak isimlendirilmiştir[12].

Türk Barok'unda, Avrupa Barok'undan çok Fransız Rokoko özellikleri görülmekte olup, Betül Bakır, dekoratörlerin yönlendirilmesiyle gelişen karakteristik çizgisel formlarla, deniz kabuğu motifi vs. gibi bazı Barok elemanların aşırı stilizasyonundan oluşan, "Rokay Akım" ın[13] uygulandığı dekorasyon elemanlarına da rastlanabileceğini bildirir[14].

İstanbul'da Beyoğlu İlçesinde bulunan 1740 tarihli *Mehmet Emin Ağa Sebili*, erken 18. yüzyıl mimarisinin dönüm noktasını oluşturur. Bu yapıda Avrupa'dan alınan

[9] Kahyaoğlu ve Torre, 254.
[10] Kahyaoğlu ve Torre, 254.
[11] Can ve Gün, 252.
[12] Betül Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, Nobel Yayın, Ankara 2003, 50.
[13] Rokay Akım: İstiridye kabuğu biçiminde içbükey, Batı kökenli bir bezeme öğesini barındıran akım. Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, 203.
[14] Betül Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 51.

motifler kullanılmış olsa da Rokoko üslubu Türkiye'de ilk kez sistematik olarak ve yapının tümünü kapsayacak bir biçimde kullanılmıştır[15].

İstanbul Fatih'te bulunan *Nur-u Osmaniye Camii*, ise Barok etkilerin kendini gösterdiği en önemli ve ilk büyük dini mimari eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlının son döneminde görülen Batı tesirli etkilenmeler, diğer yapıları etkilediği gibi türbe mimarisini de etkisi altına almıştır. Son döneme ait türbe yapılarında, pencere formlarında önemli değişiklikler görülmekle birlikte cephelerde iki sıra pencere dizisi geleneği devam etmiştir[16]. Basık ya da sivri kemerler yerini, dekoratif kemerlere bırakmıştır. Pencerelerde, üst sıralarda tam kemerli, fistolu kemerli ve daire pencereler gibi farklı pencere uygulamalarının denendiği görülmektedir[17]. Giriş açıklıkları, birçok eserde hem dışta hem de içte portal gibi düzenlenmiştir. Barok etkisi altındaki türbelerde kubbeler yükseltilmiş, kubbeye geçiş unsurlarında geleneklerden vazgeçilmemiş ve genellikle yuvarlak kemerler arasında bulunan pandantiflerle kubbeye geçiş sağlanmıştır[18].

Son devir Osmanlı türbe yapılarında süsleme, cephelerde yoğunlaşmış, özellikle giriş açıklığının etrafında toplanan kabartma tekniğiyle uygulanmış taş süsleme, bazı eserlerde dış pencere üstlerinde de yoğun olarak kullanılmıştır.

İstanbul'da Fatih İlçesinde, Nuruosmaniye Camii avlusunda bulunan *Şehsuvar Sultan Türbesi* (1755), dış mimarisindeki güçlü iç bükey kornişler, zengin silmeler, kemer profilleri ve sütun başlıklarıyla Barok bir yapıyı sergileyen ilk türbe örneklerindendir[19].

İstanbul Fatih'te, Laleli Külliyesi içerisinde yer alan *Sultan III. Mustafa Türbesi*'nde de (1763) ongen plan üzerine daha yalın mimari düzenlemelerle Barok etkiler devam etmiştir[20]. İstanbul'da Fatih Camii'nin yanında bulunan Barok

[15] Ayda Arel, *On sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İ. T. Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1975, 51.
[16] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 37.
[17] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 88.
[18] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 37.
[19] Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul 2007, 536.
[20] Ali Ziyrek, *Batı Mimari Üsluplarının Osmanlı Türbe Mimarisine Yansıması*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Saatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, 105.

üslubundaki *Nakşı-dil Sultan Türbesi* (1817), Barok üsluplu türbeler arasında en karakteristik örneklerden biridir[21].

Osmanlının son döneminde, Barok ve Rokoko gibi Ampir üslup da Osmanlı sanatını etkisi altına almıştır. Ampir üslubun etkileri ise Osmanlı sanatında Sultan III. Selim (1789-1807) zamanında ortaya çıkmış, Sultan II. Mahmut (1808-1830) zamanında ve sonrasındaki dönemlerde artarak yaygınlık kazanmıştır. Bu üslup da Barok üslup gibi Osmanlı mimarisinde daha çok süslemede kullanılmıştır[22].

Ampir üslubunun ilk ve yoğun etkileri daha çok saray mimarisinde etkili olmuştur. XIX. yüzyıl başlarında İstanbul'da yabancı mimarlar tarafından yapılan, ancak günümüze ulaşmayan bazı saray yapıları Ampir üslubun etkilerinin görüldüğü ilk yapılardır. Ampir üslubunun etkilerini barındıran mevcut Osmanlı saray yapıları arasında *Topkapı Sarayı*'nın bazı bölümleri ile *Dolmabahçe* (1853), *Beylerbeyi* (1865) ve *Çırağan* (1871) sarayları, Sultan Abdülmecit zamanında kurulmuş *Ihlamur* (1855) ve *Küçüksu* (1857) kasırları bulunmaktadır. Ancak bu yapılarda Ampir ve Barok özellikler bir arada görülmektedir[23]. Ampir üslup Osmanlı türbe mimarisini de etkisi altına almış ve eserlerde daha çok süslemede, saçak ve silme gibi yapısal unsurlar üzeride Ampir üslup kendini göstermiştir. *Sultan II. Mahmud Türbesi* (1839) ise Ampir üslubun kendini en net gösterdiği türbe yapılarındandır.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru genellikle yabancı mimarların ellerinde olan Osmanlı mimarisinde, Yunan, Roma, Barok ve Rönesans gibi Batılı sanat etkileri, Doğu kökenli etkiler ile Osmanlı-Türk etkilerinin birlikte yer aldığı bir anlayış görülmeye başlanmıştır. Farklı üslupların bir arada görüldüğü bu dönem Karma/Eklektik üsluplar dönemi olarak adlandırılmıştır[24]. Bu etkiler, Osmanlı türbe mimarisinde de kendini göstermiştir. Son dönemde inşa edilen Osmanlı türbelerinde daha çok Eklektik üslup özellikleri görülmektedir. *Mustafa Reşid Paşa Türbesi* (1860), *Keçecizade Fuad Paşa Türbesi* (1868), *Zeynep Kamil Türbesi* (1882), Eklektik üslupta inşa edilmiş önemli türbe örnekleridir.

---

[21] Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1954, 467.
[22] Can ve Gün, 254.
[23] Can ve Gün, 254.
[24] Can ve Gün, 255.

XIX. yüzyılda batıdaki gelişmeler incelendiğinde ise yapıların özellikle dış cephelerinin biçimlenişlerinde, geçmiş mimari üslup elemanlarının yeniden hâkim olduğu görülür. Neo-Klasizm[25] olarak adlandırılan bu davranışın, mimaride sadece cephelerinin biçimlendirilişinde yer aldığı görülmektedir[26]. Mimarlıkta "Neo-Klasizm", Avrupa'da, 18. yüzyılın sonlarına doğru, Barok ve Rokoko üsluplarına bir tepki olarak doğmuştur ve Antikite'ye benzeyen bir tasarım ve tutumun ifadesidir[27]. Yapılarda, Neo Klasik üslup özellikleri olarak üçgen alınlıklar, sütun dizileri, plastırlar, iyon, korint ve dor başlıklara sahip sütunlar, girlandlar görülmektedir.

XIX. yüzyılın sonlarında Batı'da olduğu gibi Osmanlı toplumunda da yabancı mimarlar ve ustalar tarafından ortaya konan Batı tarzındaki mimari anlayış, tepkiye neden olmuştur. Bu tepkiler sonucunda mimaride yeniden Klasik Türk üslubuna dönüş çabaları başlamıştır. Neo Klasik Türk üslubu diye adlandırılan bu üslubun başını Vedat Tek ve Mimar Kemalettin çekmiştir. Türk sanatı ve mimarisine ait belli başlı formlar, bu yeni milli mimari anlayışında ölçüsüzce bir araya getirilerek kullanılmıştır[28].

1930'larda son bulan Neo Klasik anlayış[29] diğer üsluplar gibi Osmanlı türbe mimarisini etkisi altına almış ve yapılarda Klasik Türk üslubuna dönüş çabaları başlamıştır. Bununla birlikte yapılarda simetri ve tezyinat ön cephede toplanmış, portal niteliğindeki girişlere yer verilmiş ve girişler cephenin tam ortasına yerleştirilmiştir. Cephelerde artık, sivri kemerli, basık kemerli ya da dikdörtgen şekilli pencereler kullanılmaya başlanmıştır. Barok dönemde görülen dış cephelerdeki süsleme Klasik dönemde olduğu gibi tekrar iç mekâna alınmıştır. 1901 yılında inşa edilen *Ahmed Cevad Paşa Türbesi*, Türk Neo Klasik üslunun ilk örtneklerinden olmasıyla dikkat çekicidir. Fatih, *Gazi Osman Paşa Türbesi* (1900), Eyüp, *Sultan Reşat Türbesi* (1911- 1912) Neo Klasik Üslubun görüldüğü diğer türbe örneklerindendir.

[25] Neo Klasik Üslup: Yeni Klasizm anlamına gelen Neo Klasizm, Antik ve Roma dönemlerinde kullanılan klasik mimarinin yeniden canlandırılmasıdır.
[26] Metin Sözen, Mete Tapan, *50 Yılın Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, 53.
[26]Halil Özkan, *Sanat ve Klasik, Sanat Araştırmaları I*, Klasik Yayınları, İstanbul 2006, 88.
[27] Özkan, 88.
[28] Can ve Gün, 255.
[29] Can ve Gün, 256.

I. KONUYLA ALAKALI ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Son dönem Osmanlı türbeleriyle ilgili bilimsel anlamda kaynak kitap sınırlıdır. Bu kaynaklardan 1992'de yayımlanan Hakkı Önkal'a ait "*Osmanlı Hanedan Türbeleri*" isimli çalışmanın bir bölümünde, Son Dönem Osmanlı hanedan üyelerine ait bazı türbelerin tarihi, planı, mimarisi, üslup ve süsleme özellikleri üzerinde durulmuştur. Türbeler için önemli bir kaynak niteliği taşıyan kitapta, yapıların planlarına ve yapılar üzerinde yer alan kitabelerin Türkçe okunuşlarına yer verilmesiyle eser, daha sonraki araştırmacılara yol gösterici olmuştur.

1986 yılında yayımlanan Oktay Aslanapa'ya ait "*Osmanlı Devri Mimarisi*" adlı kitabın bir bölümünde, Son Dönem Osmanlı türbelerinden birkaçı genel hatlarıyla kısaca tanıtılmıştır. Kitaptaki türbeler ile ilgili bölüm, Batılılaşma dönemine ait türbelerin planlarını içermesi bakımından önemli olup, türbelerle ilgili bilgilerin çok kısa olmasından dolayı eksiktir.

Konuyla ilgili bir diğer kitap, 1989 yılında yayımlanan Yıldız Demiriz'e ait "*Eyüp'te Türbeler*" isimli çalışmadır. Kitapta, Eyüp'te bulunan türbeler genel hatlarıyla tanıtılmış, türbelerde bulunan kitabelerin Türkçe okunuşları, türbelerin o tarihteki durumunu gösteren fotoğrafları ve planları verilmiştir. Eser, kitabelerin Türkçe okunuşları, fotoğraflar ve planlar açısından önemli olup daha sonraki araştırmacılara yol gösterici olmuştur.

1998 yılında yayımlanan "*19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm*" isimli, Betül Bakır' a ait kitabın bir bölümünde 19. yüzyıla ait Oryantalist etkili bazı türbe yapıları tarihçe, plan, mimari, üslup ve süsleme özellikleri bakımından incelenmiş ve türbelerin o tarihteki durumlarını gösteren fotoğraflara yer verilerek bilgiler doğrulanmaya çalışılmıştır. Çalışma, türbelerin o tarihteki fotoğraflarını içermesi, üslup değerlendirmesine geniş yer verilmesi bakımından önemlidir, ancak eserin türbelerle ilgili bölümü, türbelere ait kitabelerin olmaması ve planların olmaması bakımından eksiktir.

2005 yılında yayımlanan, Serhat Teksarı'ya ait "*Büyük İstanbul Türbeleri ve İstanbul'da Tüm Ziyaret Yerleri Rehberi*" isimli çalışmada İstanbul'da bulunan türbeler plan, mimari, üslup ve süsleme açısından değerlendirilmiş, türbelerde yer alan kitabelerin Türkçe okunuşları ve türbelerde medfun olan kişiler hakkında bilgiler

aktarılmıştır. Eser, türbelerde yer alan kitabelerin Türkçe okunuşlarına yer verilmesi ve türbelerde medfun olan kişiler hakkında geniş bilgi verilmesi açısından önemli bir kaynak olup araştırmacılar için yol göstericidir. Ancak çalışma, türbelerle ilgili fotoğraf ve planları içermemesinden dolayı eksiktir.

2007 yılında yayımlanan "*Osmanlı Devri Mimarisi*" isimli Doğan Kuban'a ait çalışmanın bir bölümünde Osmanlı Son Dönemine ait bazı türbeler genel hatlarıyla anlatılmış ve türbelerin fotoğraf ve planlarıyla bilgiler desteklenmiştir. Kitabın türbeler ile ilgili olan bölümü, diğer çalışmalara göre daha yeni bilgiler vermesi, fotoğraf ve planlarla desteklenmesi açısından önemlidir.

Son dönem Osmanlı türbeleriyle ilgili makaleler de kitaplar gibi sınırlıdır. Çeşitli ansiklopedilerde, türbeler ile ilgili kısa bilgilerin yer aldığı makalelere yer verilmiştir. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nin 1994 yılında yayımlanan V. cildinde, Zeynep Ahunbay tarafından yazılmış "*Hattat Mustafa Rakım Efendi Türbesi"*, 1994 yılında yayımlanan VII. cildinde, Gülsün Tanyeli tarafından yazılan "*Türbeler*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'*nin 2010'da yayımlanan XXXIX. cildinde, Afife Batur tarafından yazılmış "*Şeyh Zafir Külliyesi*", *Türk Ansiklopedisi'*nin 1983 yılında yayımlanan XXXII. cildindeki Günay Tümer'e ait "*Türbe*" isimli makale bunlara örnektir.

Osmanlı Son Devir türbeleriyle ilgili bilimsel kaynaklardan bir diğeri ise çeşitli üniversitelerde hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleridir. 1988 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Taha Ömer Tahsinoğlu tarafından hazırlanan "*İstanbul'da Osmanlı Türbeleri'nin Tipolojisi*" isimli Sanat Tarihi Doktora tezinde, türbe mimarisinin gelişimi detaylıca anlatılmış ve İstanbul'da bulunan, Osmanlı erken, klasik ve batılılaşma dönemlerine ait bazı türbelerin plan, mimari, üslup ve süsleme özelliklerine değinilmiştir. Eser, türbe mimarisinin gelişimi hakkında geniş bilgi içermesi bakımından önemlidir.

Bu bağlamda yapılmış bir diğer tez çalışması ise 2004 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Ali Ziyrek tarafından hazırlanan "*Batı Mimari Üsluplarının Osmanlı Türbe Mimarisine Yansıması*" isimli Sanat Tarihi Yüksek Lisans tezidir. Bu çalışmada, Osmanlı Batılılaşma döneminde inşa edilen bazı türbeler plan, mimari, üslup ve süsleme açısından değerlendirilmiş, türbelere ait fotoğraf

ve planlarla verilen bilgiler desteklenmiştir. Çalışma daha sonraki araştırmacılar için yol gösterici omuştur.

II. AMAÇ VE KAPSAM

Bu çalışma, 19. ve 20. yüzyıla ait otuz adet türbeyi kapsamaktadır. Daha önce yapılmış olan çalışmalarda görülen eksikliklerin tamamlanması, 19. ve 20. yüzyıla ait Osmanlı türbelerinin Batılılaşma hareketlerinden etkilenmelerinin, plan, mimari, tarihi, üslup ve süsleme özelliklerinin ayrıntılı olarak araştırılması, Osmanlı-Türk mimarisindeki yerlerininin tespit edilmesi ve ilgili çevrelerin değerlendirmesine açılması amacıyla *19. ve 20. Yüzyıl İstanbul Türbeleri* isimli bu çalışma hazırlanmıştır.

Çalışmada, 19. ve 20. yüzyıla ait otuz türbe plan, mimari, süsleme ve üslup özellikleri bakımından incelenmiş, türbelerde bulunan kitabelerin Türkçe okunuşları verilmiş, türbelere ait fotoğraf ve planlarla verilen bilgiler desteklenmiştir.

III. MATERYAL VE YÖNTEM

"*19. ve 20. yüzyıl İstanbul Türbeleri*" isimli bu çalışmada Osmanlı dönemine ait otuz adet türbe incelenmiştir. Bu türbelerden yirmi iki tanesi 19. yüzyıla, sekiz tanesi ise 20. yüzyıla aittir. Türbelerden yirmi sekiz tanesi İstanbul, Avrupa Yakasında olup, on üç tanesi Eyüp'te, yedi tanesi Fatih'te, beş tanesi Eminönü'nde, iki tanesi Beyoğlu'nda, bir tanesi Şişli'de, iki tanesi ise Anadolu Yakasında, Üsküdar'da bulunmaktadır.

Osmanlının son dönemine ait türbe yapılarını detaylıca incelemek amacıyla bu çalışma hazırlanmış ve bu amaç doğrultusunda ilk önce kaynak taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili yayımlanmış tüm kaynaklara ulaşabilmek amacıyla Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Gazi Üniversitesi Kütüphanesi gibi çeşitli kütüphaneler taranmıştır. Daha sonra İstanbul'da bulunan 19. ve 20. yüzyıla ait türbelerin yerleri tespit edilerek fotoğrafları çekilmiş ve ölçüleri alınarak planları çizilmiştir.

Elde edilen bilgilerle ilk olarak, Batılılaşma döneminin Osmanlı mimasi üzerindeki etkisinden bahsedilerek giriş yapılmış ve konu genel hatlarıyla anlatılmıştır. İkinci bölümde türbe kavramı, türbe mimarisinin gelişimi ve Batılılaşma hareketlerinin

Osmanlı türbe mimarisi üzerindeki etkilerinden detaylıca bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, kronolojik sıraya göre otuz türbe incelenmiştir. Bu bölümde her bir türbenin bulunduğu yer kısaca belirtilmiş, türbede medfun olanlar hakkında bilgiler verilmiş, türbenin tarihçesi, varsa kitabe metni orijinal haliyle verilmiştir. Türbelerin plan tipleri anlatılmış, mimari ve üslup özellikleri hakkında bilgiler verilmiş, süsleme özellikleri anlatılmış ve en son kullanılan malzeme ile ilgili verilen bilgilerle bu bölüm tamamlanmıştır. "Değerlendirme ve Karşılaştırma" bölümünde tüm türbeler; plan, üslup, süsleme, malzeme ve teknik özelliklerine göre dört farklı başlık altında birbirleriyle ve farklı örneklerle karşılaşırılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma son olarak "Sonuç" bölümüyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRBE KAVRAMI VE TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

Ulus niteliği kazanmış her toplum ölen kişinin anılarını yaşatmak için çeşitli usul ve adetler meydana getirmiştir[30]. Hakkı Önkal, "*Anadolu Selçuklu Türbeleri*" adlı eserinde, yapılan araştırmaların, tarih boyunca, değişik toplumların ölen insanın bedenini ortadan kaldırmak amacıyla farklı metotlar uyguladıklarını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Bütün toplumlar ölülere saygı duymamış ve uzun bir süre bazı ilkel kavimler cesedi bırakıp terk etmişlerdir. Bunlardan bazıları ölüleri çürütmek üzere bırakmış, bazıları ise yabani hayvanlara atmışlardır[31].

Türkler ise ata kültürüne verdikleri önem nedeniyle ölülerini mumyalayarak kurgan denilen mezarlara gömmüşler, mezarlarını koruyup, kaybolmamasına özen göstermişlerdir[32]. Ölümden sonra hayatın devamı olduğu inancıyla ölen kişiye ait eşyalar ve yiyecekler de kurganın içine yerleştirilmiştir[33]. Ölen şahsın toplumdaki yerine göre, mezar şekli değişmiş, hükümdara ve diğer önemli kişilere ait mezarlar ev gibi düzenlernirken halka ait mezarlar daha basit düzenlenmiştir[34]. Türk'lere ait Pazırık, Başadar, Noin Ula, Berel kurganlarının açılması sonucunda bunların doğruluğu kanıtlanmıştır[35]. Göktürk ve Uygur dönemlerinde görülen kurganlar İslamiyetin etkisiyle giderek tübe yepısına dönüşmüştür[36].

Türbe mimarisi, İslam dünyasında Türkler tarafından geliştirilen bir yapı tipidir[37]. Selçuklular mezar yapıları için, kümbet kelimesi kullanılırken, Osmanlılar türbe deyimini tercih etmişlerdir[38].

Türbeler, toprağa verilen veya mumyalanan cesetlerin korunması ve ölen şahsın anısının ebedileştilmesi için inşa edilmiştir[39].

---

[30] Alım Karamürsel, "Türklerde Mezar Geleneği", Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.), *Türkler 3*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 76.
[31] Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1996, 1.
[32] Orhan Cezmi Tuncer, A*nadolu Kümbetleri-3-Beylikler ve Osmanlı Dönemi,* Adalet Maatbacılık, Ankara 1992, 392.
[33] Karamürsel, 78.
[34] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri-1-Selçuklu Dönemi,* Güven Maatbası, Ankara 1986, 256.
[35] Taha Ömer Tahsinoğlu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi,*(Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, 2.
[36] Günay Tümer, "Türbe", *Türk Ansiklopedisi,* Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1983, XXXII, 51
[37] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 1.
[38] Mustafa Bektaşoğlu, *Anadolu'da Türk İslam Sanatı*, Dib Yayınları, Ankara 2009, 250.

İslam inançlarına göre, topraktan yaratılmış olan insan, ölünce gömülerek tekrar toprağa dönecektir[40]. Bu inanç İslam kültüründe türbe/mezar mimarisinin gelişmesini sağlamıştır.

Anıt/mezar düşüncesinin İslami inançlara ters düşmesine rağmen, İslam coğrafyasında IX. yüzyıldan itibaren mezar anıtlarına rastlamak mümkündür. İslam dünyasına ait bilinen ilk türbe, IX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen, Samarra'daki *Kubbetü's Süleybiye'*dir. Türbe, Abbasi halifesi el-Muntasır için, Hristiyan asıllı annesi tarafından yaptırılmıştır. Yapı ortada kubbeyle örtülü sekizgen bir mekân ve bunu çevreleyen beşik tonozlu bir koridordan meydana gelmektedir. Yapılan araştırmalar, bu plan şemasının, Suriye-Filistin bölgesinde ilk örneklerine rastlanılan ve erken Hristiyan dönemine tarihlenen ambulatoryumlu yapılardan geliştirildiğini ortaya koymuştur[41].

Kubbetü's Süleybiye'den sonra en eski mezar anıtlarına Türklerin hâkim oldukları bölgelerde rastlanmak mümkündür. Türkler örf ve adetlerini İslamiyet'in kabulünden sonra da korumuş ve onları İslam dininin prensipleriyle birleştirerek uzun yıllar boyunca devam ettirmişlerdir[42].

Mezar yapılarının gelişiminde, Türkler Orta Asya ve İran'da iki tip mezar ortaya koymuşlardır. Bu tipler, kare planlı ve kubbeli, poligonal veya silindirik planlı ve kuleseldir. Anadolu'da XIV. yüzyıla kadar, kule mezar tipinin yerli geleneklerle biraz değiştirilmiş şekli asıl tip olarak karşımıza çıkmaktadır. XII. yüzyıldan itibaren gelişme gösteren bu mezarlar, genellikle poligonal planlı, içerden kubbe ile örtülü, iki katlı basit yapılar şeklinde düzenlenmiştir. Altta kısmen toprağın içine gömülü olan ve çoğu kare planlı düzenlenmiş mezar odası ve onun üzerinde, simgesel bir yer üstü odası bulunmaktadır. İçerden kubbe olan örtü biçimi, dışarıdan taştan yapılmış[43] sivri kubbe veya pramidal ya da konik bir külaha dönüşmüştür[44].

---

[39] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 1.
[40] Ertan Daş, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2007, 11.
[41] Daş, 12.
[42] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 3
[43] Doğan Kuban, Selmin Kangal(Haz.), *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, 111.
[44] M. Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", [Elektronik Sürüm], *Anadolu*, *11*, 1967, 64.

İran'da ve Anadolu'da çok sayıda örneği bulunan çok kenarlı veya silindirik gövdenin mahruti[45] bir külahla örtülmesiyle meydana gelen künbed tipinin menşei meselesi öncelerden beri tartışmalara konu olmuştur. Hakkı Önkal; "Bilindiği üzere, Josef Strzygowski tarafından ileri sürülen ve birçok sanat tarihçisince benimsenen hipoteze göre, künbed mimarisi, Türklerin göçebe hayatında mühim bir yer işgal eden çadırın mimariye aktarılmış şeklidir."[46] diye bildirir. K. Otto Dorn; "Selçuklu künbedleri, Orta Asya'nın yuvarlak çadırının bir mirasıdır. Zengince süslenmiş tuğla kaplamalı yapı, renkli kumaşlarla süslü yün çadırın yerine geçebilir. Çadırdaki özel kısımlar, künbedlerde mufaza edilmiştir. Bunların menşeindeki tekstil karakteri özel misallerde ve mesela *Radgan Künbedi'nde*, yine aynı devirdeki Anadolu Selçuklu künbedlerinde, Kırşehir'deki *Melik Gazi Türbesinde* açıkça görülür."[47] demiştir. Türkler, bu mezar tipi ile birlikte Orta Asya'dan ölüyü mumyalama geleneğini de getirmişlerdir. Anadolu'daki birçok kümbette o çağa ait mumyalar bulunmuştur[48]. Erken döneme ait Anadolu türbelerinde sıkça karşımıza çıkan mumyalık katının ilk örnekleri de, İran ve Azerbaycan bölgelerinde, Büyük Selçuklular dönemine ait türbelerde karşımıza çıkar. Mumyalık katına sahip ilk örnekler kare prizma gövdeli *Künbed-i Sulh* (Maraga) (1147), ongen prizma gövdeli *Mümine Hatun Türbesi* (Nahcivan) (1186-1187) ve sekizgen prizma gövdeli *Demavend Kümbeti (Burc-u Demavend)* (XI. yüzyıl) dir[49].

Büyük Selçuklular döneminden önce Karahanlılar, Harzemşahlar ve Gazneliler dönemlerinde birçok türbe yapısı inşa edilmiştir[50]. Karahanlı türbeleri, kerpiç ve tuğla malzeme kullanılarak[51] büyük oranda kare plan şemasına göre inşa edilmiş kübik gövdeli yapılardır[52]. Karahanlılar döneminden Büyük Selçuklular zamanına göre daha çok ve daha zengin örnekler günümüze ulaşabilmiştir. Değişik tipte yapılmış bu türbelerin çoğunun cephelerinde zengin tuğla süslemelere yer verilmiştir. Bu döneme ait türbeler, genel olarak, kübik gövdeliler, poligonal gövdeliler ve silindirik gövdeliler

[45] Mahruti: Çadır biçimindeki kubbe. Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2005, 303.
[46] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 4-5.
[47] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 4-5.
[48] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 111.
[49] Daş, 13.
[50] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.
[51] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 2.
[52] Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1977, 109.

olmak üzere, üç gruba ayrılabilir. İçte kubbe, dışta ehrami veya mahruti külah örtüye sahip olan bu türbelerden çoğu iki katlı olarak düzenlenmiştir. Alt katlar mumyalanmış cesetlerin muhafazası için kullanılırken, üst katlar ise Kur'an okumak ve dua etmek amacıyla kullanılmaktadır[53].

Hakkı Önkal, X. yüzyılın başlarına ait olduğu kabul edilen Buhara'daki *Samanoğlu İsmail Türbesi*, Karahanlı türbelerine öncülük ve tuğla mimarisiyle örneklik eden bir yapı olarak kabul edildiğini bildirir[54]. Türbe, kübik gövdeli olup sivri kemerli tromplar üzerine oturan bir kubbe ile örtülmüştür[55].Gövdenin dört köşesine ise birer ağırlık kulesi yerleştirilmiştir. Türbenin iç duvar yüzeyleri ve dış cephe satıhlarında, küçük daireler, üçgenler ve grift örgülerle süslenmiş dikkat çekici bezemeler bulunur[56]. Hakkı Önkal; "*Dört cephesindeki dört açıklığı ile Sasani, dört köşesindeki dört köşe sütuncesi ile de Samarra etkilerini taşıdığı intibaını uyandıran İsmail Samani Türbesi'nin kendinden sonrakiler özellikle de Karahanlı türbelerini, malzeme ve süsleme bakımından etkilediği şüphesizdir.*"[57]

İsmail Samani Türbesinden sonra, 978 tarihli Özbekistan'ın Tim şehrinde bulunan *Arap Ata Türbesi*, ön cephe düzenlemesi ile dikkat çekici bir yapıdır[58]. Türbe, genel görünümüyle türbe mimarisi konusunda oldukça gelişmiş bir örnektir[59]. Yapı, kare planlı ve tek kubbeli olarak düzenlenmiştir. Ön cephe gövdeden ileriye ve yukarıya doğru taşıntılı, anıtsal bir portal şeklinde düzenlenmiştir. Bu özellik *Arap Ata Türbesi'*nde bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır ve bir cephesi portal şeklinde düzenlenmiş türbelerin de erken bir örneği olma özelliğini taşımaktadır[60]. Yapı, portal, giriş açıklığının üzerinde yer alan kemer alınlığı, üçlü niş uygulaması, konkav silmesi[61] ve yazı kuşağı ile ilginç bir örneği yansıtmaktadır[62].

---

[53] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 2.
[54] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.
[55] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.
[56] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.
[57] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.
[58] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 7.
[59] Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1975, 7.
[60] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 7.
[61] Konkav Silme: İç bükey silme. Hasol, 275.
[62] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 7.

Talas bölgesinde bulunan XII. yüzyıl başlarında inşa edilmiş Ayşe Bibi ve Balacı Hatun Türbeleri de Karahanlı dönemine ait önemli türbe yapılarıdır[63]. Ayşe Bibi Türbesi, süslemeleri ve köşe minareleriyle Talas bölgesinde bulunan diğer yapılardan ayrılmaktadır. Burada bulunan minareler en eski uygulamadır[64]. Yapının nasıl bir örtü sistemine sahip olduğu bilinmemektedir[65]. M. Oluş Arık, "*Ancak, cephe düzeni ve kaplamasının, silindirik köşe sütunlarının da pekiştirdiği bir benzerlikle İsmail Samani Türbesi'ne yaklaşması bunun da, dahildeki kareden kubbeye geçişte tromplu bir kısmı ve dıştan bunu gizleyen bir taç frizi olabileceğini akla getiriyor*"[66] demiştir. Türbede bulunan süslemeler çok zengin bir çeşide sahiptir. Süslemede kullanılan geometirk şekillerle birlikte bitkisel motifleri andıran şekiller de kullanılmıştır. Balacı hatun Türbesi ise çok daha sade düzenlenmiş bir yapıdır. Türbenin cephesi, yanlarda dar, ortada daha geniş ve yüksek nişlere yer verilerek hareketlendirilmiştir[67]. Yapı, içten kubbe dıştan ise yıldızvari dilimli bir külahla örtülmüştür[68].

Karahanlılar devrinden sonra Harzemşahlar devrinden de günümüze gelen örnekler bulunmaktadır. Bunlar, Harzem' de bulunan XII. yüzyıla ait Aksaray-ding, Ürgenç'deki *Fahrettin Razi* ve *Sultan Tekeş* kümbetleridir[69]. Fahrettin Razi ve Sultan Tekeş Türbeleri, Karahanlılar dönemi türbelerinden bir dereceye kadar ayrılmaktadır. Türbelerde tuğla malzeme kullanılmış ve bununla birlikte yüksek kasnaklar kullanılarak dış görünüşlerde değişiklik yapılmaya çalışılmıştır[70].

Gazneliler döneminde de aynı özellikteki türbelerin yapımına devam edilmiştir[71]. Gazneliler dönemine ait türbelerin en ilginç örneklerinden biri, kule mezar olarak düşünülen, 51 metre yüksekliğe sahip *Künbed-i Kâbus'*tur. Yapı, 1 metre yüksekliğindeki daire şekilli bir oturtmalık üzerine, dilimli gövdeli olarak tasarlanmıştır. Yapının üzerini örten kubbe, pramidal bir külahla gizlenmiştir. Tuğla malzemeli olan türbede, yazı şeritleri dışında süslemeye yer verilmemiştir[72]. Gazneliler devrine ait dikkat çekici bir diğer örnek ise Sengbest'de bulunan *Aslan Cazip Türbesi*'dir. X.

[63] Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, 7.
[64] Cezar, 110.
[65] M. O. Arık, 62.
[66] M. O. Arık, 62.
[67] Cezar, 111.
[68] M. O. Arık, 62.
[69] Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, 8.
[70] Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, 8.
[71] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 9.
[72] Daş, 13.

yüzyılın ilk çeyreği içinde yapılmış olan türbe, kare şekilli bir gövde üzerinde troplu bir kubbeden oluşmaktadır. Yapı, Karahanlılar devri türbelerini hatırlatan gelişmiş bir mimariye sahiptir[73].

Büyük Selçuklular zamanında, Karahanlı ve Gaznelilere ait türbelerle ilgili yeni bir değerlendirme yapılmış ve daha geniş imkânlarla yoğun bir inşa failiyeti gösterilmiştir[74].

Büyük Selçuklu dönemi türbelerinde, inşa malzemesi olarak genellikle tuğla kullanılmıştır. Ancak, temellerde ve mumyalık katında, daha dayanıklı bir malzeme olan taş tercih edilmiştir[75]. Bu dönemde inşa edilen İran ve Turan'da bulunan türbeler, dört köşeli, çok köşeli veya silindirik planlı olup içten kubbe, dıştan ise pramidal veya konik bir külahla örtülmüştür[76].

Büyük Selçuklu dönemine ait türbelerin cepheleri, çeşitli şekillerde dizilmiş olan sırlı ve sırsız tuğlalarla meydana getirilmiş bezemelere sahiptir. Bu dönemde çini ve çini mozaik süslemelerin çok yaygın olmadığı görülmektedir. Alçı süslemeler ise daha çok, kubbe ve duvarların iç yüzeylerinde, mihrapta ve kubbeye geçiş elemanları üzerinde toplanmıştır. Tuğla bezemelerde geometrik unsurlar, alçı bezemelerde ise bitkisel unsurlar ve yazılar en çok kullanılan motiflerdir[77].

İran'da günümüze ulaşabilen Büyük Selçuklu dönemine ait (1040- 1157) türbeler, plan ve süsleme özellikleri ile dikkat çekici örnekleri oluşturmaktadırlar. Ertan Daş, bu türbelerden *Cihil Duhteran* (*Kırk Kızlar) Türbesi*'nin (Damgan) (1055), silindirik gövdeli türbelerin ilk örneklerinden biri olarak kabul edildiğini bildirir[78]. Yapı, içte yarım küre şekilli bir kubbe, dışta ise piramidal külahlı bir örtüye sahiptir[79]. Tuğla malzemeden inşa edilen türbenin gövdesinin üstünde kubbe kasnağına geçmeden önce hafif dışarı taşan tuğla süsleme kuşaklarına, bunun alt kısmında ise yine tuğla örgülerle oluşturulmuş iki süsleme kuşağı arasında geniş bir kufi yazı kuşağına yer verilmiştir[80]. Kazvin-Hanedan yolu üzerinde bulunan Hamekan'daki (Karagan) sekizgen plana sahip

[73] Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, 8.
[74] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 10.
[75] Daş, 14.
[76] Tümer, 51.
[77] Daş, 14.
[78] Daş, 13.
[79] Daş, 13.
[80] Cezar, 308.

iki türbe, Selçuklu dönemine ait en tanınmış yapılar arasında bulunmaktadır. Aralarında yaklaşık 30 metre mesafe bulunan bu türbelerde, tuğla süslemeler ve sekizgen prizma şekilli gövdelerinin köşelerine yerleştirilmiş olan kuleler dikkat çeker[81].

Büyük Selçuklu dönemine ait Merv'de bulunan 1157 tarihli *Sultan Sencer Türbesi*, on yedi metre çapındaki tromplarla geçilen kaburgalı kubbeyle örtülü olup kare planlı türbe tipinin anıtsal örneğini yansıtır[82]. Çift katlı olan Sultan Sencer Türbesi kubbesi, o zamana kadar İran ve Orta Asya'da yapılan en geniş çaplı kubbe olmuştur, kubbenin çinili dış yüzeyi yıkılmış olsuğundan mevcut kubbede çini görülmemektedir[83].

Türk boyları, XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelmeye başlamış ve 1071 Malazgirt zaferi ile Anadolu Türkler tarafından birkaç yılda fethedilerek ebedi bir yurt haline getirilmiştir[84]. Kısa bir süre sonra ise Anadolu'da mimari çalışmalar başlamış ve gelişerek hız kazanmıştır. Çeşitli mimari yapılar yanında türbe mimarisine de yer verilmiştir.

Hakkı Önkal; "*Anadolu'da Selçuklular döneminde inşa edilmiş türbeler, tarihi, coğrafi ve kültürel şartları tabii olarak husule getirdiği nisbet, form, malzeme ve süslemedeki yenilik ve değişikliklere rağmen ana formunu muhafaza eden, İran ve Azerbaycan'daki eski örneklerin bir uzantısı ve İran türbe mimari geleneğinin bir devamıdır.* "[85] demiştir.

Anadolu Selçuklu türbeleri, taş, tuğla, çini, ahşap ve alçı süslemeleri, figürlü plastik süslemeleri, alt katlarının plan düzenlemeleri, mermer, taş, çini ve ahşap sandukaları, mihrapları, cephe ve portalleri ile çok çeşitlilik ve değişiklik gösteren, devamlı arayış içerisinde olan ve yenilikleri sergileyen eserler olmalarıyla Türk türbe mimarisinde önemli bir yere sahiptirler[86].

İran'daki silindirik biçimli ve tuğladan yapılmış olan kümbetlere karşılık Anadolu'da daha çok dört köşeli bir kaide üzerine sekizgen olarak yükselen, kesme

---

[81] Daş, 13.
[82] Sözen, *Türk Mimarisisnin Gelişimi ve Mimar Sinan*, 10.
[83] Cezar, 321.
[84] Nejat Kaymaz,"Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesine Dair", *Malazgirt Armağanı,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972, 259.
[85] Önkal*, Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.
[86] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 4.

taşlarla kaplanmış kümbetler görülmektedir[87]. Yani kare planlı ve orta sahını kubbeli olan türbe tipi, Anadolu'da tamamen terk edilmiştir[88]. Anadolu'da da silindirik biçimli kümbetlere yer verilmiştir. Anadolu'da silindirik biçimli türbelerin ilk örnekleri Ahlat'ta görülmektedir. 1279/80 tarihli *Hüseyin Timur-Asan Tegin* ve 1281 tarihli *Buğatay Aka-Şirin Hatun Kümbetleri* silindirik planlı olup, on ikigen bir oturtmalık üzerine konik külahlı silindirik gövde oturtulmuştur[89].

Anadolu'da eyvan biçimli türbeler de görülmektedir. Tercan'daki *Mama Hatun Türbesi* eyvan biçimli olup, abidevi bir görüntü sergilemektedir[90].

Anadolu Selçukluları da üst örtüde pramidal veya konik külah kullanmışlardır. İlk örneği İran'da görülen konik külah, Anadolu'da *Emir Saltuk Türbesi*'yle görülmeye başlamıştır[91].

Anadolu Selçuklu türbelerinde külahta, kasnakta, gövdede, kapı, mihrap ve sandukada süslemeler görülmektedir. Kasanağı süslenen ilk kümbet Emir Saltuk Kümbeti olmuştur. Kümbetin kasnak kısmında hayvan figürlerine yer verildiği görülmektedir. Kümbetlerde süslemenin en çok yoğunlaştığı yer ise giriş kapısı olmuştur[92].

Selçuklu Devleti'nin sona ermesiyle, Anadolu'da yarı müstakil birçok beylik bağımsızlığını ilan etmiş ve böylece Selçuklu Devleti'nin varisi olan birçok beylik ortaya çıkmıştır. Bu devre ait olan türbelerin çoğu, Selçuklu geleneğini takip etmiştir[93]. Ayrıca bu devirde Selçuklu geleneğini sürdüren örneklerin yanısıra çeşitli yeni türde türbelere de yer verilmiştir[94]. İlhanlı, Karakoyunlu, Hamidoğulları, Karamanlılar ve Aydınoğulları'na ait türbelerde Selçuklu geleneğinin tesirlerini açıkça görmek mümkündür[95]. Beylikler devrinde kare, çokgen, silindirik gövdeli ve eyvan tipindeki türbelere yer verilmiş olup bunların yanında baldaken tarzı türbeler de inşa edilmiştir. İznik *Sarı Saltuk Kümbeti* (14. yüzyıl), *Anakara Kesikbaş* (14. yüzyıl sonu) ve Bursa

[87] Diez, Aslanapa, 78.
[88] Adnan Turani, *Dünya Sanat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1979, 249.
[89] M. O Arık, 80.
[90] Tümer, 52.
[91] Tuncer, 293.
[92] Tuncer, 313.
[93] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 4.
[94] Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek KurumuYayınları, Ankara 1989, 20.
[95] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 4.

Devlet Hatun (1413-1414) türbeleri baldaken tarzda yapılmış türbelere örnek olarak gösterilebilir[96].

Beylikler dönemi türbelerinde süsleme ise genellikle üstten başlayıp aşağıya doğru ilerlemiştir. Külahta kasnakta, gövdede, kapı ve pencere çevrelerinde süslemelere yer verilmiştir[97]. Bu dönemde, yapılarda taş, tuğla, ahşap malzeme kullanılmış ve sıklıkla taş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı almaşık sistemdeki yapılara yer verilmiştir.

Osmanoğulları ise beylikten imparatorluğa doğru ilerlerken kendilerine özgü bir mimari de yaratmışlrdır[98]. Osmanlı türbeleri, 600 küsur yıllık hâkimiyet döneminde farklı tip, malzeme ve süsleme usullerine göre inşa edilmişlerdir. Osmanlılar, Selçuklulardan farklı üsluplar sergilemişler ve yeni tezyinat unsurlarını bulmuşlardır. Osmanlı'nın en çok uyguladığı plan tipi kare ve çokgen planlar olmuş ve üst örtüde kubbe kullanılmıştır.

1.1. OSMANLI TÜRBE MİMARİSİ

Anadolu Selçuklu Devleti dağılma sürecindeyken Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ortaya çıkıp bağımsızlığını ilan eden beyliklerin en önemlilerinden birisi de Osmanoğulları olmuştur. Osmanlılar, 1299'da Söğüt, İznik ve Bursa çevresinde beyliklerinin temellerini atmışlar ve kısa zamanda diğer beylikleri de hâkimiyetleri altına almayı başarmışlardır. Osmanlılar İstanbul'un fethiyle, dönemin en güçlü imparatorluğu haline gelmişlerdir[99].

Osmanlılar, Selçuklulara ait mezar yapılarından daha farklı bir üslup meydana getirmiş ve mimari gelişmeye paralel olarak tezyinat programları da geliştirmişlerdir[100]. Mezar mimarisinde plandan tezyinat programına kadar her şeyde eskiyi aynen tekrar etmekten daima kaçınılmış ve Osmanlı'ya has olan biçim, ölçü ve nispetlere kavuşarak mükemmelliğin yolları aranmıştır[101].

---

[96] Öney, 22.
[97] Tuncer, *Anadolu Kümbetleri-3-Beylikler ve Osmanlı Dönemi,* 332.
[98] Tuncer, *Anadolu Kümbetleri-3-Beylikler ve Osmanlı Dönemi,* 393.
[99] Can ve Gün, 223.
[100] Doğanay, 35.
[101] Aziz Doğanay, *Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, Klasik Yayınları, İstanbul 2009, 35.

Selçuklu türbe mimarisinden Osmanlı türbe mimarisine geçişin ilk örnekleri İznik ve Bursa'da karşımıza çıkmaktadır[102]. Fetih öncesi dönemde özellikle Bursa ve Edirne'de yoğunlaşan sınırlı sayıdaki örneğin dışında Osmanlı türbelerinin büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunmaktadır[103].

İran ve Anadolu'da bulunan Selçuklu dönemi türbelerinde iç mekân karanlık ve basit bir hücreden ibaret olup, bütün dekorlara portal üzerinde yer verilmiştir. Türbeler içte kubbe veya tonoz örtülüyken dıştan konik veya piramidal bir çatı ile kapatılmıştır. Osmanlılarda silindir biçimindeki kümbedler terk edilmiş, ancak çok kenarlı plana sahip türbeler, dörtgen planlı türbelerin yanında varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı türbelerinde üst örtü olarak konik çatı yerine kubbe kullanılmıştır[104]. Osmanlılar kubbe yapımında oldukça ilerlemişler ve çeşitli gelişmiş detaylar kullanmışlardır. Önceleri kare bir mekânın üzerini kapatan basit bir örtü olan kubbe, zamanla zarifleşmiş, kubbe kasnağına yerleştirilen pencerelerle hafifleştirilerek ağırlıksız bir etki yaratılmıştır[105]. Küçük ölçekli yapılarda kubbe, sadece duvarlara oturtulurken büyük ölçekli yapılarda devreye pandantif, tromp ve prizmatik geçiş unsurları girmiştir[106]. Mimar Sinan, Kanuni türbesiyle birlikte çift cidarlı kubbeyi kullanmış ve böylece alışılmış kütle tasarısı değişmiştir[107].Pencere açmak ve sütunlarla teşkilatlandırma yapmak amacı ile mekân genişletilmiştir. Dekorlar da dıştan iç mekâna alınıp daha çok çini ve kalem işi olarak kendini göstermiştir[108]. Bazen türbeye bir giriş çıkıntısı ya da revak eklendiği de görülmektedir[109]. Genellikle üç açıklıklı olan revaklar tonoz ya da kubbe ile örtülmüştür[110].

Osmanlı mimarları için malzeme seçeneğinin fazla olması, onlara istediği en uygun malzemeyi seçme şansını vermiştir. Eserlerde, taş, tuğla, demir, çini yerli yerini

---

[102] S. Kemal Yetkin, *İslam Mimarisi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1965, 381.
[103] Gülsün Tanyeli, "Türbeler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, VII, 310.
[104] Diez ve Aslanapa, 169.
[105] Fatin Uluengin, Bülent Uluengin, Mehmet Bengü Uluengin, *Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları,* Yapı Endüstri Merkesi Yayınları, İstanbul 2001, 103.
[106] Selçuk Mülayim, "Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 118.
[107] Doğan Kuban, *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1998, 64.
[108] Diez ve Aslanapa, 169.
[109] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 150.
[110] Doğan Kuban, "Osmanlı Dönemi Mimarisi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IV, 173.

bulmuştur[111]. Çevrede bol ve çeşitli taş bulunması nedeniyle eserlerde sıkça taş kullanıldığı görülmektedir[112]. Taş yapı tekniğine hakim olma isteği sadece yapı planı ve kütlesinde değil aynı zamanda ayrıntılarda da görülür[113]. Osmanlı sanatında taş, kabartma, şebeke ve renkli taş ve benzeri malzeme ile kakma olarak kullanılmıştır[114]. İç Asya, Horasan ve İran'da uygulanan toprak kökenli inşaat malzemesi olan tuğla Osmanlı mimarları tarafından da kullanılmıştır[115]. Osmanlı Beyliği'nin bulunduğu bölgede malzeme olanaklarından dolayı Osman Bey zamanında yer yer tuğlanın kullanıldığı moloz taş duvarlı, sıvalı yapılar inşa edilmiştir. Taş ve tuğlanın bir arada kullanılması geleneği Yıldırım Beyazıd devrine kadar devam etmiştir[116]. Türk sanatının en başarılı süsleme dallarından biri olan çini başlangıçta dış süslemede tuğla arasına renk katma amacıyla kullanılmıştır[117]. Osmanlı sanatının erken dönemlerinde de bazı yapıların dış cephelerinde çini malzemenin kullanıldığı görülür, ancak kısa bir süre sonra çini, iç mekânda kullanılmaya başlamıştır[118].

1.1.1. Erken Dönem Osmanlı Türbe Mimarisi

Osmanlılar, ilk devirde mimarinin diğer kollarında olduğu gibi türbe mimarisinde de devamlı olarak yeni arayış ve denemeler içinde olmuşlardır[119]. Bu değişiklikler klasik dönemde tamamlanmış ve Selçuklu geleneğinden uzaklaşarak yeni bir türbe düzenlemesi meydana getirilmiştir[120]. Selçuklu kümbet geleneğinden Osmanlı Türbe mimarisine geçişin olduğu ilk dönem Bursa Türbelerinde önemli arayışların olduğu görülür[121].

Çelebi Sultan Mehmed'in ölüm tarihi olan 1421'de inşa edildiği kabul edilen Yeşil Camii yanındaki *Yeşil Türbe,* Bursa'da bulunan erken Osmanlı dönemine ait en

---

[111] Mülayim, *Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit*, 123.
[112] Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I-Erken Dönem,* Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, 11.
[113] Mülayim, *Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit,* 123.
[114] Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Dönem,* 11.
[115] Mülayim, *Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit*, 123.
[116] Demet Ulusoy Binan, "Osamanlı'da Beylikten İmparatorluğa GeçişteYapı Üretim Süreci ve İlişkileri Üzerine Bir Deneme", Nur Akın, Afife Batur, Selçuk Batur (Ed.), *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras",* 25/26/27 Kasım 1999-İstanbul: Bildiriler, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1999, 392.
[117] Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Dönem,* 18.
[118] Mülayim, *Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit,* 123.
[119] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 11.
[120] Can ve Gün, 225.
[121] Doğanay, 100.

ihtişamlı türbe örneğidir[122]. Sekizgen plana sahip olan yapı 4. 57 m yüksekliğindeki bir kasnak üzerine oturtulmuş 6. 60 m yükseklikteki sivriye yakın[123] 15 m. çapındaki bir kubbe örtüye sahiptir[124]. Türbenin kasnağa kadar olan yüksekliği 12 m'dir[125]. S. Kemal Yetkin; "*15 metre açıklığındaki büyük kubbenin örttüğü ve işari sandukanın bulunduğu yüksek salon ile altındaki basık tonozlu yer, dıştan tek katlı görülen türbeyi dikleme kesitinde iki katlı gösterir.*"[126] Türbe, adını duvarlarını kaplayan altı köşeli çinilerden almıştır. Bu çiniler günümüze kadar gelememiş fakat duvarların alt kısımları 19. yüzyılda firuze renkli çinilerle yeniden kaplanmış ve sadece iki kenarda eski çiniler kalmıştır[127].

Aziz Doğanay; "*Plan bakımından İlk Devir Bursa türbelerine önemli bir yenilik getirmeyen İlk Devir İstanbul türbeleri, gelişimini mimari kütlenin estetik nispetlerini yakalama yönünde göstermiştir.*" demiştir[128]. İstanbul'un fethinden itibaren Yavuz Sultan Selim döneminin sonuna kadar inşa edilmiş ve bugüne kadar varlığını koruyabilmiş bütün Osmanlı türbeleri, kare ya da sekizgen planlı olarak inşa edilmiştir. İlk devir İstanbul türbelerinde en çok sekizgen plan şeması uygulanmıştır. *Halid b. Zeyd, Ebu Eyyüb el- Ensari Türbesi* (1459) ile başlayıp *Yavuz Sultan Selim Türbesi'*yle (1522) yükseliş dönemini tamamlayan sekizgen planlı türbelerin önünde bir ahşap saçak ya da revaka yer verilmesi gelenek halini almıştır. Revaklı giriş uygulaması Osmanlı türbelerinde ilk olarak *Gülçiçek Hatun* (1399- 1400) ve *Yıldırım Bayezid* (1406) türbelerinde görülmekte ve İstanbul türbelerinde daha da geliştirilerek devam etmiş, türbenin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir[129].

Zaman içinde türbe yapısının gövdesi, mimarisine abidevi bir görünüm kazandırmak amacıyla yükseltilmiştir. Bu uygulamayla, yapılara gösteriş kazandırılmış, fakat nispetlerde bir dengesizlik meydana gelmiştir. Bunu gidermek için cephelerde yeni düzenlemeler yapılmış ve bu aşamada pencere düzenlemeleriyle silmeler

[122] Diez ve Aslanapa, 171.
[123] Yetkin, 382.
[124] Hakkı Acun, "Erken Devir Osmanlı Mimarisi", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 146.
[125] Yetkin, 382.
[126] Yetkin, 382.
[127] Diez ve Aslanapa, 171.
[128] Doğanay, 36.
[129] Doğanay, 36.

kullanılmıştır[130]. Silmeler başta işlevsel olarak kullanılsa da zamanla süsleme unsuru haline gelmiştir[131]. İlk devir İstanbul türbelerinin cephe düzenlemelerinde, sınırlı ölçüde renkli taş uygulaması görülürken daha çok profilli silmeler uygulanmıştır. Türbe cephelerindeki farklı eğim ve kesitlerdeki profilli silmeler, ışık gölge etkisi oluşturmaktadır[132].

Erken dönem türbelerini kübik gövdeliler, poligonal gövdeliler ve açık türbeler olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür. Mevcut türbe grupları içinde kübik gövdelilerin daha fazla yer tuttuğu görülmektedir. Bu türbeler, dışta kübik bir gövdeye sahip olup, revakları, iç düzenlemeleri, kubbeye geçiş elemanları ve kasnak yükseklikleri bakımından birbirlerinden farklı özellikler göstermektedir[133].

Erken devre ait kübik gövdeli türbeler sade ve mütevazi ölçülerinin yanında revak unsurunun gövdeye ilave edilme denemelerinin başarılı örnekleri olmaları bakımından türbe mimarisinde önemli bir yere sahiptir[134].

Türbe mimarisinde, poligonal gövdeli türbelerin diğerlerine göre tezyini ve inşai bazı kolaylıklara imkân vermesi nedeniyle, ötekilere göre daha çok kullanıldığı görülmektedir. Erken Devirde de, kenar sayıları farklı, poligonal gövdeli türbelerin denendiği ve sonraki yüzyıllarda bu tipin gelişme gösterdiği ifade edilmektedir[135].

XIV. yüzyılda Anadolu'da kare planlı, kubbeyle örtülü veya dört sütun ya da ayakla taşınan yanları açık kubbeli mezar yapılarının örnekleri Erken Devir Osmanlı mimarisinde de görülmektedir[136]. Dört yanı açık, yani baldaken tipi türbelerin, tasarım safhasında ve yapılışı sırasında dışa açık olarak düşünülmüş olması diğer türbelerden farkını gösterir[137].

Hakkı Önkal; "*Etrafı açık türbelerin menşei kesin olarak bilinmemektedir. Ancak açık avlulu kervansarayların ortasında bulunan köşk mescitlerle strüktür bakımından*

[130] Doğanay, 37.
[131] F. Uluengin ve Diğerleri, 196.
[132] Doğanay, 37.
[133] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 8.
[134] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 9.
[135] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 11.
[136] Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, 78.
[137] Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (14-15. yy) Baldeken Tarzı Türbeler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007, 19.

yakınlık göstermesi, Sasani ateşgelerine benzetilen bu köşk mescitlerden ilham alındığı kanaatini uyandırmaktadır." demiştir[138].

Erken Dönem Osmanlı türbelerinin içinde dikkat çekici oranda, baldeken tipinde türbelerin inşa edildiği görülür. Bu dönemin önemli türbeleri arasında *İznik Kırgızlar* (1331), *Orhan Gazi* (1324-1360), Gebze *Malkoçoğlu Mehmet Bey* (1385), Bursa'da kurulmuş *Yıldırım Beyazıt* (1402-1410), *Devlet Hatun* (öl. 1414) ve *Cem Sultan* (1479) türbeleri gösterilebilir[139].

Osmanlılar, kubbeye büyük bir sevgi duyarak onu yapılarının tabii bir örtü tarzı olarak benimsemiş ve değişik araştırma ve denemelerle geliştirmişlerdir, türbelerinde de bu örtü sisteminden vazgeçmemişlerdir. İçte ve dışta üst örtünün daima kubbe olduğu bu yapılarda kubbeye geçiş elemanı olarak, pandantifli, tromplu, üçgenli veya baklavalı kuşaklar kullanılmıştır. Yaklaşık 16 metre çapa sahip büyük bir kubbe ile örtülü olan *Yeşil Türbe* göz önünde tutulmazsa, Erken Devre ait türbeler, 4,5-10,5 metre arasındaki çaplara sahip nispeten küçük kubbelerle örtülmüşlerdir[140].

Bu mimari oluşum Osmanlıların, Selçuklu mezar yapılarından farklı bir yapı meydana getirdiğini gösterir. Tezyinat programları da bu mimari gelişmeye paralel olarak ayrıca geliştirilmiştir. İlk Devir Osmanlı türbelerinde, duvar kaplama malzemesi olarak mozaik çini yerine renkli sırlı çiniler kullanılmaya başlanmış, çini tekniğindeki gelişmelerle beraber kullanılan desenler, daha zarif bir edayla ele alınmıştır. Osmanlılar, daha mütevazı yapılarında ise, taş ve tuğla malzemenin birlikte kullanıldığı mahalli tezyinat şekillerini kullanmışlardır. İlk Devir Osmanlı tezyinatının en önemli özelliklerinden birinin de figürsüzlük olduğunu söylemek mümkündür[141].

Türbelerle birlikte, Erken Devre ait diğer dini yapılar göz önünde tutulduğunda, taş, tuğla, çini ve sırlı tuğla, keramik, malakari, stuko, kalem işi ve ahşap gibi süslemelerin eserlerde uygulandığı ve bazı kollarda klasik devrin olgunluğuna erişildiği görülmektedir[142].

---

[138] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 12.
[139] Can ve Gün, 226.
[140] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 9.
[141] Doğanay, 36.
[142] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 14.

1.1.2. Klasik Dönem Osmanlı Türbe Mimarisi

Osmanlı Sanatında Klasik Dönem olarak adlandırılan devir, XV. yüzyılın ortalarından itibaren yaklaşık iki yüz elli yıllık dönemi kapsar. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğunun her bakımdan en zengin olduğu bir devirdir[143]. Bu dönemi kendi içerisinde; II. Beyazıt (1481-520), Mimar Sinan (XVI. yüzyıl) ve Mimar Sinan'ın üslubunun devam ettirildiği evre (XVII. yüzyıl başlarından 1720'ye kadar) olmak üzere, toplam üç aşamada incelemek mümkündür. Birinci aşama, Erken Osmanlı mimarisinden klasik üsluba geçiş safhasını kapsamaktadır. İkinci aşama ise Osmanlı mimarisinin büyük ustası Mimar Sinan'a nispetle adlandırılmış ve imparatorluğun her bakımdan zirvede olduğu, Türk mimarisinin en olgun ve özgün eserlerinin verildiği dönemi kapsar[144]. Bu dönemde yoğun bir imar hareketi görülmüş ve çok sayıda eser yapılmıştır[145]. Planlama, mekân anlayışı, cephe düzeni, mimari elemanlar, malzeme ve teknik tercihi ile tezyinatta kullanılan motif ve kompozisyonlar bu dönemde en olgun ve dengeli halini almıştır[146].

Klasik dönemde sultan ve hanedana ait birçok anıtsal türbe inşa edilmiştir[147]. Bu dönemde inşa edilen türbelerin çoğu İstanbulda bulunmaktadır. Klasik dönemde Osmanlı türbe mimarisinin en abidevi ve en mükemmel örnekleri verilmiştir. Bu dönem türbelerinde revak bünyenin adeta ayrılmaz bir unsuru olmuş ve bir alt kata yer verilmemiştir. Ancak bir set üzerinde yükselen türbelerinde bir cenazelik katına yer vermeleri ihtimali mevcuttur[148].

Mimar Sinan ve döneminin mezar anıtlarında ise ilk anda sürekli yapılan yeni denemeler dikkati çekmektedir[149]. Mimar Sinan uygulamalarında özellikle kubbe, mimari bütüne katılan diğer elemanlarla bir düzen tasarımı içinde bütünleşmiş ve etkili bir görünüm kazanmıştır[150]. Metin Sözen; *Kanuni, II. Selim, Kılıç Ali Paşa* türbelerinde

---

[143] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 19.
[144] Can ve Gün, 235-236.
[145] Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Osmanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXII, 580.
[146] Can ve Gün, 235-236.
[147] Abdüsselam Uluçam, "Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 166.
[148] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 19.
[149] Sözen, 218.
[150] Selçuk Mülayim, "Mimari", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 94.

genel sınırları aşan nitelikler bulunduğunu, özellikle ilk ikisi Mimar Sinan'ın bu konuda getirmek istediği yenilikleri daha açık yansıttığını ve türbelerin planlarının yeni bir mimari anlayış, geçmiş deneyimleri aşma eğilimleriyle dolu olduğunu bildirir. Sözen, mimari ve bezeme ilişkisinin bu iki eserde tam bir denge içinde düşünüldüğünü mimarinin bezemenin varlığıyla ezilmemesine çalışıldığını belirtmiştir[151].

Osmanlı türbe mimarisine, Mimar Sinan'ın getirmiş olduğu en önemli yenilik çift cidarlı (kabuklu) kubbe uygulamasıdır[152]. Çift cidarlı kubbe uygulaması Klasik devir İstanbul türbelerinde, ilk olarak *Hürrem Sultan Türbesi'nde* (1558) karşımıza çıkar ve türbe mimarisi için önemli ve belirleyici bir yenilik olmuştur[153]. Küçük ölçekli yapılarda iç kubbe kasnak içine gizlenerek beden duvarlarıyla birleştirilmiş, büyük ölçekli yapılarda ise merkezi kubbe sütunlu bir galeri oluşturan çardak üzerine oturtulmuştur[154].

Mimar Sinan'ın *Kanuni Sultan Süleyman Türbesi*'nden sonra çift cidarlı kubbeyi uyguladığı en anıtsal türbelerden birisi de Ayasofya haziresinde bulunan 1577 tarihli *II. Selim Türbesi* olmuştur. Diğer yapılarından farklı olarak Mimar Sinan bu yapıda köşeleri yumuşatılmış kare bir gövde, içeride ise yine Kanuni Türbesi'nde olduğu gibi çift cidarlı kubbenin oturacağı bir sütun sırası kullanmış ve dışarıda sadece giriş bölümünde revak uygulamasına yer vermiştir[155]. Metin Sözen; "*Bütün bu görünüşler, Mimar Sinan'ın türbe mimarisinde de sürekli yenilikler getirmek istediğini göstermektedir.*"[156] demiştir.

İstanbul'daki Klasik Devir Osmanlı türbelerine, plan olarak bakıldığında ise kare planlı türbeler, kübik gövdeli ve çokgen planlı türbeler olmak üzere üç ana grupla karşılaşılır.

Klasik Devir'de en çok uygulanan türbe tipi poligonal, yani çok gövdeliler olup bunlardan altı kenarlılara ait iki örnek bulunurken diğerlerinin tamamı sekizgendir[157]. 1473 tarihli *Mahmut Paşa Türbesi*, İstanbul'da Sinan dönemine kadar yapılan mezar anıtlarının en önemlilerinden biridir. Sekizgen gövdeli, iki kat pencereli, üstü kubbeyle

[151] Sözen, 218.
[152] Dağanay, 41.
[153] Doğanay, 100.
[154] Doğanay, 41.
[155] Sözen, 217.
[156] Sözen, 217.
[157] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 19.

örtülü olan yapının en dikkat çeken yanı, dışarıda belirli bir düzeyden sonra başlayan taş duvar yüzeylerine lacivert ve firuze renkli çinilerin harçla yerleştirilmesidir[158].

Erken Devirde de örnekleri görülen açık türbeler klasik devirde de varlığını sürdürmüştür[159]. Bu tipin ilk örneklerini, dört veya daha fazla örme ayak üzerine oturan kubbeli yapılar oluşturmaktadır. İstanbul örneklerinde örme ayaklar yerine yekpare sütunlar kullanılarak yapılara daha zarif bir görünüm kazandırılmıştır. Eyüp'teki *Hançerli Fatıma Sultan Türbesi* (1553), dört sütun ve kemer üzerine oturan kubbeden oluşan bu yeni uygulamanın ilk örneğini teşkil etmektedir. *Halid b. Zeyd Ebu Eyyüb el-Ensari Türbesi* haziresinde bulunan *Hançerli Fatıma Sultan Türbesi*, kemerlerle birbirine kavuşan dört mermer sütun üzerine oturtulmuş kubbeli bir yapıdır[160].

Sınırlı olarak gelişmesine rağmen, bu dönem türbelerinde belirli bir bütünlük dikkati çekmekte, mimari-bezeme ilişkisinin sınırları belirlenmektedir[161]. Klasik devre ait türbeler iç ve dış örtüleri itibariyle kubbeli yapılar olup kubbeye geçişte değişik unsurlar kullanılmıştır. Bu devrin ilk yapılarında ve özellikle *Bursa Muradiye türbeler topluluğu* içinde yer alanlarda, gövde şekline göre, baklavalı kuşak, mukarnas dolgulu tromp ve köşe pilastırlarının kemerlerle birbirine bağlanmasıyla elde edilmiş pandantiflerin geçiş unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir[162]. Ayrıca yapılarda, mimari aksaklıkların giderilmesi amacıyla da yapı cephelerinde, çeşitli profiller ihtiva eden silmelere yer verilmiştir. Aynı zamanda yapıya plastik özellik kazandıran silmeler, İstanbul üslubu mimari tezyinat ve cephe bezemelerinin esasını oluşturmuştur[163].

Aziz Doğanay, İstanbul türbelerinde mimari nispetlerin dengeli bir ölçüye kavuşmasının yanı sıra, inşai malzeme ve teknik alanda da bazı yenilikler görüldüğünü bildirir[164]. Bu dönemde ana yapı malzemesi olarak taş kullanılmıştır[165]. Ancak diğer malzemelerin de yerine göre belirli ölçülerde kullanıldığı görülmektedir[166]. Yapı tekniğinde kullanılan birbirine kenetlenmiş kesme taş örgünün geliştirilmesi, duvar

[158] Sözen, 84.
[159] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 22.
[160] Doğanay, 101.
[161] Sözen, 215.
[162] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 23.
[163] Doğanay, 100.
[164] Doğanay, 100.
[165] Can ve Gün, 236.
[166] Uluçam, 167.

kaplamalarında kullanılan çinilerde sır altı tekniğinin geliştirilmesi, malakari tekniğinin yaygınlaşması Klasik dönemin malzeme ve tekniğe getirdiği yenilikler olmuştur[167].

Klasik Devir türbelerinde ahşap işleri de önemli bir yer tutmaktadır. Kapılarda ve pencerelerin büyük çoğunluğunda ahşap kapaklara yer verilmiştir. Kapaklar genellikle, ortadaki daha geniş ve büyük olmak üzere üç bölüme ayrılmış ve bu bölümlerin yüzeyleri çubuklarla veya yıldız ve poligonal parçalarla süslenmiş ve parçaların yüzeyleri sedef ve fildişi kakmalarla zenginleştirilmiştir[168].

Klasik dönemde mimarideki gelişmeyle birlikte süslemede de önemli gelişmeler olmuştur[169]. Mimaride süsleme yapıların işlevlerine göre değişmesine rağmen dengeli ve ölçülü bir programla mimariyi gölgelemeyecek şekilde kullanılmıştır[170]. Hakkı Önkal; "*Bu devir türbeleri, mimaride ulaşılan olgunluğa paralel olarak, taş, mukarnas, çini, alçı, malakari, kalem işi ve ahşap gibi süslemenin değişik nevilerinde klasik ölçülere ulaşıldığını göstermekte ve bu süslemelerin en seçkin örneklerini sergilemektedirler.*" der[171].

Klasik dönem türbelerinde süsleme iç mekânda yoğunlaşmıştır. Eserlerde duvar yüzeyleri, mihrap ve kemer alınlıkları çinilerle kaplanmıştır. Bu dönemde kullanılan çinilerin çoğu sır altı tekniğinde İznik'te yapılmış olup, Sinan dönemindeki yapılarda parlak mercan kırmızısı çiniler kullanılmıştır. Yine duvar yüzeyleri ve üst örtü zengin kalem işleriyle bezenmiştir. Pencere alınlıklarında ve kubbelerde Kuran ayetleri içeren dekoratif özellikte yazılara yer verilmiştir.[172].

1.1.3. Batılılaşma Dönemi Osmanlı Türbe Mimarisi (1720-1922)

Osmanlı İmparatorluğu 17. yüzyıl sonları ile 18. yüzyıl başlarında Batı karşısında gerilemeye başlamış ve bundan sonra Batıya yönelen ilgi artarak Batıyı örnek alan ıslahat çalışmaları başlamıştır[173]. 28 Mehmet Çelebi'nin 1720-1721 yıllarında Fransa'yı ziyareti ve arkasından görülen uygulamalar Osmanlı mimarisinde Avrupa etkilerinin

[167] Doğanay, 57.
[168] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 24.
[169] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 25.
[170] Uluçam, 167.
[171] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 25.
[172] Uluçam, 167.
[173] Rüçhan Arık, "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 247.

görülmesine neden olmuştur[174]. Osmanlı mimarlık anlayışından farklılıklar arzeden Batılı mimarlık anlayışı, şekil olarak 18. yüzyılda Türkiye'de belirmeye başlamış, ancak kuramsal olarak Osmanlı Türk mimarlığında etkileri 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında görülmüştür[175].

Bu dönem sanatını Betül Bakır şöyle tanımlar; "*Fransa'dan getirilen gravürler, dışa açılma politikasıyla yabancı ülkelere gönderilen elçiler ve onların yazdığı seyahatnameler, memleketteki yabancı uzmanlar ve beraberlerine getirdikleri mimar ve ustaların eserleri, saraya gönderilen hediyeler gibi çeşitli nedenlerle mimaride önceleri dekorasyonda başlayan değişim cepheler ve planlamaya da sıçrayarak Lale Devrinde başlayarak, tüm yapısal elemanlarda Barok ve Rokoko oluşumlar yarattı.*"[176] Bunları XIX. yüzyılda Ampir, Neo Klasik ve Oryantalist üsluplar izlemiştir[177].

Batı (Avrupa) sanatının etkileri, daha çok tezyinat ve tezyinatla ilgili yapısal unsurlar üzerinde görülmüş, mimari esas itibariyle geleneksel yapı tipleri korunmuştur. Mimari türde ilk etkiler daha çok çeşme ve sebillerde görülmüştür[178].

Osmanlı sanatındaki Barok ve Rokoko üslupları, Avrupa'dakinden çok farklı özellikler göstermektedir[179]. 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde etkili olan Barok üslup ve Rokoko süslemeler Batı kaynaklı olup, Türk sanatının kendine has prensipleriyle harmanlanmıştır[180]. Avrupa Barok'undan çok Fransız Rokoko elemanlarının hâkim olduğu,[181] bu sanat üslubu Türk Barok'u olarak adlandırılmıştır[182].

Klasik dönem mimarisinde her bakımdan hakim olan sükun va mantığa karşılık, Batılılaşma dönemi mimarisinde, oldukça hareketli bir stil doğmuştur[183]. 1730'da tahta çıkan I. Mahmud'un saltanatı döneminde, Avrupalı sanatçılar tarafından Avrupa

---

[174] Arel, 21.
[175] Uğur Tuztaşı, İlgi Yüce Aşkun, "Klasik Dönemden Batılılaşmaya Osmanlı Mimarlığında İdealleştirme Olgusu ve Batı Mimarlığıyla Olan Mukayesesi" [Elektronik Sürüm], *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, *38*, 2011, 214.
[176] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 41
[177] Kahyaoğlu ve Torre, 254.
[178] Can ve Gün, 252.
[179] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 50.
[180] Vardar, 169.
[181] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok- Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 50.
[182] Can ve Gün, 253.
[183] Muhittin Binan, *Türk Saçak ve Kornişleri-İlk Çağlar, Selçuk ve Osmanlı Devirler, Yabancı Mimari Devirlerle Mukayeseler,* (Doçentlik Çalışması), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1952, 211.

Rokoko ve Barok üsluplarından aktarılarak, mimariye giren[184] "s", "c" kıvrımları, kartuşlar, bol kıvrımlı akant yaprakları, girlandlar,[185] deniztarağı motifleri ve başka motifler Klasik Osmanlı mimarisinin bütün bezeme niteliklerini çözmüş ve Osmanlı mimarisinin bezeme unsurlarının bir daha görünmemek üzere ortadan kaybolmasına neden olmuştur. Bu değişme sonunda mukarnaslı, ya da baklavalı başlıkların, sivri kemerlerin, düz çizgilerin yerlerini, özgün bir şekilde yorumlanmış Batılı biçimler almıştır[186]. Yapıların kemer formlarında sivri kemerin yerine Barok profilli kemerler, mukarnaslı sütun başlıkları yerine Barok başlıklar kullanılmaya başlanmıştır[187]. Yapılarda, kubbe basıklığı azalırken iki katlı kasnak ile kubbenin yüksekliği artırılmıştır. Pencere oranları batıdaki örneklere yaklaştırılarak kemer hariç ½ oranı uygulanmıştır[188].

Osmanlı Barok ve Rokoko üslubunun en önemli ilk yapısı [189]1755 yılında III. Osman tarafından Çarşıkapı'da inşa ettirilen *Nuru Osmaniye Camisi*'dir[190]. Nuru Osmaniye, dış avlu duvarlarında bulunan iki taç kapı ve kapalı çarşı karşısındaki taç kapıyı süsleyen sebil, çeşmeler ve büyük kapı kompleksinin eğrisel kompozisyonu ile Osmanlı mimari tarihinde bir dönüm noktası oluşturur[191]. Yapıdaki korniş ve konsollarda tek veya çift kıvrımlı volütlerin yer alması, yuvarlak veya oval pencereler[192] klasik döneme göre daha zengin silmeler, çok büyük saçak ve korniş profilleri, kasnak altında yer alan köşe kulelerinin Barok tasarımları, kubbe kasnağındaki pilastırların eğrisel profilleri[193] Barok üslubun getirdiği özelliklerdir. Yapının yarım daire şekilli kasnak üzerine oturan[194] 25. 50 çapa sahip[195] kubbesinde, mekân boyutlarına göre Sinan dönemine kıyasla kubbe basıklığının azaldığı, Avrupa'daki aynı dönem yapılarının

[184] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 198.
[185] R. Arık, 263.
[186] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 198.
[187] Kasım İnce, "III. Selim-IV. Mustafa ve II. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 276.
[188] Betül Bakır, "XVIII. Yüzyılda Türk Baroku Camiler", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 274.
[189] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 198.
[190] Bakır, XVIII. Yüzyılda Türk Baroku Camiler, 266.
[191] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 518.
[192] Nurhan Atasoy, "Barok", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 83.
[193] Doğan Kuban, "Osmanlı'da Barok ve Rokoko Mimari Üsluplar", [Elektronik Sürüm], *Sabah Ülkesi-Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, *44*, 2015, 3.
[194] Bakır, XVIII. YüzyıldaTürk Baroku Camiler, 266.
[195] Semavi Eyice, "Batılılaşma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 173.

kubbe yüksekliğine yaklaşıldığı görülmektedir[196]. Külliye bünyesinde bulunan, Barok ve Rokoko özelliklerinin görüldüğü ilk önemli türbe yapılardan biri olan *Şehsuvar Sultan Türbesi,* camiyle birlikte inşa edilmiştir. Ayda Arel; "*Türbe, tıpkı camii gibi, arkitektonik yapısının abartılmış olmasıyla dikkati çeker. Bu yapının türbelerde görmeye alışık olmadığımız yük kuleleri, duvar köşelerinin plastik anlatım kazandırılmış eklem yerleridir.*" der[197]. "Askı kemerleri"[198] derin profilli köşelerde kornişe dönüşerek yapıyı boydan boya saran kıvrımlı bir saçak çizgisini meydana getirmiştir. Kemerin altındaki ikinci bir korniş ise mermer kaplamalı duvarları örtü sisteminden ayırmaktadır. Böylece, türbe yapısının kütlesinde, pilastır düzeniyle köşe kulelerinin düşey hareketini karşılayan yatay bir dalgalanma meydana gelmiştir[199].

Barok üslupta inşa edilmiş bir diğer türbe örneği olan İstanbul Fatih Camii yanındaki *Nakşı-dil Sultan Türbesi,* Barok türbeler arasında en karakteristik olanlarından biridir[200]. II. Mahmut'un annesine ait olan türbe, bir manzumenin içinde yer almaktadır[201]. Nakşıdil Valide Sultan'ın beyaz mermerden inşa edilen türbesi, 1818'de, onuncu saltanat yılında Türk Barok üslubunun başarılı bir abidesi olarak inşa edilmiştir[202]. Eser, on dört kenarlı dairevi bir plana sahip olup,[203] revakı, dış görünüşü, kasnak ve kubbesiyle ilginç bir yapı örneğini sergilemektedir. Yapı on altı kenarlı planı, kavisli revakı, iç ve dış duvar yüzeylerindeki "s" kıvrımları, oval pencereleri, kurşun kaplı kasnağı ve kasnağın etrafındaki çatı kulecikleriyle sonlandırılan gömme sütunları ile Barok özellikleri yansıtır[204]. Buların yanında, yapının genelinde görülen sadelik, alt pencereler arasında yer alan sütunların başlıkları yukarısındaki akant yaprakları sayısının üçe çıkması, çelenklerin varlığı, Ampir etkiler olarak değerlendirilir[205]. Kubbe kasnağındaki kurşun kaplaması da az görülen yeniliklerden biridir[206].

Diğer taraftan Osmanlı sanatı ve mimarisi, Barok üslubun etkisi altındayken Avrupa'da, Ampir üslup hakim olmuş ve bir müddet sonra Osmanlı mimarisinde bu

---

[196] Bakır, *XVIII. YüzyıldaTürk Baroku Camiler*, 266.
[197] Arel, 61-62.
[198] Askı Kemeri: Destek, taşıyıcı görevi olan kemer.
[199] Arel, 61-62.
[200] Arseven, 467.
[201] Can ve Gün, 258.
[202] Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1986, 520.
[203] İnce, 283.
[204] Can ve Gün, 258.
[205] İnce, 283.
[206] Aslanapa, 520.

yeni Batılı üslubun etkileri görülmeye başlamıştır. Ampir üslubun etkileri Osmanlı sanatında ilk olarak Sultan III. Selim (1789-1807) zamanında ortaya çıkmış ve Mahmut (1808-1830) zamanında ve sonrasında artarak yayılmıştır[207]. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında Türk mimarisine giren ve Barok ile birlikte uygulanan Ampir üslup, [208] Barok üslupta olduğu gibi Osmanlı mimarisinde daha çok süslemede etkili olmuştur[209]. Ampir üslup ile birlikte Barok dönemdeki hareketli yüzeyler terk edilerek daha sağlam görünüşlü sade cephe tasarımlarına yer verilmiştir[210]. Akımda Kırmızı, yeşil, sarı renkler ve ağırlıklı olarak kılıç, miğfer, sfenks, defne, taç gibi Antik Dönem ve askeri motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Üslup, zarafet ve uyumdan çok azametli ve haşmetli görünümler sergilemektedir, sadelik ve sertlik ön plandadır[211]. Özellikle II. Mahmut döneminde gelişim gösteren Ampir üslup, onun kendi türbesinde, sebilinde ve Topkapı Sarayı'nın dairelerinde kendini göstermektedir[212].

II. Mahmut Türbesi sahip olduğu büyük haziresi ve kentin en önemli caddesi üzerindeki konumuyla başkentteki Ampir üslubun en önemli örneklerinden biridir. Türbe, 17 metre çapa sahip kubbesi ile görkemli bir yapıdır. Büyük kubbenin yere yaklaşmış bir kütle etkisi yapması, tasarımındaki bir özelliktir. Yapı şema olarak geleneksel özelliktedir. Kubbe ile örtülü olan poligonal yapı kütlesi köşe pilastırları, kenarda yer alan dikdörtgen çerçeveler içinde kemerli pencereleri ile yapı, klasik bir tasarımdır. İstanbul'da Ampir üslubun en saf uygulamasını göstermektedir. Hafif meyilli arsada, giderek yükselen ve mermer basamaklarla ulaşılan platform o zamana kadar alışılmamış bir kentsel mimari uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır[213]. Tamamen mermer kaplama olan türbenin uzun hazire cephesi ile sebili caddeye bakmaktadır[214].

---

[207] Can ve Gün, 254.
[208] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri,* 93.
[209] Can ve Gün, 254.
[210] Çobanoğlu, 580.
[211] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok- Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 93.
[212] Diez ve Aslanapa, 191.
[213] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 604.
[214] Aslanapa, 516.

1.1.3.1. Son Devir Osmanlı Türbeleri

Doğan Kuban'a göre; "*Osmanlı türbe mimarisinin geleneksel tipolojisinin II. Mahmut döneminde sonlandığı söylenebilir. Bu dönemden sonra yapılan birkaç türbe yapısı 19. yüzyılın seçmeci karakterini gösteren tasarımlardır.*"[215] Oryantalist yaklaşımla farklı üslupların bir araya getirildiği seçmeci üslupta aynı anda Batı, Mağrib veya Klasik dönemin izlerini bir arada görmek mümkündür. Bu dönemde Barok-Ampir karışımı yapılarla birlikte Avrupa Neo-Klasiği çizgisindeki yapılar da inşa edilmiştir[216]. Korent, Dorik, Toskan, İonik gibi antik başlıklı sütunlar, silmeler, üçgen alınlıklar ile Antik Çağı canlandıran Neo-Klasik üslup, Ampir ve Barok'a göre sade cephe tasarımları sergilerken, yapı planlarında da Antik Çağ özellikleri uygulanmıştır[217]. Son dönem Osmanlı sadrazamlarından olan Ahmet Cevad Paşa'ya ait türbede Seçmeci (Eklektik) anlayış özellikleri görülmektedir. Eser kare planlı, kubbeli bir türbe odasıyla bunun önünde yer alan, dikdörtgen planlı bir giriş bölümünden meydana gelen bir yapıdır. Giriş, taç kapı niteliğinde düzenlenmiş olup, mermer sütunlar tarafından taşınan, sivri bir kemerle belirlenmiştir, basık kemerli, çift kanatlı giriş kapısı bu sivri kemer içerisine yerleştirilmiştir. Taç kapı üzerinde, yüzeyi rumi motifler ve iki yanında bayrakların bulunduğu bir arma ile bezenmiş, köşelerinde akroterler olan, üçgen bir alınlığa yer verilmiştir. Buna benzer alınlıklar silmelerle çevrelenmiş pencerelerin üzerlerinde de uygulanmıştır[218].

II. Abdülhamit döneminin sonlarına doğru kısa bir süre Türk sanatında İtalyan mimar Raimondo D'Aronco ile Art Nouveau üslubu etkileri görülmeye başlamış, ancak bu üslup daha çok süsleme sanatıyla sınırlı kamıştır[219].

XIX. yüzyılın sonlarında, yabancı mimarlar ve ustalar tarafından ortaya konan mimari anlayış, Osmanlı toplumunda ve yerli mimarlarda ciddi bir tepkiye neden olmuş ve bu tepkiler sonucunda mimaride yeniden Klasik Türk üslubuna dönüş çabaları

---

[215] Kuban*, Osmanlı Mimarisi*, 548.
[216] Çobanoğlu, 581.
[217] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 93.
[218] Yavuz Yıldırım, "Cevad Paşa Türbesi ", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, II, 419.
[219] Çobanoğlu, 581.

başlamıştır. Vedat Tek ve Kemalettin Bey isimli mimarlar I. Ulusal Mimari diye adlandırılan bu akımın başını çekmiştir[220].

Türk sanatında ve mimarisinde kullanılan belli başlı formlar, I. Ulusal Mimari anlayışta biraz ölçüsüzce bir araya getirilerek kullanılmıştır. Bu dönem mimarisi simetri, tezyinatın ön cephede toplanması, cephe ortalarına yerleştirilmiş girişler ve ön cephede görülen çıkmalarla belirginleşen cephe düzenlemesi ve geniş saçaklar ile dikkat çekicidir[221]. Cephelerde görülen simetrik düzenleme anlayışı da bu dönemin önemli bir özelliğidir. Her cephe kendi içinde simetrik bir düzene sahip olup diğer cephelerle de ilişki içerisindedir[222]. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer unsur ise cephe yüzeyine yerleştirilen tekli, ikili ve üçlü gruplar halindeki pencerelerdir. Pencerelerde başta sivri ve basık kemer olmak üzere diğer kemer tipleri görülmektedir. Bazen de dikdörtgen şeklindeki pencere açıklıkları görülür. Saçaklar genellikle dışa taşkın olarak düzenlenmiş, ahşap ya da taştan profilli silmeler şeklinde karşımıza çıkar[223]. Bu dönemde yapılarda çini, taş, ahşap ve alçı süslemeler görülmektedir[224].1930'larda son bulan bu yeni anlayışın önemli yapılarına örnek olarak Fatih *Cevad Paşa Türbesi,* Eyüp *Sultan Reşat Türbesi* gibi, eserler gösterilebilir[225].

Son devir Osmanlı türbelerini plan bakımından köşeleri yuvarlatılmış kübik gövdeliler, poligonal gövdeliler, dilimli gövdeliler, silindirik gövdeliler diye dört grup altında inceleyebiliriz.

1.1.3.1.1. Köşeleri Yuvarlatılmış Kübik Gövdeliler

Bu döneme ait kübik gövdeli türbelerin bir kısmı dönemin belirleyici özelliklerini taşırken *Orhan Gazi* ve *I. Murat Hüdavendigar* türbeleri gibi diğer yapılarda aynı özellikler gözlenmez[226].

---

[220] Can ve Gün, 255.
[221] Can ve Gün, 255-256.
[222] Nurcan İnci Fırat, "XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, X, 294.
[223] Fırat, 295.
[224] Fırat, 296.
[225] Can ve Gün, 256.
[226] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 34.

Barok tesiri altında oluşturulmuş ilk türbelerden biri Nuru *Osmaniye Türbesi*dir. Yapının asıl kütlesi köşeleri yuvarlatılmış kübik bir gövdeden ibaret olup aynı düzenleme içte, köşelere sütunlar yerleştirilerek elde edilmiştir[227].

Son devir Osmanlı türbeleri içinde yer alan 1786 tarihli *I. Abdülhamit Türbesi* de köşeleri yuvarlatılmış kübik gövdeliler arasında yer almaktadır. Yapı, alçak kasnağı ve dışarıya yansımış tromplarıyla geleneksel bir tasarımdır. Cephedeki karakteristik öğeler kenarlar arasında yer alan pilastırlardır[228].

1.1.3.1.2. Poligonal Gövdeliler

Klasik Devirde en çok uygulanan poligonal gövdeli türbe tipinin, kenar sayısı artırılarak bu devirde de diğer türbe tiplerinden daha çok uygulandığı görülmektedir[229]. Trabzon'da bulunan *Gülbahar Hatun* (1505), İstanbul'daki *Sultan II. Mahmut* (1840), *Abdülmecid* (1861) ve Bursa' da bulunan *Osmangazi* (1863) türbeleri sekizgen planda inşa edilmişlerdir. Bu türbeler arasında II. Mahmud türbesi en dikkat çekici olanıdır.

Cepheleri mermer kaplı sekizgen gövdenin, sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülmesiyle meydana getirilen *Sultan II. Mahmud Tübesi*, Ampir üslubun en güzel örneklerindendir[230].

Birbirlerine yakın zamanlarda yapılmış olan *III. Sultan Mustafa* (1759-1763) *ve Fatih Sultan Mehmed* (1481) türbeleri on kenarlı birer gövdeye sahip olup, her iki yapı da III. Sultan Mustafa zamanında inşa edilmiştir[231].

Osmanlı son dönemde inşa edilen İstanbul Eyüp'te bulunan *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi* de (1913-1914) poligonal gövdeliler grubunda olup sekizgen planlı ve kubbeli olarak düzenlenmiştir.

1.1.3.1.3. Dilimli Gövdeliler

İstanbul' da Eyüp ilçesinde bulunan *Mihrişah Valide Sultan Türbesi* (1793) dilimli gövdeli olarak yapılmış örneklerdir.

---

[227] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 35.
[228] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 548.
[229] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 35.
[230] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 257.
[231] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 36.

Mihrişah Türbesi, iki katlı bir düzenleme göstermektedir. On iki yuvarlak dilimli birinci kat gövdesi, İki basamaklı kaide üzerinde yükselmektedir. Daha geniş olan ikinci katta, sütunlarla ayrılmış yedi pencereye yer verilmiş ve pencereleri üstten birkaç kademeli dışa çıkıntılı friz dizisi çevrelemiştir. Türbe, Türk Barok'unun Rokokoya yaklaşan gelişimi ile farklı ve yeni bir görünüş kazanmış ve kendinden önceki örneklerden ayrılmıştır[232].

1.1.3.1.4. Silindirik Gövdeliler

1817-1818 tarihli Fatih'teki *Nakşıdil Valide Sultan Türbesi* esas olarak silindirik gövdeli olarak inşa edilmiştir. Ancak gövdede, sık aralıklarla on altı sütunce ve pilastıra yer verilerek silindirik gövdenin gözde bıraktığı basitlik ortadan kaldırılmıştır[233]. Yapıda yer alan oval pencereler, pencere kemerlerini takip ederek yapıyı saran korniş ve üstteki ondüleli saçak kornişi Barok özelliklerdir[234].

Osmanlı Son Devir yapılarından olan *Şah Sultan Türbesi* de silindirik planlı olarak düzenlenmiştit. Yapının köşeleri zengin profillerle sonlandırılmış pilastırlar üzerinde yükselen kuleciklerle vurgulanmıştır. Eğri yüzeylerdeki kornişler köşe pilastırları arasında yine ağır silmelerle belirtilmiştir[235]. Üst örtüde kullanılan kubbe ise doğrudan duvarlar üzerine oturtulmuştur[236].

Son devre ait türbelerde kasnak şekillerindeki bazı değişikliklerle birlikte, üst örtüde kurşun kaplı kubbe kullanılmaya devam edilmiştir. Genellikle yarım küre şeklinde olan kubbeler, bazen dış görünüşleri ile kasnakla birleşerek bütünlük göstermektedirler[237]. Barok etkisindeki yapılarda kullanılan kubbeler batıdakiler kadar olmasa da önceki dönemlerdeki boyutlarını aşmıştır[238].

Osmanlı Sanatı, kubbeye geçiş unsurlarında geleneklerinden vazgeçmemiştir ve genellikle kenarlar üzerine kurulan yuvarlak kemerler arasında bulunan pandantiflerle kubbeye geçiş sağlanmıştır. Nuru Osmaniye Türbesi'nde kullanılan köşe pandantifleri,

---

[232] Aslanapa, 493.
[233] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 37.
[234] Aslanapa, 520.
[235] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 548.
[236] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 548.
[237] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 37.
[238] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 88.

sütunlar üzerinde saksı görünümü veren başlıklara dayandırılmıştır. Bu dönemdeki türbelerin çoğunda, kasnak pilastır veya konsollarla desteklenip süslenmiştir[239].

Son döneme ait türbe yapılarında, pencere formlarında önemli değişiklikler görülmekle birlikte cephelerde iki sıra pencere dizisi geleneği devam etmiştir[240]. Basık ya da sivri kemerler yerini dekoratif kemerlere bırakmıştır. Pencerelerde, üst sıralarda tam kemerli, fistolu kemerli ve daire pencereler gibi farklı pencere uygulamalarının denendiği görülmektedir[241].

Sultan II. Mahmud ve ilk üç Osmanlı sultanına ait bu dönemde yenilenmiş olan üç türbede mekân aydınlatması, sadece alt sırada açılmış çok geniş ve yüksek olan pencerelerle sağlanmıştır. Şah Sultan Türbesi'nin münhanili[242] alt sıra pencerelerinden daha çok, üst sıradaki pencereler dikkat çekmektedir. Pencereler üstte olduğu gibi altta da kemerli olarak düzenlenmiştir. Nakşıdil Valide Sultan Türbesi'ndeki oval şekilli üst sıra pencereleri de değişik bir uygulama örneğini yansıtır[243].

Doğan Kuban; Son Devir mimarisinde, tasarımda sivri kemerin yerini dairesel kemerin aldığını ve kemer üzengilerinde dairesel kemerin, Avrupa'dan ithal edilen "c " ve "s " eğrileri ile teğet halinde birleşerek strüktürel ifadeden uzaklaştığını ve bir süs kemeri görüntüsünün kompozisyona egemen olduğunu bildirir[244]. Kemer biçimlerindeki değişimle beraber,[245] taş süslemeler, çiçekli panolar, palmet ve rumiye benzer bitkisel motifler, akantus yaprakları da süslemeye girmiştir[246]. Özellikle giriş açıklığının etrafında toplanan kabartma tekniğiyle uygulanmış taş süsleme, bazı eserlerde dış pencere üstlerinde de yoğun olarak kullanılmıştır. Giriş açıklıkları, birçok eserde hem dışta hem de içte portal gibi düzenlenmiş olup giriş açıklığının her iki yanına pilastır ve sütun dizilerine yer verilmiştir. Pilastır ve pilastır-sütunce ikilisi üstte, daha kısa olan ikinci bir katta devam etmiş ve bunlar akant yapraklarından meydana gelen bir taçla bütünleşmiştir. Akant yaprakları, taçlarda, sütun ve pilastır başlıklarında, konsol ve kaidelerde bolca kullanılmış ve süslemenin ana motifi olmuştur. Ayrıca bunların

[239] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 37.
[240] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 37.
[241] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 88.
[242] Münhani: Eğri. Hasol, 335.
[243] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 38.
[244] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 518.
[245] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 518.
[246] Can ve Gün, 252.

yanında, II. Mahmud Türbesi'nde olduğu gibi kılıç, kalkan, hilal ve yıldızdan kompoze edilmiş arma motifleri ve Nakşıdil Valide Sultan Türbesi'nde olduğu gibi, düğümlü kurdeleler, perde kıvrımları ve çelenklere yer verilmiştir. İki renkli taşın alternatif sıralanışı ile örülen kemer tarzı, XIX. Yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür[247].

Son Devir türbelerinin çoğunda kalem işleri, kubbe ve kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan bölümlerde kullanılmıştır. Akant yaprakları, asma yaprakları ve üzüm salkımları, kupa ve vazolar, perde motifleri, girlandlar ve dalgalı şeritler kullanılan motifler arasında önemli bir yere sahiptir. Bazı türbelerde motif ve kompozisyonlarda yalnızca siyah, kahverengi ve sarı renklerin kullanılması, mekânın havasını ağırlaştırarak içeriye kasvet vermiştir[248].

Nuru Osmaniye Türbesi'nde de kalem işi süslemelerde sadece siyah renk kullanılmıştır. Kubbe göbeği perde motifleriyle çevrelenmiş ve yaprak motiflerinin sarmaladığı şamdanlar etekten göbeğe doğru uzanmaktadır[249].

III. Sultan Mustafa'nın türbesi dışındaki bu döneme ait hiç bir türbelerde çini kaplamaya yer verilmemiştir. Çiniyle beraber türbelerden, sedef veya fildişi kakmalı, kündekari tekniğinde hazırlanmış kapı ve pencere kapakları da kaldırılmıştır. Bazı türbelerde, sandukaları çevreleyen sedef kakmalı ahşap parmaklıklar bir müddet yerini koruyabilmiş ancak; kapı ve pencere kanatları çok sade ve işçiliksiz olmaları nedeniyle dikkat çekmez hale gelmiştir[250].

Son dönem yapılarında maden işçiliği fazlaca yer tutmaktadır. Sultan Abdülaziz döneminden itibaren sandukaların etrafında madeni şebekeler görülmeye başlanmıştır[251]. Sandukaları çevreleyen şebekelerde gümüş, demir ve pirinç gibi değişik madenler kullanılmış ve bunların üzerleri farklı kompozisyonlardaki motif ve yazılarla süslenmiştir[252]. Son devir türbelerindeki pencere şebekelerinde de yine maden işçiliği dikkat çekmektedir. Şebekelerde, Batılılaşma döneminde "C" lerin farklı şekillerde kullanıldığı sonsuza giden kompozisyonlar; Lale devrinde kıvrımlı dalların oluşturduğu

[247] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 40-41.
[248] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 41.
[249] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 41.
[250] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 39.
[251] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 39.
[252] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 42.

kartuşlar, kullanılarak oluşturulan kompozisyonlar, II. Mahmud döneminde yuvarlak halkalar, uzun oval halkalar ve "8" şeklinde büklümlü motiflerin kullanıldığı kompozisyonlar ağırlık kazanmıştır [253]. Türk sanatında görülen Neo Klasik üslup maden işçiliğine de uygulanmış ve[254] şebekelerde palmet, rumi, zencirek gibi öğeler kullanılarak denemeler yapılmıştır[255].

Maden işçliğinde XIX. yüzyılda yöntem açısından da yenilikler görülmüştür. XVIII. yüzyılda yaygın olarak kullanılan dövme demir ve tunç döküm şebekelerin yerine dökme demir şebekeler kullanılmıştır[256]. 1905- 1906 yılında ise Raimondo D'Aronco tarafından yapılan Şeyh zafir türbesindeki şebekeler metal doğramaya dönüşerek devrini tamamlamıştır[257].

Bu döneme ait türbelerin dış cephe kaplamalarında ise yine kesme taş ve mermer kullanılmıştır. Nakşıdil Valide Sultan Türbesi'nde, yapının caddeye bakan cephelerinde mermer kaplama kullanılmışken avluya bakan cephelerinde ise kesme taş kaplama kullanılmıştır[258].

[253] Ümit Kazım Sandıkçı, "Osmanlı Mimarlığı İstanbul Yapılarında Dövme ve Dökme Metalin Dekoratif Kullanımı", Nur Akın, Afife Batur, Selçuk Batur (Ed.), *Osmanlı Mimarlığının 7Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras"*, 25/26/27 Kasım 1999-İstanbul: Bildiriler, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1999, 402.
[254] Kadriye Figen Vardar, "İstanbul'da, XIX. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Görülen Ampir Üsluptaki Madeni Şebekeler", [Elektronik Sürüm] *Sanat Tarihi Dergisi, XIII/1*, 2004, 170.
[255] Sandıkçı, 402.
[256] Vardar, 170.
[257] Sandıkçı, 402.
[258] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 38.

İKİNCİ BÖLÜM
19. VE 20. YÜZYIL İSTANBUL TÜRBELERİ

2.1. ŞAH SULTAN TÜRBESİ

Fotoğraf No: 1-15

Plan No: 1

Yeri: İstanbul Eyüp'te, Zalpaşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda bir tarih kitabesi, dört tane hadis ve ayetlerin yer aldığı kitabe ve dört halifenin adının yer aldığı yazı panolarına yer verilmiştir. Türbeye geçişi sağlayan avlu kapısının üstünde tarih kitabesi (Fotoğraf 11, 12) bulunur. Kapının iç yüzünde ise bir tane hadis kitabesine (Fotoğraf 13) yer verilmiştir. Kapı blokunu kemer üzerinde sınırlayan konkav bir silmenin üzerinde uzanan panoda ve kapının her iki yanında bulunan pencerelerin üzerlerinde ise Kuran-ı Kerim'den ayetlerin yer aldığı kitabeler(Fotoğraf 14) bulunur. Yapının iç cephelerinde, alt ve üst pencerelerin arasında ayet kuşağına yer verilmiştir. Üst pencerelerin aralarına ise Allah, Muhammed ve ilk dört halifenin adları işlenmiştir.

Tarihi: Şah Sultan, Sultan III. Mustafa'nın, Mihrişah Sultandan olan kızıdır, 1761-1802 yılları arasında yaşamıştır. Şah Sultan, 1764 yılında vezir Bahir Köse Mustafa Paşa ile nişanlanmış, fakat paşa bir sene sonra idam edilmiştir. Daha sonra Şah Sultan, 1768'de Nişancı Mehmed Paşa ile nişanlanmış, Mehmed Paşa'da aynı yıl öldürülmüştür. Şah Sultan, 1778 yılında ise Nişancı Seyyid Mustafa Paşa ile nişanlanmış ve ardından nikâhı yapılmıştır. Şah Sultan, hayatı boyunca birçok hayrat yaptırmıştır, 1802 yılında vefat etmiş ve Eyüp'teki türbesine gömülmüştür[259].

Türbe III. selim'in kız kardeşi Şah Sultan tarafından 1215/1800 yılında[260] Mimar İbrahim Kabil Ağa'ya; sebil, sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşan bir külliye içerisinde inşa ettirilmiştir[261].

---

[259] Serhat Teksarı, *Büyük İstanbul Türbeleri ve İstanbul'da Tüm Ziyaret Yerleri Rehberi*, Osmanlı Yayın Evi, İstanbul 2005, 246-247.
[260] Hale Tokay,"Şah Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, VII, 127.
[261] Teksarı, 247.

Türbeye geçişi sağlayan avlu kapısının altında Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılmış kitabede, türbenin yapım tarihi ile ilgili şu ibareler geçmektedir (Fotoğraf 11, 12):

"Şah Sultan yapdı ziba türbe-i vâlâ-yı nev1215
Mihrişah Kadına adn ola bu mevla-yı berrîn1215" (M. 1800)"[262]

Planı: Şah Sultan Türbesi, içten 8 metre çapa sahip, daire planlı olarak düzenlenmiştir. Yapının ön cephesinde, önde dört müstakil silindirik sütun ve dipteki dört yarım silindirik sütunun taşıdığı yuvarlak kemerlerle oluşturulmuş üç gözlü bir revak bölümü bulunmaktadır. Revakın caddeye bakan kenarı, ortasında geniş bir pencerenin bulunduğu mermerden bir duvarla kapatılmıştır. Revakın orta bölümü daha geniş tutularak kubbeyle örtülmüştür, yan bölümler ise aynalı tonozlarla kapatılmıştır (Plan 1).

Dış Cepheler: Yapının mermer kaplama Barok etkili dış cephe duvarları, kıvrımlı bir şekilde inşa edilmiştir (Fotoğraf 1). Doğan Kuban; "Köşeler zengin profillerle biten pilastrlar üzerinde yükselen kuleciklerle vurgulanmıştır. Eğri yüzeylerin kornişleri köşe pilastrları arasında yine ağır silme takımlarıyla belirtilmiştir."[263] Köşelerde yer alan bu kuleciklerde Ampir üslup özellikleri görülmektedir. Yapının giriş cephesinde üç gözlü bir revak yer alır ve revakın gerisinde (Fotoğraf 2), duvardan dışa taşıntılı olarak düzenlenmiş kapı bloku bulunur. Kapı blokunun ortasına iki renkli mermerden örülmüş Barok üsluptaki yuvarlak kemerli giriş açıklığı yerleştirilmiş ve üstte bir yazı panosu ve taçla bu bölüm zenginleştirilmiştir (Fotoğraf 3). Kapının her iki yanında birer pencereye yer verilmiştir (Fotoğraf 4).

Türbenin cepheleri Ampir üsluptaki yatay bir kornişle ikiye bölünmüş ve iki katlı pencere düzenlemesine yer verilmiştir. Birinci kat pencerelerinin altında da yatay bir kornişe yer verilmiştir. Barok etkilerin hakim olduğu üst kat pencereler, yuvarlak kemerli olup eliptik[264] biçimdedirler. Pencere çevresi geniş silmelerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 5). Doğan Kuban, cephelerin İstanbul mimarisinde özel yerinin, ikinci kat pencerelerinin eliptik biçimlerinden geldiğini bildirir[265].

[262] Teksarı, 248.
[263] Kuban, *Osmanlı Mimarisi,* 547.
[264] Eliptik: Elips biçiminde olan. Hasol, 162.
[265] Kuban, *Osmanlı Mimarisi,* 547.

Alt kat pencereleri basık kemerli olup, her iki yanına düz başlıklı ince duvar payeleri yerleştirilmiştir. Pencereler, derin bir niş içerisine yerleştirilmiş ve demir şebekeli olarak düzenlenmiştir. Türbenin kıvrımlı duvarlarında ve pencerelerde Barok etkiler görülürken saçak silmelerinde, pilastır başlıklarında, köşelerde yer alan kulelerde Ampir etkiler görülmektedir.

İç Mekân: Daire planlı olan yapı içerde, alt sırada 11, üst sırada 12 olmak üzere toplam 23 pencereyle aydınlatılmıştır (Fotoğraf 6). Alt pencereler basık kemerli olup ahşap kanatlara sahiptir ve aralarında yarım duvar payelerine yer verilmiştir. Yine alt pencereler arasında ahşap kapaklı dört adet dolap bulunur. Cephelerde büyük oval pencereler görülür. Yapının üzeri ise kubbeyle kapatılmıştır.

Türbe zemini ahşap olup içerisinde üç adet sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf 7). Sandukalar, Şah Sultan, Şah Sultan'ın annesi Mihrişah Kadın ve Şah Sultan'ın eşi Mustafa Paşa'ya aittir.

Süsleme Programı:

Türbede yazı, kabartma taş ve kalem işi olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Türbeye geçişi sağlayan giriş kapısının üzerinde akant yapraklarıyla süslenmiş taç bulunmaktadır. Bu süslemeler Barok özelliktedir.

Kalem İşi Süslemeler: Revakın üzerini örten kubbe ve tonozlar kalem işleriyle bezenmiş olup (Fotoğraf 8), kubbe içinde etekten göbeğe doğru uzanan şamdan motifleri görülmektedir (Fotoğraf 9).

İç mekânda, dar dolapların üzeri ve kapının iki yanındaki kısımlarda kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler arasında altın yaldızlarla boyanmış çelenkler, vazodan çıkan hurma ağaçları ve dallarından sarkan hurmalar görülmektedir.

Kuzeyde pencere açılmamış kısımlar da şamdan motifleri ve içlerinde yer alan çiçek demetleri ile süslenmiştir.

Yapının üzerini örten kubbede de kalem işi süslemeler görülmektedir. Kubbe göbeği, ortada bir çelenk ve etrafında çiçek, yaprak, dallar ve rozet biçimli motiflerle bezenmiştir. Kubbe, göbekten eteğe inen mavi rengin hakim olduğu şeritlerle dört bölüme ayrılmıştır ve şeritler arasına rozetler ve üzerinde çiçek buketi bulunan şamdanlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 10).

Türbedeki kalem işi süslemelerde ağırlıklı olarak kahverengi, mavi, sarı, yeşil ve kırmızı rengin hâkim olduğu görülmektedir. Kalem işi süslemeler Barok üslubun etkisi altındadır.

Yazı: Şah Sultan Türbesine geçişi sağlayan avlu kapısının altında, türbenin giriş kapısının iç yüzeyinde, kapı blokunun üstünde ve yapının iç cephelerinde kitabelere yer verilmiştir.

Şah Sultan Türbesi'nin kapısına geçişi sağlayan, avlu kapısının üstünde, altı sıra halinde, Mustafa İzzet Efendi tarafından hazırlanan nesih hatlı tarih kitabesinde şunlar yazılıdır (Fotoğraf 11, 12):

Cevher-i ser-tac-ı iffet zib ü ferr-i saltanat

Revnak-ı İsmet-saray devlet-i din-i mübin

Şah Selim saltanat-ı pirâyenin hemşiresi

Şah Sultan bint-i merhum Mustafa Han-ı güzin

Mihrişah kadın ki oldur mader-i pür şefkati

İsmet-i nur ile bulmuşdu ziya ruy-ı zemin

Anı Sultan Mustafa ikinci kadın eyleyüb

Devletinde görmüş idi rağbeti ol Nazenin

Çıkdı elden Hüma uçdı firaz-ı serar ah

Girdi hayfa halk-ı alem matem oldu hazin

Kıldı efrat riayet işte Hak madere

Yapdı âlî türbe-i kabr-i enverde müstahkem metin

Yapdı hem bir mekteb-i rânâ civar-ı türbede

Halkı hüsn-i alem ârâsı ider hayret karin

Şad ider merhumenin ruhun çusavt bülbülün

Da'im etfal okudukca anda Kur'an-ı mübin

Gel du'ai hayre ağaz it gönül ihlas ile

Hayr olan da'vatı redd etmez mucib'üs-sa'in

Mihrişah Kadın riyazı cenneti idüb mekkar

Cilvegahı ola Ya Rab gülşen-i huld-ı berrîn

Yazdı ihya hame mu'ciz-ı beyan bir beyt kim

Müntericdir anda garra iki tarih-i güzin

Şah Sultan yapdı zibâ türbe-i vala-yı nev-1215

Mihrişah Kadın'a adn ola bu mevla-yı berrîn-1215.[266]

Kitabenin altındaki kartuşta hattatın imzası bulunur:

الداعی یساری زاده مصطفی عزت غفرله ۱۲۱۵

"*Duacı Yesarî zâde Mustafa İzzet. Allah onu bağışlasın 1215*".[267]

Kapının iç yüzünde ise celi süslüsle *"Cennet annelerin ayağı altındadır",* anlamındaki hadis okunmaktadır[268] (Fotoğraf 13).

Kapı blokunu kemer üzerinde sınırlayan konkav bir silmenin üzerinde uzanan panoya celi sülüsle Ankebut suresinin 57. ayeti yazılmış ve yanlarda birer pilastrla ayrılmış sahalar, münhani hatlar ve akant yaprakları ile süslenmiştir. Yazı panosu üzerinde yer alan tacın ortasına tuğra işlenmiştir[269] (Fotoğraf 14). Kapının her iki yanında yer alan pencerelerin üzerlerinde Zümer suresinin 53. ayetinin bir bölümünün yer aldığı panolara yer verilmiştir[270] (Fotoğraf 15).

Yapının iç cephelerinde, alt ve üst pencerelerin arasında Hattat Mustafa Rakım Efendi'nin ağabeyi olan ünlü hattat İsmail Zühdi (v: 1 Şevval 1221/12 Aralık 1806) imzalı ayet kuşağı okunmaktadır[271]. Üst pencerelerin aralarına Allah, Muhammed ve ilk dört halifenin adları işlenmiştir.

Malzeme: Yapıda ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephe kaplamasında ise mermere yer verildiği görülmektedir. Yapının kapı ve pencere kanatlarında ahşap

---

[266] Teksarı, 248.
[267] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 248.
[268] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 248.
[269] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 247.
[270] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 248.
[271] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 248.

malzeme kullanılmıştır. Şah sultan Türbesinin pencere parmaklıklarında da dönemin önem kazanan malzemesi dökme demirin kullanıldığı görülür.

2.2. HALET (KUDRETULLAH) EFENDİ TÜRBESİ

Fotoğraf No: 16-19

Plan No: 2

Yeri: İstanbul'da Beyoğlu, Tünel'de, Galata Mevlevihanesi içindedir.

Kitabe: Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Halet Efendi, 1760-1823 yılları arasında yaşamış olup asıl adı Seyid Mehmed Said'dir, 15 yıl boyunca Sultan II. Mahmud'un siyasetini etkilemiş devlet adamı, danışman ve diplomattır, babası Kadı Kırımi Hüseyin Efendi'dir, İstanbul'da Galata Mevlevihanesi'nde Şeyh Galib'e mürit olmuştur. Halet Efendi, Yunan ayaklanmasını körüklemiş ve bunun sonucunda karşıtlarının etkisinde kalan II. Mahmud, Halet Efendi'yi boğdurtmuştur. Halet efendi'nin kesilen başı İstanbul'a getirilmiş, naaşı ise Konya'da gömülmüştür. Halet Efendi'nin İstanbul'a getirilen başı önce Yahya Efendi Dergâhı'nın haziresine daha sonra 1841'de ikinci kez Galata Mevlevihanesi'ne gömülmüştür[272].

Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir, ancak yapı, üzerinde yer alan levhaya göre 1818 yılında inşa edilmiştir[273].

Plan: Yapı 6.28x6.05 m. ölçülerinde kare planlı olup, üzeri tekne tonozla kapatılmıştır. Yapının üç cephesinde üçer pencere açıklığına, güneydoğu köşede ise bir giriş açıklığına yer verilmiştir (Plan 2).

Dış Cepheler: Dört cepheli olan yapının, üç cephesinde yuvarlak kemerli, demir şebekeli üçer açıklığa yer verilmiştir (Fotoğraf 16). Bu açıklıklardan güneydoğu köşedeki giriş açıklığıdır. Kemer yayları zikzaklı silmelerle çevrelenmiştir. Kemerler bitkisel bezemeli başlıklara sahip köşeli sütunlar tarafından taşınmaktadır. Cephelerdeki üç kemer yayının üzerini bir silme çevrelemiş ve silmenin uçları aşağıya doğru uzatılarak Barok etkisindeki bitkisel bezemeli konsollar üzerine oturtulmuştur. Üst bölümde cepheyi dolanan profilli silmelerle çevrelenmiş dikey çubuklarla hareketlendirilen friz bulunmaktadır. Bu bölümün üzerinde de yine bütün bir yapı cephesini kuşatmış olan saçak olup üzerinde küçük yuvarlak kemer dizisine yer verilmiş

[272] Necdet Sakaoğlu, "Halet Efendi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, III, 498-499.
[273] Harun Bayrak, *İl İl Dini Ziyaret Yerlerimiz*, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007, 251.

ve bunlar volütlü konsollar üzerine oturtulmuştur. Üst örtü dışarıda üst üste bindirilmiş mermer levhalarla kaplanmıştır. Türbede inşa malzemesi olarak mermer kaplama kulanılmıştır. Yapı tasarımında 19. yy. Türk Barok, Rokoko ve Ampir üslup özellikleri görülür. Yapının tasarımı Antik-Yunan ve Roma mimarilerindeki prototiplerle benzerliğiyle birlikte, aynı yıllarda Yenikapı Mevlevihanesi civarında Halet Efendi'nin inşa ettirdiği Aşçı Ahmed Dede Türbesi ile de büyük benzerlik gösterir[274].

M. Baha Tanman; "*Türbenin cephelerinde, Abdülaziz döneminin Eklektik zevkini yansıtan bezeme ayrıntıları, Ampir üslubuna özgü yalınlığı sergileyen cümle kapısı ve sebilküttabla tezat oluşturur*."[275]

İç Mekan: Türbede, Şeyh Kudretullah Efendi, hanımı Emine Hanım, oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Ataullah Efendi ve kimliği bilinmeyen bir kişiye ait toplam beş sanduka bulunmaktadır.

Yapı içerde oldukça sade olup, tonoz içersinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir.

Süsleme Programı:

Türbede kabartma taş, kalem işi ve madeni olmak üzere üç çeşit süslemegörülür.

Taş Süsleme: Yapının dış cephesinde yer alan açıklık kemerlerin başlıklarında, kabartma tekniğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 17). Yine bu kemerlerden içteki kemerlerin kenar köşeleri, pahlanarak yumuşatılmış ve bu bölüme kabartma tekniğinde çiçek motifi işlenmiştir. Dış cephede yapıyı çevreleyen saçak bölümü üzerine küçük yuvarlak kemer dizilerine yer verilmiş ve bu bölümün köşelerine de kabartma tekniğinde kenger yaprakları yerleştirilmiştir (Fotoğraf 18). Taş süslemelerde Rokoko özellikleri görülür.

Kalem İşi Süsleme: Yapının üzerini örten tonoz, Barok ve Rokoko üsluptaki kalem işleriyle bezenmiştir. Tonozun merkezine, içini rumilerin doldurduğu ve sekiz adet palmetin çevrelediği bir göbek yerleştirilmiş, palmetlerin ucundan çıkan kartuşlar, içleri rumilerle bezeli şemselere bağlanmıştır. Tonozun kırılma çizgilerindeki şemseler, birer yuvarlak rozeti andırırken diğerleri ise, servili bir peyzaj ortasında, basık bir sehpa

[274] M. Baha Tanman, "Galata Mevlevihanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 319.
[275] Tanman, "Galata Mevlevihanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 319.

üzerinde destarlı Mevlevi sikkelerinin görüldüğü ilginç kompozisyonları sergilemektedir[276].

Madeni Süsleme: Pencerelerde yer alan demir şebekelerde, daire ve baklava dilimlerinin yer aldığı geometrik süslemelere yer verilmiştir. Pencerenin ortasındaki bölümlere ise rozet çiçekleri yerleştirilmiştir. Yapıda görülen madeni süslemeler de Türk Barok ve Rokoko özelliklerini sergilemektedir (Fotoğraf 19).

Malzeme: Yapıda ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephelerde ise mermer kaplama görülmektedir. Yapının giriş kapısı ve pencere parmaklıklarında da dökme demirin kullanıldığı görülür.

[276] M. Baha Tanman, "Galata Mevlevihanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, III, 364-365.

2.3. ŞEYH GALİP DEDE (ŞEYH İSMAİL ANKARAVİ) TÜRBESİ

Fotoğraf No: 20-21

Plan No:3

Yeri: İstanbul'da Beyoğlu, Tünel'de, Galata Mevlevihanesi içinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Şeyh Galip Dede, 1757-1799 yılları arasında İstanbul'da yaşamış Mevlevi şeyhi ve divan şairidir[277], asıl adı Mehmed olup[278] divan şiirinin 18. yy'daki en büyük temsilcisidir[279], babası şair Mustafa Reit Efendidir[280]. Şeyh Galip Dede, 1790-91'de Galata Mevlevihanesi postnişinliğine atanmıştır, 1799'da vefat etmiş olup mezarı Galata Mevlevihanesindeki türbesinde bulunmaktadır[281].

Önce ahşap olarak inşa edilen türbe daha sonra, Halet Efendi tarafından 1234/1819 yılında kâgir olarak inşa ettirilmiştir[282].

Planı: Yapı, 6.59x8.17 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olup üzeri tekne tonozla kapatılmıştır. Tonoz dışarıdan kurşun kaplamalıdır. Yapının kuzeydoğu cephesi dışındaki diğer üç cephesinde üçer tane pencere açıklığına yer verilmiştir (Plan 3).

Dış Cepheler: Yapı cepheleri oldukça sade olup Ampir üsluptaki iki silme ve bir de saçakla yatayda dört bölüme ayrılmıştır. Tonozun hemen altında yine saçak silmelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 20).

Yapının kuzeydoğu cephesi sağır bırakılmış ve diğer üç cephesinde dikdörtgen şekilli, demir şebekeli üçer pencereye yer verilmiştir. Giriş açıklığı ise dikdörtgen şekilli olup güneybatı cephesinde bulunur. Cephelerde kapı ve pencereleri birbirinden ayıran pilastrlar görülür. Türbenin bu tasarım özellikleri Ampir üslubu yansıtır.

İç Mekân: Türbede altı adet sanduka bulunmaktadır. Bunlar: Şeyh İsmail Ankaravi Efendi, Şeyh Galib Efendi, Şeyh Selim Efendi ve Şeyh Mehmed Ruhi Dede, Şeyh İsa

---

[277] Ekrem Işın, "Şeyh Galib", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, VII, 166-167.
[278] Muhammet Nur Doğan, "Galib (Şeyh)", *Osmanlılar Ansiklopedisi,* Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 1999, I, 472.
[279] Ekrem Işın, 166-167.
[280] Muhammet Nur Doğan, 472.
[281] Ekrem Işın, 166-167.
[282] Teksarı, 264.

Efendi ve kimliği bilinmeyen bir kişiye aittir[283]. Yapı içerde oldukça sade olarak düzenlenmiştir. Mekânda yer alan pencereler ahşap kanatlara sahiptir (Fotoğraf 21).

Malzeme: Şeyh Galib Dede Türbesinde ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeri dökme demirden üretilmiş olup kapı ve pencere kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

[283] Teksarı, 265.

2.4. MUSTAFA RAKIM EFENDİ TÜRBESİ

Fotoğraf No: 22-27

Plan No:4

Yeri: İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Karagümrük'te, Fevzi Paşa Caddesi ile Hasan Fehmi Paşa Caddesi arasındaki Atik Ali Paşa Camii avlusunun bitişiğinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbenin kuzey cephesinde Mustafa Rakım Efendi'nin ölüm tarihinin verildiği tek bir kitabe (Fotoğraf 27) bulunmaktadır. Yapıda, inşa tarihi ile ilgili kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Mustafa Rakım Efendi, 1757'de Ünye'de doğmuştur, babası Mehmet Kaptan adında biridir. Hattat İsmail Zühdi'nin kardeşidir. Mustafa Rakım Efendi, genç yaşta İstanbul'a gelmiş ve medrese eğitimi sırasında Derviş Ali ve İsmail Zühdi'den dersler almıştır, yazıda ilerlemiş ve daha sonra Şehzade(II) Mahmud'a yazı dersleri vermiştir. Mustafa Rakı Efendi, 1809'da İzmir kadısı olmuş, 1814'te Edirne, 1816'da Mekke, 1818'de İstanbul, 1820'de ise Anadolu kazaskeri payesini almıştır. Mustafa Rakım Efendi, 25 Mart 1826'da İstanbul'da vefat etmiştir[284].

Yapı üzerinde inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir. Ancak, türbe Mustafa Rakım Efendi adına ölümünden sonra inşa ettirilmiştir[285]. Dolayısıyla Mustafa Rakım Efendi'nin ölüm tarihinden yola çıkarak yapıyı 1826-1827 yıllarına tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Türbe, 6.42x6.26 m. boyutlarında, kare planlı olup üzeri kubbe ile örtülüdür. Yapının kuzey cephesinde üç, güney cephesinde iki adet pencere açıklığına yer verilmiştr (Plan 4).

Dış Cepheler: Türbenin sokağa bakan kuzey cephesi kesme taştan olup diğer cepheler taş ve tuğla ile almaşık sistemde örülmüştür. Sokağa bakan cephenin köşeleri yuvarlatılmış ve yatay kornişlerle cephe hareketlendirilmiştir. Cephede silmeler içerisine alınmış dikdörtgen şekilli pencereler açılmıştır. Pencereler arasında ise

[284] Ali Alparslan, "Mustafa Rakım", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 566.
[285] Zeynep Ahunbay,"Hattat Mustafa Rakım Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 567.

pilastrlara yer verilmiştir (Fotoğraf 22). Pencereler üzerindeki kornişin hemen üstünde yanları "s" kıvrımlı bezemelerle sınırlanan kitabe bulunmaktadır.

Sokak kapısının üstündeki kalkan duvar, dalgalı siluetiyle barok özellikler yansıtır. Yapının giriş kapısı güney cephede olup yuvarlak kemerlidir ve etrafı silmelerle çevrelenmiştir. Türbenin giriş bölümü ahşap bir saçakla koruma altına alınmıştır. Girişin her iki yanında dikdörtgen şekilli birer pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 23). Cephe duvarının üzerinde düz bir kaval silmeden oluşan kornişe yer verilmiştir. Yapının üzeri kasnaksız olarak, doğrudan duvarlar üzerine oturan kubbeyle kapatılmıştır. Yapı tasarımında Barok etkiler görülür.

İç Mekân: Türbe mekânı içeride son derece sade olup duvarlar beyaz badana ile sıvanmıştır. Yapının içi oldukça bakımsızdır. Mekânda Mustafa Rakım Efendi'ye ait ahşap bir sanduka ve öğrencisi Haşim Efendi'ye ait mezar bulunmaktadır (Fotoğraf 24).

Süsleme Programı:

Türbede yazı ve kabartma taş olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Türbenin dış cephesinde bulunan kitabenin üzerindeki bölümde, ortada bir madalyon ve onu çevreleyen kıvrımlı yapraklardan oluşan bezemeye yer verilmiştir (Fotoğraf 25). Türbe içindeki mermer mezar üzerinde kıvrımlı dallar, yapraklar ve çiçek motiflerinden oluşan bitkisel bezemeler bulunur. Bu süslemeler Barok özellikleri yansıtır (Fotoğraf 26).

Yazı: Türbenin kuzey cephesinde celi sülüsle yazılmış, görkemli bir mermer kitabe bulunmaktadır.

Sanatçının (1241/1826) ölüm tarihinin verildiği kitabede (Fotoğraf 27) şunlar geçer: *"Sabıka sadr-ı Anadolu ve hazin kelâmü'r-rabbâni hattat Mustafa Rakım Efendi ruhiçün fatiha 1241/1826 ketebehu Mustafa Rakım"*[286].

Bu kitabenin metni kendisi tarafından yazılmış gibi bir izlenim verse de ölümünden sonra öğrencisi Haşim Efendi tarafından yazıldığı düşünülmektedir[287].

[286] Ahunbay, 567.
[287] Ahunbay, 567.

Malzeme: Türbenin kuzey cephesi kesme taştan olup diğer cepheler taş ve tuğla ile almaşık sistemde örülmüştür. Yapının pencere şebekeri demir dökümden üretilmiş, kapı ve pencere kanatlarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

2.5. HÜSREV MEHMED PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 28-36

Plan No: 5

Yeri: İstanbul'da Eyüp'te, Boyacı sokağı üzerinde Mahmud Celalettin Paşa ile Adile Sultan Türbelerinin arasında bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Hüsrev Paşa Osmanlı sadrazamıdır. XIX. yy'ın ilk yarısında Osmanlı tarihinde çok önemli işler yapmıştır. Asıl adı Mehmed Hüsrev olup, 1756'da doğduğu tahmin edilmektedir. Abaza asıllı olan Hüsrev Mehmed Paşa, çocuk yaşta İstanbul'a getirilmiş ve Said Efendi'nin köleleri arasına alınmıştır. Daha sonra ise Enderun'a kaydedilmiştir. Mısır'ın Fransızlar elinden kurtarılması için görevlendirilmiş ve bu görev onun hayatının dönüm noktası olmuştur. Mısırda'ki başarılarından dolayı kendisine vezirlik rütbesi verilmiştir. Hüsrev Mehmed Paşa daha sonra Mısır valiliğine getirilmiştir. Diyarbakır ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde valilik yapmış, 22 Ocak 1811'de kaptan-ı deryalığa getirilmiştir. Bu görevinden sonra Erzurum ve Trabzon valiliklerine atanmıştır. Hüsrev Paşa, 1855'te vefat etmiş ve Eyüp'teki türbesine gömülmüştür[288].

H. İnalcık, TDVİA'daki, "Hüsrev Paşa " maddesinde türbenin, 1235/1839 yılında Hüsrev Paşa'nın sağlığında, kendisi tarafından inşa ettirildiğini ifade etmektedir[289].

Planı: Yapı, 5x5 m ölçülerinde kare planlı, tek kubbeli olarak inşa edilmiştir. Türbenin bostan iskelesine bakan kuzeybatı cephesinde üç tane pencere açıklığına yer verilmiştir. Yapıya giriş, Mahmud Celalettin Paşa Türbesi'ndeki bir açıklıktan sağlanmaktadır (Plan 5).

Dış Cepheler: Yapının sadece iki cephesi dışa bakmaktadır. Kuzeybatı cephesi oldukça hareketli düzenlenmiştir (Fotoğraf 28). Cephenin her iki kenarına Barok etkilerin hakim olduğu kenger yapraklı başlıklara sahip birer pilastr yerleştirilmiştir. Pilastrların Ampir üsluplu başlıkları pencerelerin üst hizasında olup başlıkların üzerinde de saçak silmelerine kadar pilastrlar devam etmektedir. Cephede dikdörtgen ve kare şekilli

[288] Halil İnalcık, "Hüsrev Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 41-45.
[289] Teksarı, 101.

çerçevelerle çevrelenmiş dikdörtgen şekilli, demir şebekeli üç adet pencere açıklığı bulunmaktadır.

Pencerelerin alt bölümünde dikdörtgen şekilli panolar içerisinde Barok etkili taş kabartmalara yer verilmiştir. Pencerelerin üstündeki bölüme yuvarlak kemerli bir pano yerleştirilmiştir. Bu tasarım özellikleri, Türk mimarisinde Avrupa etkili olarak görülen Ampir ve Barok üsluplarını yansıtır.

İç Mekan: Yapıya, Mahmud Celalettin Paşa Türbesi'ndeki yuvarlak kemerli bir açıklıktan geçilmektedir. Yapıda tek bir ahşap sanduka bulunmaktadır, o da Hüsrev Paşa' ya aittir. İç mekânda açıklık kemerinin yan yüzeylerinde, duvarlarda ve kubbe içinde Barok etkili kalem işi süslemeler görülmektedir (Fotoğraf 29).

Süsleme Programı:

Türbede kabartma taş, kalem işi ve madeni olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Taş Süsleme: Türbenin kuzeybatı cephesinde taş süslemeler görülür. Cephenin her iki kenarında bulunan plastırların başlıkları, kenger yapraklarıyla bezenmiştir (Fotoğraf 30). Dış Cephede pencerelerin alt bölümünde dikdörtgen şekilli panolar içerisinde kabartma tekniğinde yapılmış Barok tarzdaki geometrik ve bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 31). Pencerelerin üzerindeki bölümde yuvarlak kemerli pano bulunur. Panonun içerisinde ortada oval bir madalyon ve etrafına kenger yaprakları yer alır (Fotoğraf 32). Kemerin üst kısmında da yine bitkisel karakterli bir bezeme görülür. Bu bölümün her iki kenarında ise içerisi boş bırakılmış dikdörtgen şekilli panolara yer verilmiştir. Yapıda yer alan bu süslemeler Barok özellikleri yansıtmaktadır.

Kalem İşi Süsleme: Yapıya geçişi sağlayan açıklık kemerinin yan yüzeyleri, duvarlar, kubbeyi taşıyan kemerlerin içerisinde ve kubbe içinde Barok etkili kalem işi süslemeler görülür. Açıklık kemerinin yan yüzeyleri, bitkisel karakterli kalem işleriyle bezenmiştir. Duvarlarda, dikdörtgen şekilli büyük panolar içerisinde, bitkisel bezemeli dairevi madalyonlara yer verilmiştir (Fotoğraf 33). Yukarıda kubbeyi taşıyan yuvarlak kemerlerin içerisi, ortada oval şekilli bir madalyon ve etrafını kuşatan kıvrık dal ve yapraklarla doldurulmuştur (Fotoğraf 34).

Kubbe içerisinde de yine Barok tarzda, zengin bir kalem işi bezeme görülmektedir. Kubbe göbeğinde, bitkisel ve geometrik şekillerin oluşturduğu daire

şekilli bir madalyon bulunmaktadır. Madalyonun çevresinden çıkan geometrik şekilli şeritler, kubbe eteğine doğru uzanarak etekteki oval şekilli madalyonlarla birleşmektedirler. Siyah zeminli olan madalyonların üzerinde birer vazo bulunmaktadır. Madalyonların arasını ve kubbe eteğini kıvrık dal ve yapraklar kuşatmıştır (Fotoğraf 35).

Madeni Süsleme: Yapının pencere şebekeleri demir dökümden olup, ortada lir motifleri ve kıvrımlı dallarla, kenarlarda kare ve dikdörtgen şekillerin oluşturduğu geometrik şekillerle işlenmiştir. Geometrik şekillerin birleşme noktalarına ise rozet çiçekleri yerleştirilmiştir (Fotoğraf 36). Türbenin madeni süslemelerinde de Barok etkiler hakimdir.

Malzeme: Hüsrev Mehmet Paşa Türbesinde ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeri demir döküm malzemeden pencere kanatları ise ahşap malzemeden üretilmiştir.

2.6. SULTAN II. MAHMUD TÜRBESİ

Fotoğraf No: 37-48

Plan No: 6

Yeri: İstanbul'da Eminönü'nde, Çemberlitaş, Divanyolu caddesi üzerinde yer almaktadır.

Kitabe: Yapıda, avluya geçişi sağlayan giriş kapısı üzerinde bir tarih kitabesine[290] ve içte, kapı üstünde (Fotoğraf 48) ve kubbenin alt kısmında Kuran-ı Kerin'den ayetlerin yer aldığı yazılara yer verilmiştir.

Tarihi: Sultan II. Mahmud, 1785-1839 yılları arasında yaşamış Osmanlı padişahıdır ve Sultan I. Abdülhamid'in Nakşıdil Sultan'dan olan oğludur. II. Mahmud, bestekâr ve hattattır, 1808'de Osmanlı tahtına oturmuştur. II. Mahmud döneminde Osmanlı Devletinde batılılaşmada çığır açılmış ve çeşitli yenilikler yapılmıştır[291].

Yapı, Sultan II. Mahmud'un ölümü üzerine oğlu ve halefi olan Sultan Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır[292]. Oktay Aslanapa, II. Mahmut'un 1839 Temmuz'unda Çamlıca'da Esma Sultan'ın sarayında öldüğünü, aynı gün Cağaloğlu'nda Esma Sultan'ın kışlık sarayının bahçesine merasimle gömüldüğünü ve bir yıl sonra mezarın üzerine türbenin yapılmasına Abdülhalim Efendi'nin memur edildiğini bildirmiştir[293]. "Türbenin yapımı için resmi görevlendirmeler, Sultan II. Mahmud'un ölümünden sonra 1255/5 Temmuz 1839 tarihinde yapılmış ve 1256/11 Kasım 1840 yılında türbenin ve ona bağlı yapıların açılışı yapılmıştır. Mimarı, Ebniye-i Hümayun kalfalarından Ohannes Dadyan ve Boğos Dadyan'dır. Yapının mali ve idari işlerinin sorumlusu (bina emini) Bekir Abdülhalim Efendi'dir "[294]

Türbe'nin bulunduğu avluya geçişi sağlayan kapı üzerindeki kitabede tarih ile ilgili şu ibareler geçmektedir:

---

[290] İncelemelerimde bu kitabenin bir fotoğrafı yayımlanmamıştır. Bizim araştırmamız sırasında türbe onarımda olduğu ve üzerinin kapatılmış olduğundan dolayı fotoğrafı alınamamıştıış.
[291] Necdet Sakaoğlu, "Mahmud II", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 253-259.
[292] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 257.
[293] Aslanapa, 595-596.
[294] Teksarı, 219.

Ziver'a tarihim oldu cevherim

Türbe-i Mahmud Han kasr-ı Cinân. 1255 [295]

Planı: Yapı, içerden 6. 10 m ile 6. 30 m arasında değişen kenarlara sahip sekizgen planlı olarak inşa edilmiştir. Türbenin her cephesinde birer pencere açıklığına yer verilmiştir. Yapının üzeri 17 metre[296] çapa sahip bir kubbe ile kapatılmıştır (Plan 6).

Dış Cepheler: Hakkı Önkal; "Türbe 17 metre çaplı kubbesi ile görkemli bir yapıdır. Tasarımındaki özellik, büyük kubbenin yükselen değil, yere yaklaşmış bir kütle etkisi yapmasıdır."[297] Yapı dışta zeminden 1.17 m. yükseklikte olan Ampir üsluptaki mermer bir kaidenin üzerine oturtulmuştur. Basamaklı kaidenin üzerinde bulunan alçak su basman ile onun üst kısmında bulunan silme de yatay bir bant şeklinde bütün yapıyı çevrelemiştir (Fotoğraf 37, 38).

Türbenin cepheleri mermer kaplamalı olup, aşağıdan yukarıya doğru hafifçe daralan pilastrlara yer verilmiştir. Su basman üzerindeki silmeden saçak altındaki frizin alt silmesine kadar devam eden pilastırlar korint/kompozit benzeri stilize başlıklara sahiptir. Pilastrlar arasındaki yüzeylerde üstte dikdörtgen şekilli panolara, altta yuvarlak kemerli, demir şebekeli iri birer pencereye yer verilmiştir. Pencere kemerlerinin üstünde Barok üsluptaki dışa doğru kıvrımlı, yaprak şeklinde kilit taşları bulunmaktadır (Fotoğraf 39). Pencere altında, kemer üzengisi hizasında ve pilastrların başlıkları üzerinde yer alan toplam üç silme gövdeyi dolanmaktadır.

Pencere kemerlerinin üzengi hizasında bulunan Ampir üsluplu silme türbeyi çevreledikten sonra yandaki uzun cephelerin pencereli duvarlarının üst bölümünü de kuşatmıştır.

Yapının sekizgen gövdesi, dışa fazlaca çıkıntı yapan Ampir etkili bir kornişle sonlandırılmıştır. Korniş antik mimari etkili süs konsolları üzerine bindirilmiştir. Mermer kaplı sekizgen kasnak üzerinde yükselen kurşun kaplama kubbe ve üzerindeki oval tepeliğe sahip alemle yapı tamamlanmıştır.

Sultanahmet'e doğru uzanan cephede türbedeki sadelik ve biçim özellikleri devam etmektedir. Duvarlarda dörder yuvarlak kemerli, demir şebekeli pencere ve aralarında

[295] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 258.
[296] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 548.
[297] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 548.

birer pilastra yer verilmiştir. Kemerlerin üzerindeki kilit taşları da türbeden farklı olarak burada sade tutulmuştur. Divan Yolu Caddesi'ne bakan güney cephedeki avluya geçişi sağlayan giriş kapısı yuvarlak kemerli ve iki yanı pilastrlı olup yüzeyden yukarıya ve ileriye doğru taşıntı yaparak cepheyi hareketlendirmiştir. Avludan sonra dikdörtgen şekilli bir açıklıktan yapıya geçilir. Girişte dikdörtgen şekilli bir hol ve iki yanında mekânlar bulunmaktadır. Holün hemen karşıda ise ahşap kanatlara sahip türbe kapısı bulunur (Fotoğraf 40).

Sultan II. Mahmud Türbesi, Ampir üslubun en net şekilde gözlendiği yapılardan biridir. Yapının tasarımında Ampir üslup özellikleri görülür.

İç Mekân: Sekizgen plana sahip olan eser, dışarıda olduğu gibi içerde de oldukça hareketli olup duvarlarda, kasnak ve kubbede kabartma tekniğinde alçı süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 41).

Mekân, yedi adet yuvarlak kemerli, üzeri bitkisel bezemeli olan ahşap kanatlara sahip geniş pencere ile aydınlatılmıştır. Pencere alınlıklarına altın yaldızlı madeni şebekeler yerleştirilmiştir. Pencerelerin her iki yanına yivli ve kompozit başlıklara sahip birer pilastr yerleştirilmiştir. Bu pilastrlar pencereler üzerinde mekânı dolanan kornişi taşımaktadır. Kubbenin alt kısmında bir diş frizi mekânı dolanmaktadır ve diş frizinin üzerine ise Barok etkisindeki "s" kıvrımlı süs konsolları yerleştirilmiştir.

Türbede, toplam on sekiz sanduka olup bunlar, Sultan II. Mahmud, Sultan II. Abülhamid, Sultan Abdülaziz ve hanedan üyelerine aittir (Fotoğraf 42).

Süsleme Programı:

Yapıda yazı, kabartma taş, ahşap alçı ve madeni olmak üzere beş çeşit süsleme bulunmaktadır.

Taş Süslemeler: Dışarıda türbeyi çevreleyen silmenin pilastrlar üzerine gelen bölümlerine, Barok etkili birer palmet frizi yerleştirilmiştir. Saçak altındaki frizin her yüzeyinde de kabartma tekniğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Ortada kıvrımlı yapraklara sahip bir çiçek motifi ve iki yana doğru uzanan iri yapraklı bir motifle orta alan kaplanmış, iki yanda ise üzerinde iki çapraz kılıç ile ay-yıldız bulunan Ampir etkili armalar yer almaktadır (Fotoğraf 43). Üst bölümde yer alan korniş ve üzerinde yer alan

konsollar da kabartma tarzı bitkisel bezemelerle süslenmiştir (Fotoğraf 44). Türbedeki taş süslemeler Barok ve Ampir özellikleri yansıtmaktadır.

Ahşap Süslemeler: Türbeye geçişi sağlayan ahşap kapı kanatları ve pencerelerdeki ahşap kanatlarda kabartma tekniğindeki bitkisel bezemeler görülmektedir. Giriş kapısı üzerinde kabartma dikdörtgen panolar içerisine alınmış madalyonlar ve her iki ucundan uzayan yapraklara yer verilmiştir. Pencere kapaklarında ise ortada rumiler ve her iki ucunda yapraklara yer verilmiştir. Ahşap süslemeler Barok özellikleri yansıtır.

Alçı Süslemeler: Yapının kubbesi, Antik etkili alçı kasetli dekorasyonuyla dikkat çekicidir. Geleneksel kalem işi kubbe bezemelerinden farklı olup burada boyanmamış olarak çiçek sepeti, arma ve çelenk kabartmaları görülmektedir (Fotoğraf 45). Eserde, kubbenin oturduğu kasnakta da kabartma tekniğinde alçı bezemelere yer verilmiştir. Burada her kenara birer yarım daire şeklinde kemer yerleştirilmiş ve kemerlerin içerisi çiçekler, meşaleler ve kurdelelerle bezenmiştir. Kemer köşelikleri ve alınlıklarında da benzer alçı süslemeler görülmektedir (Fotoğraf 46). Pencerelere kemerlerinin yüzeyleri, ince kabartma süslemelerle bezenmiş ve kilit taşları süs konsolları şeklinde düzenlenmiştir. Kemer köşelikleri, yine kabartma olarak ortada bir madalyon ve onu çevreleyen dal, yaprak ve çiçeklerle doldurulmuştur (Fotoğraf 47). Alçı süslemelerde Barok, Antik ve Ampir etkili özellikler görülür.

Madeni Süslemeler: Türbenin demir dökümden olan pencere şebekelerinde bezemelere yer verilmiştir. Şebeke, iç içe geçmiş ve içlerinde yıldız motifleri bulunan dairelerle bölümlere ayrılmış ve bu bölümler yıldız ve yaprak motifleriyle doldurulmuştur. Bu bezemeler Barok üslubun etkisindedir.

Yazı: Kubbe ile kasnak arasında alçı kabartma tekniğiyle siyah zemine altın varak ile ism-i Celal, ism-i Nebi, Çehar yar-ı Güzin ile Hasan ve Hüseyin isimleri yazılmıştır[298].

Kubbenin alt kısmında ise yeşil zemin üzerine altın yaldızlı celi sülüs hatla yazılmış "Mülk Suresi" yer almaktadır[299].

Caddeden avluya geçit veren kapının üzerinde, üç satır halinde on iki kartuşa yazılmış altı beyitlik celi sülüs hatlı bir kitabe bulunur. Bu kitabe şu şekildedir:

[298] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 257.
[299] Teksarı, 219.

1-Şevketle muammer eylesin

Şehriyar-ı hazreti Hay-yı istian
Zat-ı eslaf-ı selâtine onun
Hayrla hayru' l- halefdir bîmekan

2-Validi Mahmud Hasan'ın kabrine

Türbe inşa kıldı o şah- Cihan

Öyle vali türbe kim Cennet gibi

Daima olmuş makam-ı kudsiyan

3-Fatiha İhlas okundukça Huda

Ruh-ı Han-ı Mahmud'u kılsın şadüman

Ziver' â tarihim oldu cevherin

Türbe-i Mahmud Han kasr-ı Cinan.1255[300]

Kitabenin altında hattat Mustafa İzzet'in ismi okunur:

كتبه يسارى زاده مصطفى عزت غفرلهما

"Bunu Yesâri zade Mustafa İzzet yazdı. Allah her ikisini de bağışlasın."[301]

Ayrıca içte, kapı üstünde yer alan panoya celi sülüs hatla mermer siyah zemin üzerine altın varak ile Rahman Suresi'nin 26- 27. ayeti (Fotoğraf 48) yazılmıştır[302].

Malzeme: Yapıda ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Türbenin pencere şebekeri dökme demirden üretilmiş olup kapı ve pencere kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Kubbe içinde yer alan bezemelerde ise alçı malzeme görülmektedir.

[300] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 258.
[301] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 258.
[302] Teksarı, 21.

2.7. NEVFİDAN KADIN TÜRBESİ

Fotoğraf No: 49-52

Plan No: 7

Yeri: İstanbul'da Eminönü'nde, Divanyolu Caddesi üzerindeki Sultan II. Mahmud Türbesi'nin girişinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Nevfidan Sultan, Sultan II. Mahmud'un baş hanımıdır. Fatma Sultan, Emine Sultan ve Şehzade Osman'ı dünyaya getirmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde hacca gitmiştir ve Sultan II. Mahmud'un hacca giden ilk hanımıdır. Nevfidan Sultan, çok dindar olup fakirleri korumuş ve onlara yardım etmiştir. Mekke ve Medine fakirleri için vakıflar yapmıştır. Nevfidan Sultan, 1855 yılında vefat etmiş ve türbesine defnedilmiştir. Türbede yapım tarihiyle ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir, ancak Serhat Teksarı, yapının 1839 yılında Sultan II. Mahmud'un türbesiyle birlikte inşa edildiğini bildirir[303].

Planı: Yapı, 3x4,25 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı olup üzeri tonozla örtülmüştür (Plan 7). Türbenin içine giriş, Sultan II. Mahmud Türbesi'nin giriş koridorundan sağlanmaktadır.

Dış Cepheler: Yapı oldukça sade bir düzenleme göstermektedir. Türbenin kuzey cephesinde dört, doğu cephesinde ise üç tane, silmelerle çevrelenmiş dikdörtgen şekilli, demir şebekeli pencerelere yer verilmiştir. Yapının her bir köşesine birer pilastır yerleştirilerek hareketlilik sağlanmıştır (Fotoğraf 49). Yapı, üst bölümde yer alan Ampir üsluplu saçak silmeleriyle sonlandırılmıştır. Türbenin tasarımında Ampir özellikler görülmektedir.

İç Mekân: Yapıya giriş ahşap kanatlı bir kapıdan sağlanır (Fotoğraf 50). Türbe içeride oldukça sade düzenlenmiştir. Duvarlarda hiçbir bezeme öğesi bulunmayıp, dikdörtgen şekilli pencerelerde ahşap kanatlara yer verilmiştir. Tonoz içerisi ise alçı bezemelerle doldurulmuştur.

---

[303] Teksarı, 164.

Türbede on bir adet sanduka olup, bunlardan biri Sultan II. Mahmud'un hanımı Nevfidan Kadın'a aitken diğerleri, Sultan II. Mahmud'un birinci hanımı Aşubcan Kadın, Sultan Abdülaziz'in kızı Emine Sultan, Sultan Abdülaziz'in ikinci hanımı Hayrandil Hanım Efendi, Sultan Abdülaziz'in üçüncü hanımı Edadil Kadın Efendi, Sultan II. Mahmud'un dördüncü ikbali Lebriz Hanım, Sultan II. Mahmud'un baş ikbali Hüsnü Melek Hanım, Sultan II. Mahmud'un altıncı hanımı Piruz-ı Felek Kadın Efendi, Sultan II. Mahmud'un dördüncü hanımı Nuritab Kadın Efendi, Sultan Abdülaziz'in oğlu Mehmed Selim Efendi'ye ve son sanduka kimliği bilinmeyen birine aittir[304] (Fotoğraf 51).

Süsleme Programı:

Türbede alçı, ahşap ve madeni olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Alçı Süslemeler: Tonozun iç kısmında kabartma tekniğinde Barok üsluptaki alçı süslemelere yer verilmiştir. Bu bezemeler Sultan II. Mahmud Türbesindeki bezemelerle benzer olup çiçek, yaprak ve çelenk motiflerini içermektedir (Fotoğraf 52).

Ahşap Süslemeler: Türbeye geçişi sağlayan dikdörtgen şekilli giriş kapısının ahşap kanatlarında kabartma tekniğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Bu bezemeler Sultan II. Mahmud türbesi giriş kapısındakilerle aynı olup, kabartma dikdörtgen panolar içerisine alınmış madalyonlar ve her iki ucundan uzayan yapraklardan ibarettir. Ahşap süslemeler Barok özellikler göstermektedir.

Madeni Süslemeler: Türbenin pencere şebekelerinde Barok etkili madeni süslemeler görülür. Demir döküm pencere şebekeleri dikdörtgen ve kare bölümlere ayrılarak içlerine daire ve oval şekiller yerleştirilmiştir. Daire ve oval şekillerin içinde ise yıldız motifleri bulunur.

Malzeme: Nevfidan Kadın Türbesi, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Yapının pencere şebekeri demir dökümden üretilmiş olup kapı ve pencere kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapının üzerini örten tonozun iç yüzeyinde yer alan bezemelerde ise alçı malzeme kullanılmıştır.

[304] Teksarı, 164.

2.8. PRENS SABAHATTİN (HALİL RIFAT PAŞA) TÜRBESİ

Fotoğraf No: 53-60

Plan No: 8

Yeri: İstanbul'da Eyüp'te, Bostan İskelesi Sokağı ile Boyacı sokağı'nın birleştiği köşede, Hüsrev Paşa ile Mahmud Celaleddin Paşa türbelerinin oluşturduğu yapı topluluğu içerisinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Prens Sabahaddin, 1877 yılında İstanbul'da Mahmud Celaleddin Paşa ve Sultan Abdülmecid'in kızı Seniha Sultan'ın çocukları olarak düyaya gelmiştir. Prens Sabahaddin 30 Haziran 1948'de İsviçre'de vefat etmiş ve naaşı 1951'de İstanbul'a getirilip türbesine gömülmüştür[305].

Yapıda herhangi bir inşa kitabesine yer verilmemiştir. Ancak mimari özellikleri türbenin Halil Rıfat Paşa'nın ölümünden önce, 19. yy'ın başlarında inşa edildiğini gösterir[306].

Planı: Türbe, 5x5 m boyutlarında kare planlı kubbeli bir yapı olup Osmanlı geleneksel plan şemasına göre inşa edilmiştir. Yapının kuzeybatı ve güneybatı cephelerinde üçer pencere açıklığına ve Boyacı Sokağına bakan güneybatı cephesinde bir de kapı açıklığına yer verilmiştir (Plan 8).

Dış Cepheler: Yapı Hüsrev Paşa ve Mahmud Celaleddin Paşa Türbeleriyle irtibatlıdır.

Yapının dış cephesi oldukça hareketli olup, kuzeybatı ve güneybatı bakan cepheleri birbirinin aynıdır (Fotoğraf 53). Her iki cephede de üçer adet yuvarlak kemerli, demir şebekeli pencerelere yer verilmiştir. Pencerelerin her iki kenarına birer korent başlıklı pilastır yerleştirilmiştir. Yapının giriş kapısı da pencerelerle aynı formda düzenlenmiştir (Fotoğraf 54, 55).

Türbenin köşelerinde, zeminden saçak silmesine kadar uzanan plastırlara yer verilmiştir. Bu pilastrların yüzeyleri yuvarlak ve dikdörtgen kartuşlarla bezenmiş ve

[305] Teksarı, 187.
[306] Teksarı, 187.

Ampir etkili üç adet silme ile bölünmüştür. Yapının Boyacı Sokağı ile Bostan İskelesi Sokağının birleştiği köşesi ise yuvarlatılarak yumuşatılmıştır.

Saçak altında, konsollarla desteklenen saçak silmesinde ve konsollar arasında Barok etkili, iri rozetlere yer verilmiştir. Türbenin tasarımında Barok ve Ampir üslubun birlikte kullanıldığı seçmeci anlayış hakimdir.

İç Mekân: Boyacı Sokağı üzerinde bulunan yuvarlak kemerli giriş kapısından mekânına geçiş sağlanmaktadır. İçeride duvarlar ve kubbe içi tamamen kalem işi bezemelerle doldurulmuştur (Fotoğraf 56). Türbede dört adet ahşap sanduka bulunur. Bunlar, Prens Sabahattin, kızı Ayşe Hanım ve kimliği bilinmeyen iki kişiye aittir.

Süsleme Programı:

Türbede kabartma taş, kalem işi ve madeni olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Dış cephede pencerelerin kenarlarında yer alan pilastırlarda kabartma tekniğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Pilastırların başlıkları da Barok üsluplu, kabartma tekniğinde kenger yaprakları ve istiridye kabartmalı bezemelere sahiptir. Pencerelerin dikey çubuklarla hareketlendirilmiş olan kemerlerinin kilit taşları Barok üsluptaki madalyonlu, istiridye kabartmalı bezeme öğeleri ile çevrelenmiş zeminden abartılı bir şekilde dışa fırlayan bezeme öğeleri şeklinde düzenlenmiştir. Kemerlerin arasında kalan bölümlerde üçgen çerçeveler içerisine alınmış bitkisel bezemeler görülür. Bu üçgen çerçevenin merkezinde kıvrımlı yaprakların meydana getirdiği madalyonlara yer verilmiş ve üçgenin köşeleri kabartma tekniğinde kıvrımlı dallarla doldurulmuştur (Fotoğraf 57). Pencerelerin alt ve üst bölümlerinde ise yüzeyleri bitkisel bezemeli kare ve dikdörtgen panolar bulunur (Fotoğraf 58). Pencerelerin altındaki dikdörtgen şekilli panoların içinde madalyonlara ve istiridye kabartmalara yer verilmiştir. Üst bölümde bulunan kare şekilli panoların aralarına bitkisel bezemeli konsollar yerleştirilmiştir. Türbede bulunan bu süslemeler Barok üslup özelliklerine sahiptir.

Kalem İşi Süslemeler: İçeride duvar yüzeyleri kubbeye geçiş elemanları ve kubbe içinde, Barok etkili kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Duvar yüzeylerinde büyük kare panolar içerisine alınmış merkezde içerisinde kıvrık yaprakların bulunduğu sekiz kollu bir yıldız bulunmakta ve köşeler kıvrımlı dallar ve yapraklarla doldurulmuştur. Pencerelerin üzerleri ortada, mavi gökyüzünü andıran bir madalyon ve bu madalyondan

dağılan kıvrık dal ve yapraklarla bezenmiştir (Fotoğraf 59). Kubbeye geçiş elemanlarında da benzer madalyonlar görülmektedir.

Kubbe, merkezde dairesel bir madalyon ve bu madalyondan kubbe eteğine kadar uzayan şeritlerle sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Merkezdeki madalyonun çevresi, stilize edilmiş kıvrık dallarla bezenirken kubbe eteğine de ortası mavi renkli gökyüzünü andıran madalyonlara yer verilmiştir (Fotoğraf 60).

Madeni Süslemeler: Yapının giriş kapısında ve pencere şebekelerinde madeni bezemeler bulunur. Demir döküm pencere şebekelerinde dikdörtgenlere, baklava dilimlerine yer verilmiş ve dilimlerin birleştiği noktalara rozet çiçeği yerleştirilmiştir. Baklava dilimlerinin etrafında ise Barok etkili madalyonlar, kıvrımlı yaprak, dal ve rumilerden oluşan kabartma bezemelere yer verilmiştir. Giriş kapısının her iki kanadı ise yatayda üç bölüme ayrılmış ve oluşan dikdörtgenlerin ortasına kabartma çelenkler yerleştirilmiştir. Dikdörtgenin köşeleri ise bitkisel bezemelerle doldurulmuştur. Türbedeki bu madeni süslemelerde Barok etkiler hakimdir.

Malzeme: Yapıda ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatları demir dökümden üretilmiş olup pencere kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

2.9. MAHMUD CALALEDDİN EFENDİ TÜRBESİ

Fotoğraf No: 61-67

Plan No:9

Yeri: İstanbul Eyüp'te, Boyacı sokağı üzerinde Halil Rıfat Paşa ile Hüsrev Paşa Türbelerinin arasında bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Mahmud Celaleddin Efendi, Sultan Abdülmecid'in kızlarından Seniha Sultan'ın eşidir, 1877'de adliye nazırı olmuş, ancak Sultan II. Abdülhamid döneminde görevden alınmış, o da çocuklarını yanına alarak Avrupa'ya kaçmıştır. Mahmud Celaleddin Efendi, Brüksel'de vefat etmiş ve burada geçici bir kabre defnedilmiştir, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise Mahmud Celaleddin Efendi'nin naaşı İstanbul'a getirilerek türbesine gömülmüştür[307].

Türbede inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir. Ancak yapının mimarisi Hüsrev Mehmed Paşa Türbesinin tekrarı niteliğindedir. Muhtemelen iki yapı da aynı tarihte inşa edilmiştir. Ayrıca M. Baha Tanman, türbenin aslında, doğu duvarına bitişik olan Hüsrev Paşa Türbesi'nin türbedar odası olarak tasarlandığını, Mahmud Celaleddin Paşa'nın buraya gömülmesi üzerine türbeye dönüştürüldüğünü bildirir[308]. Bu nedenle türbeyi Hüsrev Mehmed Paşa Türbesinin yapım tarihi olan 1839'a tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Yapı, 5x5 m ölçülerinde kare planlı olup üzeri tekne tonozla kapatılmıştır. Türbenin kuzeybatı cephesinde üç adet pencere açıklığına yer verilmiştir (Plan 9).

Dış Cepheler: Yapının iki cephesi dışa bakmaktadır. Tamamen mermerden inşa edilmiş olan yapının kuzeybatı cephesi Hüsrev Paşa Türbesi'nin tekrarı niteliğindedir. Cephe oldukça hareketlidir. Cephenin her iki kenarına korint başlıklı birer pilastr yerleştirilmiştir. Pilastrların başlıkları pencerelerin üst hizasında yerleştirilmiş olup başlıkların üzerinde Ampir üsluptaki saçak silmelerine kadar pilastrlar devam

[307] M. Baha Tanman,"Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 266.
[308] Tanman, ,"Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 266.

etmektedir. Cephede dikdörtgen şekilli, demir şebekeli üç adet pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 61).

Pencereler silmelerle çerçeve içerisine alınmış ve pencerelerin alt bölümünde dikdörtgen şekilli panolar içerisinde Barok etkili taş kabartmalara yer verilmiştir. Pencerelerin üstündeki bölüme ise yuvarlak kemerli bir pano yerleştirilmiştir. Tasarım özellikleri türbenin Ampir ve Türk Barok üslubunda seçmeci bir anlayışta tasarlandığını gösterir.

İç Mekân: Yapıya giriş Halil Rıfat Paşa Türbesi'nden sağlanmaktadır. Mekân kalem işleriyle bezenmiştir. Türbede Mahmud Celeleddin Efendi ve oğlu Sultanzade Sabahaddin'e ait sandukalar bulunur (Fotoğraf 62).

Süsleme Programı:

Türbede kabartma taş, kalem işi ve madeni olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Taş Süsleme: Dış cephede, pencerelerin alt bölümünde dikdörtgen şekilli panolar içerisinde taş kabartmalara yer verilmiştir. Pencerelerin üzerindeki bölümde ise yuvarlak kemerli bir panoya yer verilmiştir. Panonun içerisinde ortada oval bir madalyon ve etrafına kenger yaprakları bulunmaktadır. Kemerin üst kısmında da yine bitkisel karakterli bir bezemeye yer verilmiştir (Fotoğraf 63). Bu bölümün her iki kenarında içerisi boş bırakılmış dikdörtgen şekilli panolara yer verilmiştir. Pencerelerin alt bölümünde ise dikdörtgen şekilli panolar içerisinde taş kabartmalar bulunur (Fotoğraf 64). Türbedeki taş süslemeler Barok üslup özellikleri gösterir.

Kalem İşi Süslemeler: İç mekânda duvarlarda, tonoz içerisinde Barok etkili kalem işi süslemeler bulunur. Duvarlarda kare şekilli panolar içerisine alınmış ortada dilimli daire şekilli kenger yapraklarından oluşan bir madalyon ve köşelerde kenger yaprakları ve palmetler görülmektedir (Fotoğraf 65). Tonoz içerisinde ise ortada kare şekilli bitkisel bezemeli bir pano bulunur ve panonun dört köşesinden aşağıya doğru inen şeritlere yer verilmiştir. Şeritler arasındaki yüzeyler ortada daire şekilli bir madalyon ve etrafında bulunan kıvrık dal ve palmetlerle doldurulmuştur. Madalyon içerisine ise perde motifleri işlenmiştir. Şeritlerin orta bölümüne de yine palmetler ve kıvımlı dallardan oluşan madalyon şeklindeki bitkisel bezemeler yerleştirilmiştir (Fotoğraf 66).

Madeni Süslemeler: Yapının pencere şebekeleri demir dökümden olup Hüsrev Mehmed Paşa Türbesindeki pencerelerle aynı düzenlemeye sahiptir. Pencere şebekeleri, ortada lir motifleri ve kıvrımlı dallarla, kenarlarda kare ve dikdörtgen şekillerle işlenmiş, kare ve dikdörtgen şekillerin birleştiği oktalara rozet çiçeği yerleştirilmiştir (Fotoğraf 67). Madeni süslemelerde de Barok üslup özellikleri görülür.

Malzeme: Mahmut Celalettin Efendi Türbesinde, ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, dış cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatları, demir döküm malzemeden üretilmiştir. Pencere kanatlarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

2.10. SULTAN ABDÜLMECİD TÜRBESİ

Fotoğraf No: 68-73

Plan No: 10

Yeri: İstanbul'da Fatih ilçesinde, Çarşamba'da, Yavuz Sultan Selim Camii haziresinde Haliç'e nazır bir konumda yer almaktadır.

Kitabe: Türbede, giriş kapısının üzerinde yer alan bir levhada (Fotoğraf 72) ve iç mekândaki pencerelerin üzerinde bulunan sekiz tane levhada Kuran-ı Kerim'den ayetlerin ve hadislerin yer aldığı yazılar (Fotoğraf 73) bulunur. Yapıda tarih ile ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Sultan Abdülmecid, 25 Nisan 1823'te Sultan II. Mahmud ile Bezmialem Kadınefendi'nin oğlu olarak İstanbul'da doğmuştur. Sultan Abdülmecid, II. Mahmud'un ölümü üzerine çocuk denebilecek yaşta tahta çıkmıştır. Sultan Abdülmecid'in tahta çıktığı dönemde Osmanlı devleti ciddi sorunlarla uğraşmaktaydı, Sırbistan, Eflak-Boğdan, Suriye, Hicaz bölgelerinde karışıklık ve ayaklanmalar, eyaletlerdeki kötü yönetimler, işsizlik ve ekonomik bunalımlar yaşanıyordu. Bu nedenle Sultan Abdülmecid, 22 yıllık salatanatı boyunca ağırlıklı olarak siyasetle uğraşmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde batılılaşma süreci hızlanmış ve etkileri en çok İstanbul'da görülmüştür. Sultan Abdülmecid kültürel, sosyal, askeri, dini birçok yeniliğe imza atmıştır. Abdülmecid, 25 Haziran 1861'de Ihlamur Kasrında vefat etmiştir[309].

S. Teksarı, türbenin, Sultan Abdülmecid'in sağlığında kendisi tarafından, kesin olmamakla birlikte, Dolmabahçe Sarayı'nın mimarı olan Garabet Balyan'a 1271/1855 yılında yaptırılmış olduğunu bilidirir[310]. Yapıda yer alan levhaya göre eser, 2001'de Milli saraylar Daire Başkanlığı tarafından restore edilmiştir.

Kapının üzerinde Hattat Hulusi Efendi'nin yazdığı 1910 tarihli, mermer, celi sülüs hatlı yazı levhası bulunur[311].

---

[309] Necdet Sakaoğlu, "Abdülmecid", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, I, 48.
[310] Teksarı, 209.
[311] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 262.

Planı: Yapı, her bir kenarı 3,20 m[312] olan sekizgen planlı ve kubbeli olarak inşa edilmiş olup, cephlerde iki katlı pencere düzenlemesine yer verilmiştir. Bu plan Osmanlı türbe mimarisinde en yaygın görülen plan tipidir (Plan 10).

Dış Cepheler: Sultan Abdülmecid Türbesi, İstanbul'da bulunan padişah türbeleri içinde en sade olanıdır. Dış cephede herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir (Fotoğraf 68).

Dış cephelerde sekizgenin her bir kenarına dikdörtgen şekilli, çerçeveler içerisine alınmış pencereler yerleştirilmiş ve yapının köşelerine Ampir üsluptaki pilastrlar eklenerek vurgu yapılmıştır. Pencerelerden alt kattakiler demir şebekelidir. Üst kat pencereleri ise alttaki pencerelere göre daha küçük tutulmuş ve kaş kemerli olarak düzenlenmiştir. Yapının köşelerinde yer alan pilastrlar üst bölümde yapıyı çepeçevre saran Ampir üsluplu kornişi, kasnak ve kubbeyi taşımaktadır. Pilastrları yukarıda yatay bir silme kesmektedir ve silmeden sonraki yüzeylerde de pilastrlar devam etmektedir. Pilastrlar, yüzeylerden daha taşkın durdukları için yapı mimarisinde belirleyici olmuşlardır. En üst bölümde Ampir etkili saçak ve üzerindeki kubbeyle yapı sonlandırılmıştır.

Hakkı Önkal, revaksız olan türbenin, gövdesindeki izlerden, daha önce, kapısının önünde bir sundurma olabileceğini bildirir[313]. Yapının giriş kapısı da oldukça sade olup silmelerle çerçeve içerisine alınmış dikdörtgen bir açıklıktan ibarettir. Türbe tasarımında Ampir ve Türk Neo Klasik özellikleri hakimdir.

İç Mekân: Türbenin içerisi dış cepheye göre daha hareketlidir. Çünkü duvarlarda ve kubbe içinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir.

Mekânda Sultan Abdülmecid ve üç oğluna ait dört sanduka bulunmaktadır. Ahşap sandukaların üzeri sırma işlemeli kadife örtülerle kaplanmıştır (Fotoğraf 69).

Süsleme Programı:

Türbede yazı ve kalem işi olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Kalem İşi Süslemeler: İçerde köşelerde boya ile yapılmış korint başlıklı, mermer taklidi olan pilastrlar bulunmaktadır. Pilastrlar yine aynı şekilde yapılmış yüzeylerde bulunan dilimli kemerlerle birbirlerine bağlanmışlardır (Fotoğraf 70).

---

[312] Günkut Akın, "Abdülmecid Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* İstanbul 1993, I, 53.
[313] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 262.

Kemer köşeliklerinde ve üst pencerelerin etrafında bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Pencerelerin üzerine birer çiçek ve çiçeğin iki yanından aşağıya doğru uzayan kıvrımlı dal ve yapraklar işlenmiştir. Kemer köşelikleri ise yine kıvrımlı dal ve yapraklarla doldurulmuştur.

Yapı içinde en dikkat çeken bölüm kubbe içindeki bezemelerdir. Merkezdeki on altı dilimli dairesel alan mavi rengiyle gökyüzünü anımsatmaktadır. Bu alanın etrafı ise yaprak ve gül demetleri ile çevrelenmiştir. Kubbe yuvarlağının zemininde altın yaldızlı zarif bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Kubbe eteğine ise sekiz adet kartuş yerleştirilmiş ve bunların içi sehpalar üzerinde bulunan vazolardan taşan gül, karanfil ve kır çiçekleriyle doldurulmuştur. Türbede kullanılan bu kalem işi süslemeler Barok özellikleri yansıtmaktadır (Fotoğraf 71).

Yazı: Türbe kapısının üzerinde ve içerde pencerelerin üstünde ayetlerin ve hadislerin yer aldığı levhalar bulunur.

Kapının üzerine sonradan konulduğu anlaşılan Hattat Hulusi Efendi'ye ait panoda Sad suresinin 50. Ayeti geçmektedir[314] (Fotoğraf 72).

Türbe içinde, pencere üzerlerine sekiz levha asılmıştır. Hattat Şevki Efendi'ye ait bulunan bu levhalardan girişten itibaren birincide İsra suresinin 79. ayeti, ikincide Rahman suresinin 26 ve 27. , üçüncüde yine Rahman suresinin 47. ayetleri, dördüncüde ise bir dua okunur[315].

Beşinci levhada bir hadis geçmektedir:

قال النبی علیه السلام من کان کلامه لااله الاالله دخل الجنة

"Kiminki sözü Lailahe illallah olmuştur. O cennettedir." [316]

Altıncı, yedinci, sekizinci levhalarda da, sırasıyla Yunus suresinin 62., Hud suresinin 73. ve Yusuf suresinin 92. ayeti (Fotoğraf 73) okunur[317].

Köşelerde yer alan yuvarlak madalyonlarda ise İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Cihar Yar-ı güzin, Hasan ve Hüseyin isimleri yazılıdır[318].

---

[314] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 263.
[315] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 263.
[316] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 263.
[317] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 263.

Malzeme: Abdülmecid Türbesinde ana malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeri ve kapı kanatları demirden üretilmiş olup pencere kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

[318] Teksarı, 209.

2.11. MUSTAFA REŞİD PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 74-80

Plan No: 11

Yeri: İstanbul, Eminönü'nde, Beyazıd Camiinin güney köşesinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapının güney duvarında ve giriş kapısının üzerinde (Fotoğraf 80) dua ve Mustafa Reşid Paşa'nın ölüm tarihiyle ilgili bilgilerin yer aldığı birer kitabe bulunmaktadır. Ancak, türbede inşa tarihi ile ilgili kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Mustafa Reşit Paşa, 1799-1857 yılları arasında yaşamış Osmanlı sadrazamıdır. Sultan II. Mahmud'un yanında önemli görevlerde bulunmuş, Londra elçiliği yapmıştır. Mustafa Reşit Paşa, 1836'da hariciye nazırı görevine gelmiştir. Döneminde çıkan karışıklıklar üzerine Tanzimat Fermanı'nı ilan etmiş önemli bir devler adamıdır. Mustafa Reşit Paşa, 1857 yılında vefat etmiştir[319].

Türbe, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın ölümünden hemen sonra[320], Gaspare Fossati'nin tasarlamış olduğu değişik öneriler arasından seçilerek inşa edilmiştir[321]. Türbenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir. Ancak, güney cephede yer alan kitabede 1274 (M.1858) tarihi geçmektedir[322]. Kitabede yer alan bu tarihten ve türbenin Mustafa Reşit Paşa'nın ölümünden sonra inşa edilmesinden yola çıkarak yapıyı, 1858'e tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Türbe, 6x6 m ölçülerinde kare planlı ve kubbeli bir yapıdır. Yapının güney cephesinde üç, doğu ve batı cephelerinde birer pencere açıklığına yer verilmiştir. Giriş açıklığı ise kuzey cephede bulunmaktadır. Yapının girişi iki sutun tarafından taşınan portiko şeklinde düzenlenmiştir (Plan 11).

Dış Cepheler: Yapının doğu ve batı cephelerinde tek, güneye bakan cephesinde ise üç adet nal kemerli ve demir şebekeli pencerelere yer verilmiştir (Fotoğraf 74). Güney cephedeki pencere kemerleri mukarnaslı başlıklara sahip plastrlar üzerine oturtulmuştur. Kemer köşeliklerinde ise birer tane daire şekilli, boş kaştuşa yer verilmiştir.

---

[319] Teksarı, 159.
[320] Aslanapa, 534.
[321] Turgut Saner, "Mustafa Reşit Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1194, V, 567.
[322] Aslanapa, 535.

Pencerelerin üstündeki alınlığa üç bölüm halinde kitabeler yerleştirilmiştir. Cephenin her iki kenarında, plastırların üzerinden başlayıp alınlık silmesine kadar uzayan, burgululu birer sütunce bulunmaktadır. Yapı gövdesi, bir sıra mukarnas ve palmet dizisiyle oluşturulmuş dikkat çekici saçak friziyle sonlandırılmıştır (Fotoğraf 75).

Türbenin giriş bölümü, Batı mimarisinde görülen, saçak kısmının iki sütun ve türbe duvarı tarafından taşınan küçük bir portiko ile vurgulanmıştır (Fotoğraf 76).

Behçet Ünsal, arabesk desenleri ve nal kemerleri ile yapının Türk mimarisindeki yabancılaşmanın bir temsilcisi gibi göründüğünü bildirir[323].

Mimari tasarımda kullanılan mukarnaslı başlıklar, mukarnas ve palmet bezemeli saçak frizi Osmanlı Neo Klasik üslubu etkisindeyken pencerelerdeki at nalı biçimli kemerler oryantalizm özelliklidir. Yapıda tasarım olarak seçmeci anlayış hakimdir.

İç Mekân: Türbenin içi son derece sade olup sadece kubbeye geçiş elemanı olan pandantiflerde kalem işi, geometrik ve bitkisel bezemelere yer verilmiştir.

Türbede, dört adet sanduka bulunmaktadır. Sandukalar, Koca Reşid Paşa ve oğulları Cemil Paşa, Ali Galip Paşa ile Salih Bey'e aittir.

Süsleme Programı:

Türbede yazı, kabartma taş, madeni, kalem işi ve alçı olmak üzere beş çeşit süsleme görülmektedir.

Taş Süslemeler: Yapıda en fazla süsleme güney cephede kullanılmıştır. Cephedeki at nalı kemerlerde, kabartma akant yapraklarına yer verilmiştir. Pencere kemerleri arasında ise mermer madalyonlar bulunmaktadır. Yapı üstte bir sıra palmet friziyle donatılmıştır (Fotoğraf 77). Türbedeki taş süslemeler Barok etkileri barındırmaktadır.

Kalem İşi Süslemeler: Kubbenin iç yüzeyinde, merkezde kıvrımlı dal ve yaprakların meydana getirdiği bir madalyon olup, madalyonun etrafından kubbe eteğine doğru uzayan şeritler ve kemerlere yer verilmiştir. Kubbe eteği ise oval madalyonlar ve palmetlerden oluşan kalem işleriyle bezenmiştir. Türbede görülen bu kalem işi süslemeler Barok özellikleri yansıtmaktadır (Fotoğraf 78).

---

[323] Behçet Ünsal, *İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1982, 90.

Alçı Süslemeler: Türbenin kubbeye geçiş elemanı olan pandantiflerde, malakari (alçı kabartma) tekniğinde birer akant yaprağına yer verilmiştir. Alçı süslemelerde de Barok etkiler görülür (Fotoğraf 79).

Madeni Süslemeler: Doğu ve güney cephelerdeki at nalı kemerli pencerelerin demir şebekeleri, Barok tarzdaki akant, kıvrık dal ve yapraklarla bezenmiştir.

Yazı: Güney cephedeki palmet frizi altında yeşil zemin üzerine altın yaldızlı tarihsiz kitabeye yer verilmiştir. Giriş Kapısı üzerinde de beyaz zemin üzerine altın yaldızlı kitabe (Fotoğraf 80).

Güney cephedeki sülüs hatlı kitabede şunlar geçer: *"Altıncı defa mesned-i celil-i sadaret-i uzmada iken bin iki yüz yetmiş dört senesi cemaziyelulasının yirmi birinci perşembe gününde irtihal-i dar-i beka iden Mustafa Reşid Paşa merhumun türbe-i şerifleri."*[324]

Giriş üzerindeki altın yaldızlı kitabede ise şunlar geçer: *"Efdelü zikr la ilahe illallah ve efdelü du'a El-hamdülillah, sadaka Resulullah, ketebehü Hakkı (?)"*[325]

Malzeme: Türbede ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış, doğu cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatları demir dökümden üretilmiş olup pencere kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerde yer alan süslemelerde, alçı malzeme görülmektedir. Güney cephedeki pencere aralarında bulunan kartuşlarda ise siyah renkli mermer dikkat çekmektedir.

[324] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.
[325] İ. Günay Paksoy, *İstanbul Rical Türbeleri(1471-1919),* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyet Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul 1979, 114.

2.12. GÜLUSTU MÜNİRE VALİDE SULTAN TÜRBESİ

Fotoğraf No: 81-87

Plan No: 12

Yeri: İstanbul Fatih'te, Fatih Külliyesi'nin kıble yönünde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede tarih ile ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir. Yapıda sadece Dürrüaden Kadın Efendiye ait olan sandukanın başucunda bir süsleme yazıtı bulunur.

Tarihi: Gülustu Sultan, Abdülmecid'in hanımı, Sultan Vahdettin'in annesidir. Valide Sultan, 1277/1861'de Sultan Vahdettin'in doğduğu sene vefat etmiş ve bu türbeye defnedilmiştir[326].

Yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak S. Teksarı, türbenin Sultan Abdülmecid devrinin (1839-1861) son yıllarına doğru inşa edilmiş olabileceğini bildirir[327]. Türbede tarih ile ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Planı: Türbe, Osmanlıda sık görülmeyen, içte, 8.15 metre çapa sahip daire planlı olarak düzenlenmiş ve üst örtüde kubbe kullanılmıştır. Daire planlı olan yapının cephelerinde iki katlı pencerelere yer verilmiştir (Plan 12).

Dış Cepheler: Kesme küfeki taşından inşa edilen eser oldukça sade ve mütevazi bir yapıdadır. Cephenin ortasında yer alan Ampir üsluptaki yatay bir korniş ile cephe yatayda ikiye ayrılarak adeta iki katlı bir izlenim verilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple yapıda iki katlı pencere düzenlemesi olup, pencereler dışarıdan profilli sövelerle kuşatılmış ve basık kemerli olarak düzenlenmiştir. Alt sırada dokuz, üst sırada on adet olmak üzere, toplam on dokuz pencere ile yapı aydınlatılmıştır (Fotoğraf 81). Girişin sol tarafındaki pencere diğerlerine göre farklı bir görünüme sahiptir. Bu pencere diğerleriyle aynı boyutta olup, her iki yanına birer korint başlıklı pilastr yerleştirilmiştir (Fotoğraf 82). Pilastrlar üst pencerelerin altında yapıyı çevreleyen kornişe kadar uzanmaktadır. Pencerelerin üst kısmında ise pilatrlar üzerine bindirilmiş saçak şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Yapının ikinci kat pencerelerinin üst bölümünde de yapıyı çevreleyen silme ve onun üstünde de kornişe yer verilmiş ve bundan sonra silindirik şekilli kasnağa geçilmiştir. Yapı kurşun kaplama bir kubbeyle kapatılmıştır.

---

[326] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 275.
[327] Teksarı, 71.

Türbenin doğuda bulunan giriş kapısı iki bölümden oluşur. Birinci kısım kapı olup düz lentolu ve dikdörtgen şekillidir. İkinci bölüm ise kapı üstündeki basık kemerli penceredir. Her iki açıklık da iki kademeli bir silme ile bütünleştirilmiştir. Yapıda inşa malzemesi olarak kesme küfeki taşı kullanılmıştır (Fotoğraf 83).

Türbenin tasarımında Ampir özellikler görülmekte olup, yapıyı ikiye bölen korniş, saçak ve pilastrlarda Ampir üslup net bir şekilde kendini göstermektedir.

İç Mekân: Zemini tuğla döşeme olan türbede, Gülustu Sultan'a ait sandukayla birlikte dokuz sanduka bulunmaktadır. Bunlardan Gülustu Sultan ve Dürrüaden Kadın Efendi sandukaları dışındaki diğer sandukalar Gülustu Valide Sultan'ın kızları Zekiye Sultan, Fehime Sultan, Abdülmecid'in başkadını Şehime Sultan, ikinci hanımı Şerefnaz Hanım, Abdülmecid'in kızları Behice Sultan ile Münire Sultan'a aittir[328].

Yapının dışındaki sadelik, iç mekanda da görülmektedir. Yapı içte sıvanıp, beyaz badana ile boyanmıştır. Duvarlarda ve kubbe içinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Türbedeki pencerelerden alt sırada yer alanlar, içerde ahşap kapaklara sahiptir (Fotoğraf 84).

Süsleme Programı:

Türbede yazı, kalem işi ve ahşap olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Kalem İşi Süslemeler: Yapının alt ve üst pencereleri içerde siyah renkli çerçeveler içerisine alınmış ve basık kemerlerinin üzerine akantus yapraklarının meydana getirdiği taçlar yapılmıştır (Fotoğraf 85). Bunların dışında kubbenin iç yüzeyinde de kalem işi bezemeler görülür. Merkezde içerisi bitkisel bezemelerle doldurulmuş dairevi bir madalyon ve etrafı kubbe eteğinden başlayıp merkezdeki madalyona daralarak uzayan vazolardan çıkan çiçek ve yaprak motifleriyle kubbenin iç yüzeyi bezenmiştir. Türbeyi süsleyen bu bezemelerde Barok etkiler görülür (Fotoğraf 86).

Ahşap süslemeler: Türbede yer alan sandukaların şebekelerinde ahşap bezemeler görülür. Simli puşilerle örtülü sandukalardan Sultan V. Mehmed'in (Reşad) (1909-1918) eşlerinden Dürrüaden Kadın Efendiye (ö. 1909) ait olanı, geç dönem Osmanlı ahşap oymacılık ve kakmacılık sanatları bakımından dikkat çekici bir şebekeye

[328]Teksarı, 72.

sahiptir[329]. İrili ufaklı sivri kemerli gözlere sahip olan ahşap şebekenin alt bölümünde dikdörtgen ve kare şekilli panolar, büyük kemerlerin üstündeki bölümlerde ise sekiz kollu yıldızlar bulunur. Köşelerde yükselen balabanların uçları mukarnaslarla yumuşatılmış ve şebekenin üst bölümü palmet ve rumilerle taçlandırılmıştır. Ahşap şebeke fildişi kakmalarla bezenmiştir. Türbedeki ahşap süslemelerde Barok özellikler görülmektedir (Fotoğraf 87).

Yazı: Sultan V. Mehmed Reşad'ın eşlerinden Dürrüaden Kadın Efendiye (ö. 1909) ait olan sandukanın başucunda yer alan yuvarlak madalyonlara, sedef kakma tekniği ile istifli sülüs hatlı kitabe yerleştirilmiştir[330].

Malzeme: Gülustu Münire valide Sultan Türbesi, kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatlarında demir döküm malzeme kullanılmıştır. İç mekânda yer alan sandukanın etrafında bulunan şebekede ise fildişi kakmalı ahşap malzeme kullanılmıştır.

[329] M. Baha Tanman, "Gülustu Kadın Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, III. 445.
[330] Teksarı, 72.

2.13. KARACA AHMED SULTAN TÜRBESİ

Fotoğraf No: 88-91

Plan No:13

Yeri: İstanbul Üsküdar'da, Aşçıbaşı Mahallesi, Karaca Ahmed Caddesi'nde bulunmaktadır.

Türbe, sebil ve tekkenin de yer aldığı bir yapı grubu içinde yer alır. Buların içinde türbe, Ahmet Ağa Camiine bakan giriş cephesinin sağ tarafında bulunmaktadır.

Kitabe: Türbenin giriş kapısı üzerinde tek bir tarih kitabesi (Fotoğraf 91) bulunmaktadır.

Tarihi: Karaca Ahmet, Orhan Gazi döneminde yaşamıştır. Rivayete göre Karaca Ahmet, Acem diyarında hükümdar olan Süleyman El- Horasani'nin oğludur. Karaca Ahmet, dervişliğe yönelmiş, Anadolu'ya gelerek Geyve Akhisarı'nın fethine katılmış ve daha sonra buraya yerleşmiştir. Karaca Ahmet, Rumeli'deki fetihlere katılmış ve daha sonra Anadolu'nun pek çok yöresini dolaşarak, hem hastalıkları tedavi etmiş hem de Anadolu'nun İslamlaşmasına katkıda bulunmuştur[331].

Karaca Ahmed'in vefat tarihi ve ilk türbenin yapım tarihi belli değildir. Ancak Karaca Ahmed'e ait tekkenin bir odasında bulunan ta'lik hatlı manzum kitabede 1004/1595 yılında Safiye Sultan'ın, o zamanlar açık bir şekilde inşa edilen türbe ve tekkeyi ihya ettiği yazmaktadır. Günümüzdeki türbe binası, 1283/ 1866 yılında Matbah-ı Amire Emiri Ziya Bey tarafından eşi Fehmiyye Hanım'ın ruhu için yeniden inşa ettirilmiştir[332].

Bununla ilişkili olarak girişin üzerindeki kitabede 1283/1866 yılında türbenin Ziya Bey tarafından ihya edildiği yazmaktadır[333] (Fotoğraf 91).

Türbe, küçük tekke ve sebil, 1973'te Bektaşilerin kurmuş olduğu dernek tarafından onarılmış, bu onarımda Ampir üslup özellikleri sergileyen cepheler

[331] Haşim Şahin, "Karaca Ahmed ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 374.
[332] Teksarı, 112.
[333] Teksarı, 112.

korunmuş, ancak tekke bölümü önemli ölçüde değiştirilerek özgün planını bütünüyle yitirmiştir[334].

Planı: Türbe, sebil ve tekke ile birlikte dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş olup tümünün üzeri tek bir kırma çatı ile kapatılmıştır. Bunların içinde esas türbe odası, 7.20x7.80 m ölçülerinde kare planlı olarak düzenlenmiş olup içten kubbe ile örtülüdür (Plan 13).

Dış Cepheler: Tamamı küfeki taşından inşa edilen yapı oldukça sadedir (Fotoğraf 88). Kuzey cephesinde, ortada dikdörtgen şekilli ahşap kanatlı giriş kapısı bulunmaktadır (Fotoğraf 89). Giriş açıklığının üzeri yarım daire şekilli kemerle taçlandırılmıştır. Girişin her iki yanında yuvarlak kemerli, demir şebekeli birer pencereye yer verilmiştir. Kemerlerin kilit taşları Ampir üsluptaki konsollar şeklinde belirgin olarak düzenlenmiştir. Pencerelerin ve giriş açıklığının yuvarlak kemerleri pilastrlar üzerine oturmaktadır. Cephenin kenarlarında zeminden pencerelerin üzerindeki yatay silmelere kadar birer pilastr uzanmaktadır. Türbenin yan ve arka cephelerinde de aynı düzenlemede üçer pencere bulunmaktadır. Yapı tasarımında Ampir etkiler mevcuttur.

İç Mekân: İçeri girildiğinde dikdörtgen şekilli bir holden geçilerek kare planlı türbe mekânına ulaşılır. Bu mekân oldukça sade olup, hiçbir bezemeye sahip değildir. Türbe içerden basit bir kubbeyle kapatılmıştır (Fotoğraf 90).

Türbede Karaca Ahmed'e ait tek bir ahşap sanduka bulunmaktadır. Burada ayrıca Karaca Ahmed'e ait özel eşyaları, bir vitrin içinde saklanmaktadır.

Süsleme Programı:

Yazı: Girişin üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış talik hatlı kitabeye (Fotoğraf 91) yer verilmiştir. Bu kitabede şunlar okunur:

Ravza-i feyz-i fütuh-ı Karacaahmeddir

Gel erenler oku bir Fatiha kıl istimdad

Eyledi zevcesi Fehmiyye Hanım ruhiyçün

Matbah-ı amire memuri Ziya Bey bünyan 1283[335]

---

[334] M. Baha Tanman, "Karaca Ahmet Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IV, 442.

Malzeme: Karaca Ahmet Sultan Türbesi kesme küfeki taştan inşa edilmiştir. Yapının pencere şebekeleri demirden dökümden üretilmiş olup kapı kanatlarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

[335] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.

2.14. KEÇECİZADE FUAD PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 92-99

Plan No: 14

Yeri: İstanbul'da, Eminönü Çemberlitaş'ta, Peykhane Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Tanzimat dönemi devlet adamlarından olan Keçecizade Fuad Paşa 17. yy'ın ikinci yarısında Konya'dan İstanbul'a göçen tanınmış bir ailenin bireyidir. Babası İzzet Molla'dır. Keçecizade Fuad Paşa, 1815-1869 yılları arasında yaşamış olup 1861'de sadrazamlığa getirilmiştir, 1863'te serasker ve yaver-i ekrem olmuştur. Keçecizade Fuad Paşa, 1867'de Sultan Abdülaziz'le Avrupa seyahatine çıkmıştır. Daha sonra rahatsızlanmış ve Fransa'da tedavi görmekteyken vefat etmiştir. Keçecizade Fuad Paşa'nın cenazesi İstanbul'a getirilerek Sultanahmet'te bulunan türbesine defnedilmiştir[336].

Aynı adla anılan külliye bünyesinde bulunan türbe, S. Teksarı'nın belirttiğine göre 1285/1868 yılında inşa edilmiştir[337].

Planı: Kademeli bir kaide üzerinde yükselen türbe, her bir kenarı 2 metre ölçülerinde sekizgen planlı olup, üst örtü olarak kubbe kullanılmıştır. Yapının üç cephesinde birer pencere açıklığına yer verilmiştir (Plan 14).

Dış Cepheler: Sekizgen gövde, kademeli bir kaide üzerinde yükselmektedir. (Fotoğraf 92) Yapının üç cephesinde oryantalist etkiye sahip, at nalı kemerli, demir şebekeli pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Türbeye geçişi sağlayan giriş açıklığı da yine at nalı kemerlidir ve ahşap kapı kanatlarına sahiptir (Fotoğraf 93, 94). Kademeli profile sahip kemerlerin iç yüzeyi dilimli olarak düzenlenmiştir. Türbenin diğer dört cephesinde ise bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Yapının köşelerinde palmetlerle bezemeli başlıklara sahip, pembe renkli birer sütun bulunmaktadır. Bu sütunlar pencerelerin üst seviyesine kadar uzanır.

---

[336] Necdet Sakaoğlu, "Keçecizadeler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IV, 514- 515.

[337] Teksarı, 114.

Yapının en üst bölümünde ise dışarıya doğru taşarak kademelenme oluşturan palmet dizilerinden oluşan, kalın bir saçak kornişi bulunmaktadır ve üzerini örten kubbeyle yapı tamamlanmıştır.

Behçet Ünsal; "*Geleneksel biçimler dışına çıkan bu türbe, İspano-Moresk*[338] *stilinden adapte bir yapıdır. Diğer Eklektik (XIX. yy.) binalar ile yalnız yükseliş açısından bir tutarlığı olduğu söylenebilir. Korniş ve tepeliği, dolu yüzeylerin kabartma bezemeleri, sütunce ve nal kemerleri ile Türk mimarisinin yabancılaştığı bir devreyi işaretlemektedir.*"[339] Yapının dış cephelerinde mermer süslemelere yer verilmiş olup bu süslemelerde Mağrip ve Endülüs mimarisinin etkileri görülmektedir[340]. Taş kaideli ve tuğla gövdeli yapı, zamanın modası olan Mağrip üslubunun bir örneğidir[341]. Yapıda tasarım olarak seçmeci anlayış hakimdir.

İç Mekân: Cephelerdeki yoğun süslemelere karşılık iç mekân oldukça sade tutulmuştur. İçeride sekizgenin her bir köşesine bitkisel bezemeli başlıklara sahip ince birer sütun yerleştirilmiştir. Yapının üzerini örten kubbede kalem işi süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 95).

Türbede, üç adet sanduka bulunmaktadır. Sandukalardan biri Keçecizade Fuad Paşa'ya aitken diğer iki sandukanın kime ait olduğu bilinmemektedir (Fotoğraf 96).

Süsleme Programı:

Türbede kabartma/oyma taş, alçı, kalem işi ve madeni olmak üzere dört çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Pencerelerin ve kapının üst bölümü ile saçak kornişi arasında bulunan yüzeylerde dilimli sivri kemer şeklindeki silmenin içi, birbirini kesen diyagonal şeritlerle bölünmüştür. Bu bölümlerin içi kıvrımlı dal ve palmetlerle doldurulmuştur. Kompozisyonu ortasında ise içinde yine kıvrımlı dal ve palmetlerin yer aldığı bir kartuş bulunmaktadır (Fotoğraf 97).

Diğer dört cephede ise birbirini tekrarlayan mermer üzerine işlenmiş bitkisel kabartma bezemeler görülmektedir. Bu dört cephe yatay bir silmeyle ikiye bölünmüş ve

[338] Moresk: Mağrip üsluplu unsurlar.
[339] Ünsal, 90.
[340] Teksarı, 114.
[341] Aslanapa, 529.

alttaki bölümde ortada dört yapraklı yonca şeklinde madalyona yer verilmiş, madalyonun içi kıvrık dallar ve palmetlerle doldurulmuştur. Madalyonun her iki kenarı da yine kıvrık dallar ve palmetlerle bezemiştir. Bu bölümlerin altında, kabartma tekniğindeki palmetlerle bezenmiş süsleme kuşağı tüm yapıyı çevrelemiştir (Fotoğraf 98). Cephenin üst bölümünde ise diğer cephelerde yer alan süslemeler tekrarlanmıştır.

Köşelerde yer alan pembe renkli sütunların taşıdığı moresk başlıklarda da kıvrık yaprak dizisi ve bunun üzerinde geniş bitkisel bezemeli bir bölüme yer verilmiştir. Yapının üst bölümünde de pelmetlerle bezeli bir friz, saçak kornişine kadar devam etmektedir. Taş süslemelerde Oryantalist etkiler görülür.

Alçı Süslemeler: İç mekânda yer alan sütun başlıkları, alçı malzemeyle yapılmış kıvrık dallarla bezenmiştir.

Kalem İşi Süslemeler: Kubbe içi dikey çizgilerle sekiz eşit parçaya bölünmüş ve bu parçalardan her birinin içi geometrik şekiller, kıvrık dal ve yapraklarla bezenmiştir. Bu bezemelerde Barok etkiler hakimdir (Fotoğraf 99).

Madeni Süslemeler: Pencere açıklıklarının içinde girift kare ve daire şekillerinin bulunduğu bezemeler yer almaktadır.

Malzeme: Türbede ana malzeme olarak tuğla, dış kaplamada ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatlarında ise demir döküm malzeme görülmektedir. Sekizgen yapının köşelerinde pembe renkli mermerden üretilmiş sütunlar dikkat çekicidir. İç mekânda köşelerde yer alan sütunların başlıklarındaki süslemelerde ise alçı malzeme kullanılmıştır.

2.15. ABDÜLVEDUD (YA VEDUD) TÜRBESİ

Fotoğraf No: 100-105

Plan No: 15

Yeri: İstanbul'da Eyüp ilçesinde, Defterdar Mahallesi, Ya Vedud Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede**,** kapı kemerinin üstünde, giriş cephesinde bulunan iki pencere arasında ve türbenin doğu cephesinde bulunan pencere üzerinde Abdülvedud ile ilgili bilgilerin yer aldığı birer kitabe (Fotoğraf 103-105) bulunmaktadır. Ancak yapıda inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Abdülvedud, Buhara'dan ya da Şam'dan gelerek bir derviş kafilesi'nin başkanlığında İstanbul'un fethine katılmıştır[342]. İstanbul'un İslamlaştırılarak fethedileceğine inanarak, Hristiyanları Müslümanlaştırmak için uğraşmıştır. Abdülvedud Sultan, 1455 yılında vefat etmiştir[343].

Abdülvedud Sultan'a ait ilk türbe 860/1455 yılında inşa edilmiştir. Günümüzdeki türbe 1293/1876 yılının ikinci yarısında Pertevniyal Valide Sultan tarafından son şekliyle ihya edilmiştir. 1972 yılında Haliç Köprüsü'nün çevre ve yollarının inşaatı sırasında bulunduğu yerden sökülen yapı, biraz daha kuzeyde aynı haliyle tekrar inşa edilmiştir[344].

Türbe, üzerine yerleştirilen levhaya göre 2010 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

Planı: Yapı, 6.14x5.68 m ölçülerinde kare planlı olup üzeri düz çatı ile örtülmüştür. Türbenin doğu cephesinde üç, diğer cephelerde ise ikişer pencere açıklığına yer verilmiştir. Giriş açıklığı ise güney cephede bulunmaktadır (Plan 15).

Dış Cepheler: Türbenin caddeye bakan doğu cephesinde üç, diğer cephelerinde ise ikişer tane yuvarlak kemerli pencere açıklığı vardır. Yuvarlak kemerli pencerelerin üst bölümü silmelerle çevrelenmiş ve kemerlerin kilit taşları konsolsu olarak düzenlenmiştir.

---

[342] M. Baha Tanman, "Yavedud Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, VII, 444.
[343] Teksarı, 259.
[344] Teksarı, 259.

Türbenin doğu ve güney cepheleri, Ampir etkili silmelerle bölümlere ayrılmış, diğer cepheler daha sade tutulmuştur. Doğu cephede ortadaki pencerelerin üzerine dikdörtgen formlu, üzeri altın yaldızlı mermer bir kitabe bulunmaktadır. Yapının köşelerinde ve pencereler arasındaki duvar yüzeylerinde Ampir üsluptaki pilastrlara yer verilmiştir (Fotoğraf 100). Giriş kapısı, türbenin güney cephesinin doğu kenarına yerleştirilmiştir. Yuvarlak kemerli olan giriş kapısının kemer kilit taşı da konsolsu olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 101). Giriş kapısı üzerinde ve güney cephedeki iki pencere arasındaki bölümde de altın yaldızlı mermer kitabelere yer verilmiştir. Türbenin tasarımında Ampir üslup özellikleri görülür.

İç Mekân: Türbe içinde, mermer kaideler üzerinde dört sanduka bulunmaktadır. Sandukalar Abdülvedud Sultan, Şehid Şah Çavuş Mustafa Bin Ali, Abdürrahim Efendi ve kimliği bilinmeyen bir kişiye aittir.

Yapı içerde son derece sade olup hiçbir bezeme öğesine yer verilmemiştir (Fotoğraf 102).

Süsleme Programı:

Türbede sadece yazı ve kabartma taş olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Türbedeki tek taş süsleme yuvarlak kemerli giriş kapısının konsolsu düzenlenen kilit taşıdır.

Yazı: Yapıda kapı kemerinin üzerinde sülüs hatlı bir kitabe, giriş cephesindeki pencereler arasında ve doğu cephedeki pencerenin üzerinde ise talik hatla yazılmış birer kitabe bulunur.

Kapı kemerinin üstünde bulunan, iki satırlık kitabede (Fotoğraf 103) şunlar yazılıdır:

"Cennet- mekân Sultan Abdülaziz Han Hazretlerinin ruh-ı şerifleriyçün Validei muhteremeleri itmam ve ma'mur eyledi."[345]

Aynı cephede iki pencere arasında bulunan kitabede (Fotoğraf 104) ise şunlar yazılıdır:

[345] Teksarı, 259.

"Fatih Sultan Mehmed Han-ı Gazi ile Ma'an (beraber) teşrif eden Ayasofya Camii Şerifi'nde kerameti zuhûr eden Eş- Şeyh Abd-ül-Vedud Dede."[346]

Türbenin doğu cephesinde bulunan pencere üzerinde yer alan kitabede de (Fotoğraf 105) şunlar yazılıdır:

"Hazret-i merkad-i münevver Abd'ül-Vedud."[347]

Malzeme: Türbe kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatlarında ise dökme demir malzeme kullanılmıştır.

[346] Teksarı, 259.
[347] Teksarı, 259.

2.16. SERVET KADIN TÜRBESİ

Fotoğraf No: 106-110

Plan No: 16

Yeri: İstanbul'un Fatih ilçesinde, Yavuz Sultan Selim Camii avlusunda bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda Servet Kadın'a ait lahdin baş şahidesinde Servet Seza Kadın ile ilgili bilgiler (Fotoğraf 110) bulunur. Ancak türbenin yapım tarihiyle ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Servet Seza Sultan Abdülmecid'in hanımlarındandır (ö. 1877) [348]. Ayrıca Servet Seza Sultan, Sultan V. Mehmed Reşad'ın annesidir. Bu sebeple, Sultan V. Mehmed Reşad, annesi Servet Sultan için bu mezar anıtını yaptırmıştır[349]. Yapıda inşa tarihiyle ilgili herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir. Ancak, Servet Sultan'ın ölüm tarihinden yola çıkarak yapıyı 1877 yılına tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Yapı, açık türbeler grubunda olup 2.68x3.87 metre ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir. Eser, dikdörtgen şekilli bir platform üzerinde yükselen altı adet sütun ve bu sürunlar üzerine oturan sivri kemerler ile oluşturulmuştur (Plan 16).

Dış Cepheler: Üstü ve yanları açık olan mezar anıtı dikdörtgen bir platform üzerinde oturmaktadır. Altı adet, pembe renkli kısa tutulmuş taş sütun ve bu sütunlar tarafından taşınan sivri kemerlerle yapı meydana getirilmiştir. Sütun kaideleri yüksek tutulmuş ve üzerleri prizmatik üçgenlerle hareketlendirilmiştir. Sütun başlıklarında ise sarkıt şeklinde düzenlenmiş Neo Klasik özellikteki mukarnaslara yer verilmiştir. Sütunları birbirine bağlayan kemerleri sivri kemer formunda bir silme dolaşmaktadır. Yapı gövdesi, kenar kemerlerinin üzerinden itibaren kademeli bir şekilde daralarak sekizgene dönüşmüş ve üst bölümde mukarnaslı bir saçak kornişine yer verilmiştir. Sekizgen kasnak üzerinde demir bir kafes ile yapı sonlandırılmıştır. Yapı tasarımında Türk Neo Klasik üslup özellikleri hakimdir (Fotoğraf 106).

İç Mekân: İçerde yüksek bir kaide üzerinde Servet Seza Sultan'ın mermer lahdi bulunmaktadır. Lahdin başucunda ise kitabeli mermer bir baş şahidesi bulunur.

---

[348] Ünsal, 90.
[349] Ünsal, 90.

Süsleme Programı:

Türbede yazı ve kabartma taş olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Kemerlerin üzengi taşları hizasında kabartma tekniğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 107). Uzun cephelerde, iki kemer arasına çörtenler yerleştirilmiş ve kenarlar kıvrık dal ve yapraklarla bezenmiştir (Fotoğraf 108). Servet Seza Kadın'a ait lahdin üzeri de kıvrık dal ve yapraklar, palmet ve rumiler ile bezenmiştir. Yapıda görülen taş süslemelerde Barok özellikler hakimdir (Fotoğraf 109).

Yazı: Servet Kadın'a ait lahdin başucuna süslüs hatlı bir kitabe (Fotoğraf 110) yerleştirilmiştir. Bu kitabede şunlar geçer: *"Hüve'l Bâki 1294 H. Emirül müminin Sultan Mehmed Han-ı Hâmîs hazretlerinin valideliği Servet Sezâ Kadın Efendinin makberidir."*[350]

Malzeme: Servet Kadın Türbesi, mermerden inşa edilmiş olup, yapıyı meydana getiren sütunlar pembe renkli mermerden üretilmiştir. Yapının üzerinde bulunan kafes ise demirden üretilmiştir.

[350] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.

2.17. ZEYNEP KAMİL TÜRBESİ

Fotoğraf No: 111-113

Yeri: İstanbul'da Üsküdar İlçesi, Nuh Kuyusu Caddesi, Salı Sokağı'nda Zeynep Kamil Hastanesi'nin bahçesinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Zeynep Kamil, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kızı ve Sadrazam Yusuf Kamil Paşa'nın (1808-1876) eşidir. Türbe, Zeynep Hanım (1825-1882) için yaptırılmıştır[351]. Mimari özellikleri ve Zeynep Kamil'in ölüm tarihinden yola çıkarak yapıyı 1882'ye tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Yapı sekizgen planlı olarak düzenlenmiştir ve cephelerde birer pencere açıklığına yer verilmiştir. Üst örtüde ise kube kullanılmıştır.

Dış Cepheler: Yapı oldukça sade düzenlenmiş olup sekizgen gövdenin her bir kenarına dikdörtgen şekilli birer pencere yerleştirilmiştir ve pencerelerin üzerinde Barok etkisindeki volüt biçimli konsollar tarafından taşınan Neo Klasik üsluplu üçgen alınlıklara yer verilmiştir (Fotoğraf 111). Yapının giriş kapısında da pencerelerdeki düzenleme tekrarlanmıştır (Fotoğraf 112, 113). Binanın köşeleri ise rustik taşlarla vurgulanmıştır. Yapının alt bölümü ve üst bölümünde türbeyi çevreleyen silmelere ve en üstte Ampir üsluptaki saçak silmesine yer verilmiştir.

Yapıda, 19. yüzyıl Neo Klasik üslup özellikleri, Barok ve Ampir özellikler bir arada görülmekte olup bu haliyle Eklektik üslup özelliklerini yansıtır. Binanın köşelerinde yer alan rustik taşlar da Seçmeci anlayışı yansıtmaktadır.

İç Mekân: Yapı içerde son derece sade olup hiçbir bezeme öğesine yer verilmemiştir. Mekânda sadece Zeynep Kamil'e ait sanduka bulunmaktadır.

Malzeme: Türbe kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup, sekizgen yapının kenarlarında yer alan rustik taşlarda, pencere alınlıklarında, mermer malzeme kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatları ise dökme demirden üretilmiştir.

[351]Bayrak, 255.

2.18. MAHMUD NEDİM PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 114-119

Plan No: 17

Yeri: İstanbul'da Eminönü ilçesinde, Cağaloğlu'nda, Bab-ı Ali Caddesinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapının güney cephesindeki pencere kemeri üzerinde Mahmud Nedim Paşa'nın ölüm tarihinin verildiği bir kitabeye (Fotoğraf119) ve kubbe saçağı altında ayetlerin yer aldığı yazıta yer verilmiştir. Türbenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihi: Mahmud Nedim Paşa, 1818'de doğmuştur. Sadaret mektubi kaleminden yetişmiş, nazırlıklarda bulunmuş ve valilik yapmıştır. 1875-1876 yılları arasında sadrazamlık yapmıştır. Mahmud Nedim Paşa, 1883 yılında vefat etmiş ve Eminönü'nde sonradan üzerine türbesinin inşa edildiği yere defnedilmiştir[352].

Türbe yapısın inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe yapı üzerinde yoktur. Güney cephedeki pencere kemeri üzerinde yer alan kitabe ise 1300 (1803) ölüm tarihini vermektedir[353]. Türbenin genel mimari özelliklerinden ve Mahmud Nedim Paşa'nın ölüm tarihinden yola çıkarak yapıyı 1883'e tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Türbe, kare şekilli bir platform üzerinde, 6.59x6.90 m ölçülerinde kare planlı ve kubbeli olarak inşa edilmiştir. Yapının üç cephesinde birer pencere açıklığına, kuzey cephede ise giriş açıklığına yer verilmiştir (Plan 17).

Dış Cepheler: Türbenin cephelerinde, ortada yuvarlak kemerli ve demir şebekeli büyük birer pencereye yer verilmiş ve pencerelerin her iki tarafına birer küçük pilastr yerleştirilmiştir (Fotoğraf 114). Güneydeki pencerenin kemeri üzerinde kitabe kuşağı bulunmaktadır. Giriş kapısı ise kuzey cephede bulunur (Fotoğraf 115). Cephelerin her iki kenarında da Antik-Neo Klasik üsluptaki kompozit başlıklı pilastrlara yer verilmiş ve büyük ve küçük pilastrlar arasına birer niş yerleştirilmiştir (Fotoğraf 116). Pencerelerin kemer hizasında ve kemerlerin üst bölümünde yer alan Ampir üsluptaki

[352] İ. Günay Paksoy, "Mahmud Nedim Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 267.
[353] Teksarı, 130.

silmeler türbe yapısını dört yandan çevrelemiştir. İkinci kat silmelerinin üzerinde ise Ampir üsluplu saçak silmelerine yer verilmiş olup onun da üzerinde düz bir friz görülmektedir. Kubbe saçağı altında da kitabenin bulunduğu bir friz yer alır. En üstte ise kurşun kaplama bir kubbeyle yapı sonlandırılmıştır. Yapı tasarımında Ampir ve Neo Klasik etkiler görülmektedir.

İç Mekân: Yapı içerde oldukça sade olup kubbeye geçiş elemanlarında ve kubbe içinde kalem işleri görülmektedir, ancak kalem işleri tahribata uğradığından belirsiz durumdadırlar.

Türbe içinde iki ahşap sanduka bulunmaktadır. Bunlardan biri Mahmud Nedim Paşa' ya aitken diğer sanduka kimliği bilinmeyen birine aittir (Fotoğraf 117).

Süsleme Programı:

Türbede yazı ve kalem işi olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Kalem İşi Süslemeler: Yapının kubbe İçi Barok üsluptaki bitkisel karakterli kalem işi süslemelerle doldurulmuştur. Merkeze bir madalyon ve madalyonun etrafından kubbe eteğine doğru uzanan şeritlere yer verilmiştir. Şeritlerin aralarında ise ortada bir vazo ve vazodan fışkıran kenger yaprakları, kıvrımlı dallar ve rumiler bulunmaktadır (Fotoğraf 118).

Yazı: Güney cephedeki pencere kemeri ve kubbe saçağı altında sülüs hatlı birer kitabeye yer verilmiştir.

Pencere kemeri üzerindeki kitabede (Fotoğraf 119) şu ifadeler geçmektedir: *"Necip Paşa-zade Sadr-ı Esbak Mahmud Nedim Paşa merhumun ruhiyçün Li'llahi'l-Fatiha. Sene 1300 Receb (M. 1883)"* [354].

Kubbe saçağı altında bulunan kitabede ise Al-i İmran suresinin 185'inci, Enbiya suresinin 35'inci ve Fecr Suresinin 27'nci ve 28'inci ayetleri yer alır[355].

Malzeme: Türbede ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış olup, güney ve batı cephelerde mermer kaplama görülmektedir. Yapının pencere şebekeleri ve kapı kanatlarında ise dökme demir malzeme kullanılmıştır.

[354] Teksarı, 130.
[355] Teksarı, 130.

2.19. ADİLE SULTAN TÜRBESİ

Fotoğraf No: 120-127

Plan No: 18

Yeri: İstanbul Eyüp'te, Bostan İskelesi Sokağı üzerinde bulunan türbe, Mahmud Celaleddin Paşa ve Hüsrev Paşa Türbelerinin bulunduğu yapı grubu içindedir.

Kitabe: Türbede, kapı üzerinde yer alan Sultan Abdülmecid'e ait tuğra dışında herhangi bir yazıta yer verilmemiştir.

Tarihi: Adile Sultan, 23 Mayıs 1826'da İstanbul'da doğmuştur, Sultan II. Mahmud'un Zernigar Kadın'dan olan kızı, Mehmed Ali Paşa'nın da eşidir. Osmanlı hanedanındaki kadın bireylerden divanı olan tek şairdir. Adile Sultan, kadınların haremden dışa açılmalarında, sosyal yaşama katılmalarına öncülük etmiştir. Yaşamı boyunca kültür, hayır işleri ve siyasetle ilgilenmiştir[356]. Adile Sultan, 28 Nisan 1845'te Tophane Müşiri Mehmed Ali Paşa ile evlenmiştir[357]. Yaşamının, ölümüne kadarki son dönemini Validebağı'nda geçirmiştir[358]. Adile Sultan, 12 Şubat 1899'da Fındıklı Sarayı'nda hayatını kaybetmiş ve Eyüp'te bulunan türbesine defnedilmiştir[359].

Yıldız Demiriz'e göre, yapının Adile Sultan'ın ölümünden (1899) önce inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir ve buraya öncelikle Adile Sultan'ın eşi Sadrazam Mehmed Ali Paşa (ö. 1868) ve kızları Hayriye Sultan'ın (ö. 1869) gömülmüş olmaları bu ihtimali güçlendirmektedir[360].

Planı: Türbe, 6.20x14.90 m boyutlarında uzun dikdörtgen bir yapıda olup, üç bölümden oluşur. Adile Sultan'a ait asıl türbe mekânı kare planlı ve kubbeli olarak düzenlenmiştir. Karşısındaki mekân da kare planlı ve kubbeliyken, dikdörtgen planlı ortadaki bölüm çapraz tonoz örtülüdür (Plan 18).

Dış Cepheler: Yapının üç cephesi dışa bakmaktadır. Kuzeybatı cephesi yuvarlak kemerli, demir şebekeli iki pencere ve bir de giriş açıklığına yer verilmiştir. Türbenin dar cephesinde ise yine yuvarlak kemerli, demir şebekeli bir pencere bulunmaktadır.

---

[356]Necdet Sakaoğlu, "Adile Sultan", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, I, 79.
[357] Nihat Azamat, "Adile Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, I, 383.
[358] Necdet Sakaoğlu, "Adile Sultan", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 80.
[359] Azamat, 383.
[360] Yıldız Demiriz,"Adile Sultan Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, I, 81.

Pencereler üzerinde bulunan düz bir friz yapıyı çevrelemektedir. Bu bölümden sonra da Ampir bir saçakla yapı sonlandırılmıştır. Cephelerin yüzeylerinde ve köşelerde Antik-Neo Klasik üsluptaki iyon başlıklı plastırlar bulunur. Türbede sarı Afyon mermeri kaplama olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 120). Yapı tasarımında Ampir ve Neo Klasik etkiler hakimdir.

İç Mekân: Giriş holünün sağ tarafındaki odada Adile Sultan, Sadrazam Mehmed Ali Paşa ile kızları Aliye, Sıdıka, Hayriye Sultanlar ile oğlu İsmail Bey'e ait sandukalar bulunmaktadır. Girişin solundaki odada ise Sultan V. Murad'ın hanımlarından Reşan Hanım ve kızları Aliyye Sultan'ın sandukaları vardır (Fotoğraf 121).

Yapıda kalem işi süslemelere yer verilmiş olup, bunlar giriş bölümündeki tonozun iç yüzeyinde ve yanlardaki mekânların duvar yüzeylerinde görülür.

Süsleme Programı:

Türbede kalem işi, alçı, yazı ve madeni olmak üzere dört farklı türde süsleme görülür.

Kalem İşi Süslemeler: Yapının giriş bölümünün üst örtüsü olan tonoz, şeritlerle çapraz bir şekilde dörde ayrılmış ve bu bölümlere kıvrımlı yaprakların oluşturduğu bitkisel madalyonlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 122).

İçeride duvar yüzeylerinde sarı, kahverengi ve siyahın hakim olduğu bitkisel karakterli kalem işi bezemeler bulunur. Duvarların alt bölümünde dikdörtgen şekilli panolar içerisine alınmış, merkezde kıvrımlı dal ve yapraklar ile palmetlerin meydana getirdiği baklava dilimi biçiminde bir madalyon ve köşelerde kıvrımlı yaprakların oluşturduğu bezemelere yer verilmiştir. Üst bölümde ise yuvarlak kemerli panolar içerisine alınmış siyah rengin hakim olduğu kıvrımlı dal ve yapraklardan oluşan taçlar meydana getirilmiştir (Fotoğraf 123). Kubbeye geçiş elemanı olan pandantiflerde de yine ortada bir madalyon ve üç köşede kıvrımlı yaprakların yer aldığı bezemeler görülür. Türbede yer alan bu kalem işi süslemelerde Barok etkiler hakimdir.

Alçı Süslemeler: Her iki kare mekânın kubbesinde de Antik-Neo Klasik ve Barok üsluptaki alçı kabartma tekniğinde bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Kubbedeki düzenleme Sultan II. Mahmud Türbesi'nin kubbe bezemesine benzemektedir. Kubbe içi alçı kasetli olup kabartma tekniğinde çiçek motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 124).

Madeni Süslemeler: Türbenin demir döküm pencere şebekelerinde Barok tarzdaki bezemeler görülmektedir. Ortada kıvrımlı dallar ve akantus yaprakları, kenarlarda ise yine kıvrımlı dallar ve palmetlerle bezenmiştir. Yapının giriş kapsı da demir dökümden olup, pencerelerle aynı düzenlemeye sahiptir (Fotoğraf 125, 126).

Yazı: Kapı üzerinde demirden, Sultan Abdülmecid'in 1266/1849 tarihli tuğrası bulunur[361] (Fotoğraf 127).

Malzeme: Adile sultan Türbesinde yapı malzemesi olarak sarı ve beyaz mermer kullanılmıştır. Yapının kapı kanatları ve pencere şebekeleri demir döküm malzemeden olup, pencere kanatlarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır. Türbenin üzerini örten kubbenin iç yüzeyinde bulunan bezemelerde ise alçı malzeme görülmektedir.

[361] Teksarı, 19.

2.20. KAPTAN-I DERYA HASAN HÜSNÜ PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 128-131

Yeri: İstanbul'un Eyüp ilçesinde, Merkez Mahallesi, Boyacı sokağında bulunmaktadır.

Yapı, tekke, kütüphane ve türbe bölümlerinden oluşan Hasan Hüsnü Paşa külliyesi bünyesinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede, Kaptanı Derya Hasan Hüsnü Paşa'ya ait sandukada tarih kaydı yoktur. Onun arkasında bulunan mermer lahdin mezar taşında ise bir ayet kitabesine ve lahdin kapağı üzerinde lahdin sahibi ile ilgili bilgilerin yer aldığı başka bir kitabeye yer verilmiştir. Yapıda inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihi: Hasan Hüsnü Paşa, 1832-1903 yılları arasında yaşamış II. Abdülhamid dönemi bahriye nazırlarındandır. Babası, Bozcaadalı Patrona Hüseyin Paşa'dır. 1881 ve 1882 yıllarında bahriye nazırlığı yapmıştır. Hasan Hüsnü Paşa, 22 Temmuz 1903'te vefat etmiştir[362].

M. Baha Tanman türbenin, Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa tarafından 19. yy'ın sonlarında kendi adına inşa ettirilmiş olduğunu bildirir[363].

Planı: Yapı, temelde kare planlı olup, yanlarda kubbeli iki mekân ve ortada dikdörtgen şekilli bir koridordan ibarettir[364].

Dış Cepheler: Yapının üç cephesi düz duvar şeklinde örtülmüşken kuzeydoğu cephesi hareketli düzenlenmiştir. Cephenin ortasında yuvarlak kemerli demir şebekeli giriş kapısına yer verilmiştir. Cephenin kenarlarına, aynı biçimli birer pencere yerleştirilmiştir. Kapının iki yanında Neo Klasik üsluptaki korint başlıklı pilastrlar bulunmaktadır. Pilastrlar pencere altındaki silmeler üzerinden başlayıp türbenin saçak kısmına kadar devam etmektedir. Ancak pilastr başlıkları pencere kemerlerinin kilit taşları seviyesinde yerleştirilmiştir. Pencerelerin üst bölümünde yer alan Ampir üsluptaki yatay silmeler cepheyi saçak altında kesmektedir. Yapı tasarımında Neo Klasik ve Ampir özellikler görülür (Fotoğraf 128).

---

[362] Teksarı, 109.
[363] M. Baha Tanman," Hasan Hüsnü Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, III, 564.
[364] Türbeye girilemediği için ölçüleri alınamamıştır.

İç Mekân: Birkaç merdivenle ulaşılan giriş kapısından içeri girilince dikdörtgen giriş holüne geçilir. Koridordan esas türbe mekânlarına geçişi sağlayan kapılar kesme taş sövelerle çevrelenmiş ve ahşap kanatlarla donatılmıştır. Mekânların duvarlarında ve kubbe içlerinde büyük oranda tahrip olmuş kalem işi bezemeler vardır (Fotoğraf 129).

Kuzeydeki türbede Hasan Hüsnü Paşa'nın ahşap sandukası bulunur. Güney türbede ise Hasan Hüsnü Paşa'nın karısı ile çocuklarına ait beş ahşap sanduka bulunmaktadır.

Süsleme Programı:

Türbede yazı, kabartma taş, kalem işi ve madeni olmak üzere dört çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Pencere kemerlerinin kilit taşı üzerine gelecek şekilde kabartma tekniğinde bitkisel bezemeler yerleştirilmiş olup bezemede kıvrık yaprak ve aşağıya doğru sarkan üzüm salkımları görülmektedir. Bu süslemeler Barok etkisi altındadır (Fotoğraf 130).

Kalem İşi Süslemeler: Türbenin İç duvar yüzeylerinde ve kubbede Barok tarzdaki kalem işi bezemelere yer verilmiştir. Duvar yüzeylerinde dikdörtgen panolar ve bunların köşelerine yerleştirilmiş kıvrımlı dal ve yapraklardan oluşan bitkisel bezemeler görülür. Kubbede ise merkezde içerisi palmetlerle bezenmiş sekiz kollu bir yıldız bulunup yıldızın kollarından eteğe doğru uzayan şeritlerle kubbe sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Şeritler arasında kalan bölümler kıvrık dal, yaprak, palmetler ve geometrik şekillerle doldurulmuştur (Fotoğraf 131).

Madeni Süslemeler: Pencereler ve kapıdaki demir şebekelerde, geometrik ve bitkisel kompozisyonlardan oluşan bezemeler görülmektedir. Pencerelerde alt bölümde kıvrımlı dal ve yapraklar, üst bölümde daire şekilleri görülür. Kapıda ise üst bölümde büyük bir daire ve onun içinde baklava dilimleri, alt bölümde kıvrımlı dal ve yapraklardan oluşan bezemeler bulunur. Madeni süslemelerde de Barok özellikler kendini gösterir.

Yazı: Kaptanı Derya Hasan Hüsnü Paşa'ya ait sandukanın arkasındaki lahdin mezar taşında Ankebut sursinden *Külli nefs-in zaikatül Mevt* (Her canlı ölümü tadacaktır) ayeti yazılıdır. Lahdin kapağı üzerinde ise sülüs hatla yazılmış şu ibareler geçer:

"Merhum Bahriye Nazırı Bozcaadalı

Hasan Hüsnü Paşa'nın mahdumu

Amiral Mehmed Rüşdü Bozcalı

Ruhuna Fatiha, Doğumu 1873

Vefatı 1966"[365]

Malzeme: Türbede ana malzeme olarak kesme taş, Boyacı sokağına bakan cephede ise mermer kaplama kullanılmıştır. Yapının pencere şebekeri ve kapı kanatları ise dökme demir malzemeden üretilmiştir.

[365] Teksarı, 110.

2.21. İZZET EFENDİ MEZAR YAPISI

Fotoğraf No: 132-139

Plan No:19

Yeri: İstanbul'un Eyüp İlçesi'nde Boyacı Sokağı üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapının giriş kapısı ve pencereler üzerinde besmelenin ve ayetlerin bulunduğu birer yazıt ve iç mekânda yer alan mezar üzerinde, tarih ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir kitabe (Fotoğraf 139) bulunmaktadır.

Tarihi: Yapının Boyacı Sokağı'na bakan kuzeydoğu cephesinde besmelenin yer aldığı panoda 1306 (1889) tarihi geçmektedir. Bunun dışında giriş kısmına göre sağda yer alan mezar başlık şahidesindeki kitabede şu bilgiler geçer:

Sağda yer alan mezar üzerindeki kitabede (Fotoğraf 139) tarih ile ilgili ise şu bilgiler geçer:

"Külli nefsin zaikatü' l-mevt

Rütbe-i bala ricalinden

Sabık posta ve telegraf

Nazırı merhum İzzet

Efendinin ruhiyçün Fatiha

Sene 1309 fi 15 seferü' l- hayr"[366]

Bu iki tarihlerden yola çıkarak yapının 1889' da İzzet Efendi ve eşi için ölümünden önce yaptırıldığı, H. 1309-M. 1891'de İzzet Efendi'nin ölümü üzerine buraya defnedildiği ve eşinin mezarının boş bırakıldığı anlaşılmaktadır[367].

Planı: Anıtsal girişli mezar yapıları grubunda yer alan yapı 4.50x8.01 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı bir alan üzerine oturmaktadır. Yapının ön cephesinde ortada giriş açıklığı iki yanında ise birer pencere açıklığına yer verilmiştir (Plan 19).

Dış Cepheler: Yapının dört cephesi olup bunlardan kuzeydoğu cephesi dışındakiler düz duvar halinde düzenlenmiştir. Yapının Boyacı Sokağı'na bakan ön cephesi özenli bir

[366] Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, 478.
[367] Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, 478.

şekilde hareketlendirilmiştir. Cephenin ortasında birkaç merdivenle ulaşılan portal şeklinde düzenlenmiş giriş kapısı ve girişin her iki yanında birer pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 132). Pencereler demir şebekeli olup geometrik şekillerle süslenmiştir. Girişin üzerinde Türk Neo Klasik özellikteki yüzeysel mukarnaslı bir kavsara olup onun da üzerinde besmelenin yazılı olduğu dikdörtgen şekilli bir pano yer almaktadır (Fotoğraf 133).

Cephenin orta bölümü biraz daha yükseltilerek cephede vurgulanmıştır. Yükseltilen bölümde altta mukarnas dizileri ve onun da üzerinde bitkisel bezemeli bir taç bulunmaktadır. Cephede iki yandaki pencerelerin üzerinde on dilimli rozet şeklinde açıklıklar, onun üzerinde de mukarnas dizilerine yer verilmiştir. Giriş, bu haliyle Selçuklu ve Osmanlı taç kapılarını hatırlatır. Cephenin her iki kenarında ise köşe pilastırları ve pilastırların üst bölümünde küçük birer niş yer almaktadır. Yapı tasarımında Türk Neo Klasik özellikleri görülür.

İç Mekân: Yapı içerisinde iki mezar bulunmaktadır ve her iki mezar da palmetlerle bezenmiştir. Sağda bulunan mezar başlığında palmet, kıvrımlı dal, deniz kabuğu ve mukarnaslar görülür (Fotoğraf 134).

Süsleme Programı:

Yapıda yazı, kabartma taş ve madeni olmak üzere üç farklı süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Boyacı Sokağı'na bakan kuzeydoğu cephedeki pencerelerin kenar köşeleri kabartma tekniğinde kıvrımlı dalların yer aldığı bitkisel motiflerle bezenmiştir. Girişin üzerindeki mukarnaslı kavsaranın kenar köşeleri de kıvrımlı dallarla bezenmiştir (Fotoğraf 135). Giriş bölümünün taç kısmında kıvrımlı dallar ve palmetler bulunur (Fotoğraf 136). Cephenin kenar bölümleri de palmetlerin oluşturduğu taçla son bulmuştur (Fotoğraf 137). İçeride sağ tarafta bulunan lahdin başlığında palmet ve kıvrımlı dalların meydana getirdiği taç bulunmaktadır Taç bölümünün altında bir sıra mukarnas sırası ve onun da altında deniz kabuğu motifine yer verilmiştir. Yapıdaki her iki lahdin etrafında da bir sıra palmet dizisine yer verilmiştir. Yapıdaki taş süslemelerde Barok etkiler görülmektedir (Fotoğraf 138).

Madeni Süslemeler: Yapının pencereleri demir döküm şebekelerle kapatılmıştır. Bu şebekelerde, altıgenler ve altı kollu yıldızlar kullanılmış ve bunlar sonsuzluk prensibiyle sıralanmıştır.

Yazı: Yapıda pencerelerin ve giriş kapısının üzerinde sülüs hatlı ayet kitabelerine yer verilmiştir. Yine giriş üzerinde yer alan dikdörtgen şekilli panoda ise besmelenin yer aldığı bir yazıt bulunmaktadır. Türbede yer alan mezarlardan sağdaki üzerinde de celi sülüs hatla yazılmış altı satırlık bir kitabe (Fotoğraf 139) bulunur.

Bu kitabede şu ibareler geçer:

"Külli nefsin zaikatü' l-mevt

Rütbe-i bala ricalinden

Sabık posta ve telegraf

Nazırı merhum İzzet

Efendinin ruhiyçün Fatiha

Sene 1309 fi 15 seferü' l- hayr"[368]

Malzeme: Yapıda ana malzeme olarak kesme taş, anıtsal giriş kapısının dış kaplamasında ise mermer kullanılmıştır. Yapının pencere şebekelerinde demir döküm malzeme görülmektedir.

[368] Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, 478.

2.22. ŞEHZADELER VE KADINLAR TÜRBESİ

Fotoğraf No: 140-145

Plan No: 20

Yeri: İstanbul Beşiktaş'ta, Çırağan Sarayı karşısında, Yahya Efendi Camii haziresinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Yapı üzerinde tarih kitabesi olmadığını belirtmiştik. Ancak S. Teksarı, türbenin, Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılmış olduğunu ifade etmektedir[369].

Bununla birlikte yapı, Sultan Abdülhamid'in dönemi (1876-1909) ve mimari özellikleri dikkate alınarak 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başına tarihlendirilebilir.

Planı: Yapı kenarları, 2.90, 2.04, 6.05,5.25 metre ölçülerinde değişen sekizgen planlı olup üzeri kırma çatı ile örtülmüştür. Yapıya girildiğinde dikdörtgen şekilli bir hol ve iki yanındaki türbedar odalarıyla karşılaşılır. Esas türbe mekânı giriş holünün hemen karşısında bulunmaktadır. Yapının geniş cephelerinde ortadaki geniş, yanlardaki dar olmak üzere üçer pencere açıklığına yer verilmiştir Yapıda yer alan hol ve türbedar oadaları dışarıdan hafif eğimli düz bir çatı ile örtülmüştür(Plan 20).

Dış Cepheler: Sekizgen plandaki türbenin, geniş cephelerde üçer pencere açıklığına yer verilmiştir. Pencerelerden ortadaki yuvarlak kemerlidir ve kenardakilere göre daha geniş tutulmuştur. Pencerelerin kemer kilit taşı agrafe[370] şeklinde düzenlenmiştir. Kenardaki pencereler ise dikdörtgen formlu olarak düzenlenmiştir. Üçlü pencerelerin üst bölümleri Ampir üsluptaki bir silmeyle çevrelenmiştir ve pencere grubunun bulunduğu bölüm hafifçe duvar yüzeyinden dışa taşırılarak hareketlilik sağlanmıştır. Pencere üzerinde bulunan Ampir üsluptaki yatay silme bu bölüm boyunca uzanmaktadır. En üstte ise bir korniş silmesine yer verilmiştir (Fotoğraf 140). Türbenin dışa taşkın çatı saçağı Barok üsluptaki volüt biçimli konsolcuklarla desteklenmiştir.

Giriş cephesinde ahşap ayaklar tarafından taşınan genişçe bir saçak olup, saçak altına da dikdörtgen şekilli giriş kapısı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 141). Cephelerin her iki kenarına birer pilastr yerleştirilmiş ve pilastrlar üzerine ikişer volüt biçimli konsol

[369] Teksarı, 255.
[370] Agrafe: Yüksek kabatmalı.

yerleştirilmiştir (Fotoğraf 142). Yapı tasarımında, Ampir ve Barok özelliklerin bir arada görüldüğü seçmeci anlayış hakimdir.

İç Mekân: Mekânda on dokuz sanduka olup sandukalardan bir kısmı ahşap korkuluklarla çevrelenmiştir. Ahşap korkuluklar yuvarlak kemerlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Sandukalar kadife üzerine gümüş simli işlemelidir.

Türbedeki sandukalar, Sultan Abdülmecid'in hanımı Şayeste Kadın Efendi, Sultan V. Murad'ın oğlu Selahaddin Efendi, Sultan Abdülmecid'in hanımı Bidar Kadın Efendi, Sultan II. Abdülhamid'in hanımı Emsalinur Kadın Efendi, Sultan II. Abdülhamid'in üçüncü hanımı Mezide Kadın Efendi, Sultan II. Abdülhamid'in kadını Dilpesend Kadın efendi, Sultan V. Murad'ın torunu Sultanzade Murad Bey, Ahmed Nazmi Efendi'nin kızı Aliye Nemiye Hanım Sultan, Osman Hayri Bey, Sultan Abdülmecid'in hanımı Şerefnaz Kadın Efendi, Sultan Abdülmecid'in oğulları Ahmed Kemalettin Efendi ve Süleyman Efendi, Naile Sultan, Hatice Sultan ve Naciye Sultan'a aittir[371].

Türbe içeride oldukça sade olup süslemeye yer verilmemiştir (Fotoğraf 143).

Süsleme Programı:

Yapıda kabartma taş ve ahşap süslemeler görülür.

Taş Süslemeler: Dış cephede yuvarlak kemerli pencerenin kilit taşı agrafe şeklinde düzenlenmiş ve buraya kabartma tekniğinde stilize bir yaprak motifi işlenmiştir (Fotoğraf 144).

Ahşap Süslemeler: İçeride sandukaları çevreleyen ahşap korkuluk kemerlerinin üzerleri palmetlerin yer aldığı bitkisel bezemelerle doldurulmuş ve sedef kakmalara yer verilmiştir (Fotoğraf 145).

Malzeme: Şehzade ve Kadınlar türbesi kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Yapının pencere şebekelerinde ise demir döküm malzeme kullanılmıştır. Yapının ön cephesinde yer alan geniş saçak ahşap malzemeyle inşa edilmiştir. İç mekândaki sandukaların etrafını çeviren şebekede de fildişi kakmalı ahşap malzeme görülmektedir.

[371] Teksarı, 255-256.

2.23. ÜRYANİZADE AHMED ESAD EFENDİ TÜRBESİ

Fotoğraf No: 146-149

Plan No:21

Yeri: İstanbul'un Eyüp İlçesi'nde, Eyüp Sultan Mahallesi, Camii Kebir Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Esad Efendi, Sultan II. Mahmud dönemi kadılarından olan Mehmed Said Efendi'nin oğludur. 1814-1889 yılları arasında yaşamıştır. Esad Efendi, Kilisli âlim Osman el-Üryani'nin soyundan geldiği için Üryanizade lakabıyla anılmaktadır. Üryanizade Ahmed Esad Efendi 1853'te Eyüp, bir yıl sonra Üsküdar ve 1855'te tekrar Eyüp kadılığı yapmıştır, 1858'de Medine kadılığına gelmiştir, 1866'da İstanbul kadısı olmuştur. 1876'da bütün görevlerinden istifa etmiş ve daha sonra "Ayan Meclisi"[372] üyeliğine seçilmiştir. 4 Aralık 1878'de Şeyhülislam olarak tayin edilmiştir. Ahmed Esad Efendi,17 Ocak 1889'da vefat etmiş ve Eyüp'teki kabrine defnedilmiştir ve daha sonra da üzerine türbesi inşa edilmiştir[373].

S. Teksarı'ya göre yapı, Sultan II. Abdülhamid tarafından, İtalyan Mimar Fossati'ye yaptırılmıştır[374]. Diğer taraftan, Esad Efendinin ölüm tarihi ve Sultan II. Mahmud'un hakimiyet döneminden yola çıkarak türbeyi 1889-1909 yılları arasına tarihlendirmek mümkündür.

Planı: 5.02x4.93 m ölçülerinde kare planlı, kubbeli olan yapı Osmanlı geleneksel plan şemasına göre inşa edilmiştir. Türbenin güneydoğu cephesinde tek bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Kuzeybatı cephede ise dikörtgen şekilli giriş açıklığı bulunmaktadır (Plan 21).

Dış Cepheler: Kare planlı olan türbenin güneydoğu cephesi taş çökertmelerle dikeyde iki, yatayda üç bölüme ayrılmıştır. Bunlardan ortadakinde sivri kemerli bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Pencerenin etrafı silmelerle çevrelenmiştir. Pencerenin alt

---

[372] Ayan Meclisi: Osmanlı Devletinin Meşrutiyet sistemi içinde seçilmiş milletvekiileri ve genel meclisi meydana getiren Kanun-ı Esasi'ye göre kurulmuş yasama organıdır.
[373] Ş. Tufan Buzpınar, "Esad Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, XI, 346.
[374] Teksarı, 280.

bölümünde yer alan yatay bir silme de cepheyi kuşatmıştır. (Fotoğraf 146) Arka cephede ise merdivenlerle ulaşılan ahşap kanatlı dikdörtgen şekilli giriş kapısına yer verilmiştir (Fotoğraf 147). Duvarlar bir silmeyle sonlandırılmış ve yapının üzeri bir kubbeyle kapatılmıştır. Yapının giriş cephesinin bir köşesi pahlanarak yumuşatılmıştır. Türbenin mimari tasarımında Ampir üslup etkili olmuştur.

İç Mekân: Türbede Ahmed Esad Efendi, eşi ve oğlu Mehmed Halid Efendi'ye ait üç ahşap sanduka bulunmaktadır. Yapı dışarıda olduğu gibi içeride de oldukça sade olup, tek süsleme öğesi kubbedeki kalem işi süslemelerdir (Fotoğraf 148).

Süsleme Programı:

Yapıda sadece kalem işi süslemeler görülür.

Kalem İşi Süslemeler: Kubbenin iç yüzeyi kalem işi bezemelere sahiptir. Kubbe göbeğinde on iki kollu bir madalyon olup içerisi kıvrımlı dal, yaprak ve şakayıklarla doldurulmuştur. Kubbe eteği ise kenger yaprakları, şakayıklar ve palmetlerle çevrelenmiştir. Süslemelerde kırmızı, lacivert, mavi ve beyaz renkler hâkimdir. Kalem işi süslemeler Klasik Osmanlı kalem işi süslemelerinin tekrarı şeklindedir ve Türk Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtır (Fotoğraf 149).

Malzeme: Türbe kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup, pencere şebekelerinde dökme demir, kapı kanatlarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

2.24. GAZİ OSMAN PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 150-152

Plan No: 22

Yeri: İstanbul'da Fatih'te, Fatih Camii avlusunda bulunmaktadır.

Kitabe: Türbenin yapım tarihi ile ilgili bir kitabesi bulunmaktadır, ancak bu kitabe türbede yer almamaktadır ve nerede olduğu da bilinmemektedir.

Tarihi: Asıl adı Osman Nuri olan Gazi Osman Paşa, 1833'te İstanbul kereste gümrüğünde kâtip olan Mehmed Efendi ve Şakire Hatun'un çocukları olarak Tokat'ta doğmuştur. Gazi Osman Paşa yedi yaşındayken İstanbul'a gitmiş ve önce Beşiktaş Askeri Rüştiyesi'ne, ardından 1844'te askeri idadiye yazılmıştır. Burada beş yıl eğitimini tamamladıktan sonra Mekteb-i Harbiye'ye girmiş ve 1853'te Mulazım-ı Sani rütbesiyle mezun olmuştur. Gazi Osman Paşa, 1855'te Mulazım-ı evvelliğe yükselmiş, 1876'da kendisine Müşirlik rütbesi verilmiştir. III. Plevne Muharebesi'ndeki başarıları sonucunda Osman Paşa gazilik ünvanını almıştır. Gazi Osman Paşa, 4-5 Nisan 1900 Cuma gecesi vefat etmiş ve Fatih Sultan Mehmed Türbesi yanına gömülmüş, daha sonra buraya türbesi yapılmıştır[375].

Türbe yapısı, 1318/1900 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından Mimar Kemalettin'e yaptırılmıştır[376].

Bugün yerinde olmayan kitabede S. Teksarı'nın belirttiğine göre, türbenin tarihi ile ilgili şu ibareler geçmektedir:

"Hak-i pây-ı şüheda Mehmed Nuri pür-hata / fi zilhicce 1318 Yevm-i Perşembe (1900)"[377]

Planı: Yapı, içte 4.80x4.80 m, dışta 6.25x6.25 m boyutlarında kare planlı olup üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Türbenin üç cephesinde ikiz pencere açıklıklarına, ön cephede ise giriş açıklığına yer verilmiştir (Plan 22).

---

[375] Mehmet Metin Hülagü, "Gazi Osman Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996 XIII, 464-465.
[376] Teksarı, 68.
[377] Teksarı, 68-69.

Dış Cepheler: Kare planlı olan yapının ön cephesinde Türk Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtan, yukarıya ve ileriye doğru taşıntılı portal şeklinde bir girişe yer verilmiştir. Portalin üstünde bitkisel bezemeli bir taç bulunmaktadır. Basık kemerli giriş kapısı, sivri kemerli bir eyvan içerisine yerleştirilmiştir. Eyvan kemeri mukarnaslı başlıklara sahip iki sütun tarafından taşınır (Fotoğraf 150). Türbenin diğer cephelerinde ise yine yukarıya ve ileriye doğru taşıntılı bölümlerde sivri kemerler içerisine alınmış ikiz pencerelere yer verilmiştir. İkiz pencereler arasında mukarnas başlıklı birer sütunce bulunmaktadır. Pencere bölümlerinin üzerinde de yine bitkisel bezemeli taç yer almaktadır. Yukarıda yapının dört köşesine çokgen planlı birer küçük kule yerleştirilmiştir. Türbe tasarımında yer alan portal şeklinde düzenlenmiş giriş kapısı, sivri kemerler, mukarnaslı sütun başlıkları Osmanlı Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtmaktadır.

İç Mekân: Türbede sadece Gazi Osman Paşaya ait tek bir sanduka bulunmaktadır. Yapının içerisi de dışarıda olduğu gibi oldukça sade olup, süs unsuru sadece sandukanın etrafını çeviren ahşap şebekede görülmektedir (Fotoğraf 151).

Süsleme Programı:

Yapıda yazı ve kalem işi olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Yapıya geçişi sağlayan portal üzerinde ve pencere bölümlerinin üzerinde yer alan taçlar kabartma tarzında palmet ve kıvrık dalların yer aldığı bitkisel karakterli motiflerle bezenmiştir. Bu bezemelerde Barok etkiler görülür (Fotoğraf 152).

Yazı: Hattat Nuri Efendi'nin nohudi kâğıt zemine siyah yazı ile yazmış olduğu ve bugün türbede olmayan levhada şunlar yazılıdır:[378] [379]

"Müslümanlar ağlayıp, ah eyleyin Osmanıyan / Kim bugün girdi zemine bir mukaddes kahraman

Harb-i sabıkta Plevne hami-i gayretvarı / Asrının Osman-ı Zinnureyn'i guya Haydar'ı

Alemin incaline alemce layık bir diliri / Devletin en şanlı bir gazisi sadık bir veziri

[378] Teksarı, 68.
[379] Levhanın günümüzde nerede olduğuna ulaşılamamıştır.

Milletin tarih'i halisinde nam-aver müşiri / Düşman-ı dininin kalbinde baştı caygır

Ümmetin ümid-i iclalı medar-ı nusreti / Mushaf-ı milliyetin gayret muşa'şa'iffeti

İsmetin pak-ı ahlakın mücessem umdesi / Hey'eti İslamiya'nın fahreşayan zübdesi

Cebhesinde nur-i feth bark efşan isi / Sinesinde gayret-i milliyet dem-saz idi

Bir kez bir arsa-i cihan idi Osman ah / Hake gizlendi bugün ol kan-ı izzu şan ah

Ben bilirdim kalbini vallahi Fevka'l- milletin / mateminde müşterek olsun kulub-i mü'minin

Hak-i pay-ı şüheda Mehmed Nuri pür-hata / fi zilhicce 1318 Yevm-i Perşembe (1900)"[380].

Malzeme: Türbede ana malzeme olarak kesme taş kullanılmış olup, yapıya geçişi sağlayan portalde mermer malzeme kullanılmıştır. Yapının pencere şebekelerinde dökme demir, kapı kanatlarında ise ahşap malzeme görülür.

[380] Teksarı, 68-69.

2.25. SADRAZAM AHMED CEVAD PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 153-159

Plan No: 23

Yeri: İstanbul'da Fatih'te, Emir Buhari Sokağı'nda bulunmaktadır.

Kitabe: Türbenin giriş eyvanını oluşturan kemerin üst bölümünde Ahmed Cevad Paşa ve yapım tarihi ile ilgili bilgilerin bulunduğu bir kitabe (Fotoğraf 158) kuşağına yer verilmiştir. Eyvan ile basık kemerli giriş kapısı arasında yer alan bölümde ise türbenin Ahmed Cevad Paşa'ya ait olduğunu bildiren bir başka kitabe (Fotoğraf 159) daha bulunur. İç mekânda yer alan iki lahdin üzerinde de lahitlerin sahiplerine ait bilgilerin yer aldığı birer şahidesi bulunur.

Tarihi: Cevad Paşa, Afyonkarahisarlı Kabaağaçlızade Miralay Mustafa Asım Bey'in oğlu olup Şam'da doğmuş, ilköğrenimini Bursa'da yapmıştır. Cevad Paşa, askeri idadiyi bitirmiş ve Mektab-i Harbiye'ye girmiştir. Daha sonra Erkan-ı Harbiye sınıfına dahil olmuş, Doksan üç Harbine katılmış ve buradaki başarıları sonucunda miralaylığa terfi etmiştir. Cevad Paşa, Girit valiliği yapmış ve buradaki çalışmalarıyla Sultan II. Abdülhamid tarafından sadrazamlığa getirilmiştir. Ahmed Cevad Paşa 9 Ağustos 1900'de Nişantaşı'ndaki konağında vefat etmiş, Fatihte Emir Buhari Zaviyesi karşısındaki kabristana defnedilmiş ve daha sonra buraya türbesi yapılmıştır[381].

Cevad Paşa'nın ölümünden kısa bir süre sonra karısı tarafından yaptırılmış olan türbe yapısı, 1900'de Mimar Kemaleddin Bey tarafından tasarlanmıştır. Eser Mimar Kemalettin Bey'in ilk taş yapıtlarındandır[382].

Basık kemerli giriş kapısı üzerinde yer alan sivri kemerli alınlık içerisindeki kitabede (Fotoğraf 159) türbenin tarihi ile ilgili şunlar yazılıdır:

Lâyıh oldu leyle-i Miracda tarih-i tam

Hak ede Ahmed Cevad Paşa'ya cinanı makar murtaza, sene 1319[383].

---

[381] Abdülkadir Özcan, "Cevad Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 430.
[382] Yıldırım Yavuz, "Cevad Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, II, 419.
[383] Teksarı, 21.

Yapının güney ve batı duvarları Fatih yangınından zarar görmüştür[384].

Planı: 7.67x5.53 m ölçülerindeki yapı iki bölümden oluşmaktadır. Önde iki sütun ve duvarlar tarafından taşınan sivri kemerlerle oluşturulmuş dikdörtgen şekilli giriş bölümü, arkada ise kare planlı kubbeli bir mezar odası bulunur. Kare planlı mezar yapısının dört kenarına ikişer paye yerleştirilmiş ve kubbe bu sütunlar tarafından taşınan sivri kemerler üzerine bindirilmiştir. Yapının arka cephesinde üç, giriş bölümünün yan cephelerinde ise birer pencere açıklığına yer verilmiştir. Yapının ön cephesinde ise giriş açıklığı bulunmaktadır (Plan 23).

Dış Cepheler: Yapının ön cephesinde, Neo Klasik özellikteki ileriye ve yukarıya doru taşıntılı portal şeklinde bir girişe yer verilmiştir. Basık kemerli giriş kapısı, sivri kemerli bir eyvan içerisine yerleştirilmiştir. Eyvan kemeri, mukarnaslı başlıklara sahip iki sütun tarafından taşınmaktadır. Portal bitkisel bezemeli üçgen bir alınlıkla sonlandırılmıştır. Üçgen alınlığın her iki köşesine akroterler yerleştirilmiştir (Fotoğraf 153). Alınlığın altında da yine sarkık mukarnas dizisine yer verilerek hareketlilik artırılmıştır (Fotoğraf 154). Türbenin güneydoğu ve güneybatı cephelerine Neo Klasik etkili sivri kemerli pencereler yerleştirilmiştir. Sokağa bakan pencere dikdörtgen şekilli bir silme içerisine alınmış ve pencere kemerinin üst bölümünde rozetler bulunur. Dikdörtgen silmenin her iki yanında ince sütuncelere yer verilmiş ve pencerenin bulunduğu bölüm yapıdan biraz daha yükseltilerek bitkisel bezemeli üçgen bir alınlıkla sonlandırılmıştır. Alınlığın altındaki sarkık mukarnas dizisi alınlığa hareketlilik kazandırmıştır. Yapı üstte taş bir saçakla çevrelenmiştir (Fotoğraf 155). Üstte kare mekânın dört köşesine çokgen planlı birer kulecik yerleştirilerek yapı sonlandırılmıştır. Türbenin üzerini örten kubbe ise kurşun kaplamadır. Türbe I. Ulusal Mimarlık akımının ilk yapılarından biridir ve bu yönüyle dikkat çeker.

İç Mekân: Yapı içeride son derece sade olarak düzenlenmiştir. Dikdörtgen şekilli giriş bölümünden iki basamak daha yüksek olan türbe odası, girişten, üç açıklıklı bir kemer dizisiyle ayrılmıştır. Kemerleri taşıyan sütunlar mukarnas başlıklı olarak düzenlenmiştir. Türbe odasında kubbeyi taşıyan kemerlerin oturduğu mukarnaslı başlıklara sahip payeler yer almaktadır. Mekânı üstte mukarnaslı bir silme dolanmaktadır.

[384] Aslanapa, 555.

Türbede; Ahmed Cevad Paşa ile kız kardeşi Hatice Sare Hatun'a ait sandukalar bulunmaktadır[385] (Fotoğraf 156).

Süsleme Programı:

Türbede yazı ve kabartma taş süslemeler görülür.

Taş Süslemeler: Yapının güneydoğu ve güneybatı cephelerindeki üçgen alınlıklar kabartma tarzında palmetlerle bezenmiştir. Giriş eyvanını oluşturan kemerin köşelerine ve kilit taşına gülçeler işlenmiştir. Ayrıca portali sonlandıran üçgen alınlık da palmetlerle bezenmiş, olup alınlığın ortasına Osmanlı arması işlenmiştir (Fotoğraf 157). Yapının taş süslemelerin Barok etkiler görülür.

Yazı: Giriş eyvanını oluşturan kemerin üst bölümünde celi sülüs hatlı bir kitabe kuşağına ve eyvan ile basık kemerli giriş kapısı arasında yer alan sivri kemerli alınlık içinde yine celi sülüs hatla yazılmış bir kitabeye yer verilmiştir. İç mekanda, Ahmed Cevad Paşa'ya ve Hace Sare Hanım'a ait lahitler üzerinde de celi sülüs hatlı kitabelere yer verilmiştir.

Eyvan kemerinin üst bölümündeki asıl kitabe metni, (Fotoğraf 158) Hattat Hafız Mehmed Nuri Efendi'ye ait olup şunlar yazılıdır[386]:

Rahmetullahi, ala sahibi hazihi' l-medfen

Hazret-Ahmed Cevad Paşa ali-cay kim

Üç sene hem on buçuk ay verdi sadra zib ü fer

Daima her mansıbda sıdk ile hizmet edip

Kıldı ibrazı measır ol hidivi namıver

Seyyidü'l- kevneynden "artık Cevad gel" emrini

Alem-i manada etmiş Firdevse sefer

Lâyıh oldu leyle-i Miracda tarih-i tam

Hak ede Ahmed Cevad Paşa'ya cinanı makar murtaza, sene 1319[387].

[385] Teksarı, 21.
[386] Teksarı, 21.
[387] Teksarı, 21.

Eyvan ile basık kemerli giriş kapısı arasında yer alan bölümde Cevad Paşa'nın adının yazılı olduğu sivri kemerli alınlık içinde bulunan (Fotoğraf 159) kitabede: *"Sadr-ı Esbak ve Yaver-i Ekrem Merhum Ahmed Cevad Paşa'nın Türbesidir. Sene 1318"* yazılıdır[388].

Ahmed Cevad Paşa'nın lahdi üzerinde celi sülüs hata yazılmış olan şu ibareler geçer:

Hüv'el baki/sadr-ı esbak/ve yaver-i ekrem

Merhum ve ma'ğfur/Karaağaçlı-zade/Ahmed Cevad

Paşa/Ruhiyçün rızaen /Lillahi tealel Fatiha

Sene 1318/fi 14 Rebi'ül-ahır/yevm cum'a[389].

Türbe içinde Hacı Sare Hanım'a ait olan lahitte de celi sülüs hatla yazılmış şu ibareler yazılıdır:

Merhum miralay Mustafa Asım Bey kerimesi

Sadr-ı esbek merhum Cevad Paşa hemşiresi

Merhume Hace Sara Hanım'ın ruh-i şerifi için el- Fatiha

Vefatı: 14 Recep 1335(1916)[390].

Malzeme: Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi, kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup kubbesinde kurşun kaplama görülmektedir. Yapının portal şeklinde düzenlenen giriş kapısında ise mermer malzeme kullanılmıştır. Türbenin kapı kanatları ve pencere şebekeleri demir döküm malzemeden üretilmiştir.

[388] Teksarı, 21.
[389] Teksarı,22.
[390] Teksarı,22.

2.26. ABİDİN PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 160-165

Plan No: 24

Yeri: İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Fatih Camii haziresinde, Gazi Osman Paşa Türbesi'nin kıble yönünde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbede yer alan mezar başlıklarında ve lento üzerindeki bölümlerde, Abidin Paşa'nın hayatını anlatan kitabelere, (Fotoğraf 163,164) kubbenin iç yüzeyinde de ayet kitabelerine yer verilmiştir. Yapıda türbenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihi: Dinozade olarak anılan Abidin Paşa, 1843'te Preveze'de doğmuş Arnavut asıllı son dönem Osmanlı ricalindendir. Abidin Paşa, çeşitli yerlerde valiliklerde ve nazırlıklarda bulunmuştur. 1906'da hayatını kaybetmiştir ve İstanbul Fatih'te bulunan türbesine defnedilmiştir[391].

Yapının inşa tarihiyle ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak türbenin mimari özellikleri ve Abidin Paşa'nın ölüm tarihinden yola çıkılarak yapı, 20. yüzyılın ilk yıllarına tarihlendirilebilir.

Planı: Türbe 3.18x318 m boyutlarında kare planlı olup, yanları açık ve üzeri kubbe ile örtülüdür (Plan 24).

Dış Cepheler: Türbenin dört cephesi olup, bütünüyle beyaz mermerden inşa edilmiştir. Yapının köşelerine birer ayak ve kenarlarına, baklavalı başlıklara sahip ikişer Klasik Osmanlı özelliğinde sütun yerleştirilmiştir. Sütun ve ayaklar yapıyı çevreleyen korkuluk üzerine oturmaktadır. Sütunların üzerindeki lento ve onun üzerinde bulunan saçak yapıyı kesintisiz bir şekilde kuşatmıştır. Saçağın her kenarına ikişer çörten yerleştirilmiş ve saçak ile lento arasında kalan bölümlerde Antik Yunan ve Roma mimarilerini hatırlatan damlalık frizine yer verilmiştir. Yapının doğu cephesinde korkuluk kesintiye uğrayarak giriş açıklığı sağlanmıştır. Giriş cephesindeki lento üç bölüme ayrılarak dikdörtgen çerçeveler içerisinde kitabelere yer verilmiştir.

---

[391] M. Baha Tanman, "Abidin Paşa Türbesi", *Dünde Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, I, 59.

Türbe saçak bölümünden sonra, sekizgen kasnak üzerine bindirilmiş sekiz dilimli kubbeyle örtülmüştür. Kubbenin kilit taşı üzerinde mermer bir alem ile yapı sonlandırılmıştır (Fotoğraf 160).

Türbede, kullanılan sütunların Klasik Osmanlı, kubbenin Hint-İslam, damlalık frizinin Antik Yunan, Roma üsluplarını taşımasıyla Eklektik özellikleri yansıtmaktadır.

İç Mekân: Yapıda iki mermer mezar olup bunlar Abidin Paşa ve Veysel Paşa'ya aittir. Her iki kabir de aynı tasarımda olup baş ve ayak uçlarına silindirik biçimli mezar taşları yerleştirilmiştir. Bu başlıklarda yazı yer alır (Fotoğraf 161).

Kubbe kasnağının iç yüzeyinde dikdörtgen kartuşlar içerisinde ayetlere ve kubbe eteğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir.

Malzemesi, tekniği ve tasarımıyla Osmanlı mimarisinin geleneklerine tamamen ters düşen bu ilginç kubbenin benzerleri Hint-İslam mimarisinde görülmektedir[392].

Süsleme Programı:

Türbede yazı ve kabartma taş süslemeler görülür.

Taş Süslemeler: Kubbe içerisinde kabartma tekniğinde palmet ve rumilerden meydana gelen taş süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf162). Kubbenin merkezine ise sarkıt biçiminde sekizgen bir göbek yerleştirilmiştir.

Türbe içinde yer alan mezar taşlarında da yine kabartma tekniğinde taş bezemeler görülmektedir. Mezar taşlarının kaideleri prizmatik üçgenlerle mezar başlıklarının alt bölümleri ise oklarla süslenmiştir. Bu süslemelerde Türk Neo Klasik özellikleri görülür.

Yazı: Mezar taşlarında yazılara yer verilmiş olup Abidin Paşa'ya ait başlıkta, paşanın baba tarafından Dino, anne tarafından Çapar hanedanlarına mensup olduğu belirtilmiş, üstlenmiş olduğu görevler sayılmış, Mesnevi şairi olduğu belirtilmiş ve en sonunda doğum ve vefat tarihlerine yer verilmiştir[393].

[392] Tanman, "Abidin Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 59.
[393] Tanman, "Abidin Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 59.

Doğu Cephede yer alan lento üzerindeki Abidin Paşa'nın kimliğinin belirtildiği talik hatlı kitabede şunlar (Fotoğraf 163, 164) geçmektedir:

Eazım-ı vükela ve vüzera-yi/saltanat-ı seniyyeden ve Arnavutluk hanedanından Dinozade Abidin Paşa'nın türbe-i şerifesidir[394].

Kubbenin oturduğu sekizgen kasnağın her bir kenarında celi sülüs hatla yazılmış ayet kitabeleri (Fotoğraf 165).bulunmaktadır.

Malzeme: Yapı üst örtüsüyle birlikte tamamen beyaz mermerden inşa edilmiştir. Türbenin kenarlarında bulunan sütunlarda ise pembe renkli mermer kullanılmıştır.

[394] Tanman, "Abidin Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 59.

2.27. ŞEYH ZAFİR TÜRBESİ

Fotoğraf No: 166-172

Plan No: 25

Yeri: İstanbul Beşiktaş'ta, Serencebey Mahallesi'nde aynı isimle anılan külliye içerisinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

Tarihi: Afife Batur: "Şeyh Zafir Efendi 2 Ekim 1903 tarihinde vefat edince Ertuğrul Tekkesi'nin haziresine defnedilmiş ve aynı yıl bir türbe inşası için saray mimarı Raimondo d'Aronco'ya proje siparişi verilmiştir. D'Aronco, 1894 depremi sonrasında üstlendiği restorasyon çalışmalarında Osmanlı mimarisi hakkında bilgi edinmiş, aynı zamanda mimar " Art Nouveau " üslubunda yetkin bir kişiydi. D' Aronco, aykırı gibi görünen bu iki özelliği bir araya getirerek" [395] Sultanın emri üzerine 1905- 1906'da yapıyı inşa etmiştir[396].

Planı: Türbe, 8.55x8.30 metre ölçülerinde kare planlı, kubbeli bir yapı olup Osmanlı geleneksel plan şemasına göre inşa edilmiştir. Yapının kuzey, güney ve batı cephelerinde üçer pencere açıklığına ve kuzey cephede bir de giriş açıklığına yer verilmiştir (Plan 25).

Dış Cepheler: Yapı dış cephe düzenlemesiyle dikkat çekicidir. Kesme taşla inşa edilen türbenin üç cephesi hareketli bir düzenlemeye sahip olup cami-tevhidhaneye bakan doğu cephesi sağır bırakılmıştır. Üç cephenin köşelerine cephe boyunca yükselen Art Nouveau üslubundaki büyük üçgen kuleler yerleştirilmiştir ve kuleler yukarıda kübik kuleciklerle sonlandırılmıştır. Yapının cephelerinde ortada, üst bölüme kadar uzayan yuvarlak kemerli, demir şebekeli pencereler ve iki yanına kare şekilli pencereler açılmıştır. Yapının kuzey cephesinde, köşede, dikdörtgen şekilli sade görünümlü bir giriş kapısına yer verilmiştir.

Yuvarlak kemerli pencerelerin etrafı pilastik görünümü veren silmelerle çevrelenerek vurgulanmış olup yine bu pencerelerin üzerinde Art Nouveau üslubundaki

[395] Afife Batur, "Şeyh Zafir Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 79.
[396] Aslanapa, 542.

yarım daire şeklinde abartılı bir şekilde dışarı taşan beyaz mermer saçaklar görülmektedir. Pencere silmelerinin yivleri üzerine küçük kare şekilli kabartmalar yerleştirilerek hareket kazandırılmıştır. Pencere silme kenarlarından başlayıp üçgen şeklinde yukarıya doğru yükselen dikdörtgen şeklindeki kabartmalar Osmanlı Klasik Dönemi'ndeki mukarnas dolguları hatırlatmaktadır. Üst bölümdeki silindirik şekilli kubbe kasnağı mermer kaplı olup üzerinde dikdörtgen silmelerle üçgen kabartmalar art arda dizilmiştir (Fotoğraf 166).

Yapıda görülen bir diğer farklılık ise dilimli olarak düzenlenen kubbedir. Kubbedeki dilimli bu form Topkapı Sarayındaki Alay Köşkü'nün kubbesini hatırlatmaktadır. Dilimli bölümden sonra alemin yerleştirildiği tepe kısmı da yükseltilerek Barok görünüm kazandırılmıştır. Türbe tasarımı Art Nouveau üslubuna bağlanır.

İç Mekân: Türbede, Şeyh Muhammed Zafir, Şeyh Beşir Zafir ve Şeyh Hamza Zafir'e ait üç ahşap sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf 167). Yapı içeride son derce sade olup duvarlar beyaz boya ile boyanmıştır. Sadece kubbede kalem işi süslemeler bulunur. Kubbe yine geleneksel bir form olarak sekiz yuvarlak kemer tarafından taşınmaktadır. Kemerlerin köşelere gelen kısımları doldurulmuş ve buralara birer niş açılmıştır. Kemerler yüzeyden taşırılarak duvar üzerinde konsollara oturtulmuş görünümü verilmiştir.

Süsleme programı:

Yapıda kabartma/oyma taş, kalem işi ve madeni olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Yapıda, dışarıda bulunan üçgen kulelerin üst bölümünde büyük gülbezeklere yer verilmiş olup (Fotoğraf 168) altta yapının köşelerinde silmelerle kare şekilli çerçeveler içerisine alınmış kabartma tekniğinde yapılmış kıvrımlı dallardan oluşan bitkisel bezemeler görülür (Fotoğraf 169). Pencereler üzerindeki saçakların içinde geometrik şekilli süslemeler bulunmaktadır. Pencere silmelerinin yivleri üzerine ise küçük kare şekilli kabartmalar yerleştirilerek hareket kazandırılmıştır. Yapıda pencere silme kenarlarından başlayıp üçgen şeklinde yukarıya doğru yükselen dikdörtgen şeklindeki kabartmalara yer verilmiştir (Fotoğraf 170). Kubbenin oturduğu

silindirik kasnak da üçgen şekilli kabartmalarla bezenmiştir. Taş bezemelerde Barok ve Art Nouveau özellikleri görülür.

Kalem İşi Süslemeler: Türbenin üzerini örten kubbede kalem işi süslemeler görülmektedir. Kubbe göbeğine kıvrımlı dal, yaprak ve palmetlerin süslediği bir madalyon yerleştirilmiş ve madalyondan çıkan şeritlerle kubbe sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Şeritler arasında kalan bölümlerde ise daire içerisine alınmış gül demetleri işlenmiştir. Yine bu daire çevresinde kıvrımlı dal, yaprak ve palmetlerin yer aldığı bezemeler bulunur. Kalem işi süslemelerde Barok etkiler hakimdir (Fotoğraf 171).

Madeni Süslemeler: Yapının Art Nouveau üslubundaki pencere şebekeleri de özgün olarak tasarlanmıştır. Kare şekilli demir pencere şebekelerinde dikdörtgen ve dairelerin birleşmesinden oluşan bir düzenleme görülmektedir. Ortadaki yuvarlak kemerli ve yüksek pencerelerin bronz şebekelerinde ise baklava dilimi içerisine alınmış zeytin dallarından oluşan bitkisel motifler görülmektedir (Fotoğraf 172).

Malzeme: Türbede ana malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır. Yapının pencere şebekelerinde dökme demir, kapı kanatlarında ise ahşap malzeme görülmektedir.

2.28. HATİCE CANAN HANIM MEZAR YAPISI

Fotoğraf No: 173-176

Plan No: 26

Yeri: İstanbul'da Eyüp ilçesi, Boyacı Sokağı üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Yapının giriş kapısı üzerinde iki ayet kitabesine ve bir de iç mekendaki demir korkuluklar üzerinde tarih ilgili bilgilerin yer aldığı kitabeye (Fotoğraf 176) yer verilmiştir.

Tarihi: Yapıda, demir korkuluklar üzerinde bulunan kitabede (Fotoğraf 176) inşa tarihi ile ilgili şu bilgiler geçer:

"Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü

Paşa merhumun medfunu Mustafa

Süreyya Bey'in halilesi ve merhum Tekfur

Dağı mutasarrıfı nuri Bey'in

Kerimesi yirmi üç yaşında iken

İrtihal-i dar-i cennat iden Hadice Canan

Hanımın ruhiyçün Fatiha 18 Şubat 1322/29 Zilhicce 1324."[397]

Bu kitabeden anlaşıldığına göre yapı, Kaptan-Derya Hasan Hüsnü Paşa'nın gelini olan Hatice Canan Hanım için Rumi 18 Şubat 1322 (M. 1907) yılında inşa edilmiştir[398].

Planı: Anıtsal girişli mezar yapıları grubunda yer alan yapı, 3.87x4.53 kare planlı bir alan üzerine oturmaktadır. Ön cephede, ortada giriş açıklığı ve iki yanında birer pencere açıklığına yer verilmiştir (Plan 26).

Dış cepheler: Yapının giriş cephesi taş malzemeyle yapılmışken, diğer cepheler taş korkuluklar üzerine demir korkuluklarla çevrilmiştir. Taş olan cephede, ortada bir giriş açıklığı ve iki yanında at nalı kemerli birer açıklığına yer verilmiştir. Açıklıkların üzeri silmeli kornişlerle çevrelenmiştir. İki yandaki açıklıklar birer platformla yükseltilmiş ve açıklıkların her iki yanına bitkisel bezemeli başlıklara sahip yüzeyleri yivli pilastırlar

[397] Demiriz, *Eyüp'te Türbeler,* 42.
[398] Demiriz, *Eyüp'te Türbeler,* 42.

yerleştirilmiştir. Platformlar üzerinde de silmelerle kornişe yer verilmiştir. Giriş bölümü yapı kütlesinden biraz geri çekilerek yükseltilmiş, köşeler bitkisel motiflerle doldurulmuş ve üzerinde yer alan bitkisel bezemeli taçla bu bölüm sonlandırılmıştır. Açıklığın üzerinde panolar içerisinde iki kitabe bulunmaktadır. Kapı ve iki yanındaki pencereler demir şebekelerle kapatılmıştır.

Yapıdaki plastır başlıklarında ve kornişlerde ve yan bölümlerdeki platformlarda Ampir özellikler görülür. Oryantalizm etkileri de Eklektik düzenleme içinde yer alır. Küçük açıklıkların at nalı biçimli kemerleri Oryantalizm etkilidir (Fotoğraf 173).

Süsleme programı:

Yapının anıtsal giriş kapısında yazı ve taş süslemeler görülür.

Taş Süslemeler: Giriş açıklığı üzerinde yer alan kitabelerin kenarlarında daireler içerisinde kabartma tekniğinde çiçek motiflerine bulunur. Giriş bölümünün üzerindeki taçta ve pencerelerin üzerinde yer alan bölümlerde kabartma tekniğinde oluşturulmuş kıvrımlı dallar ve palmetlerden oluşan bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Pencerelerin her iki yanında bulunan yivli pilastırların başlıklarında da kabartma tekniğindeki kıvrımlı dal, yaprak ve palmetler görülmektedir. Yapıda bulunan bu süslemeler Barok özelliktedir (Fotoğraf 174).

Yazı: Yapının anıtsal giriş kapısı üzerinde silmelerle çevrelenmiş, üzerinde ayetlerin yer aldığı sülüs hatlı iki kitabeye (Fotoğraf 175) yer verilmiştir. İçerdeki demir korkuluklar üzerinde de sekiz satırlık talik hatlı bir kitabe (Fotoğraf 176) bulunmaktadır. Demir korkuluklar üzerindeki kitabede şu ibareler geçer:

"Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü

Paşa merhumun medfunu Mustafa

Süreyya Bey'in halilesi ve merhum Tekfur

Dağı mutasarrıfı nuri Bey'in

Kerimesi yirmi üç yaşında iken

İrtihal-i dar-i cennat iden Hadice Canan

Hanımın ruhiyçün Fatiha 18 Şubat 1322/29 Zilhicce 1324."[399]

Malzeme: Yapının kuzeydoğu cephesindeki anıtsal giriş kapısı mermer malzemeden inşa edilmiştir. Diğer cephelerde ise demir parmaklıklar görülür. Kapı kanatları ve pencere şebekeleri de dökme demirden üretilmiştir.

[399]Demiriz, *Eyüp'te Türbeler,* 42.

2.29. MAHMUD ŞEVKET PAŞA TÜRBESİ

Fotoğraf No: 177-187

Plan No: 27

Yeri: İstanbul'da Şişli ilçesi, Abide-i Hürriyet meydanında bulunmaktadır.

Kitabe: Yapıda, payelerin iç yüzeyinde ve evyan kubbesinin eteğinde ayet kitabelerine (Fotoğraf 184, 185), Mahmut Şevket Paşa'nın lahdi üzerinde ise ölüm tarihi ile ilgili bilgilerin yer aldığı kitabeye (Fotoğraf 186, 187), yer verilmiştir.

Tarihi: Mahmut Şevket Paşa, 20. yy'da harbiye nazırı ve sadrazamlık yapmıştır. 1909 yılındaki 31 Mart Ayaklanması'nı bastıran Hareket Ordusu'nun komutanıdır. Balkan Savaşı sonrasında gerçekleşen Babıâli baskını sonrasında sadrazamlığa getirilmiştir. Mahmut Şevket Paşa, 11 Haziran 1913'te bir suikast sonucunda öldürülmüştür[400].

Türbe, Mahmud Şevket Paşa, yaveri Halil Bey ve uşağı Kazım Efendi için yaptırılmıştır[401]. Doğan Kuban, yapının Mimar Kemalettin bey tarafından 1913 yılında tasarlandığını bildirir[402]. Bu tarihten yola çıkarak türbeyi 1913'e tarihlendirmek mümkündür.

Planı: Doğan Kuban, Kemalettin Bey'in bu yapıda kubbeli çardak tipolojisini kullandığını, ancak mekâna yarım sekizgen bir eyvan ekleyerek Mahmud Şevket Paşa ile ölen yaveri ve emireri için de bir mekân oluşturduğunu bildirir[403].

Yapı, 5.75x6.5 m ölçülerinde bir alan üzerinde üç yönden merdivenlerle ulaşılan üç yönü açık kare planlı çift cidarlı kubbeyle örtülü baldaken bir bölüm ve buna bitişik olan yarım sekizgen planlı ve üzeri yarım kubbe ile kapatılmış bölümden meydana gelmiştir (Plan 27).

Dış Cepheler: Yapının üzerini örten kubbe, mukarnaslı başlıklı iki sütun ve iki paye tarafından taşınan dört adet sivri kemer üzerine bindirilmiş Türk üçgenli ve alçak tutulmuş bir kasnağa oturtulmuştur. Kubbeye geçiş elemanı olan pandantifler dışarıdan

---

[400] M. Tanju Akad, "Mahmud Şevket Paşa Suikastı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 271.
[401] Yıldırım Yavuz, "Mahmud Şevket Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 272.
[402] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 611.
[403] Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 611.

üçgen pahlarla kademelendirilmiştir. Türbede inşa malzemesi olarak kesme küfeki taşı, meyaz ve siyah mermer kullanılmıştır (Fotoğraf 177, 178).

Doğan Kuban'a Göre; "*Bu tasarımda Kemalettin Bey'in çift cidarlı kubbesi, biçim olarak Osmanlı'dan çok Hindistanlı örneklerden esinlenmişe benzer.*"[404]

Yapının giriş kısmı ayrı bir özenle düzenlenmiştir. Yapıya çıkışı sağlayan merdivenlerin kenarlarında kare platformlar üzerinde yükselen, sekizgen gövdeli, üzerleri külahlı, mermer babalar bulunur. Bu girişle birlikte türbenin anıtsallığı artırılmıştır (Fotoğraf 179).

Y. Yavuz'a göre; Mahmud Şevket Paşa türbesi, "*Anadolu'da ender görülen Baldaken türbe türünün, bu yüzyıl başında, I. Ulusal Mimarlık ilkelerine göre gerçekleştirilmiş ilginç bir örneğidir.*"[405] Türbede görülen mukarnaslı sütun başlıkları ve sivri kemerler Türk Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtır.

İç Mekân: Zemini mermer olan türbenin kare mekânında Mahmud Şevket Paşa' nın mermer lahdi bulunmaktadır. Lahit üzerinde bitkisel bezemelere ve kitabelere yer verilmiştir. Yaveri İbrahim Halil Bey ile Kazım Efendi'nin sandukaları ise eyvan bölümünde yer almaktadır. Eyvan duvarında sivri kemerli nişler içinde demir şebekeli dikdörtgen şekilli pencerelere yer verilmiştir (Fotoğraf 180).

Süsleme Programı:

Yapıda yazı ve taş olmak üzere iki çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Yapıya geçişi sağlayan merdivenlerin kenarlarında yer alan babaların üzerinde, kabartma tekniğinde rumi bezemeler bulunur (Fotoğraf 181). Kubbeyi taşıyan kemerlerin taşındığı payelerin dış yüzeyinde, kabartma tekniğindeki rumiler ve rozetler görülür (Fotoğraf 182). Mahmut Şevket Paşa'ya ait lahit de kabartma tekniğinde yapılmış palmet, rumi ve kıvrık dallarla bezenmiştir. Yapıda görülen bu bezemeler, Barok özellikler gösterir (Fotoğraf 183).

Yazı: Kubbeyi taşıyan kemerlerin taşındığı payelerin iç yüzünde üzerinde ayetlerin yer aldığı sülüs hatlı mermer bir kitabe kuşağı dolanmaktadır[406] (Fotoğraf 184). Arka cephede de kubbenin altındaki bölümde yine Kuran-ı Kerim'den ayetlerin yer aldığı

[404] Kuban, *Osmanlı Mimarisi,* 611.
[405] Yavuz, 273.
[406] Aslanapa, 556.

sülüs hatlı bir kitabe kuşağı bulunur (Fotoğraf 185). Mahmud Şevket Paşa'nın lahdi üzerinde de sülüs hatlı kitabeler bulunur. Lahit üzerindeki kitabede (Fotoğraf 186) şunlar geçer:

Hüve'l Baki/ Mahmud Şevket Paşa/ El Fatiha.

"Veladet-i 1275/ Şehadeti 1331 yanında ola Ketebehu Hakkı*"*[407].

Lahidin sağ tarafında:

"Men katile zulmen fekad şehede"[408] yazılıdır (Fotoğraf 187).

Lahidin sol tarafında ise şunlar geçer:

"İnnallâhe yağfiru' z-zünûbe cemi'an".

Pehle taşına yakın kısmında:

"Sadaka Habibullah kale Allahu teala fî kitâbihi'l-kerîm"[409].

Pehle taşının ayak tarafına yakın kısımda ise:

"Kâle'n-nebiyyü aleyhi's-selam innehüv'el yağfiru'r- rahîm"[410] yazılıdır.

Malzeme: Bakdaken tarzda düzenlemiş olan yapıda, inşa malzemesi olarak kesme küfeki taşı, beyaz ve siyah mermer kullanılmıştır. Türbenin eyvan kısmı, kubbe kasnağı ve kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerde kesme taş kullanılırken, türbeye geçişi sağlayan merdivenlerin kenarlarında yer alan babalarda, sütun kaidelerinde, lahitlerde beyaz mermer, sütunlarda ise siyah renkli mermer kullanılmıştır.

[407] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.
[408] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.
[409] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.
[410] İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.

2.30. SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ

Fotoğraf No: 188-199

Plan No: 28

Yeri: İstanbul'da Eyüp İlçesi'nde, Boyacı Sokağı üzerinde bulunmaktadır.

Kitabe: Türbenin giriş kapısı üzerinde ve iç mekânda duvar yüzeylerinde ayet kitabelerine yer verilmiştir. Ancak, tarih ile ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihi: Sultan V. Mehmed Reşad, 1844-1918 yılları arasında yaşamış otuz beşinci Osmanlı padişahıdır. Sultan Abdülmecid'in Gülcemal Kadın Efendiden olan oğludur. Yedi yaşındayken anne ve babasını kaybetmiştir[411]. 1872'de Kamres Kadın ile evlenmiştir[412]. 27 Nisan 1909'da Osmanlı tahtına oturmuştur[413]. Sultan Mehmed Reşad, Abdülmecid'in yaptırdığı Dolmabahçe Sarayı'nda yaşamıştır. Sultan Mehmed Reşad zamanında meşrutiyet ilan edilmiştir ve "meşrutiyet padişahı" olarak da anılmıştır. Sultan V. Mehmed, 3 Temmuz 1918' de Yıldız Sarayı'nda hayatını kaybetmiştir. Cenazesi Topkapı Sarayı'na götürülmüş ve Babüssaade önünde Şeyhülislam Musa Kazım Efendi cenaze namazını kıldırmış, daha sonra Eyüp'e götürülerek buradaki türbesine gömülmüştür[414].

Yapı, ölümünden kısa bir süre önce Sultan V. Mehmed Reşad tarafından[415] Mimar Kemalettin'e 1332/1913-1914 yılında yaptırılmıştır[416]. Önkal, Sultan Reşad Türbesi'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında gerçekleştirildiğini ve Osmanlı imparatorluğunun en kudretli sultanlarının türbeleri ile yarışacak bir ihtişam ve zenginliğe sahip olduğunu belirtir[417].

Planı: Türbe, zeminden 1.35 m yükseklikteki set üzerine kurulmuş içte çapı 8. 65 olan daire, dışta ise sekizgen plana sahiptir. Yapı, içte 8. 50 cm çapa sahip bir kubbeyle

---

[411] Teksarı, 224.
[412] Necdet Sakaoğlu, "Mehmed Reşad", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 344.
[413] Teksarı, 224.
[414] Sakaoğlu, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 344-349.
[415] Yıldız Demiriz, "Mehmed V. Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, V, 349.
[416] Teksarı, 225.
[417] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 282.

kapatılmıştır[418]. Yanlardaki hücreler ise yarım kubbelerle örtülmüştür. Yapının cephelerinde iki katlı pencere açıklıklarına yer verimiştir. (Plan 28)

Dış Cepheler: Yapı, zeminden 1.35 m yükseklikteki set üzerine kurulmuş ve bu set gövdenin dış kenarlarına göre yapıyı çevreleyen 1. 05 m genişliğe sahip bir sahanlık meydana getirmiştir[419]. Set önündeki merdivenler ve sahanlık mermer korkuluklarla çevrelenmiştir.

Yapının ön cephesinde ortada dışa kuvvetle fırlayan Neo Klasik üsluptaki bir portal ve iki yanında bulunan hücrelerden dolayı diğer cephelerden farklı bir görüntü sergilemektedir. Duvar yüzeyinden dışa 0. 83 m taşan mermer portal, geniş bir silme ile dikdörtgen şekilli bir çerçeve içerisine alınmıştır. Ortadaki basık kemerli giriş kapısı mukarnas başlıklı sütunlar tarafından taşınan sivri kemerli bir eyvan içerisine yerleştirilmiştir (Fotoğraf 188). Eyvan kemerin kilit taşı üzerinde bir rozete yer verilmiş ve kemerin üstünde sülüsle yazılmış besmelenin yer aldığı dikdörtgen şekilli bir pano bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerinde ise mermer üzerine ayetler yazılmıştır (Fotoğraf 189). Portalin üst kısmında bir sıra mukarnaslı friz dolanmakta ve onun da üzerinde bitkisel bezemelerin yer aldığı taçla bu bölüm sonlandırılmıştır.

Sekizgen gövdenin cephelerinde altta birer, üstte ikişer olmak üzere iki katlı pencere düzenlemesi görülmektedir. Neo Klasik üsluptaki sivri kemerli alt pencereler birer atkı ile ikiye bölümmüş ve pencereler dikdörtgen silmeler içerisine alınmıştır. Köşelikleri birer rozetle süslü pencerelerin üzerinde, bitkisel bezemeli taçlar bulunur. Türbenin üst kat pencereleri ise sivri kemerli olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 190). Sekizgen yapının köşelerinde alt pencerelerin üst hizasından itibaren köşelikli yarım silindirik payelere yer verilerek yapının alt ve üst bölümünde farklı görüntüler elde edilmiştir (Fotoğraf 191).

Türbenin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde yer alan bu hücrelerin gövdeleri, portal kemerinin üzengi hizasına kadar yükseltilmiş ve üzeri eksedralar ile kapatılmıştır. Hücrelerde ön cepheye bakan basık kemerli birer pencere açıklığına yer verilmiştir (Fotoğraf 192).

---

[418] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 283.
[419] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 282.

Yıldız Demiriz'e göre, yapı genel görünümü ile Fatih'teki, Mimar Sinan'ın eseri olan Hüsrev Paşa Türbesi'ni hatırlatır[420]. Yapıda Türk Neo Klasik üslup özellikleri görülür.

İç Mekân: Türbenin zemini mermer döşemeli olup üç tane sanduka yan yana uzanmıştır. Sandukalardan biri Sultan V. Mehmed Reşad'a ait olup diğer sandukalardan biri ise Sultan V. Mehmed Reşad'ın oğlu olan Necmeddin Efendi'ye aittir. Sultan V. Mehmed Reşad'ın sandukası mermer bir kaide üzerinde olup demir parmaklıklarla çevrilmiştir (Fotoğraf 193).

Mekân tümüyle klasik tarzda çini ve kalem işleriyle süslenmiştir. Giriş açıklığının iki yanında yer alan altıgen planlı hücrelerde de duvarlar ve pencere sövelerinde çini kaplamalar görülürken kubbenin iç yüzeyi ise kalem işi bezemelidir.

Türbe mekânında duvarlar üst sıra pencerelerinin altına kadar çiniyle kaplanmıştır. Kemerler ve söveleri ile kemerlerin yan duvar yüzeylerinde de çini kaplamalar görülmektedir. Pencereler arasındaki yüzeylerde de çini panolara yer verilmiştir. Pencerelerin her iki yanına yivli birer sütunce yerleştirilmiştir. Cephelerin üst bölümünde, birer sivri kemer içerisine ikişerli alçı pencereler yerleştirilmiştir. Üstteki kemerlerin arasında bulunan kubbeye geçiş elemanı olan pandantifler, Türk Neo Klasik üsluplu mukarnas sıraları ile doldurulmuş ve kalem işleri ile süslenmiştir. Kasnak ve kubbede de zengin kalem işi ve malakari süslemeler görülmektedir. Serhat Teksarı, eserin kubbeye kadar uzanan çini kaplamasıyla Şehzade Mehmed Türbesi'ndeki iç süslemeleri hatırlattığını bildirir.

Süsleme Programı:

Türbede yazı, kabartma taş kalem işi ve çini olmak üzere üç çeşit süsleme görülür.

Taş Süslemeler: Dışarıda sekizgen gövdenin üst bölümünde palmet ve rumi motifleri ile süslü kornişe yer verilmiştir. Portal kısmını sonlandıran taç kısmında kabartma tarzında palmet ve rumilerle bezenmiştir (Fotoğraf 194). Ayrıca cephede yer alan pencereler üzerinde rumilerin yer aldığı taçlarla sonlandırılmıştır.

Hücrelerin ön cephesinde basık kemerli açıklıkların üst köşelerinde birer stilize hayvan başlı çörten bulunmaktadır. Bu düzenleme hücrelerin diğer cephelerinde de

[420] Demiriz, "Mehmed V. Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 349.

tekrarlanmıştır. Türbedeki taş süslemelerde Barok ve Neo Klasik üslubun etkileri görülür.

Çini Süslemeler: Türbenin içi tümüyle çini panolarla kaplanmıştır. Çiniler, 20. yy başında Kütahya'da yapılmış olup uygulanan desenlerde 16. yy çinilerinden esinlenilmiştir[421].

Pencereler arasında dikdörtgen şekilli çini panolara yer verilmiştir. Panolarda farklı kompozisyonlar görülür. Panolardan bir kısmında sivri kemerli nişler içerisindeki vazolardan fışkıran madalyon şeklinde buketler ve etrafında bahar çiçekleri, kanger yaprakları ve şakayıklar görülür (Fotoğraf 195). Bir kısmında ise selvi ağaçları üzerine asma yaprakları sarılmıştır. Kapı üzerinde, sivri kemerli, beyaz zeminli nişlerde, yine bahar dallarının süslediği iki panoya yer verilmiştir (Fotoğraf 196). Pencerelerin üzerinde ise, bir atmalı olarak iki kompozisyon sıralanmıştır. Birinde, lacivert üstüne, beyaz, mavi ve kırmızı iri şakayıklar, diğerinde siyah dallı, beyaz çiçekli bahar ağaçları bulunur. Panoların etrafı çini bordürlerle çevrelenmiştir. Çini panoların üzerinde besmele ve Fecr Suresi'nin yazılı olduğu lacivert zemin üzerine beyazla yazılmış yazı panoları bulunur. Yazı panolarının aralarında ise içinde çiçekli vazoların bulunduğu kartuşlara yer verilmiştir (Fotoğraf 197). Pencereler de yine çini kaplamalı bordürlerle çevrelenmiştir. Üst bölümde ise yuvarlak şekilli yazı madalyonlarına yer verilmiş ve bu madalyonlar da çini bordürlerle çevrelenmiştir. Giriş kapsının üzerinde de iki panoya yer verilmiştir. Panolarda sivri kemerler içerisine alınmış çiçek açmış bahar dalları görülür.

Serhat Teksarı, çini süslemeleri, Kütahyalı Hafız Emin Efendi yaptığını bildirir[422] (Fotoğraf 198). Bu bezemelerde Türk Neo Klasik etkileri görülür.

Kalem İşi Süslemeler: Türbe içinde, üst pencerelerin arasında ve kubbe içinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Kubbede göbekteki dairevi madalyonun etrafından çıkıp eteğe kadar uzanan kollar birbirlerini keserek yıldız motiflerini oluşturmaktadır. Yıldız motifini oluşturan kollar rumiler ve madalyonlarla bezenmiştir. Yapının kalem işlerinde altın zemin üzerine kırmızı, mavi, yeşil ve siyah renklerin hakim olduğu görülür. Yapıdaki kalem işi süslemeler Barok özellikleri yansıtır (Fotoğraf 199).

---

[421] Teksarı, 225.
[422] Teksarı, 225.

Yazı: Türbeye geçişi sağlayan portal üzerinde ve içerde duvar yüzeylerinde sülüs hatlı kitabelere yer verilmiştir.

Sultan Reşed Türbesi'nin yazı programında ayetler ve hattat imzaları bulunmaktadır. Portalin üzerinde bulunan dikdörtgen şekilli panoda besmele ve "sin" in keşidesi üzerine Neml suresinin 30. ayetinin baş tarafı görülmektedir. Portaldeki niş kemer alınlığına Sad suresinin 50. ayeti yazılıdır[423]. Eser Hattat Ömer Vasfi imzasını taşımaktadır. İç mekândaki çini yazı kuşağı besmele ile başlamıştır ve Fecr suresi ile devam etmiştir[424]. Sultan V. Mehmed Reşad'ın sandukasını çevreleyen demir parmaklıkların etrafına Esma-i Hüsna yazılmıştır.

Malzeme: Yapı kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup, portal şeklindeki giriş kapısında ise pembe ve beyaz renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Türbenin alt kat pencere şebekeleri demir, üst kat pencere şebekelrinde ise alçı malzeme görülür. Yapının giriş kapsının kanatlarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır. İç mekânda, sır altı tekniğiyle yapılmış çini süslemeler görülür.

[423] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 284.
[424] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 284.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılda ortaya çıkan askeri, idari ve ekonomik alanlardaki bozulmaları engellemek amacıyla arayışlar başlamış ve çeşitli alanlarda ıslahatlar yapılmıştır. Ancak yapılan ıslahatlar kişilere bağlı kaldığından devlet politikası haline getirilememiş, uzun vadeli olamamış ve devleti bulunduğu çöküş durumdan kurtaramamıştır.

1718'de Avusturya'yla imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Lale Devri başlamış, dönem padişahı III. Ahmed tarafından Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek amacıyla Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Fransa'ya gönderilmiştir. Avrupa ile ilişkilerin artmasıyla birlikte 18. yüzyılda Osmanlı Devleti Avrupa tarzındaki ıslahatlara yönelmiş, Avrupa'dan yeni imgeler taşınmış ve böylece Batılılaşmanın ilk adımları atılmıştır. Batılılaşma sürecinde, Avrupa Osmanlı'yı mimari alanda da etkilemiştir. 16. yüzyılda Mimar Sinan'la altın çağını yaşayan Osmanlı mimarisinde 18. yüzyıldan itibaren Batı etkileri görülmeye başlanmıştır. Paris'e giden Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed gönderdiği mektuplarla saray ileri gelenlerinin dikkatini Paris'teki saraylar, köşkler ve bahçelere çekmiştir ve böylece Kâğıthane ve Boğaziçi'nde bunlara benzer yapıların inşa edilmesi isteğini uyandırmıştır[425]. Artarak devam eden ilişkiler sonucunda Avrupa'daki sanat akımları tesirleri Osmanlı mimarisini etkisi altına almış ve 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra mimaride yoğun bir şekilde Barok ve Rokoko üslupları etkili olmuştur. Ancak Osmanlı mimarisindeki Batılı etkilenmeler daha çok tezyinatla ilgili unsurlar üzerinde olmuştur[426].

Batı sanatından etkilenmeler daha çok çeşme ve sebillerde kendini göstermiştir. Batılılaşmanın etkileri dini mimaride de etkili olmuş ve Klasik Osmanlı dönemindeki gösterişli dini mimari bu dönemde mütevazı büyüklükteki yapılara dönüşmüştür. Barok etkinin kendini gösterdiği en önemli ve ilk büyük yapı Nur-u Osmaniye Camii (1748-1755) olmuştur. Batılılaşma diğer yapılarda olduğu gibi Osmanlı türbe mimarisini de etkilemiştir.

[425] Diez ve Aslanapa, 118.
[426] Can ve Gün, 252.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı sanatını etkisi altına alan Barok ve Rokoko üslupları, Osmanlı sanatında Avrupa'dakinden çok farklı özellikler göstermektedir. Avrupa Barok'undan çok Fransız Rokoko elemanlarının hâkim olduğu,[427] bu sanat üslubu Türk Barok'u olarak adlandırılır[428]. Klasik dönem mimarisinde her bakımdan hakim olan sükun va mantığa karşılık Batılılaşma dönemi mimarisinde, oldukça hareketli bir stil doğmuştur[429]. Bu dönem yapılarında bezemeye daha çok önem verilmiş ve bol kavisli ve dalgalı motifler kullanılmıştır. Mimari süslemeye giren[430] "s", "c" kıvrımları, kartuşlar, bol kıvrımlı akant yaprakları, girlandlar,[431] deniztarağı motifleri ve diğer motifler Klasik Osmanlı mimarisinin bütün bezeme niteliklerini çözmüş ve Osmanlı mimarisinin bezeme unsurlarının ortadan kaybolmasına neden olmuştur. Bu değişme sonunda mukarnaslı ya da baklavalı başlıkların, sivri kemerlerin, düz çizgilerin yerlerini, özgün bir şekilde yorumlanmış Batılı biçimler almıştır[432]. Yapılarda sivri kemerin yerine barok profilli kemerler, mukarnaslı sütun başlıkları yerine barok başlıklar kullanılmaya başlanmıştır.

Son döneme ait türbe yapılarında, pencere formlarında önemli değişiklikler görülmekle birlikte cephelerde iki sıra pencere dizisi geleneği devam etmiştir[433]. Basık ya da sivri kemerler yerini, dekoratif kemerlere bırakmıştır. Pencerelerde, üst sıralarda tam kemerli, fistolu kemerli ve daire pencereler gibi farklı pencere uygulamalarının denendiği görülmektedir[434]. Giriş açıklıkları, birçok eserde hem dışta hem de içte portal gibi düzenlenmiş olup giriş açıklığının her iki yanına pilastır ve sütun dizilerine yer verilmiştir. Barok etkisi altındaki türbelerde kubbeler yükseltilmiş, kubbeye geçiş unsurlarında geleneklerden vazgeçilmemiş ve genellikle kenarlar üzerine kurulan yuvarlak kemerler arasında bulunan pandantiflerle kubbeye geçiş sağlanmıştır[435].

Osmanlının son dönemindeki yapılarda süsleme, cephelerde yoğunlaşmış, özellikle giriş açıklığının etrafında toplanan kabartma tekniğiyle uygulanmış taş süsleme, bazı eserlerde dış pencere üstlerinde de yoğun olarak kullanılmıştır. Süslemeye

---

[427] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 50.
[428] Can ve Gün, 253.
[429] Binan, 211.
[430] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 198.
[431] R. Arık, 263.
[432] Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, 198.
[433] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 37.
[434] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 88.
[435] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 37.

giren akant yaprakları, taçlarda, sütun ve pilastır başlıklarında, konsol ve kaidelerde bolca kullanılmış ve süslemenin ana motifi olmuştur.

Son devir Osmanlı türbelerinin çoğunda kalem işleri, kubbe ve kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan bölümlerde kullanılmıştır. Akant yaprakları, asma yaprakları ve üzüm salkımları, kupa ve vazolar, perde motifleri, girlandlar ve dalgalı şeritler kullanılan motifler arasında önemli bir yere sahiptir[436]. Bazı türbelerde, sandukaları çevreleyen sedef kakmalı ahşap parmaklıklar bir müddet yerini koruyabilmiş ancak; kapı ve pencere kanatları çok sade ve işçiliksiz olmaları nedeniyle dikkat çekmez hale gelmiştir[437].

Son dönem Osmanlı yapılarında maden işçiliği de fazlaca yer tutmaktadır. Sultan Abdülaziz döneminden itibaren sandukaların etrafında madeni şebekeler görülmeye başlanmıştır[438]. Sandukaları çevreleyen şebekelerde gümüş, demir ve pirinç gibi değişik dökme madenler kullanılmış ve bunların üzerleri farklı kompozisyonlardaki motif ve yazılarla süslenmiştir[439]. Son devir türbelerindeki pencere şebekelerinde de yine maden işçiliği dikkat çekmektedir. Süsleme kompozisyonlarında, palmetler, rumiler, akantus yaprakları, kıvrımlı dallar, geometrik şekiller görülmektedir.

Maden işçliğinde XIX. yüzyılda yöntem açısından da yenilikler görülmüştür. XVIII. yüzyılda yaygın olarak kullanılan dövme demir ve tunç döküm şebekelerin yerine dökme demir şebekeler kullanılmıştır[440].

Osmanlı sanatı ve mimarisi, Barok üslubun etkisi altındayken Avrupa'da, Ampir üslup hakim olmuş ve bir müddet sonra Osmanlı mimarisinde bu yeni Batılı üslubun etkileri görülmeye başlamıştır[441]. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında Türk mimarisine giren ve barok ile birlikte uygulanan Ampir üslup,[442] Barok üslupta olduğu gibi Osmanlı mimarisinde daha çok süslemede etkili olmuştur[443]. Ampir üslup ile birlikte Barok dönemdeki hareketli yüzeyler terk edilerek daha sağlam görünüşlü sade cephe

[436] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 41.
[437] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 39.
[438] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 39.
[439] Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* 42.
[440] Vardar, 170.
[441] Gün ve Can, 254.
[442] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkiler,* 93
[443] Can ve Gün, 254.

tasarımlarına yer verilmiştir[444]. Akımda Kırmızı, yeşil, sarı renkler ve ağırlıklı olarak kılıç, miğfer, sfenks, defne, taç gibi antik dönem ve askeri motiflerin kullanıldığı görülmektedir[445].

Osmanlı mimarisinde görülen Batı tesirli değişimler bazı Türk mimarlar tarafından tepkiye neden olmuş ve yeniden Klasik Türk üslubuna dönüş çabaları başlamıştır. I. Ulusal Mimarlık Akımı diye adlandırılan bu akımda Türk sanatında ve mimarisinde kullanılan formlar, bir araya getirilerek kullanılmıştır[446].

Bu dönem mimarisi simetri, tezyinatın ön cephede toplanması, cephe ortalarına yerleştirilmiş girişler ve ön cephede görülen çıkmalarla belirginleşen cephe düzenlemesi ve geniş saçaklar ile dikkat çekicidir[447]. Bu dönemde girişler genelde portal şeklinde düzenlenmiş, Klasik dönemde kullanılan mukarnaslı sütun başlıklarına, sivri kemerli veya dikdörtgen şekilli pencerelere, süslemelerde çini, taş, ahşap, madeni ve alçı bezemelere yer verilmiş olup süsleme dışarıdan tekrar iç mekana alınmıştır.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru gelindiğinde ise Osmanlı mimarisinde, Yunan, Roma, Gotik, Rönesans ve Barok gibi Batılı sanat etkileri ile Osmanlı-Türk etkilerinin birlikte yer aldığı bir anlayış görülmeye başlanmış ve farklı üslupların bir arada görüldüğü bu dönem Karma/Eklektik (seçmeci) üsluplar dönemi olarak adlandırılmıştır[448].

Bu çalışmada ele aldığımız 19. ve 20. yüzyıla ait türbeler İstanbul'da, Fatih, Eyüp, Beşiktaş, Beyoğlu, Şişli ve Üsküdar'da bulunmaktadır.

3.1. PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRBELER

İncelenen türbelere plan olarak baktığımızda bunların; kare planlı, dikdörtgen planlı, sekizgen planlı, daire planlı oldukları görülür. Ayrıca araştırmaya konu türbeler içinde baldaken tipi ve açık türbe şeklinde tasarlanmış türbe yapıarı da bulunur.

[444] Çobanoğlu, 580.
[445] Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok- Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, 93.
[446] Can, Gün, 255.
[447] Can, Gün, 255-256.
[448] Can, Gün, 255.

3.1.1. Kare Planlı Türbeler:

Kare planlı türbelerin en erken örneği olarak karşımıza Buhara'da bulunan 907 tarihli *Samanoğlu İsmail Türbesi* çıkar. Ayrıca, Özbekistan'ın Tim şehrindeki 978 tarihli Arap Ata Türbesi de kare planlı türbelerin ilk örneklerinden biridir[449]. Osmanlı döneminde de kare plan fazlaca kullanılmıştır. Bursa'da bulunan XIV. yy'a tarihlenen *Gülçiçek Hatun* ve 1406 tarihli *Yıldırım Beyazid Türbeleri* de Osmanlı dönemi kare planlı türbelerinin öncülerindendir. 1900 tarihli *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi* ve 1905-1906 tarihli *Şeyh Zafir Türbesi* ise kare planlı türbelerin geç dönem örnekleri arasındadır.

İncelenen türbelerden on beş tanesi kare planlı olarak düzenlenmiştir. Bunlar; *Halet Efendi Türbesi* (1818), *Mustafa Rakım Efendi Türbesi* (1826-1827), *Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi* (1839), *Prens Sabahattin Türbesi* (19. yy başı), *Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi* (1839), *Mustafa Reşit Paşa Türbesi* (1860), *Karaca Ahmed Türbesi* (1866), *Abdülvedud Türbesi* (1876), *Mahmut Nedim Paşa Türbesi* (1883), *Adile Sultan Türbesi* (19. yy sonu), *Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi* (19. yy sonu), *Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi* (1889-1909), *Gazi Osman Paşa Türbesi* (1900), *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi* (1900), *Şeyh Zafir Türbesi* (1906)'dir.

İncelenen kare planlı türbelerden *Prens Sabahattin, Mustafa Rakım Efendi, Hüsrev Mehmed Paşa, Mustafa Reşit Paşa, Mahmut Nedim Paşa, Adile Sultan, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa, Üryanizade Ahmed Esad Efendi, Gazi Osman Paşa, Sadarazam Ahmed Cevad Paşa ve Şeyh Zafir Türbeleri*'nde üst örtü olarak kubbe kullanıldığı görülür. Bunlardan *Şeyh Zafir Türbesi*'nde diğer kubbeli yapılardan farklı olarak soğan kubbe kullanılmış ve kubbenin üst bölümü biraz yükseltilerek yapıya Barok bir hava kazandırılmıştır. *Halet Efendi* ve *Mahmud Celaeddin Efendi Türbeleri*'nde ise tekne tonoz örtü kullanılmış olup, *Halet Efendi Türbesi*'nde üst örtü dışarıda mermer levhaların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Yapı bu haliyle dikkat çekici olup diğer yapılardan ayrılır. *Karaca Ahmed* ve *Abdülvedud Türbeleri*'nin üst örtüsünde ise kırma çatı kullanılmıştır.

---

[449] Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 6.

Bu yapılardan *Adile Sultan Türbesi* ve *Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi* iki yanda kare planlı birer oda ve ortada dikdörtgen şekilli holden oluşan uzun dikdörtgen şekilli yapı grubu içerisinde yer alan kare planlı türbelerdir. Sadrazan *Ahmed Cevad Paşa Türbesi* ise diğer kare planlı türbelerden farklı olarak kare planlı bir türbe odasıyla dikdörtgen planlı bir giriş bölümünden oluşur. *Adile Sultan, Hüsrev Mehmed Paşa, Hasan Hüsnü Paşa ve Prens Sabahattin Türbeleri* birbirine bitişik şekilde inşa edilmiş yapılardır.

Kare planlı olan türbelerin hepsinde tek sıra pencere düzenlemesine yer verilmiştir. *Halet Efendi, Prens Sabahattin, Karaca Ahmed, Abdülvedud, Mahmud Nedim Paşa, Adile Sultan, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa ve Gazi Osman Paşa Türbeleri'*nin cephelerinde yuvarlak kemerli pencereler görülür. *Gazi Osman Paşa Türbesi'*nin pencereleri diğer yapılardan farklı olarak cephelerin ortasında yer alan yukarıya ve ileriye doğru taşıntılı sivri kemerli bölümler içerisine alınmış ikiz pencerelerdir. *Karaca Ahmed Türbesi, Halet Efendi Türbesi* ve *Gazi Osman Paşa Türbesi* dışındaki diğer yapılarda, cephelerde pencerelerin her iki kenarında birer pilastır görülür. *Halet Efendi Türbesi'*nde ise yuvarlak kemerli pencerelerin aralarına çokgen kenarlı birer sütun yerleştirilmiştir. *Hüsrev Mehmed Paşa, Mahmud Celaleddin Efendi* ve *Mustafa Rakım Efendi Türbeleri'*nin cephelerinde ise dikdörtgen şekilli pencerelere yer verilmiş olup *Hüsrev Mehmed Paşa* ve *Mahmud Celaleddin Efendi Türbeleri*'nin cepheleri aynı düzenlemeye sahiptir. Kare planlı yapılar grubunda yer alan *Şeyh Zafir Türbesi*'nin cephelerinde ise diğer yapılardan farklı olarak hem yuvarlak kemerli hem de dikdörtgen şekilli pencerelere yer verilmiştir. Cephelerin ortasında dikkat çekici şekilde oldukça uzun ve dar yuvarlak kemerli bir pencere ve her iki kenarda birer dikdörtgen şekilli pencere bulunmaktadır. *Üryanizade Ahmed Esad Efendi* ve *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbeleri'*nde ise sivri kemerli pencere düzenlemeleri görülür. *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi'*nin cephelerinde *Gazi Osman Paşa Türbesi*'nde olduğu gbi yukarıya ile ileriye doğru taşıntılı üçgen alınlıklı bölümler içerisine sivri kemerli pencereler yerleştirilmiştir. *Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi*'nde tek cephede bir tane sivri kemerli pencereye yer verilmiştir. *Mustafa Reşit Paşa Türbesi'*nde ise diğer yapılardan farklı olarak Oryantalist etkili at nalı kemerli pencereler görülür ve yönüyle dikkat çekicidir.

İncelenen kare planlı türbelerden *Mustafa Reşit Paşa, Sadrazam Ahmed Cevad Paşa ve Gazi Osman Paşalarının Türbeleri'*nin girişi, portal şeklinde düzenlenmiştir. Bunlardan *Mustafa Reşit Paşa Türbesi*'nin girişi, iki sütun ve duvarlar tarafından taşınan küçük bir portiko şeklinde düzenlenmiş olup bu uygulama Batı mimarisini hatırlatır. Sadarazam *Ahmed Cavad Paşa* ve *Gazi Osman Paşa Türbeleri'*nin portal şeklindeki girişleri ise yukarıya ve ileriye doğru taşıntılı olup Türk Neo Klasik üslup özelliğindedir. Diğer kare planlı türbelerin giriş kapıları ise dikdörtgen şekilli ya da yuvarlak kemerli basit düzenlemelerdir.

3.1.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler

Anadoluda her dönemde dikdörtgen planlı türbelere yer verilmiştir. Erzincan Kamah'ta bulunan XII. yy sonu XIII. yy başına ait *Behram Şah Türbesi* ve Amasya Pınarbaşı'nda bulunan 1237-1246 tarihli *Sancaktar Türbesi* Anadolu'daki dikdörtgen plana sahip erken tarihli örnekler arasındadır. 1819 tarihli Şeyh Galip Dede türbesi ve 1839 tarihli Nevfidan Kadın Türbesi dikdörtgen plana sahip geç dönem örnekleridir.

İncelenen Türbelerden iki tanesi dikdörtgen planlı olarak düzenlenmiştir. Bunlar; *Şeyh Galip Dede Türbesi* (1819) ve *Nevfidan Kadın Türbesi* (1839)'dir.

Dikdörtgen planlı olarak düzenlenen her iki yapının da üst örtüsünde tekne tonoz kullanılmıştır. *Şeyh Galip Dede Türbesi*, bağımsız bir yapıyken, *Nevfidan Kadın Türbesi* Sultan II. Mahmud Türbesiyle bağlantılıdır ve yapıya giriş Sultan II. Mahmut Türbesine geçişi sağlayan holden yapılmaktadır. Her iki yapının da cephelerinde dikdörtgen şekilli pencere açıklıklarına ve pencereler arasında pilastırlara yer verilmiştir.

3.1.3. Sekizgen Planlı Türbeler

Sekizgen plan tipi türbe mimarisinde en çok kullanılan plan tipidir. Bilinen en eski türbe yapısı olan Samarra'daki *Kubbetü-s Süleybiye* (862) de sekizgen planda inşa edilmiştir[450]. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey zamanında inşa edilen İsfahan'ın güneyinde bulunan Abarküh'deki *Kümbet-i Ali* (H. 448 /M. 1056) de sekizgen gövdeli türbe yapılarındandır. Nahcivan'daki *Yusuf bin Kuseyr Kümbeti* (1162) de sekizgen

[450] Daş, 12.

olanlı düzenlenen türbelerdendir[451]. Osmanlının erken döneminde de en çok sekizgen plan uygulanmıştır. Bu plan tipi Edirne'deki, Sultan II. Murad devrinden kalan *Beylerbeyi Türbesi* ve *Şehzadeler Türbesi'*nde de görülür[452]. Bursa'da bulnan *Yeşil Türbe* (1414) de Erken Dönem'de inşa edilmiş sekizgen olanlı Osmanlı türbe yapılarındandır[453]. İstanbul'da ise (1459) *Eyüp El Ensari Türbesi'*yle sekizgen plan uygulanmaya başlanmış ve (1522) *Yavuz Sultan Selim Türbesi*yle yükselişini tamamlamıştır[454]. 1882 tarihli *Zeynep Kamil* ve 1913-1914 tarihli *Sultan Mehmed Reşad Türbeleri* sekizgen planın uygulandığı geç dönem örnekleridir.

Bu çalışmada incelenen türbelerden altı tanesi sekizgen planda inşa edilmiştir. Bunlar; *Sultan II. Mahmud* Türbesi (1839), *Sultan Abdülmecid Türbesi* (1855), *Keçecizade Fuad Paşa Türbesi* (1868), *Zeynep Kamil Türbesi* (1882) ve *Şehzade ve Kadınlar Türbesi* (19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başları)'dir.

Bu plan tipindeki türbelerden *Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi*'nin üst örtüsünde kırma çatı kullanılırken diğer beş yapının üst örtüsünde kubbe kullanıldığı görülür. *Sultan Reşad Türbesi*, *Sultan II. Mahmud* ve *Keçecizade Fuad Paşa* Türbeleri kademeli birer kaide üzerinde yükselmektedir. *Sultan V. Mehmed Reşad* Türbesi'nin yan bölümlerinde kubbeli birer hücreye yer verilmiş olup yapı bu yönüyle diğer sekizgen planlı türbelerden farklılık göstermektedir.

İncelenen sekizgen planlı yapılardan, *Sultan Abdülmecid* ve *Sultan V. Mehmed Reşad Türbeleri*'nde iki katlı pencere düzenlemesine yer verilmiştir. *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi*'ndeki pencereler sivri kemerli, *Sultan Abdülmecid Türbesi*'nde bulunan pencereler ise altta dikdörtgen şekilli üstte ise kaş kemerli olarak düzenlenmiştir. *Sultan II. Mahmud, Keçecizade Fuad Paşa, Zeynep Kamil* ve *Şehzade ve Kadınlar Türbesi*'nde ise tek sıra pencere düzenlemesine yer verilmiştir. Bunlardan *Şehzade ve Kadınlar Türbesi*'nde üçlü pencere düzenlemesi görülür. Bu pencerelerden ortadaki yuvarlak kemerli olup kenarlardaki dikdörtgen şekilli pencerelere göre daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Diğer üç yapıda ise cephelerde birer pencere açıklığı bulunmaktadır. *Sultan II. Mahmud Türbesi*'nde yuvarlak kemerli, *Keçecizade Fuad Paşa Türbesi*'nde at nalı kemerli, *Zeynep Kamil Türbesi*'nde ise dikdörtgen şekilli pencereler kullanılmış ve

[451] Tahaoğlu, 22.
[452] Tahaoğlu, 56.
[453] Tahaoğlu, 52.
[454] Doğanay, 36.

diğer yapılardan farklı bir düzenleme olarak pencereler üzerinde üçgen alınlıklara yer verilmiştir. Sekizgen planlı türbelerin beş tanesinin giriş kapısı basit şekilde düzenlenmiş dikdörtgen ya da yuvarlak kemerli açıklıklar iken *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi*'nin giriş kapısı, *Gazi Osman Paşa* ve *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbeleri*'nde olduğu gibi ileriye ve yukarıya doğru taşıntılı portal şeklinde düzenlenmiştir. Portalin ortasına yerleştirilen giriş açıklığı ise yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiştir. *Şehzade ve Kadınlar Türbesi*'nin giriş bölümünde ise diğer yapılardan farklı olarak oldukça geniş ahşap bir saçağa yer verilmiştir.

3.1.4. Daire Planlı Türbeler

İncelenen türbe yapılarından bir kısmı da daire planlıdır.

İslam dünyasındaki daire planlı ilk türbe Damgan'da bulunan 1056 tarihli *Çihil Duhteran (KırkKızlar) Türbesi*dir. Mazenderan'daki 1106 tarihli *Rasket Kümbeti* de daire planlı türbelerin ilk örneklerindendir[455]. Osmanlı mimarisinde ise daire plana fazlaca yer verilmediği bilinmektedir. İncelenen türbelerden sadece iki tanesinde daire plan görülmekte olup, bu yapılar 1800 tarihli *Şah Sultan Türbesi* ve 19. yüzyıl ortalarında inşa edilen *Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi*'dir.

Daire planlı bu her iki yapının üst örtüsünde de kubbe kullanılmıştır. *Şah Sultan Türbesi*'nin ön cephesi'nde *Gülustu Münire Valide sultan Türbesi*'nden farklı olarak üç gözlü bir revak uygulaması ve yapının köşelerinde pilastırlar üzerinde yükselen kuleler görülür. Her iki yapıda da yatay bir kornişle cephler iki bölüme ayrılmış ve iki katlı pencere düzenlemesine yer verilmiştir. *Şah Sultan Türbesi*'nde kullanılan alt pencereler yuvarlak kemerli, üst pencereler ise eliptik biçimlidir. *Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi*'nde ise hem alt hem de üst katta bulunan pencereler basık kemerli olrak düzenlenmiştir.

3.1.5. Baldaken Türbeler

İncelenen türbe yapılarından bazılarının baldaken tipinde oldukları tespit edilmiştir.

---

[455] Cezar, 308.

Baldaken tarzı türbeler, ilk olarak Beylikler devrinde ortaya çıkar[456]. Karamanoğullarına ait (14. yy) Kayseri *Dört Ayaklı Kümbet* ve Ürgüp Damse Köyündeki (1351) *Hızır Bey Türbesi,* Beylikler dönemindeki baldaken türbelerdendir. Osmanlı'nın ilk devrinden itibaren baldaken türbeler çokça kullanılmıştır. Osmanlıdaki baldaken tarzdaki ilk örnek XIV. yy'a ait *İznik Sarı Saltuk Türbesi*dir. Eyüp'teki 1553 tarihli *Hançerli Fatıma Sultan Türbesi* de baldaken tarzdaki ilk örneklerden biridir. 1913 tarihli *Mahmut Şevket Paşa Türbesi,* baldaken tarzdaki geç dönem örneklerindendir. Baldaken tarzı türbeler daha ileriki tarihlerde üstü açık olarak karşımıza çıkar.

İncelenen türbelerden iki tanesi baldaken düzenlemeye sahiptir. Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan 1913 tarihli *Mahmud Şevket Paşa Türbesi* ve 20. yüzyılın başında inşa edilen *Abidin Paşa Türbesi,* badaken tazdaki türbelerdir

Baldaken şekildeki her iki yapı da kare planlı olarak inşa edilmiştir. *Mahmut Şevket Paşa Türbesi, Abidin Paşa Türbesi'*ne göre daha büyük ölçekli olup yapının arka bölümünde üzeri yarım kubbeyle örtülü bir eyvana yer verilmiştir. Her iki yapının da üst örtüsünde kubbe kullanılmış, ancak *Mahmut Şevket Paşa Türbesi'*nde çift cidarlı, daire şekilli bir kubbeye, *Abidin Paşa Türbesi'*nde ise sekizgen bir kubbeye yer verilmiştir. *Abidin Paşa Türbesi*'nin girişi basit bir düzenlemye sahipken, *Mahmud Şevket Paşa Türbesi*'nin giriş bölümü özenle düzenlenmiştir ve yapıya çıkışı sağlayan merdivenlerin kenarlarında kare platformlar üzerinde yükselen, sekizgen gövdeli, üzerleri külahlı, mermer babalara yer verilmiştir.

3.1.6. Açık Türbeler

Türbe mimarisinde açık türbeler, baldaken tarzın bir ileriki düzenlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen türbelerden sadece *Servet Kadın Türbesi* açık olarak düzenlenmiştir. 1877'de inşa edilen *Servet Kadın Türbesi,* dikdörtgen bir plana sahiptir. Oldukça küçük ölçekli olan yapı dikdörtgen şekilli bir platform üzerine oturan altı adet sütun ve bu sütunlar üzerine bindirilmiş sivri kemerlerle meydana getirilmiştir. Yapı gövdesi, kenar kemerlerinin üzerinden itibaren kademeli bir şekilde daralarak sekizgene

[456] Vakıflar Genel Müdürlüğü, 11.

dönüşmüş ve üst bölümde mukarnaslı bir saçak kornişine yer verilmiştir. Sekizgen kasnak üzerine demir bir kafes ile yapı sonlandırılmıştır.

3.1.7. Anıtsal Girişli Mezar Yapıları

İncelen yapılardan iki tanesi anıtsal girişli mezar yapıları grubunda olup, bunlar,1889 tarihli *İzzet Efendi Mezarı* ve 1907 tarihli *Hatice Canan Hanım Mezarı*'dır.

Bu mezar yapılarından *İzzet Efendi Mezarı*, dikdörtgen planlı bir alan üzerine, *Hatice Canan Hanım Mezarı* ise kare planlı bir alan üzerine kurulmuştur. Her iki yapının da giriş kapısı anıtsal nitelikte olup üç bölüme ayrılmıştır ve yan bölümlerde birer pencere açıklığına ortada ise giriş açıklığına yer verilmiştir. *İzzet Efendi Mezar Yapısı*'nın pencereleri sivri kemerli, *Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı*'nın pencereleri ise at nalı kemerli olarak düzenlenmiştir. *Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı*'nın giriş bölümü *İzzet Efendi Mezar Yapısı*'nın giriş bölümünden farklı olarak yapı kütlesinden biraz geri çekilerek yükseltilmiştir.

3.2. ÜSLUP ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRBELER

Son dönem Osmanlı türbelerini üslup açısın değerlendirdiğimizde karşımıza Barok, Rokoko, Ampir, Neo Klasik üslup ve birçok üslubu bir arada barındıran Seçmeci (Eklektik) anlayıştaki yapılar karşımıza çıkar.

Barok ve Rokoko özelliklerinin görüldüğü ilk önemli türbe yapısından biri *Şehsuvar Sultan Türbesi'*dir. Türbe Nuru Osmaniye Külliyesi bünyesinde olup camiyle birlikte 1748-1755 yıllarında inşa edilmiştir.

İncelenen türbelerden Eyüp'te bulunan 1800 tarihli *Şah Sultan Türbesi*nin tasarımında Barok ve Ampir etkiler görülür. Yapının kıvrımlı cephesi ve içerdeki kalem işi süslemeleri ve cephelerde yer alan elptik biçimli pencereleri Barok etkileri doğrular niteliktedir. Yapının köşelerinde yer alan kulelerde ve silmelerde Ampir üslup özellikleri görülür. Batılı tarzda inşa edilen türbede, Klasik devirde çokça rastladığımız revak uygulamasına da yer verilmiştir. Revak altı müstakil ve iki tane de duvara yaslanmış yarım sütun tarafından taşınan barok tarzdaki yuvarlak kemerlerle oluşturulmuştur. Üç gözlü revak, yanlarda tekne tonoz ve ortada kubbe ile örtülmüştür.

Osmanlı son döneminde inşa edilen başka türbe yapılarında da revak uygulaması görülmektedir. III. Selim'in annesine ait olan 1879 tarihli *Mihrişah Valide Sultan Türbesi* de revaklı olarak düzenlenmiştir. Yapı on iki kenarlı kubbeli olarak düzenlenmiştir. Sekizgenin her bir kenarı yuvarlatılmış olup cephelerde Barok ve Ampir üslup özellikleri görülmektedir. Yapının köşelerine üst üste bindirilmiş ikişer sütun yerleştirilmiş ve cephelerde iki katlı pencere düzenlemesine yer verilmiştir. Yapının ikinci kat pencereleri *Şah Sultan Türbesi* pencereleriyle benzerlik göstermektedir. Yapının önünde *Şah Sultan Türbesi*'nde olduğu gibi revak bölümüne yer verilmiştir. Ayrıca yine Batılılaşma döneminde inşa edilmiş İstanbul Fatih'teki *Nuru Osmaniye* (1748-1755), *Sultan III. Mustafa* ve *III. Selim* (175-1763), *Sultan I. Abdülhamid* (1776-1777), *Nakşıdil Valide Sultan* Türbelerinde (1817) de revak uygulaması görülmektedir. İlk revak uygulaması ise Bursa *Gülçiçek Hatun Türbesi'*nde (XIV. yy) karşımıza çıkar.

1826-1827 tarihli, Fatih'te bulunan *Mustafa Rakım Efendi Türbesi* de Barok ve Ampir üslupta inşa edilmiştir. Yapının kıvrımlı cephesi Barok etkileri barındırırken, türbede yer alan silmelerde Ampir etkiler görülür.

Fatih'teki 1839 tarihli Sultan *II. Mahmud Türbesi*, Ampir üslubun en iyi gözlemlendiği yapıdır. Yapının sekizgen gövdesi, dışa fazlaca çıkıntı yapan bir kornişle sonlandırılmıştır. Yapının cephelerindeki saçak, korniş, plastırlar ve yapının üzerine oturtulduğu podyumda Ampir üslup kendini gösterirken içerde bulunan süslemelerde Barok ve Neo Klasik etkiler bir arada bulunur. *Sultan II. Mahmud Türbesi*yle aynı tarihte inşa edilmiş olan *Nevfidan Kadın Türbesi*nde de Ampir etkiler kendini gösterir. Yapının üst bölümünde bulunan silmeler ve köşelerde yar alan pilastır başlıkları Ampir üslubu barındıran öğelerdir.

19. yüzyıla tarihlenen Eyüp'teki *Prens Sabahttin Türbesi'*nde Barok ve Ampir özelliklerin bir arada bulunduğu seçmeci bir anlayış hakimdir. Yapının köşelerinde, zeminden saçak silmesine kadar uzayan plastırlara yer verilmiştir. Bu pilastrların yüzeyleri yuvarlak ve dikdörtgen kartuşlarla bezenmiş ve üç adet Ampir özellikteki silme ile bölünmüştür. Cephelerde Barok özellikteki yuvarlak kemerli üçer pencereye yer verilmiştir. Yapının Boyacı Sokağı ile Bostan İskelesi Sokağının birleştiği köşesi ise yuvarlatılarak yumuşatılmış ve bu şekilde yapıya Barok bir hava katılmıştır. Türbenin üst bölümünde ise dışa çıkıntı yapan Ampir özellikteki bir saçakla yapı

sonlandırılmıştır. Türbede yer alan taş ve kalem işi süslemelerde de Barok özellikler kendini gösterir.

Eyüp'te bulunan 1839 tarihli *Mahmud Celalettin Paşa Türbesi'*nde de Barok, Ampir ve Neo Klasik özellikler bir arada görülür. Bostan İskelesine bakan cephesi *Hüsrev Paşa Türbesi*'nin tekrarı niteliğinde olan yapının bu cephesi, oldukça hareketli düzenlenmiştir. Cephenin her iki kenarına Neo Klasik üsluptaki korint başlıklı birer pilastr yerleştirilmiştir. Pilastrların başlıkları pencerelerin üst hizasında yerleştirilmiş olup başlıkların üzerinde Ampir üsluptaki saçak silmelerine kadar pilastrlar devam etmektedir. Cephede üç tane dikdörtgen şekilli demir şebekeli pencereye yer verilmiştir. Bunlardan ortadaki pencerenin üst bölümünde Barok tarzdaki yuvarlak kemerli yüzeysel bir kemere yer verilmiş olup kemerin içerisi Barok tarzdaki bezemelerle doldurulmuştur. Yapının cephesinde yer alan taş bezemelerde, pencere şebekelerinde ve iç mekânda yer alan kalem işi süslemelerde Barok özellikler görülmektedir.

1855 tarihli *Sultan Abdülmecid Türbesi,* Sultan türbeleri içerisinde en basit düzenlemeye sahip yapıdır. Türbe tasarımında Türk Neo Klasik ve Ampir özellikler görülmektedir. Sekizgen planlı olan yapının dış cephelerinde sekizgenin her bir kenarına dikdörtgen şekilli, çerçeveler içerisine alınmış iki katlı pencere düzenlemsine yer verilmiştir. Pencerelerden üsttekiler sivri kemerli, alttakiler ise dikdörtgen şekilli olup Neo Klasik özellikleri yansıtmaktadırlar. Yapının köşelerinde düz pilastrlara yer verilmiş olup, bu pilastrlar üst bölümde yapıyı çepeçevre saran Ampir özellikteki kornişi, kasnak ve kubbeyi taşımaktadır. Pilastrları yukarıda yatay bir silme kesmektedir ve silmeden sonraki yüzeylerde de pilastrlar devam etmektedir. Pilastrlar yüzeylerden daha taşkın durdukları için yapı mimarisinde belirleyici olmuşlardır.

Fatih'te bulunan 1860 tarihli *Mustafa Reşit Paşa Türbesi'*nin iki dar cephesinde tek, güneye bakan uzun cephesinde ise üç adet at nalı kemerli ve demir şebekeli pencerelere yer verilmiştir. Güney cephedeki pencere kemerleri mukarnaslı başlıklara sahip plastrlar üzerine oturtulmuştur. Türbedeki at nalı kemerler Oryantalist etkiliyken mukarnaslı başlıklar Türk Neo Klasik özelliklerini yansıtır. Yapıda tasarım olarak Seçmeci anlayış hakimdir.

Üsküdar'daki 1866 tarihli *Karaca Ahmed Türbesi*, son derece basit olup Ampir üslup özelliklerini yansıtır. Cephlerde yuvarlak kemerli büyük pencerelere yer verilmiş

olup dikdörtgen şekilli giriş kapsı da yuvarlak bir kemer içerisine alınmıştır. Yapıda kullanılan kemerlerin kilit taşlarında Ampir üslup kendini göstermektedir. Türbe bu haliyle Bursa'daki *Orhan Gazi Türbesi*ne benzemektedir. Bursa'da Tophane semtinde bulunan eser 1855 depreminde yıkılınca 1863 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yapı kare planlı ve kubbeli olarak düzenlenmiştir. Oldukça sade olan yapının cephelerinde *Karaca Ahmed Türbesi*'nde olduğu gibi yuvarlak kemerli büyük pencerelere yer verilmiştir. Yine *Karaca Ahmed Türbesi*'nde olduğu gibi burada da Ampir üslup özellikleri görülmektedir.

Eyüp'teki 19. yüzyıla tarihlendirilen daire planlı *Gülustu Münire Valide sultan Türbesi'*nde cephenin ortasında yer alan yatay bir korniş ile cephe yatayda ikiye ayrılarak adeta iki katlı bir izlenim verilmeye çalışılmıştır. Girişin sol tarafındaki pencerelerin her iki yanına birer korint başlıklı pilastr yerleştirilmiştir. Pilastrlar üst pencerelerin altında yapıyı çevreleyen kornişe kadar uzanmaktadırlar. Pencerelerin üst kısmında ise pilatrlar üzerine bindirilmiş saçak şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Türbenin tasarımında Ampir özellikler görülmekte olup, yapıyı ikiye bölen korniş, saçak ve pilastrlarda Ampir üslup net bir şekilde kendini göstermektedir.

Fatih'te bulunan 1868 tarihli *Keçecizade Fuad Paşa Türbesi*, zamanın modası olan Mağrip üslubunun bir örneğini yansıtır. Yapıda tasarım olarak seçmeci anlayış hakimdir. Yapının sekizgen gövdesi, Ampir üsluptaki kademeli bir kaide üzerinde yükselmektedir. Yapının dört cephesinde Oryantalist etkili at nalı kemerli pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Kademeli profile sahip kemerlerin iç yüzeyi dilimli olarak düzenlenmiştir. Türbenin diğer dört cephesinde ise bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Bezemelerde Mağrip ve Endülüs mimarisinin etkileri görülmektedir. Yapının köşelerinde palmetlerle bezemeli başlıklara sahip, pembe renkli birer sütun bulunmaktadır.

Fatih'teki 1877 tarihli *Servet Kadın Türbesi* yapı tasarımında, Türk Neo Klasik üslup özellikleri hakimdir. Yapı altı adet, pembe renkli kısa tutulmuş taş sütun ve bu sütunlar tarafından taşınan sivri kemerlerle meydana getirilmiştir. Sütun kaideleri yüksek tutulmuş ve üzerleri prizmatik üçgenlerle hareketlendirilmiştir. Sütun başlıklarında ise sarkıt şeklinde düzenlenmiş mukarnaslara yer verilmiştir. Sütunları birbirine bağlayan kemerleri sivri kemer formunda bir silme dolaşmaktadır. Eserde

görülen mukarnaslı başlıklar ve sivri kemerler Türk Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtmaktadır.

Üsküdar'da bulunan 1882 tarihli *Zeynep Kamil Türbesi'*nde Barok, Ampir ve Neo Klasik üslup özellikleri bir arada görülmekte olup bu haliyle Eklektik üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Sekizgen olan yapının cephelerinde dikdörtgen şekilli pencerelere yer verilmiş olup pencerelerin üzerinde volüt biçimli konsollar tarafından taşınan üçgen alınlıklara yer verilmiştir. Yapının giriş kapısında da pencerelerdeki düzenleme tekrarlanmıştır. Açıklıkların üzerinde yer alan üçgen alınlıklar Antik-Neo Klsik üslup özelliklerini yansıtırken volüt biçimli konsollarda Barok özellikler görülür. Binanın köşelerinde yer alan rustik taşlar da seçmeci anlayışı yansıtır.

Eyüp'teki 19. yy'a ait *Adile Sultan* Türbesi'nde yapı tasarımında Neo Klasik ve Ampir etkiler hakimdir. Türbede cephelerin yüzeylerinde ve köşelerde Neo Klasik üsluptaki iyon başlıklı plastırlara yer verilmiş olup, plastırlar arasına Barok üsluptaki yuvarlak kemerli, demir şebekeli pencere ve giriş açıklıklarına yer verilmiştir. Pencereler üzerinde bulunan düz bir friz yapıyı çevrelemektedir. Bu bölümden sonra da Ampir üsluptaki saçakla yapı sonlandırılmıştır.

Eyüp'teki 1891 tarihli *İzzet Efendi Mezar Yapısı'*nda Neo Klasik etkiler hakimdir. Yapının Boyacı Sokağı'na bakan ön cephesi özenli bir şekilde hareketlendirilmiştir. Cephenin ortasında birkaç merdivenle ulaşılan portal şeklinde düzenlenmiş giriş kapısı ve girişin her iki yanında birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Cephenin orta bölümü biraz daha yükseltilerek vurgulanmıştır. Yükseltilen bölümde altta Neo Klasik üsluplu mukarnas dizileri ve onun da üzerinde bitkisel bezemeli bir taç bulunmaktadır. Giriş, bu haliyle Selçuklu ve Osmanlı taç kapılarını hatırlatır.

Beşiktaş'taki 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenen *Şehzade ve Kadınlar Türbes'i*nde Ampir ve Barok özelliklerin bir arada görüldüğü seçmeci anlayış hakimdir. Sekizgen planlı olan türbede geniş cephelerin ortasında yuvarlak kemerli üçüz pencerelere yer verilmiştir. Bu pencerelerin kilit taşları Ampir üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Cephelerin her iki kenarına ise birer pilastr yerleştirilmiş ve pilastrlar üzerinde ikişer Barok özellikli volüt biçimli konsol yerleştirilmiştir. Giriş cephesinde ahşap ayaklar tarafından taşınan Barok özellikte genişçe bir saçağa yer verilmiştir.

Fatih'teki 1900 tarihli *Gazi Osman Paşa Türbesi'*nde Türk Neo Klasik üslup özellikleri görülür. Kare planlı olan yapının ön cephesinde Neo Klasik özellikteki yukarıya ve ileriye doğru taşıntılı portal şeklinde bir girişe yer verilmiştir. Portalin üstünde bitkisel bezemeli bir taç bulunmaktadır. Basık kemerli giriş kapısı, sivri kemerli bir eyvan içerisine yerleştirilmiştir. Eyvan kemeri Neo Klasik üsluptaki mukarnaslı başlıklara sahip iki sütun tarafından taşınır. Türbenin diğer cephelerinde ise yine yukarıya ve ileriye doğru taşıntılı bölümlerde sivri kemerler içerisine alınmış ikiz pencereler bulunur. Yukarda yapının dört köşesine çokgen planlı birer küçük kule yerleştirilmiştir.

1900 tarihli *Sadrazam Ahmed Cavad Paşa Türbesi* de I. Ulusal Mimarlık akımının ilk yapılarından birdir ve bu yönüyle dikkat çeker. Yapının ön cephesinde Neo Klasik üslup özellikteki ileriye ve yukarıya doğru taşıntılı portal şeklinde bir girişe yer verilmiştir. Portalin orta bölümünde yer alan sivri kemerli eyvan içerisine giriş kapısı yerleştirilmiştir. Yapının diğer cephelerinde yer alan Neo Klasik üsluptaki sivri kemerli pencerelerin bulunduğu bölümlerde portal gibi ileriye ve yukarıya doğru taşıntılı olarak düzenlenmiş ve üçgen bir alınlıkla sonlandırılmıştır.

20. yüzyıla tarihlenen baldaken tarzdaki *Abidin Paşa Türbesi'*nin köşelerine birer ayak ve kenarlarına, baklavalı başlıklara sahip ikişer Klasik Osmanlı özelliğinde sütun yerleştirilmiştir. Sütun ve ayaklar yapıyı çevreleyen korkuluk üzerine oturmaktadır. Türbedeki sütunların Klasik Osmanlı, kubbenin Hint-İslam, kullanılan damlalık frizinin Antik Yunan, Roma üsluplarını taşımasıyla Eklektik özellikleri yansıtmaktadır.

Beşiktaş'ta bulunan 1906 tarihli *Şeyh Zafir Türbesi*, dış cephe düzenlemesiyle dikkat çekicidir. Üç cephenin köşelerine cephe boyunca yükselen Art Nouveau üslubundaki büyük üçgen kuleler yerleştirilmiştir ve kuleler yukarıda kübik kuleciklerle sonlandırılmıştır. Türbedeki yuvarlak kemerli pencerelerin üzerinde yarım daire şeklinde abartılı bir şekilde dışarı taşan beyaz mermer saçaklar görülmekte olup bu saçaklar Art Nouveau üslubu özelliklerini yansıtmaktadır. Pencere silmelerinin yivleri üzerine küçük kare şekilli kabartmalar yerleştirilerek hareket kazandırılmıştır. Pencere silme kenarlarından başlayıp üçgen şeklinde yukarıya doğru yükselen dikdörtgen şeklindeki kabartmalar Osmanlı Klasik Dönemi'ndeki mukarnas dolguları hatırlatmaktadır. Üst bölümdeki silindirik şekilli kubbe kasnağı mermer kaplı olup

üzerinde dikdörtgen silmelerle üçgen kabartmalar art arda dizilmiştir. Kubbede alemin yerleştirildiği tepe kısmı yükseltilerek Barok görünüm kazandırılmıştır. Türbede Art Nouveau üslubunun etkileri görülür.

Fatih'te bulunan 1907 tarihli *Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı*nda Ampir ve Oryantalist etkilerin bir arada kullanıldığı Seçmeci anlayış hakimdir. Boyacı sokağına bakan kuzeydoğu cephede anıtsal giriş kapısına yer verilmiş olup, ortada bir giriş açıklığı ve iki yanında Oryantalist etkili at nalı kemerli birer pencere açıklığına yer verilmiştir. Açıklıkların üzeri silmeli kornişlerle çevrelenmiştir. İki yandaki açıklıklar birer platformla yükseltilmiş ve açıklıkların her iki yanına bitkisel bezemeli başlıklara sahip yüzeyleri yivli pilastırlar yerleştirilmiştir. Giriş bölümü yapı kütlesinden biraz geri çekilerek yükseltilmiş, bitkisel bezemeli taçla bu bölüm sonlandırılmıştır. Yapıdaki plastır başlıklarında ve kornişlerde ve yan bölümlerdeki platformlarda Ampir özellikler görülür.

Şişli'deki 1913 tarihli *Mahmut Şevket Paşa Türbesi* I. Ulusal Mimarlık ilkelerine göre gerçekleştirilmiş bir örnektir. Baldaken tarzdaki türbenin üzerini örten kubbe, mukarnaslı başlıklı iki sütun ve iki paye tarafından taşınan dört adet sivri kemer üzerine bindirilmiş Türk üçgenli ve alçak tutulmuş bir kasnağa oturtulmuştur. Kubbeye geçiş elemanı olan pandantifler dışarıdan üçgen pahlarla kademelendirilmiştir. Yapıda kullanılan mukarnaslı başlıklar, sivri kemerler ve Türk üçgenleri Türk Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtmaktadır.

Eyüp'teki 1913-1914 tarihli *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi'*nde de Türk Neo Klasik özellikleri görülür. Yapının kuzeydoğu cephesi ortada duvar yüzeyinden dışa taşan mermer portale yer verilmiştir. Portalin ortasındaki basık kemerli giriş kapısı mukarnas başlıklı sütunlar tarafından taşınan sivri kemerli bir eyvan içerisine yerleştirilmiştir. Portalin üst kısmında bir sıra mukarnaslı friz dolanmakta ve onun da üzerinde bitkisel bezemelerin yer aldığı taçla bu bölüm sonlandırılmıştır. Sekizgen gövdenin cephelerinde altta birer, üstte ikişer olmak üzere iki katlı sivri kemerli pencere düzenlemesi görülmektedir. Yapıda yer alan portal, sivri kemerler, mukarnaslı başlıklar Neo Klasik üslup özelliklerini yansıtan özelliklerdir.

3.3. SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

İncelenen türbelerde dönem zevklerini yansıtan farklı tekniklerde yapılmış bezemeler görülür. Bunlar; alçı, taş oyma/kabartma, kalem işi, madeni ve çini şeklindedir.

3.3.1. Alçı Süslemeler

Sultan II. Mahmud, Nevfidan Kadın ve *Adile Sultan* türbelerinde alçı bezeler görülür. *Sultan II. Mahmud Türbesi*'nde kubbe alçı kasetli düzenlenmiş ve bezemelerde Osmanlı arması, çiçek ve çelenk motiflerine yer verilmiştir. Kubbedeki bu alçı süslemelerde Antik Roma etkileri ve Barok etkiler bir arada görülür. *Adile Sultan Türbesi'*nin kubbe iç yüzeyinde de *Sultan II. Mahmud türbesi*ndekine benzer alçı bezemeler bulunur. Kasetli düzenlenen kubbede çiçek motiflerine yer verilmiştir. *Nevfidan Kadın Türbesi*'nde de yapının üzerini örten tonozun iç yüzeyinde alçı bezemeler görülmektedir. Bezemelerde Barok ve Neo Klasik üsluptaki çiçek ve çelenk motiflerine yer verildiği görülür.

3.3.2. Taş Süslemeler

Yapıların çoğunda taş süslemelere yer verilmiştir. Taş bezemeler genelde kabartma tekniğiyle yapılmış Barok tarzdaki bezemelerdir. Kıvrımlı dallar, akantus yaprakları, palmet ve rumiler en çok kullanılan motiflerdir. Osmanlıdaki taş bezemenin kullanıldığı öncü yapılardan biri Bursada'ki 1406 tarihli *Yıldırım Beyazıd Türbesi'*dir. Türbenin giriş cephesindeki kapı nişi taş bezemelere sahiptir. 1860 tarihli *Musatafa Reşit Paşa Türbesi* ve 1913 tarihli *Mahmut Şevket Paşa Türbesi* taş süslemenin kullanıldığı geç dönem örneklerindendir.

İncelenen türbelerden Eyüp'te bulunan *Prens Sabahattin, Hüsrev Mehmed Paşa, Mahmut Clalaettin Efendi* Türbesi, Fatih'teki *Sultan II. Mahmud, Keçecizade Fuat Paşa, Mustafa Reşit Paşa, Sadrazam Ahmed Cevad Paşa*, *Gazi Osman Paşa Türbesi*, Şişli'deki *Mahmut Şevket Paşa Türbesi* ve Beyoğlu'nda bulunan *Halet Efendi Türbesi*'nde zengin taş bezemeler görülür. Eyüp'te bulunan 1839 tarihli *Hüsrev Mehmet Paşa Türbesi'*nin kuzeybatıya bakan cephesinde taş süslemeler görülür. Dış Cephede pencerelerin alt bölümünde dikdörtgen şekilli panolar içerisinde kabartma tekniğinde

yapılmış geometrik ve bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Pencerelerin üzerindeki bölümde yuvarlak kemerli pano bulunur. Panonun içerisinde ortada oval bir madalyon ve etrafına kenger yaprakları yer alır. Kemerin üst kısmında da yine bitkisel karakterli bir bezeme görülür. Bu bölümün her iki kenarında içerisi boş bırakılmış dikdörtgen şekilli panolara yer verilmiştir Bu süslemeler Barok özellikleri yansıtmaktadır.

Eminönü'nde bulunan *Sultan II. Mahmud Türbesi*'nde de dış cephede taş süslemelere yer verilmiştir. Dışarıda türbeyi çevreleyen silmenin pilastrlar üzerine gelen bölümlerine birer palmet frizi yerleştirilmiştir. Saçak altındaki frizin her yüzeyinde de kabartma tekniğinde bitkisel bezemeler görülür. Ortada kıvrımlı yapraklara sahip bir çiçek motifi ve iki yana doğru uzanan iri yapraklı bir motifle orta alan kaplanmış, iki yanda ise üzerinde iki çapraz kılıç ile ay-yıldız bulunan armalar yer almaktadır. Üst bölümde yer alan korniş ve üzerinde yer alan konsollar da kabartma tarzı bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Türbedeki taş süslemeler Ampir ve Barok özellikleri yansıtmaktadır.

Eyüp'teki *Prens Sabahattin Türbesi* taş süslemeleriyle dikkat çekicidir. Dış cephede pencerelerin kenarlarında yer alan pilastırlarda kabartma tekniğinde bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Pilastırların başlıkları da kabartma tekniğinde kenger yaprakları ve istiridye kabartmalı bezemelere sahiptir. Pencerelerin dikey çubuklarla hareketlendirilmiş olan kemerlerinin kilit taşları Barok üslupta madalyonlu, istiridye kabartmalı bezeme öğeleri ile çevrelenmiş zeminden abartılı bir şekilde dışa fırlayan bezeme öğeleri şeklinde düzenlenmiştir. Burada kullanılan kilit taşları Dolmabahçe Sarayının giriş kapısında yer alan kemer kilit taşlarıyla aynı düzenlemeye sahiptir. Pencerelerin alt ve üst bölümlerinde ise yüzeyleri bitkisel bezemeli kare ve dikdörtgen panolar bulunur. Pencerelerin altındaki dikdörtgen şekilli panoların içinde madalyonlara ve istiridye kabartmalara yer verilmiştir. Üst bölümde bulunan kare şekilli panoların aralarına bitkisel bezemeli konsollar yerleştirilmiştir. Türbedeki süslemeler Barok üslup özelliklerine sahiptir.

Fatih'te bulunan *Keçecizade Fuad Paşa Türbesi* de taş süslemeleriyle dikkat çekicidir. Sekizgen türbenin bütün cepheleri bitkisel ve geometrik şekillerin yer aldığı taş bezemelerle donatılmıştır. Cephelerin alt bölümüne dört yapraklı yoncalar yerleştirilmiş ve içerisi inci dizileri kıvrımlı, dallar, palmet ve rumilerle doldurulmuştur.

Üst bölümde ise baklava dilimlerine yer verilmiş ve bunların içi kıvrımlı dal ve pelmetlerle doldurulmuştur. Bu düzenleme İstanbul Üniversitesi giriş kapısında yer alan süslemelerle benzerliği açısından dikkat çekicidir. Yapının köşelerinde bulunan sütunların başlıkları da Beylerbeyi Sarayındaki Mavi salonda bulunan sütun başlıklarıyla büyük benzerlik göstermektedir. Türbedeki süslemeler Mağrip-Endülüs bezemelerini hatırlatmasıyla dikkat çeker.

3.3.3. Kalem İşi Süslemeler

Kalem işi süslemeler Osmanlının her döneminde kullanılmıştır. Bursa'da bulunan 1449 tarihli *Hatuniye Türbesi* kalem işi süslemelerin kullanıldığı ilk yapılardandır. Osmanlının Klasik Döneminde de kalem işi süslemeler görülür. 1513 tarihli *Sultan II. Bayezid*, 1619 tarihli *Sultan II. Ahmet*, 1663 tarihli *Hatice Turhan Valide Sultan Türbeleri'*nde ve daha birçok türbede kalem işi bezemeler bulunur. Osmanlının son döneminde de birçok türbe yapısında kalem işi bezemeler kullanılmıştır. 1913-1914 tarihli *Sultan V Mehmed Reşad Türbesi* kalem işi süslemenin kullanıldığı son dönem örneğidir. İncelenen türbelerde kullanılan kalem işi bezemelerde akantus yaprakları, palmetler, rumiler, kıvrımlı dallar ve madalyonlar bolca kullanılmıştır.

Eyüp'te bulunan 1800 tarihli *Şah Sultan Türbesi'*nde revakın üst örtüsü kubbe ve tonoz içlerinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Kubbe içinde göbekten eteğe doğru uzayan şamdan motifleri bulunur. İç mekânda da kubbenin iç yüzeyinde ve duvarlarda kalem işi süslemeler görülür. Bu süslemelerde altın yaldızlarla boyanmış çelenkler, vazolardan çıkan hurma ağaçları, çiçek buketleri, madalyonlar bulunur.

Yine Eyüp'te bulunan *Adile Sultan, Hüsrev Mehmed Paşa, Mahmud Celaladdi Efendi, Prens Sabahattin, Üryanizade Ahmed Efendi Gülustu Münire Sultan, Sultan V. Mehmed Reşad türbeleri,* Fatih'teki *Sultan Abdülmecid* ve Beşiktaş'taki *Şeyh Zafir türbelerinde* kalem işi süslemeler görülür.

Adile Sultan Türbesi'nde duvarlarda kıvrımlı dallar, palmet ve rumilerden oluşan kalem işi süslemelere yer verilmiştir. *Hüsrev Mehmed Paşa* ve *Mahmud Celaleddin Efendi türbeleri*nde duvarlar ve kubbe içi kalem işi bezemelerle doldurulmuştur. palmet ve rumiler, madalyonlar, kıvrımlı dallar, motifler arasındadır. Sultan Abdülmecid Türbesinde kubbenin iç yüzünde vazolardan taşan çiçekler, kıvrımlı dalların yer aldığı

kalem işi süslemeler görülür. *Sultan Mehmed Reşad Türbesi*nde iç mekânda duvarların üst bölümde ve kubbenin iç yüzeyinde kalem işi süslemeler bulunur. Bu süslemelerde kıvrımlı dallar, palmet ve rumiler bulunur.

3.3.4. Madeni Süslemeler

Osmanlı mimarisi'nin son döneminde, yapılarda madeni süslemeler önem kazanmış ve çoğu yapıda bu süslemelere yer verilmiştir. Pencere şebekelerinde ve kapılarda geometrik ve bitkisel motiflerin yer aldığı madeni bezemeler görülür. İncelediğimiz türbelerden 1905-1906 tarihli *Şeyh Zafir Türbesi* madeni süslemenin görüldüğü son dönem örneklerindendir. Türbenin pencere cebekeleri demir dökümden olup palmetler ve kıvrımlı dallarla bezenmiştir.

İncelenen türbelerden en ilgi çeken örnek *Hüsrev Mehmed Paşa* ve *Celalettin Mahmud Efendi türbelerinin* pencere şebekeleridir. Demir döküm pencere şebekeleri lir motifleri, akantus yaprakları ve dikdörtgen şekillerle bezenmiştir.

Eyüp'teki *Prens Sabahattin Türbesi*'nin giriş kapısında ve pencere şebekelerinde madeni bezemeler bulunur. Demir döküm pencere şebekeleri dikdörtgenler, baklava dilimlerine yer verilmiş ve dilimlerin birleştiği noktalara rozet çiçeği yerleştirilmiştir. Baklava dilimlerinin etrafında ise madalyonlar, kıvrımlı yaprak, dal ve rumilerden oluşan kabartma bezemelere yer verilmiştir. Giriş kapısının her iki kanadı ise yatayda üç bölüme ayrılmış ve oluşan dikdörtgenlerin ortasına kabartma çelenkler yerleştirilmiştir.

Yine Eyüp'te bulunan *Adile Sultan Türbesi*'nde de madeni süslemeler görülür. Türbenin demir döküm pencere şebekeleri ortada kıvrımlı dallar ve akantus yaprakları, kenarlarda ise yine kıvrımlı dallar ve palmetlerle bezenmiştir. Yapının giriş kapsı da demir dökümden olup, pencerelerle aynı düzenlemeye sahiptir.

3.3.5. Çini Süslemeler

İncelenen türbelerden sadece *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi*'nde çini süsleme karşımıza çıkar. *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi* çini malzemenin kullanıldığı son türbe örneğidir. Yapının iç mekânda duvar yüzeyleri 17. yüzyıl Kütahya çinilerini anımsatan sır altı tekniğindeki çinilerle süslenmiştir. Bezemelerde vazolardan çıkan çiçeklere, bahar dallarına, selvilere yer verilmiştir.

3.4. MALZEME VE TEKNİK

Anadoluda malzeme seçeneğinin fazla olması mimarlara istediği malzemeyi seçme şansını vermiştir[457]. Osmanlı sanatında yapıların inşasında ana malzeme olarak genellikle taş kullanılmıştır. Taş, aynı zamanda kabartma, şebeke, renkli taş ve benzeri malzeme ile kakma olarak kullanılmıştır[458]. Büyük programlı yapılarda kesme taş malzemenin yanında mermer kullanıldığı da görülmektedir. Eserlerde ahşap, alçı ve çini malzemelerin ise genelde süslemelerde kullanıldığı görülür. Son dönem Osmanlı mimarisinde görülen Batılılaşma süreci malzemeyi etkileyememiş ve eserlerde ana malzeme olarak taş ve mermer kullanılmaya devam edilmiştir.

İncelenen türbe yapılarında da genellikle ana malzeme taş olup bazı yapılarda mermer kaplamaya, bazılarında ise ana malzemede mermere yer verildiği görülür. Eyüp'teki *Şah Sultan Türbesi'*nde (1800) ana malzeme olarak kesme taş, dış cephe kaplamasında ise mermer kullanılmıştır.

Mustafa Rakım Efendi Türbesi'nde (1826-1827) diğer yapılardan farklı olarak tuğla malzemeye yer verildiği görülür. Yapının sokağa bakan kuzey cephesi kesme taştan olup diğer cepheler taş ve tuğla ile almaşık sistemde örülmüştür. *Sultan Abdülmecid Türbesi* (1855), *Sadrazam Ahmet Cevad Paşa Türbesi* (1900) tamamen kesme taş malzmeden inşa idilmiştir. *Adile Sultan Türbesi*'nde ise kaplama olarak kullanılan sarı mermer dikkat çekicidir. Baldaken tarzdaki *Abidin Paşa Türbesi* (20. yüzyılın ilk yılları) ise kubbe dahil olmak üzere tamamiyle mermer malzemeyle inşa edilmiştir.

[457] Mülayim, *Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit*, 123.
[458] Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Dönem,* 11.

SONUÇ

Türbe, Türkler tarafından yaygınlaştırılmış bir anıtsal mezar yapı tipi olup gelişerek ileriki zamanlara kadar devamlılığını sürdürmüştür. Eski çağlardan günümüze kadar hemen her dönemde anıt/mezar yapısıyla karşılaşılmıştır. Ancak İslam medeniyetinde türbeler, farklı özelliklere ve öneme sahip mimari yapılardır. Bu yapılar zaman içerisinde plan ve mimari yapıları bakımından çeşitlenip gelişmiştir.

Osmanlı mimarisinde 18. yüzyılda başlayan Batılılaşma diye adlandırdığımız dönem diğer yapıları etkilediği gibi türbe yapılarında da etkilerini göstermiş ve etkilenmeler daha çok tezyinatla ilgili unsurlar üzerinde olmuştur. Osmanlı mimarisi Batı tesiri altında kalmış olsa da kendi mimari benliğini bütünüyle kaybetmemiş ve Batıdan aldığı yeniliklerle kendi mimari unsurlarını bir arada kullanmıştır.

Bu çalışmayı oluşturan 19. ve 20. yüzyıla ait otuz adet türbeden, yirmi iki tanesi 19. yüzyıla, sekiz tanesi ise 20. yüzyıla aittir. Bu türbelerden yirmi sekiz tanesi İstanbul Avrupa Yakasında olup, on üç tanesi Eyüp'te, yedi tanesi Fatih'te, beş tanesi Eminönü'nde, iki tanesi Beyoğlu'nda, bir tanesi Şişli'de bulunur. Türbelerden iki tanesi ise Anadolu Yakasında Üsküdar'da bulunmaktadır.

İncelenen türbelerde, Ahmet Kemalettin, Ohannes Dadyan, Boğos Dadyan, Garabet Balyan, Gaspare Fossati ve Raimondo d'Aronco gibi mimarlar çalışmıştır.

Son dönemde inşa edilen türbelere plan açısından bakıldığında Osmanlı sanatında görülen Batılılaşma hareketlerinin plan düzenlemelerini etkileyemediği ve Klasik Dönemde görülen plan tiplerine bu dönemde de devam edildiği görülür. İncelediğimiz 19. ve 20. yüzyıla ait İstanbul türbelerinde ise kare, poligonal, dikdörtgen ve daire plan uygulanmıştır. Ele alınan türbelerde en çok kare plana yer verilmiş olup, on beş adet türbede kare plan kullanılmıştır. *Halet Efendi Türbesi* (1818), *Mustafa Rakım Efendi Türbesi* (1826-1827), *Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi* (1839), *Prens Sabahattin Türbesi* (19. yy. başı), *Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi* (1839), *Mustafa Reşit Paşa Türbesi* (1860), *Karaca Ahmed Türbesi* (1866), *Abdülvedud Türbesi* (1876), *Mahmud Nedim Paşa Türbesi* (1883), *Adile Sultan Türbesi* (19. yy sonu), *Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi* (19. yy sonu), *Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi* (1889-1909), *Gazi Osman Paşa Türbesi* (1900), *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi* (1900), *Şeyh Zafir Türbesi* (1906) 19. ve 20. yüzyıla ait bu çalışma kapsamındaki kare planlı türbelerdir.

İncelenen türbelerde kare plandan sonra en çok görülen plan tipi ise sekizgen plan olup altı adet yapıda kullanılmıştır. *II. Mahmud Türbesi* (1839), *Sultan Abdülmecid Türbesi* (1855), *Keçecizade Fuad Paşa Türbesi* (1868), *Zeynep Kamil Türbesi* (1882), *Şehzade ve Kadınlar Türbesi* (19. yy sonu, 20 yy başı), *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi* (1913-1914) sekizgen plana sahip türbelerdir. En az kullanılan plan tipi ise dikdörtgen ve daire plan olmuştur. *Şeyh Galip Dede Türbesi* (1819) ve *Nevfidan Kadın Türbesi* (1839) bu dönemde inşa edilmiş dikdörtgen planlı türbelerdir. *Şah Sultan Türbesi* (1800) ve *Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi'*nde (19. yy ortaları) ise daire plan kullanılmıştır. Osmanlı son dönem türbelerinde, Osmanlı Erken Dönem ve Klasik Dönemde çokça karşılaşılan baldaken tarzdaki türbelere de yer verilmiştir. *Abidin Paşa Türbesi* (20. yy başı) ve *Mahmud Şevket Paşa Türbesi* (1913), baldaken tarzda inşa edilen bu çalışma kapsamındaki yapılardır. 19. ve 20. yüzyıl İstanbul türbelerinden olan *Servet Kadın Türbesi* (1877), ise üstü açık olarak düzenlenmiştir. İncelenen yapılardan *İzzet Efendi* ve *Hatice Canan Hanım Mezar Yapıları* ise anıtsal girişli mezar yapıları grubunda yer almaktadır.

Osmanlı Geç Devir türbelerine üslup açısından bakıldığında yapılarda Barok, Ampir, Neo Klasik Art Nouveau ve birçok üslubun bir arada görüldüğü Seçmeci(Eklektik) üslup özellikleriyle karşılaşılır. İncelenen türbelerden *Şeyh Galip Dede Türbesi*, *Sultan II. Mahmud Türbesi*, *Nevfidan Kadın Türbesi*, *Karaca Ahmed Türbesi*, *Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi*, *Abdülvedud Türbesi*, *Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi,* tasarımda Ampir üslubun hakim olduğu yapılardır. *Servet Kadın Türbesi*, *İzzet Efendi Mezar Yapısı*, *Gazi Osman Paşa Türbesi*, *Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi*, *Mahmud Şevket Paşa Türbesi*, *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi*'nin tasarımında ise Neo Klasik üslup özellikleri görülür. İncelenen yapıların çoğu birçok üslubun bir arada görüldüğü Eklektik üslupta tasarlanmış olup, on yedi yapıda Eklektik üslup görülür. *Şah Sultan Türbesi*, *Halet Efendi Türbesi*, *Mustafa Rakım Efnendi Türbesi*, *Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi*, *Prens Sabahattin Türbesi*, *Mahmud Celalettin Efendi Türbesi, Sultan Abdülmecid Türbesi, Mustafa Reşit Paşa Türbesi, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi, Zeynep Kamil Türbesi*, *Mahmud Nedim Paşa Türbesi*, *Adile Sultan Türbesi,* Kaptan-ı *Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi*, *Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi, Abidin Paşa Türbesi, Şeyh Zafir Türbesi, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı* Eklektik üslubun görüldüğü yapılardır. Bunlardan *Mustafa Reşit Paşa*

Türbesi, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi ve *Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı*'nda diğer Eklektik üsluptaki yapılardan farklı olarak Oryanalist etkiler de görülmektedir. *Şeyh Zafir Türbesi*'nin tasarımında ise Eklektik üsluptaki diğer yapılardan farklı olarak Art Noueva üslubunun etkileri de hakimdir.

Son dönem Osmanlı yapılarında bezemeye daha çok önem verilmiş olup bol kavisli ve dalgalı motifler kullanılmıştır. "s", "c" kıvrımları, kartuşlar, bol kıvrımlı akant yaprakları, girlandlar, deniztarağı motifleri ve diğer motifler Klasik Osmanlı mimarisinin bezeme unsurlarının ortadan kaybolmasına neden olmuştur. Klasik dönem mimarisinde görülen sakinliğe karşılık Batılılaşma dönemi mimarisi stil çokluğuyla dikkat çeker.

Osmanlı mimarisindeki son dönem türbelerine süsleme açısından bakıldığında taş, kalem işi, alçı, madeni ve az da olsa çini süslemelere yer verildiği görülür. Son dönemdeki türbelerde süsleme, cephelerde yoğunlaşmış, özellikle giriş açıklığının etrafında toplanan kabartma tekniğiyle uygulanmış taş süsleme, bazı eserlerde dış pencere üstlerinde de yoğun olarak kullanılmıştır. *Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi, Sultan II. Mahmud Türbesi, Prens Sabahatin Türbesi, Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi, Mustafa Reşid Paşa Türbesi, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi, Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi, Şeyh Zafir Türbesi, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı* ve *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi* dış cephesinde taş süslemelerin görüldüğü bu çalışma kapsamındaki yapılardır. Son Devir Osmanlı türbelerinde kalem işi süslemeler ise genellikle kubbe ve kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan bölümlerde kullanılmıştır. Kalem işi süslemede en çok kullanılan motifler akant yaprakları, asma yaprakları ve üzüm salkımları, kupa ve vazolar, perde motifleri, girlandlar ve dalgalı şeritler olmuştur. İncelenen türbelerden *Şah Sultan Türbesi, Şeyh Galip Dede Türbesi, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi, Prens Sabahattin Türbesi, Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi, Adile Sultan Türbesi, Üryanizade Amed Esad Efendi Türbesi, Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi* iç mekânda zengin kalem işi süslemelerin olduğu yapılardır. İncelenen, Osmanlı Son Dönem türbelerinden *Sultan II. Mahmud Türbesi, Nevfidan Kadın Türbesi ve Adile Sultan* Türbesi'nde alçı süslemeler görülmektedir.

Son dönem Osmanlı yapılarında madeni süslemeler önem kazanmış ve çoğu yapının pencere şebekelerinde ve kapılarda geometrik ve bitkisel motiflerin bulunduğu

madeni bezemelere yer verilmiştir. Bu çalışma kapsamındaki türbelerden *Halet Efendi Türbesi, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi, Sultan II. Mahmud Türbesi, Nevfidan Kadın Türbesi, Prens Sabahattin Türbesi, Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi, Mustafa Reşid Paşa Türbesi, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi, Adile Sultan Türbesi, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi, İzzet Efendi Mezar Yapısı ve Şeyh Zafir Türbesi* madeni süslemelerin görüldüğü yapılardır. İncelenen türbelerden en ilgi çeken örnek *Hüsrev Mehmed Paşa* ve *Celalettin Mahmud Efendi türbeleri*nin pencere şebekeleridir. Demir döküm pencere şebekeleri lir motifleri, akantus yaprakları ve dikdörtgen şekillerle bezenmiştir.

Geç Devir Osmanlı türbelerinde çini süsleme ise sadece *Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi*'nde kullanılmıştır. Yapının duvarları 16. yüzyıl Kütahya çinilerini anımsatan çinilerle süslenmiştir. Bezemelerde vazolardan çıkan çiçeklere, bahar dallarına ve selvilere yer verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında yer alan yapılarda, üzerinde ayetlerin, tarih ile ilgili bilgilerin ve türbede yatan kişilere ait bilgilerin yer alığı altmış adet kitabe tespit edilmiştir. Bu kitabelerden bir tanesi nesih hatlı, dört tanesi talik hatlı, geriye kalan elli beş tanesi ise sülüs hatlı yazılardır.

İncelenen türbeler mimari ve süsleme bakımından güzel bir işçiliğe sahiptir. Ancak bazı türbeler günümüze bir takım onarım ve eklentilerle geldiği için orijinalliğini kaybetmiştir. Çalışma kapsamında bulunan bu türbelerden bir kısmı ise bakımsız ve harap durumdadır. Harap durumda olan bu yapıların da bakım ve onarımları yapılarak ziyaret edilebilir duruma getirilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acun, Hakkı, "Erken Devir Osmanlı Mimarisi", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 137-148.

Ahunbay, Zeynep, "Hattat Mustafa Rakım Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür ve Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 567.

Akad, M. Tanju, "Mahmud Şevket Paşa Suikastı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 271.

Akın, Günkut, "Sultan Abdülmecid Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür ve Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1993, 53-54.

Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi***,** İnkılap Yayınevi, İstanbul 1986.

Alparslan, Ali, "Mustafa Rakım", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 566.

Arık, Rüçhan, "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 247-264.

Arık, M. Oluş,"Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", [Elektronik Sürüm], *Anadolu, 11,* 1967, 57-100.

Atasoy, Nurhan, "Barok", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1992, 81-83.

Azamat, Nihat, "Adile Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1998, 383.

Arel, Ayda, *On Sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci,* İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1975.

Arseven, Celal Esad, *Türk Sanatı Tarihi,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1954.

Bakır, Betül, "XVIII. Yüzyılda Türk Baroku Camiler", *OsmanlıKültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 265-274.

Bakır, Betül, *Mimaride Rönesans ve Barok- Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri,* Nobel Yayın, Ankara 2003.

Batur, Afife, "Şeyh Zafir Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, İstanbul 2010, 79.

Bayrak, Harun, *İl İl Dini Ziyaret Yerlerimiz,* Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007.

Bektaşoğlu, Mustafa, *Anadolu'da Türk İslam Sanatı*, Dib Yayınları, Ankara 2009.

Buzpınar, Ş. Tufan, "Esad Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul 1995, 346.

Binan, Muhittin, *Türk Saçak ve Kornişleri-İlk Çağlar, Selçuk ve Osmanlı Devirler, Yabancı Mimari Devirlerle Mukayeseler*, (Doçentlik Çalışması), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1952, 211.

Can, Yılmaz, Gün, Recep, *Türk İslam Sanatları ve Estetiği,* Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006.

Cezar, Mustafa, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1977.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Osmanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII, İstanbul 2007, 580-589.

Daş, Ertan, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri,* Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2007.

Demiriz, Yıldız, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I- Erken Dönem*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

Demiriz, Yıldız, *Eyüp'te Türbeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Demiriz, Yıldız, "Adile Sultan Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür ve Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1993, 81.

Demiriz, Yıldız, "Mehmed V. Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 349.

Diez, Ernst, Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007.

Doğan, Muhammet Nur, "Galib (Şeyh)", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, I, İstanbul 1999, 472-474.

Doğanay, Aziz, *Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri,* Klasik Yayınları, İstanbul 2009.

Eyice, Semavi, "Batılılaşma-Mimari", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1992, 171-181.

Fırat, Nurcan İnci, "XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 287-296.

Haskan, Mehmet Mermi, "Adile Sultan Türbesi", *Eyüp Sultan Tarihi,* Turing İşletmeciliği Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü (9. Baskı),* Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2005.

Hülagü, Mehmet Metin, "Gazi Osman Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye diyanet Vakfı Yayınları, XIII, İstanbul 1996, 464-465.

Işın, Ekrem, "Şeyh Galib", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1994, 166-167.

İnalcık Halil, "Hüsrev Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIX, İstanbul 1999, 41-45.

İnce, Kasım, "III. Selim-IV. Mustafa ve II. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 276-285.

İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivi.

Kahyaoğlu, Mehmet, Torre, Paola, "Osmanlı Topraklarında Batı Etkisi", *İslam Sanatlarını Keşfedin,* Ege Yayınları, İstanbul 2007, 254.

Karamürsel, Alım, "Türklerde Mezar Geleneği", Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.), *Türkler 3*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 76-79.

Kaymaz, Nejat,"Malazgirt savaşı ile Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesine Dair", *Malazgirt Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972, 259-268.

Kuban, Doğan,"Osmanlı Dönemi Mimarisi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, VI, İstanbul 1994, 168-175.

Kuban, Doğan, *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları,* Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1998.

Kuban, Doğan, Selmin Kangal (Haz.), *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

Kuban, Doğan, *Osmanlı Mimarisi,* Yem Yayınları, İstanbul 2007.

Kuban, Doğan, "Osmanlı'da Barok ve Rokoko Mimari Üsluplar", [Elektronik Sürüm], *Sabah Ülkesi-Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi, 44*, 2015, 1-6.

Mülayim, Selçuk, "Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 115-124.

Mülayim, Selçuk,"Mimari", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, İstanbul 2005, 91-95.

Öney, Gönül, *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek KurumuYayınları, Ankara 1989.

Önkal, Hakkı, *Osmanlı Hanedan Türbeleri,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Önkal, Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1996.

Özcan, Abdülkadir, "Cevad Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1993, 430.

Özkan, Halil, *Sanat ve Klasik, Sanat Araştırmaları 1,* Klasik Yayınları, İstanbul 2006.

Paksoy, İ. Günay, *Osmanlı Rical Türbeleri (1471-1919),* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul 1979.

Paksoy, İ. Günay, "Mahmud Nedim Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 267.

Sakaoğlu, Necdet, "Adile Sultan", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1993, 79.

Sakaoğlu, Necdet, "Abdülmecid", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1993, 48.

Sakaoğlu, Necdet, "Halet Efendi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1993, 498- 499.

Sakaoğlu, Necdet, "Keçecizadeler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, IV, İstanbul 1994, 514-515.

Sakaoğlu, Necdet, "Mehmed Reşad", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 344.

Sakaoğlu, Necdet, "Mahmud II", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 253-259.

Sandıkçı, Ümit Kazım, "Osmanlı Mimarlığı İstanbul Yapılarında Dövme ve Dökme Metalin Dekoratif Kullanımı", Nur Akın, Afife Batur, Selçuk Batur (Ed.), *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras"* 25/26/27 Kasım 1999-İstanbul: Bildiriler (396-404), Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1999.

Saner, Turgut, "Mustafa Reşit Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 567.

Saner, Turgut, *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm,* Pera Turizm Yayıncılık, İstanbul 1998.

Sözen, Metin, Tapan, Mete, *50 Yılın Türk Mimarisi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.

Sözen, Metin, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1975.

Sözen, Metin, Tanyeli, Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü (8. Baskı)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

Şahin, Haşim, "Karaca Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, İstanbul 2001, 374.

Tahaoğlu, Tahsin Ömer, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.

Tanman, M Baha, "Abidin Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1993, 59.

Tanman, M. Baha, "Gülustu Kadın Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür ve Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1994, 445.

Tanman, M. Baha, "Karaca Ahmet Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1994, 419.

Tanman, M. Baha, "Hasan Hüsnü Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür ve Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1994, 564.

Tanman, M Baha, "Galata Mevlevihanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1994, 364-365.

Tanman, M. Baha, "Hüsrev Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, IV, İstanbul 1994, 109.

Tanman, M. Baha, "Mahmud Celalettin Efendi Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür ve Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 266.

Tanman, M. Baha, "Yavedud Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1994, 444-445.

Tanman, M. Baha, "Galata Mevlevihanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, İstanbul 1996, 319.

Tanyeli, Gülsün, "Türbeler", *Dünden bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1994, 310-312.

Teksarı, Serhat, *Büyük İstanbul Türbeleri ve İstanbul'da Ziyaret Yerleri Rehberi,*

Osmanlı Yayınevi, İstanbul 2005.

Tokay, Hale, "Şah Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1994, 127.

Turani, Adnan, *Dünya Sanat Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979.

Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kümbetleri- 1-Selçuklu Dönemi,* Güven Matbaası, Ankara 1986.

Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kümbetler-3-Beylikler ve Osmanlı Dönemi,* Adalet Matbaacılık, Ankara 1992.

Tuztaşı, Uğur, Aşkun, İlgi Yüce, Klasik Dönemden Batılılaşmaya Osmanlı Mimarlığında İdealleştirme Olgusu ve Batı Mimarlığıyla Olan Mukayesesi" [Elektronik Sürüm], *Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 38,* 2011, 213-232.

Tümer, Günay, "Türbe", *Türk Ansiklopedisi,* Milli Eğitim Bakanlığı, XXXII, Ankara 1983, 50-56.

Uluçam, Abdüsselam, "Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, X, Ankara 1999, 163-183.

Uluengin, Fatin, Uluengin, Bülent, Uluengin, Mehmet Bengü, *Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları,* Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2001, 103.

Ulusoy Binan, Demet, "Osmanlı'da Beylikten İmparatorluğa GeçişteYapı Üretim Süreci ve İlişkileri Üzerine Bir Deneme", Nur Akın, Afife Batur, Selçuk Batur (Ed.), *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı"Ulularüstü Bir Miras",* 25/26/27 Kasım 1999-İstanbul: Bildiriler (387-395), Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1999.

Ünsal, Behçet, *İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması,* Vakıflar genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1982.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (14. 15. yy) Baldeken Tarzı Türbeler,* Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007.

Vardar, Kadriye Figen, "İstanbul'da, XIX. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Görülen Ampir Üsluptaki Madeni Şebekeler", [Elektronik Sürüm] *Sanat Tarihi Dergisi, XIII/1*, 2004, 169-180.

Yavuz, Yıldırım, "Cevad Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1994, 419.

Yetkin, S. Kemal, *İslam Mimarisi,* Ankara Üniversitesi Yayınları, Anakara 1965.

Yıldırım, Yavuz, "Mahmut Şevket Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1994, 349.

Ziyrek, Ali, *Batı Mimari Üsluplarının Osmanlı Türbe Mimarisine Yansıması*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

EKLER

EK 1. PLANLAR

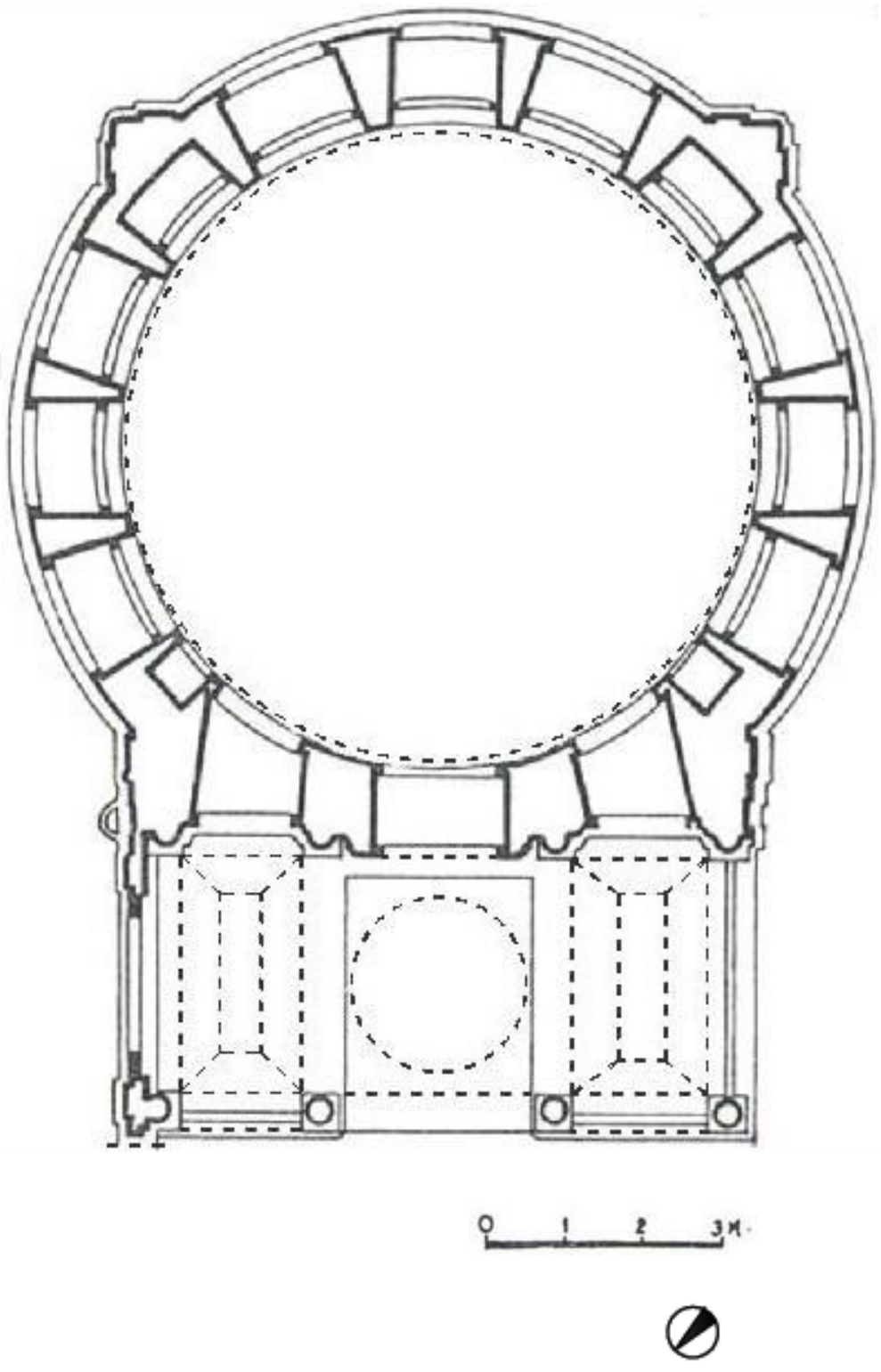

Plan 1. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Planı (Hakkı Önkal'dan)

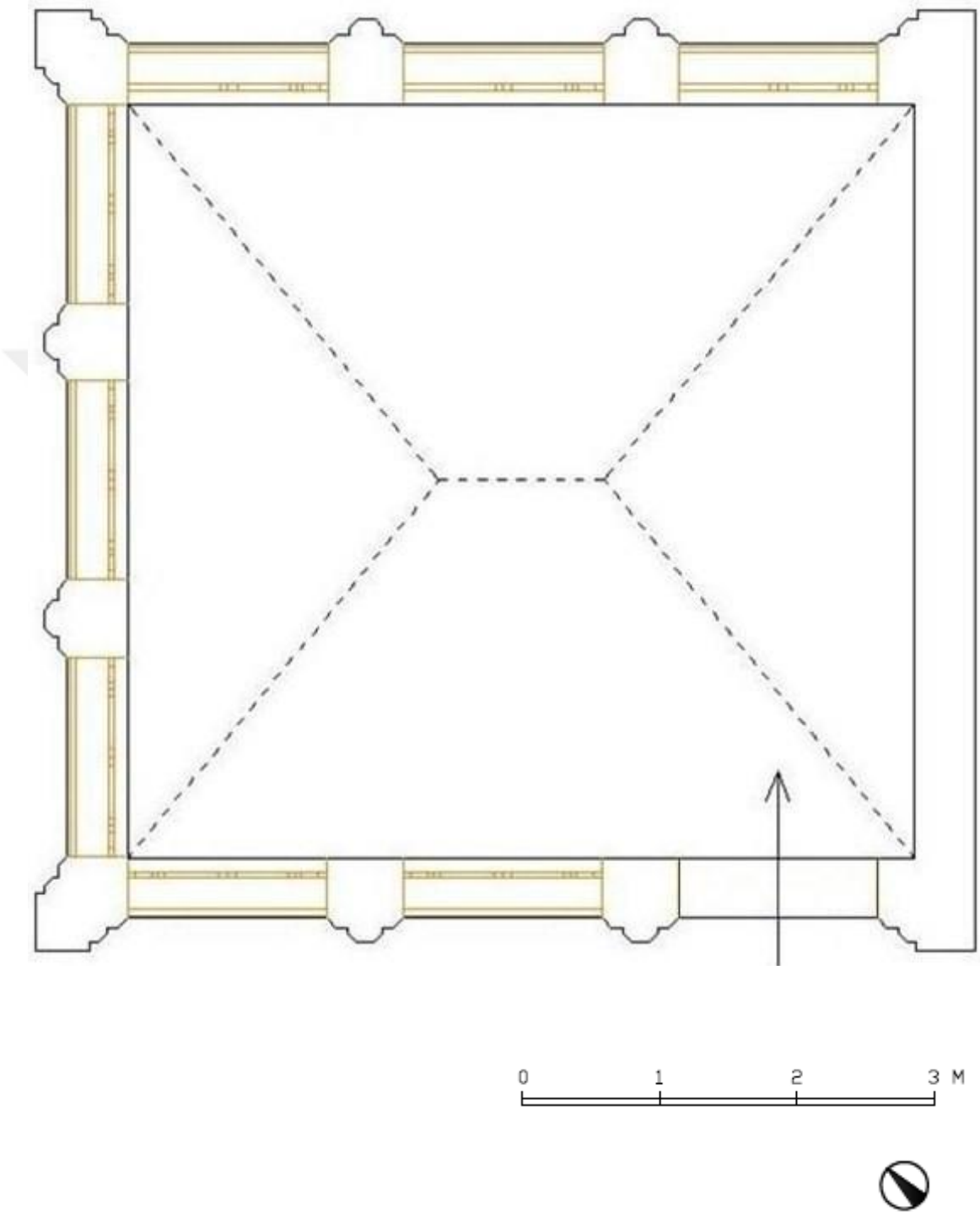

Plan 2. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Planı

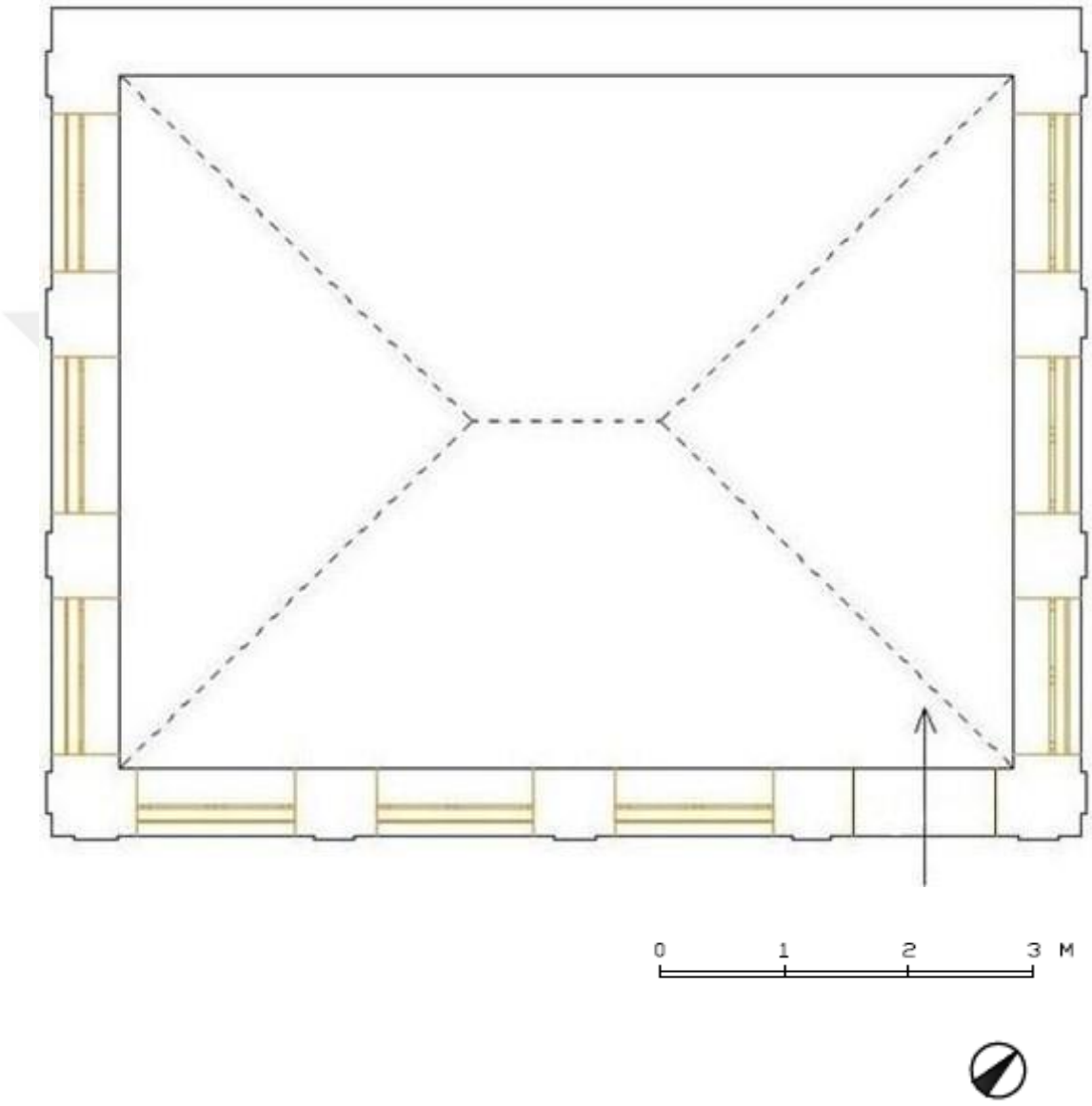

Plan 3. Beyoğlu, Şeyh Galip Dede Türbesi Planı

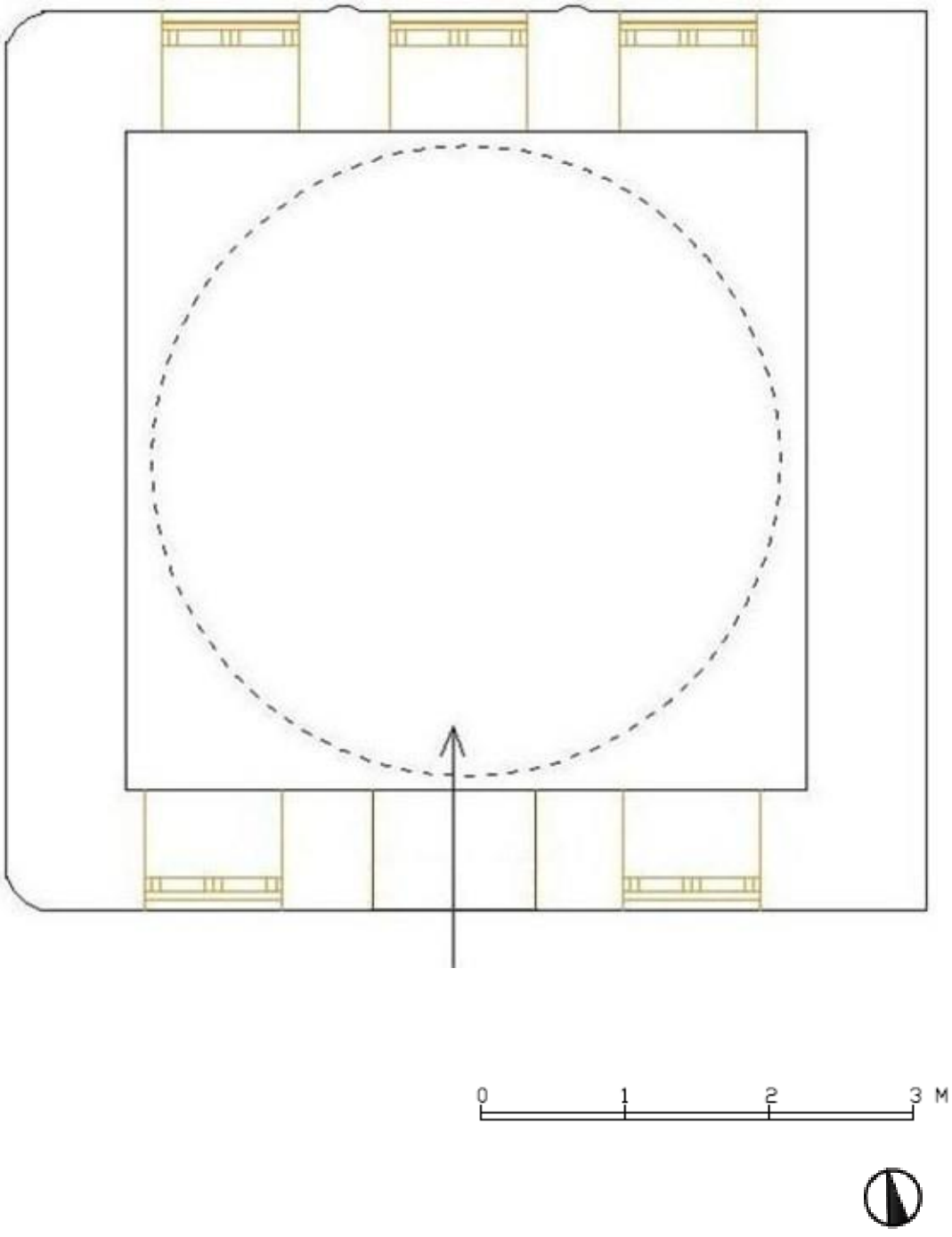

Plan 4. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Planı

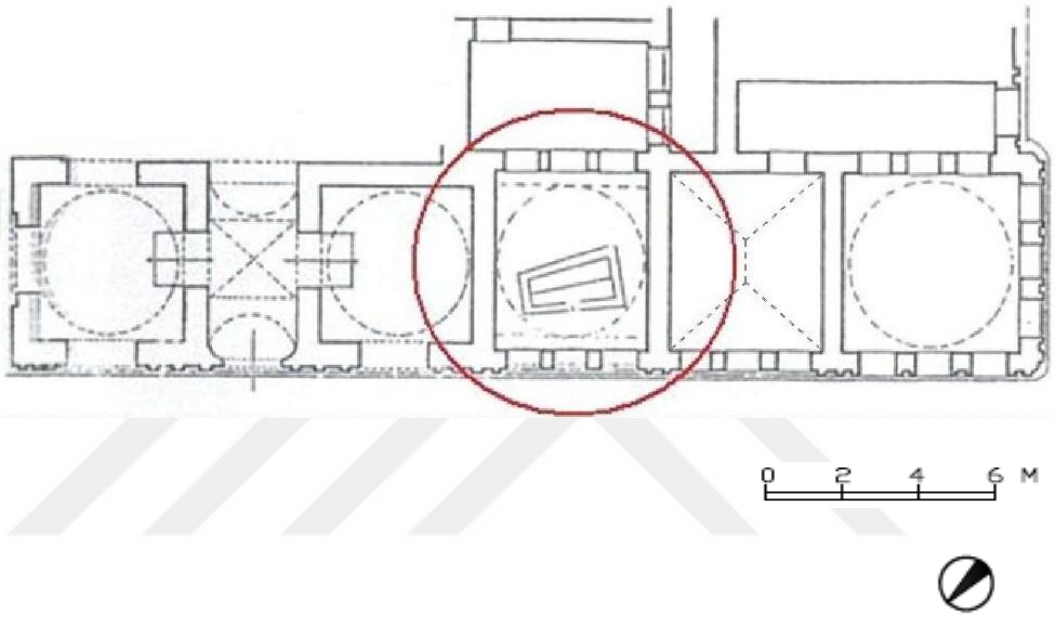

Plan 5. Eyüp, Hüsrev Mehmed PaşaTürbesi Planı (Grup Planında Ortadaki Plan) (Yıldız Demiriz'den) (İşlendi)

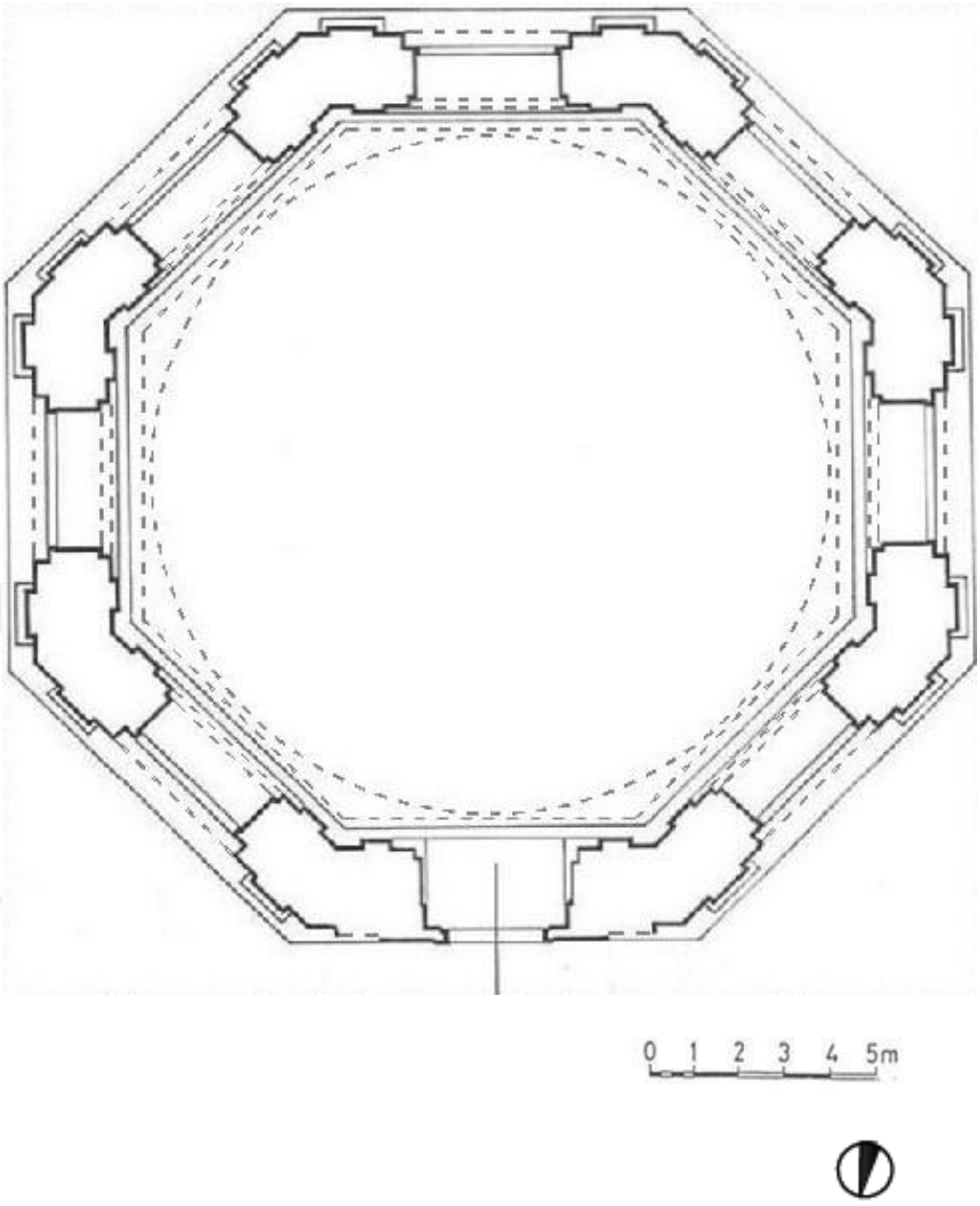

Plan 6. Eminönü, Sultan II. Mahmud Türbesi Planı (Hakkı Önkal'dan)

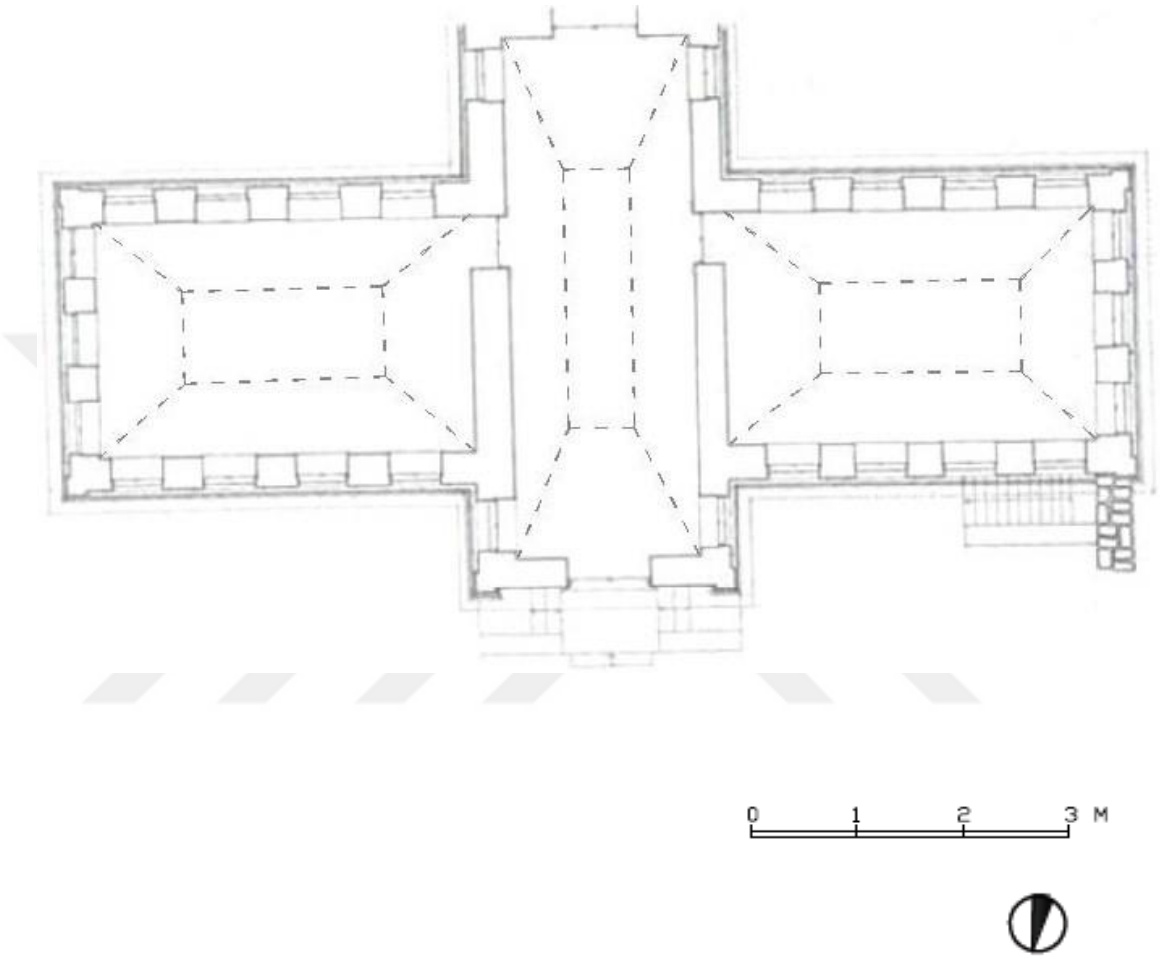

Plan 7. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Planı (İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü Arşivinden) (İşlendi)

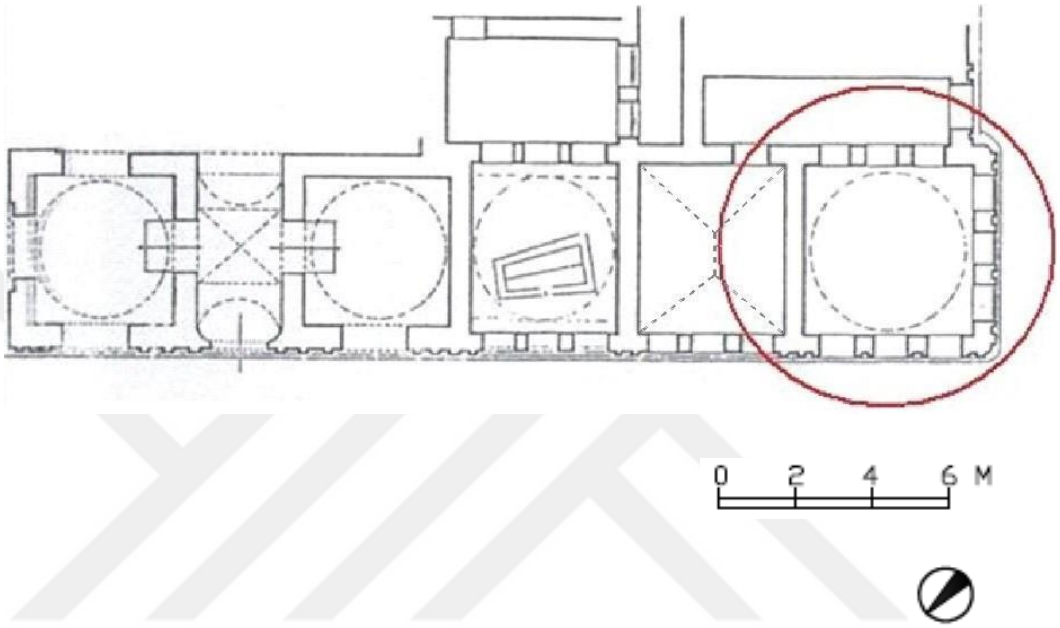

Plan 8. Eyüp, Prens Sabahaddin Türbesi Planı (Grup Planında En Sağdaki Plan) (Yıldız Demiriz'den) (İşlendi)

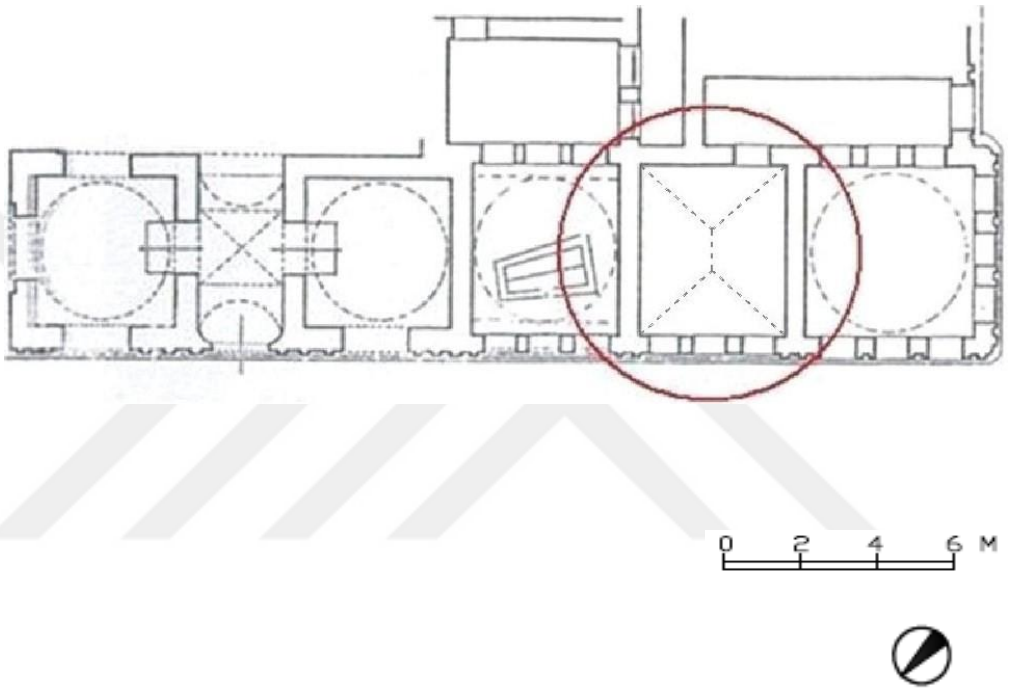

Plan 9. Eyüp, Mahmud Celalettin Efendi Türbesi Planı (Grup Planında Ortadaki Plan) (Yıldız Demiriz'den) (İşlendi)

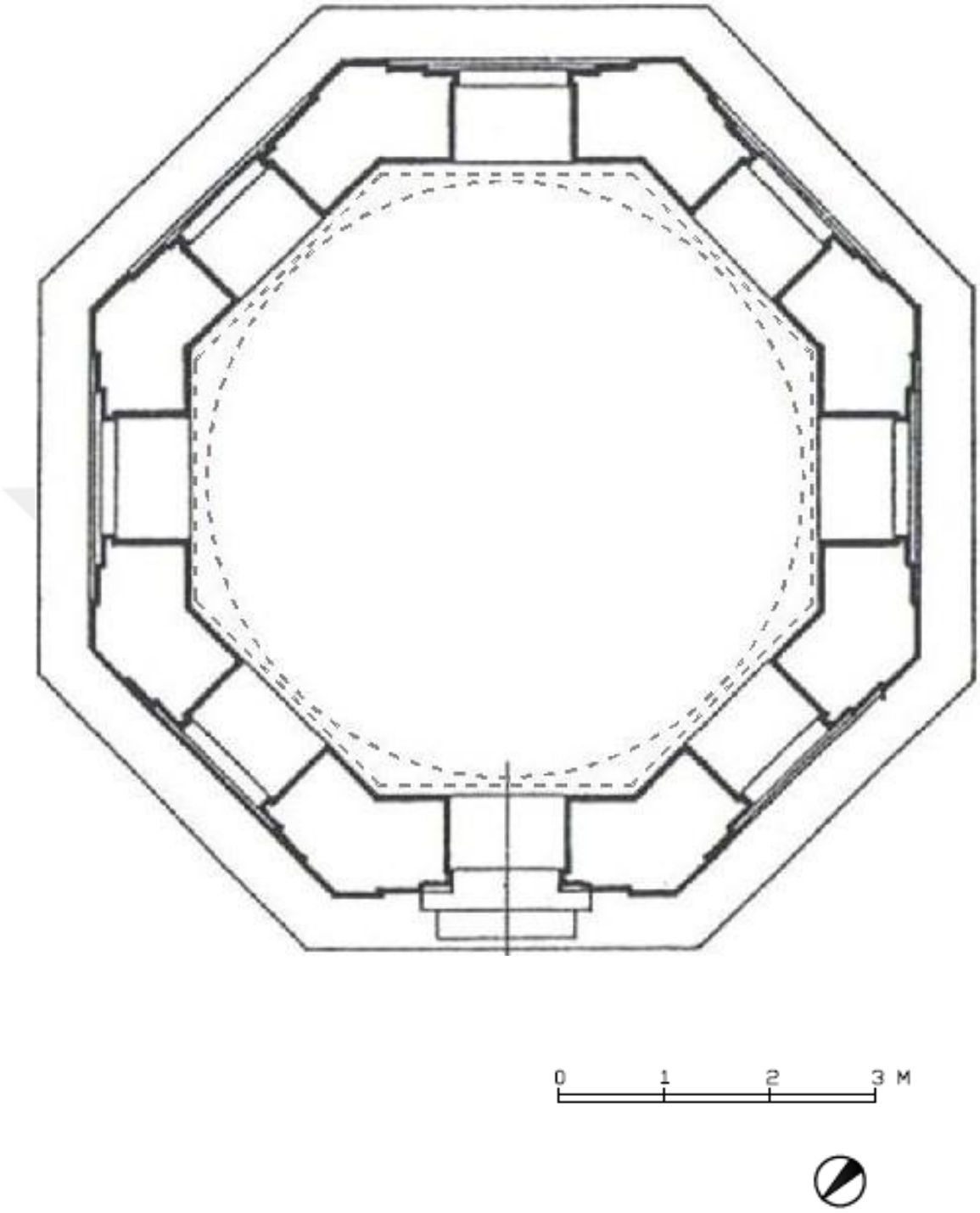

Plan 10. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Planı (Hakkı Önkal'dan)

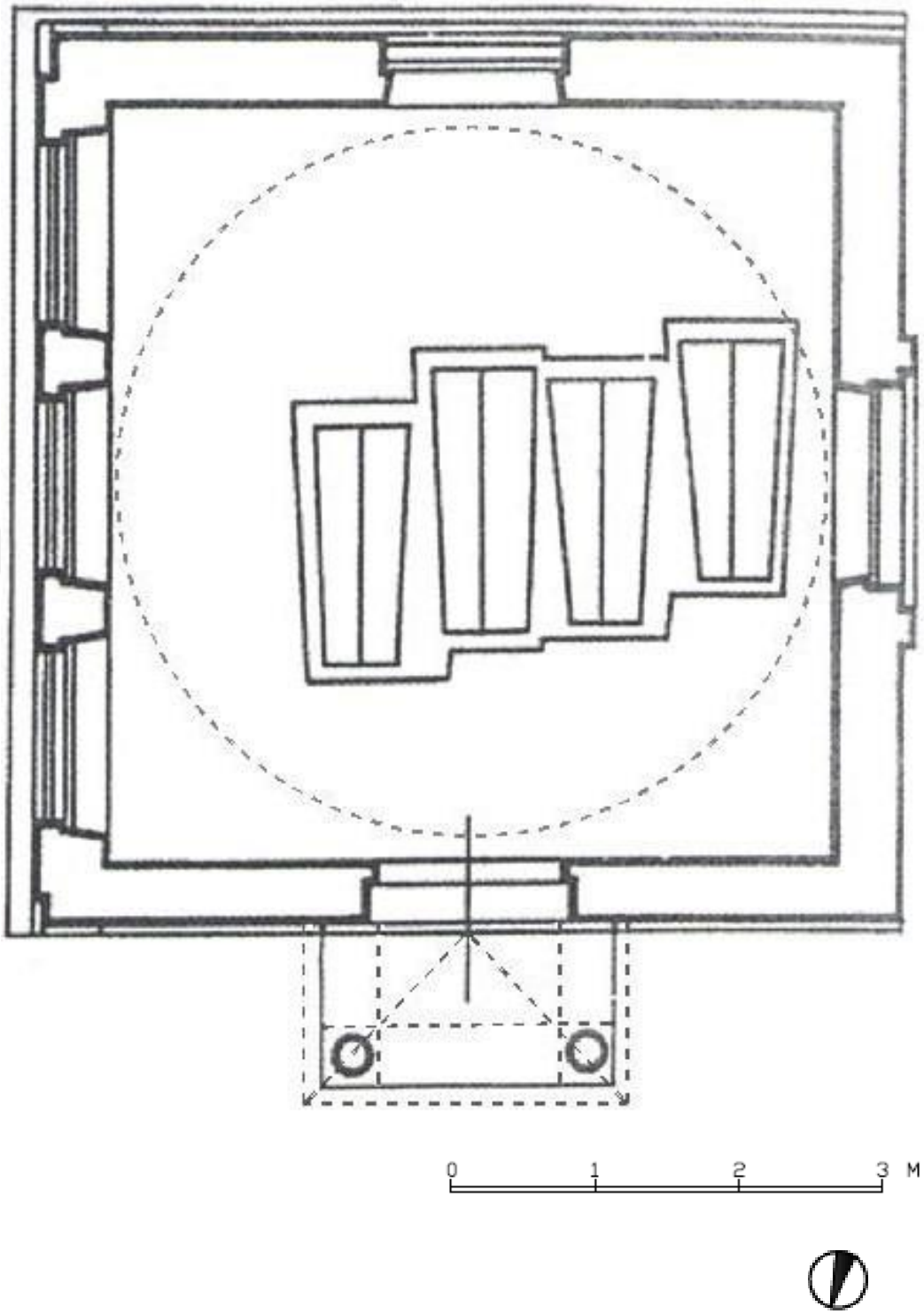

Plan 11. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Planı (Oktay Aslanapa'dan)

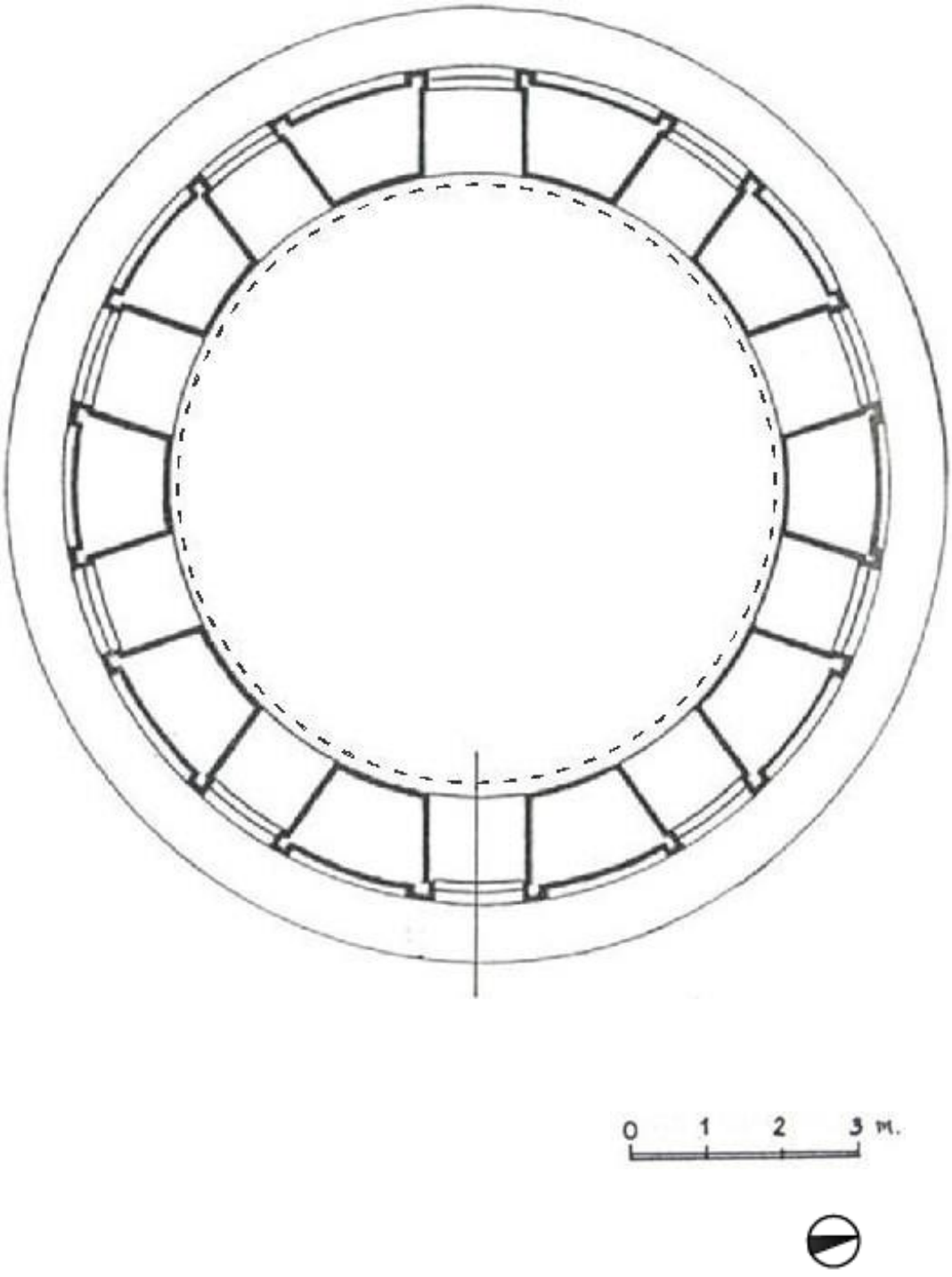

Plan 12. Eyüp, Gülustu Münire Valide Sultan Türbesi Planı (Hakkı Önkal'dan)

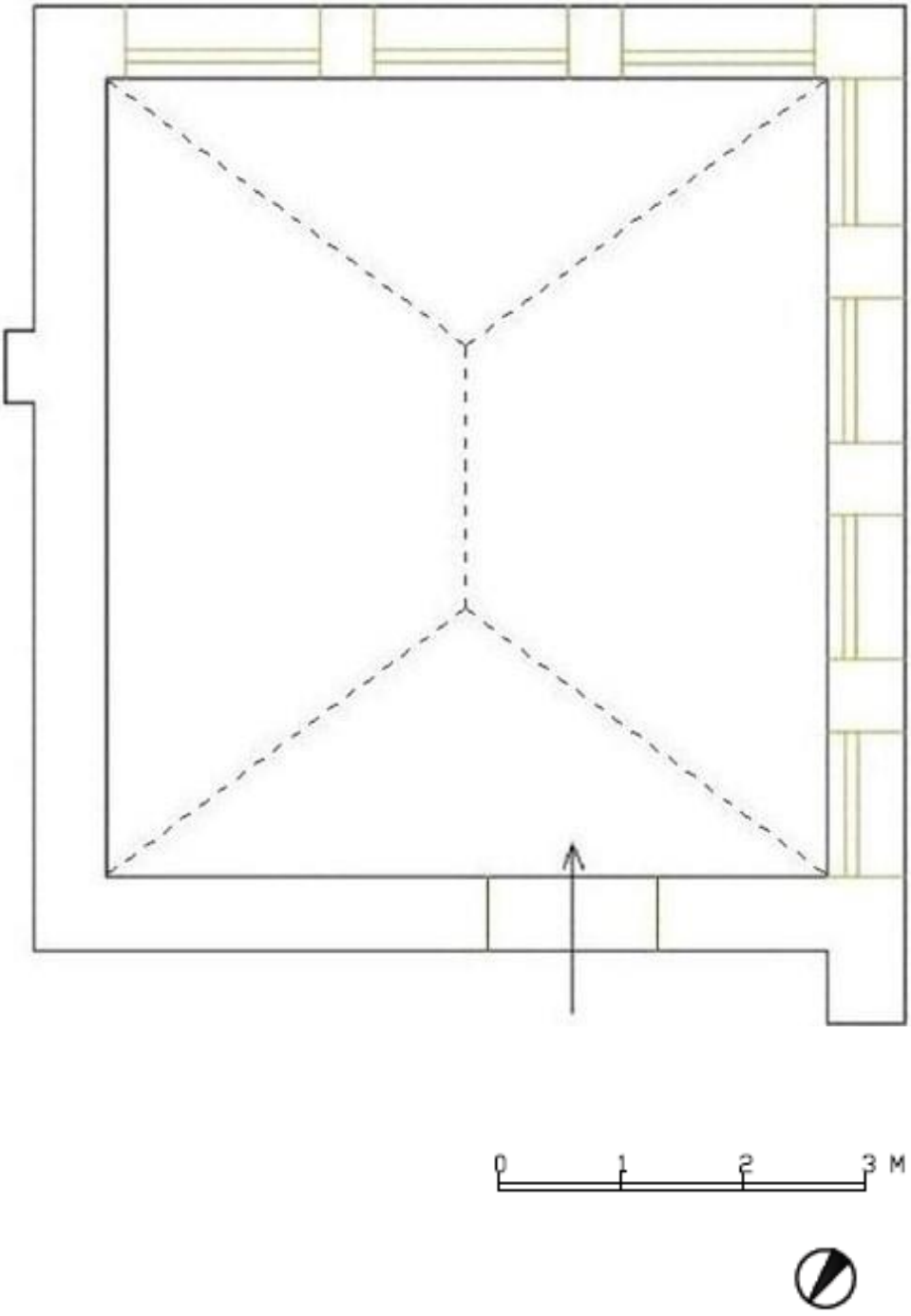

Plan 13. Üsküdar, Karacaahmet Türbesi Planı

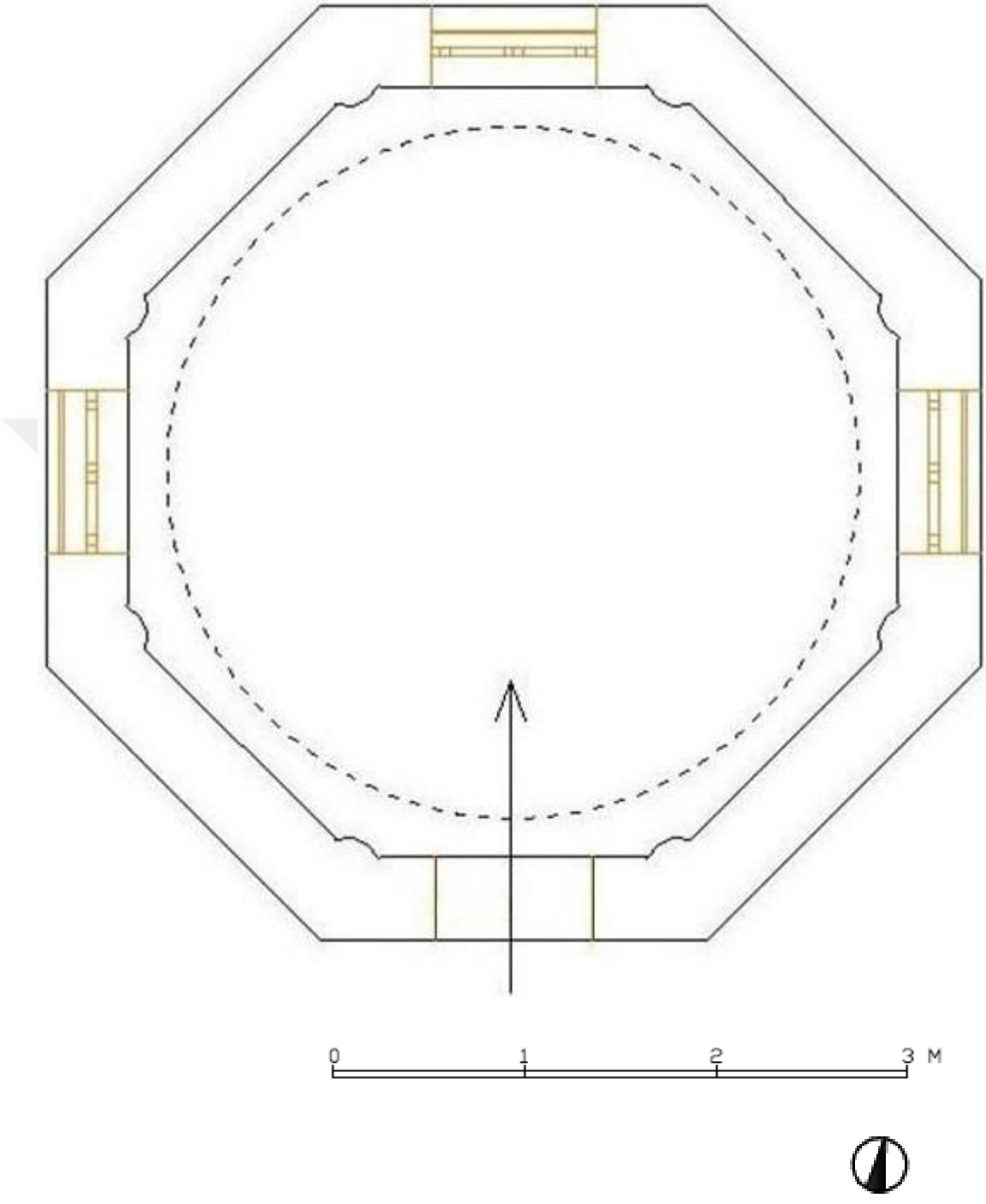

Plan 14. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Planı

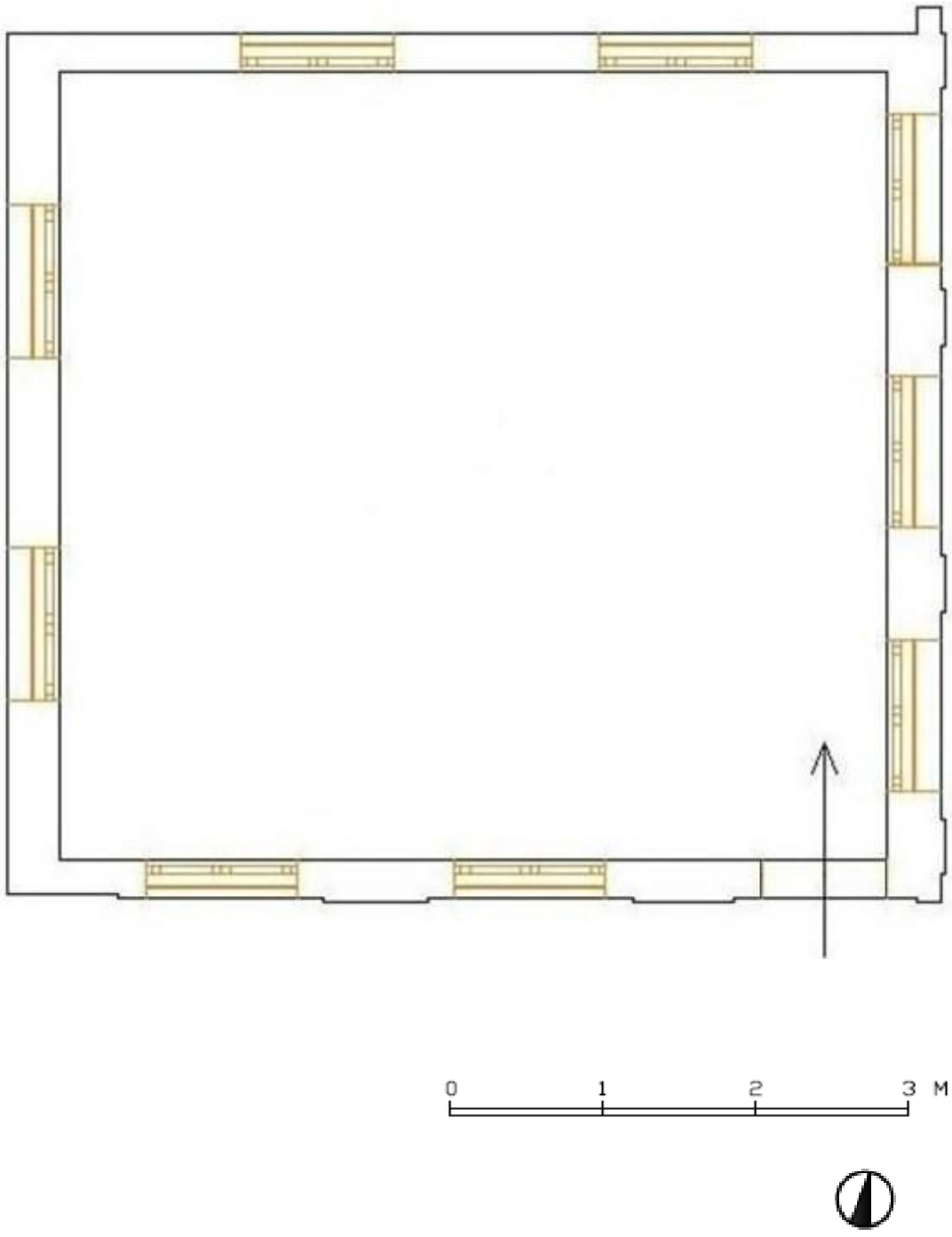

Plan 15. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Planı

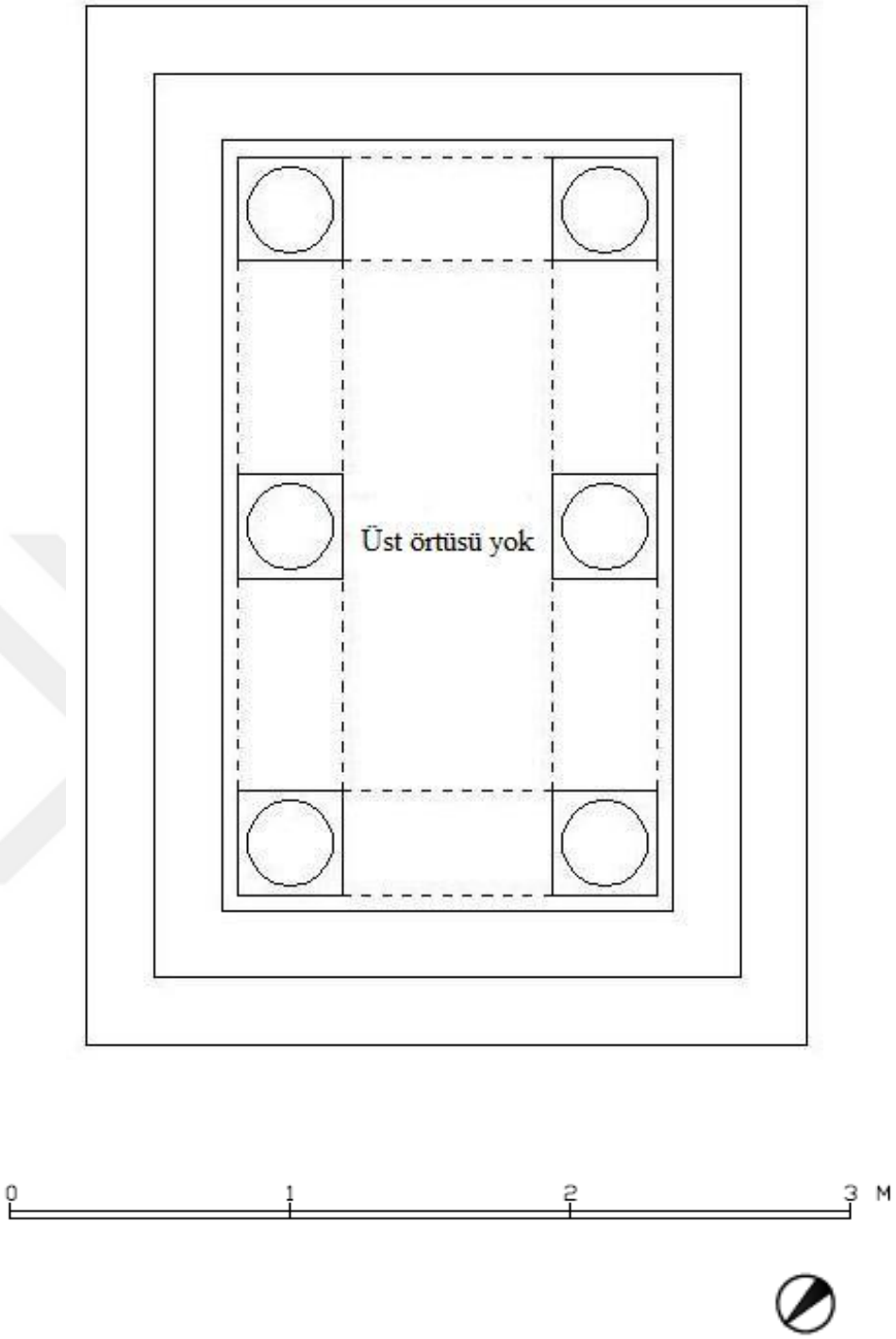

Plan 16. Fatih, Servet Kadın Türbesi Planı

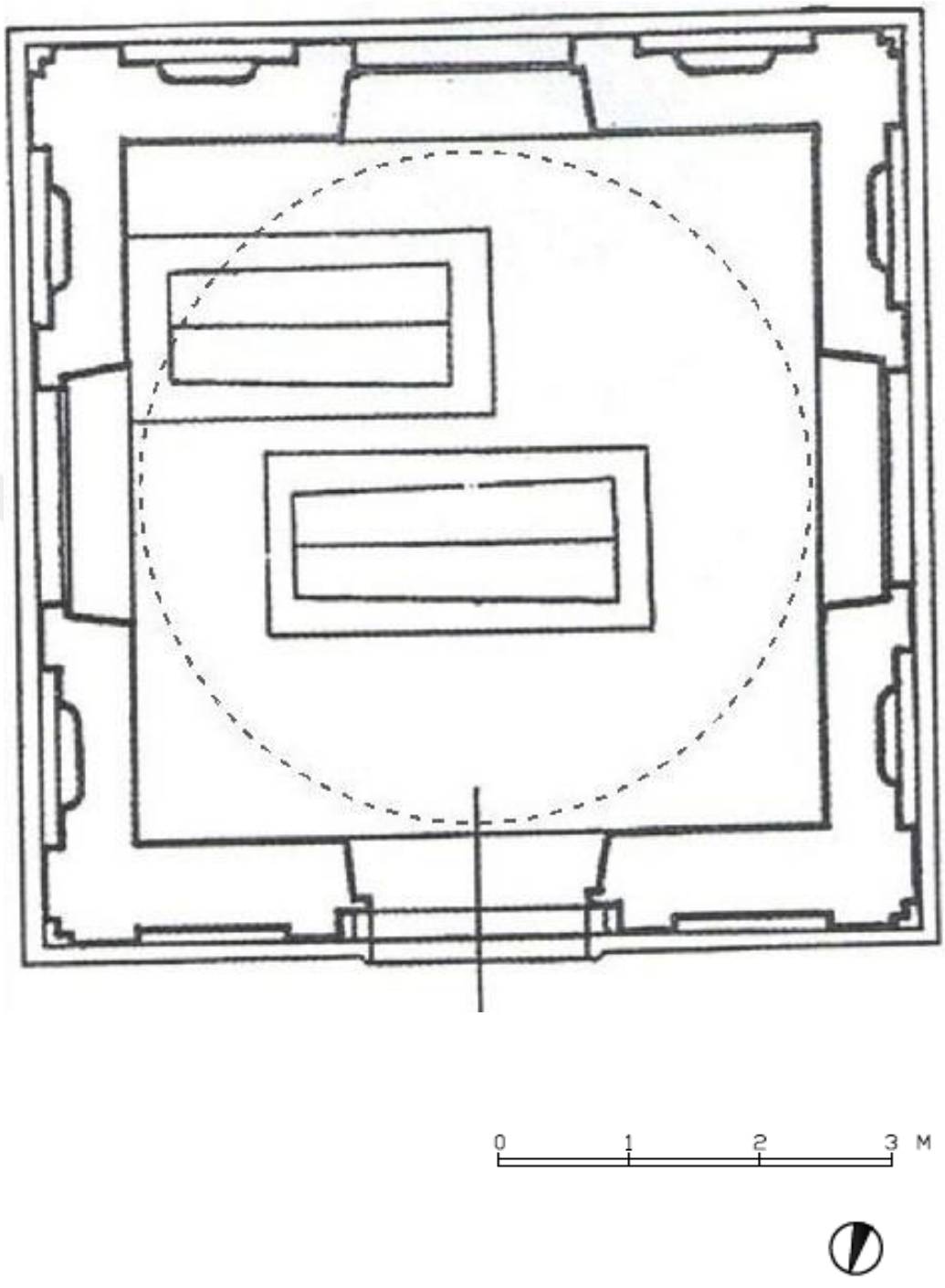

Plan 17. Fatih, Mahmud Nedim Paşa Türbesi Planı (Oktay Aslanapa'dan)

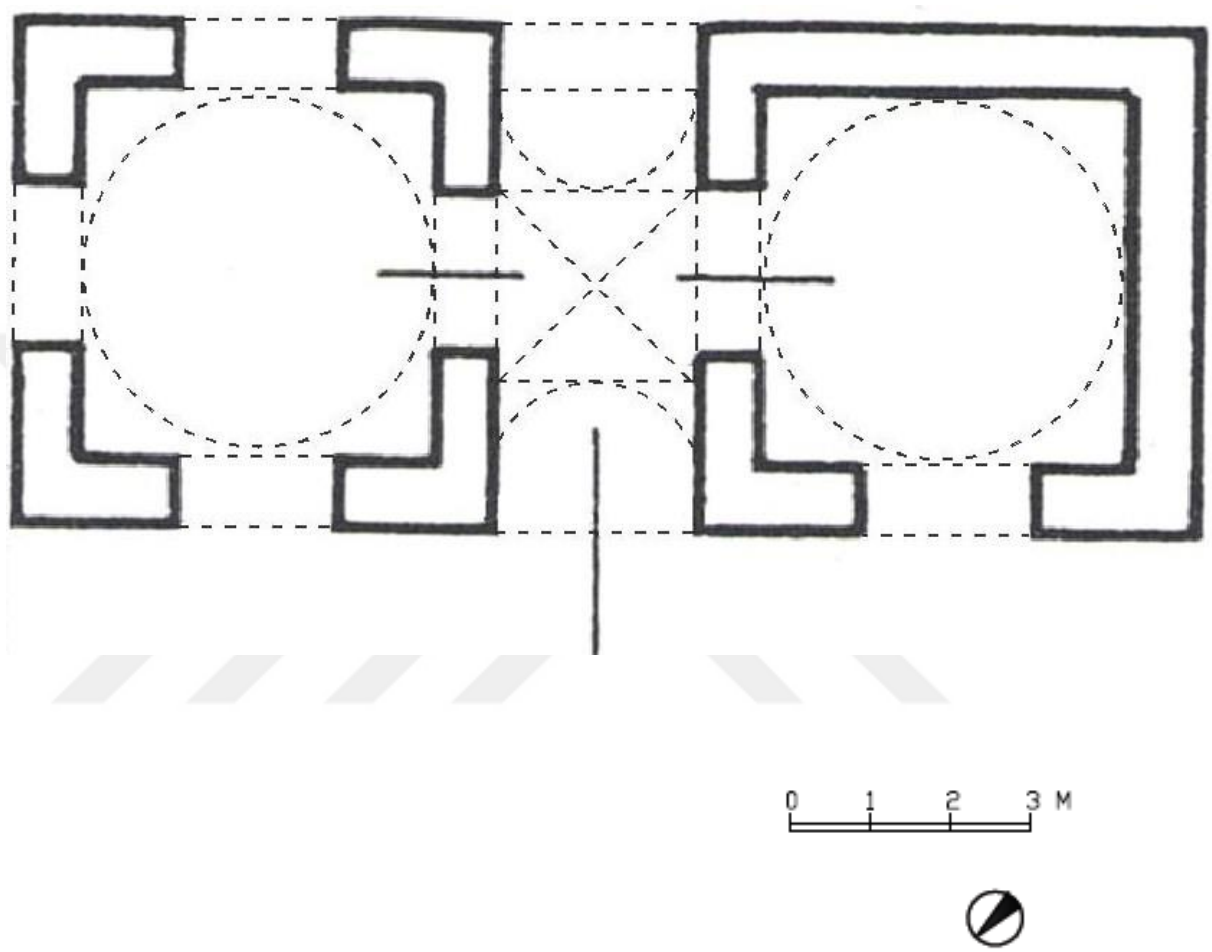

Plan 18. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Planı (Behçet Ünsal'dan)

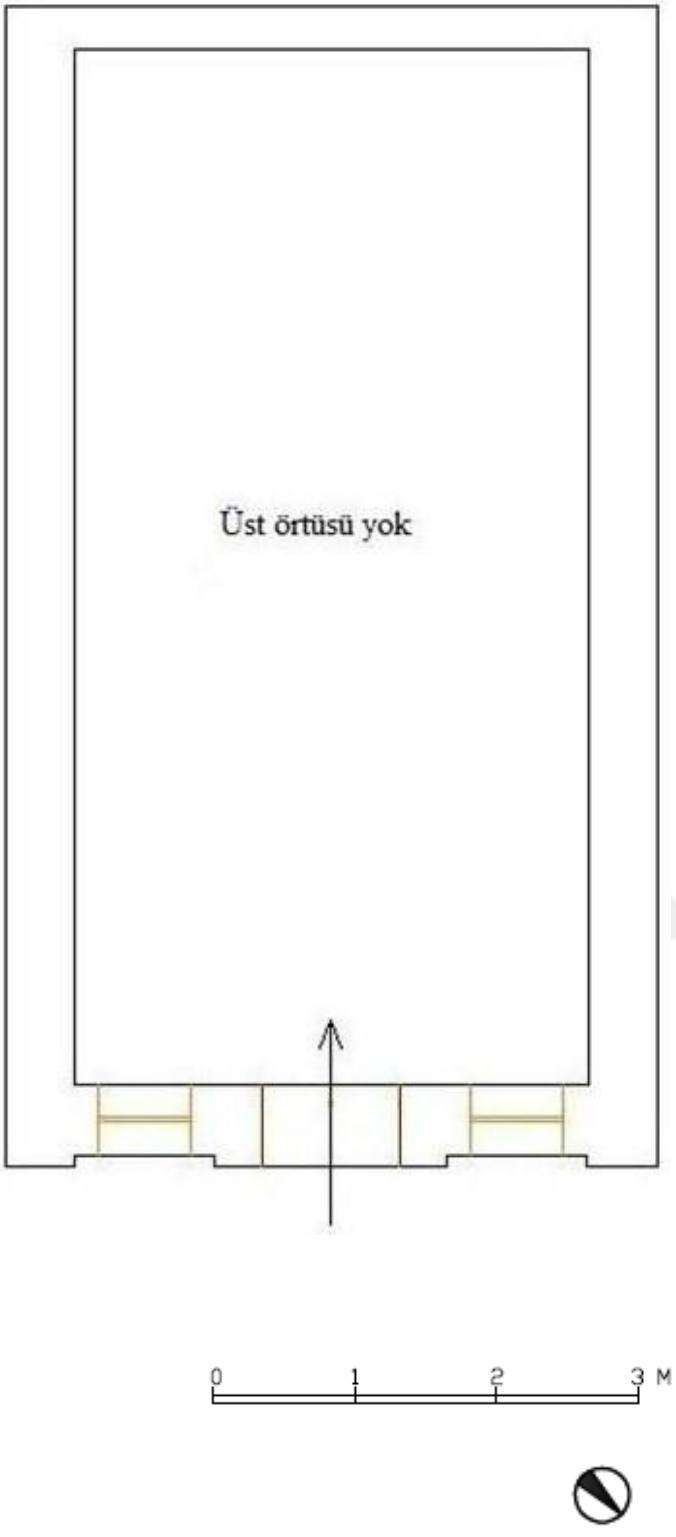

Plan 19. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Planı

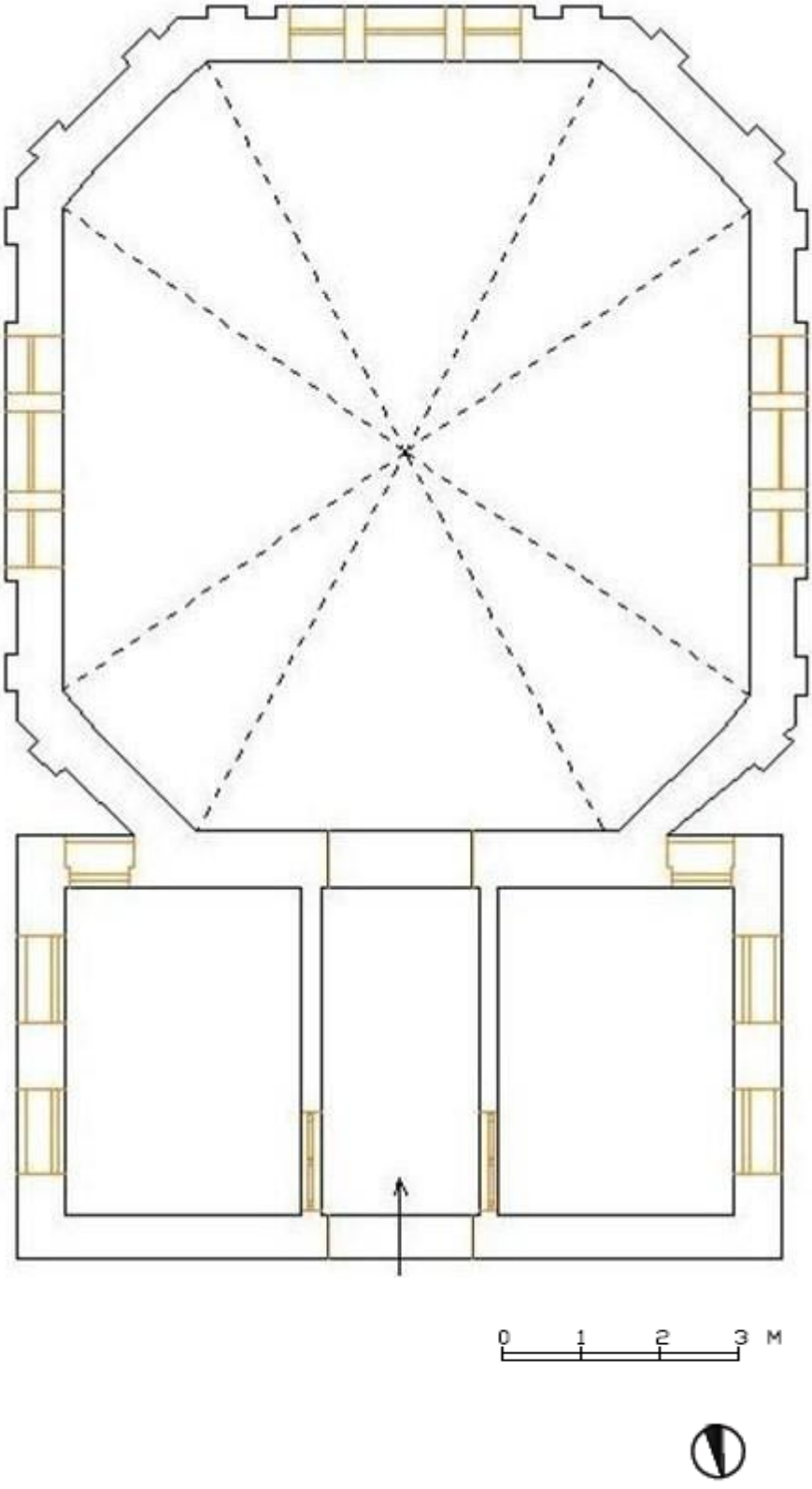

Plan 20. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Planı (Türbenin yan bölümlerine girilememiştir.)

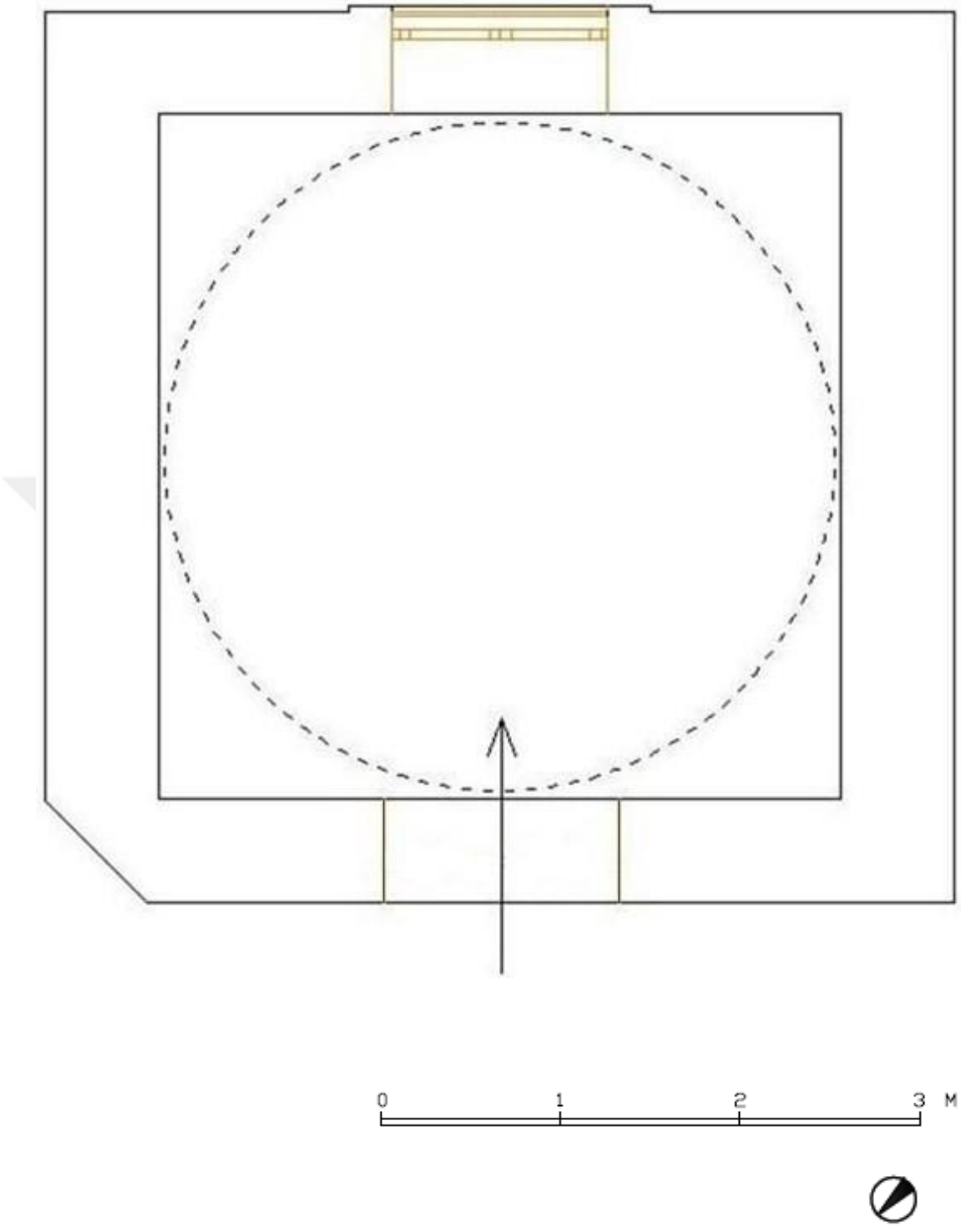

Plan 21. Eyüp, Üryanizade Ahmet Esad Efendi Türbesi Planı

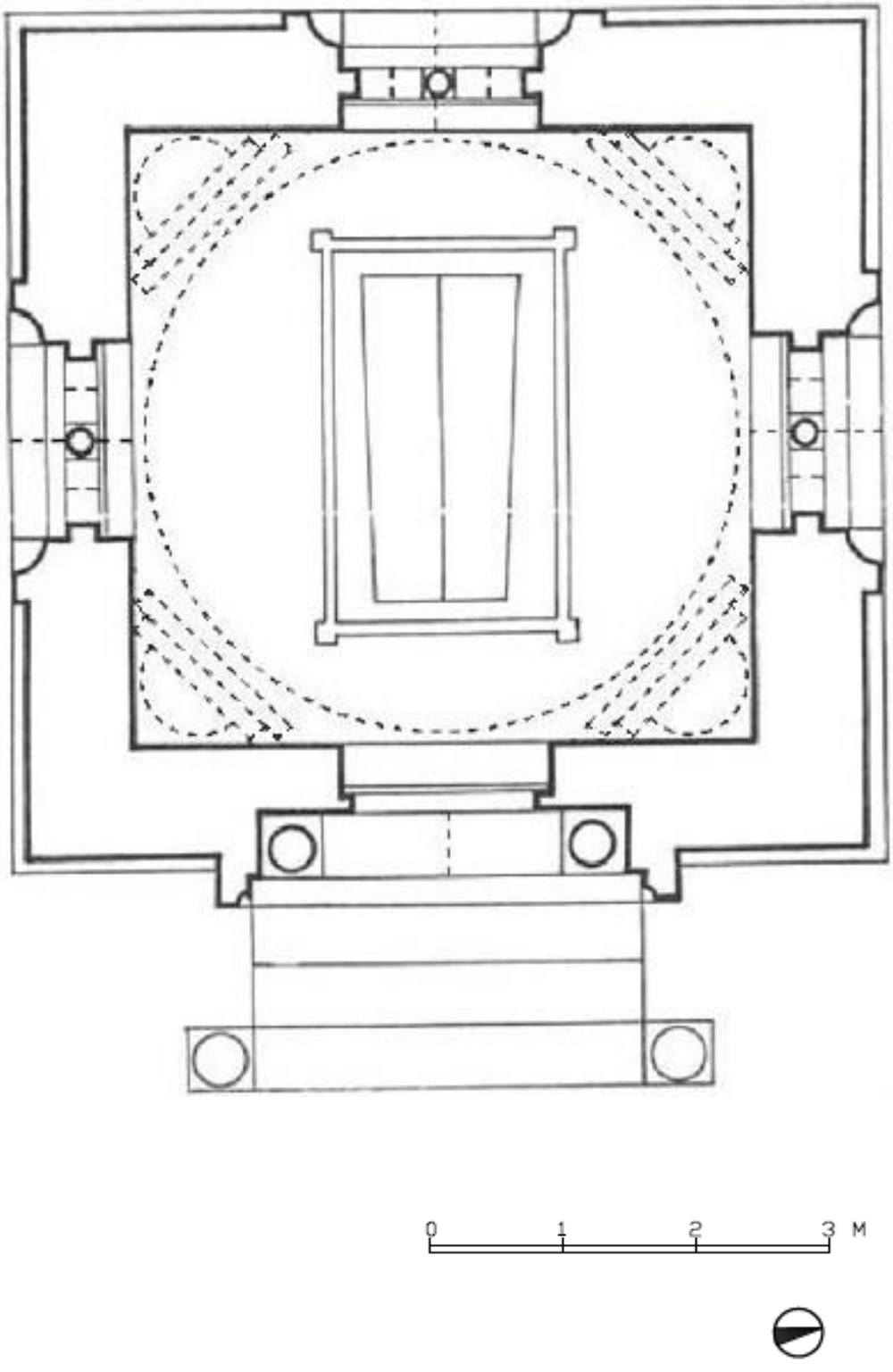

Plan 22. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi Planı (İ. Günay Paksoy'dan)

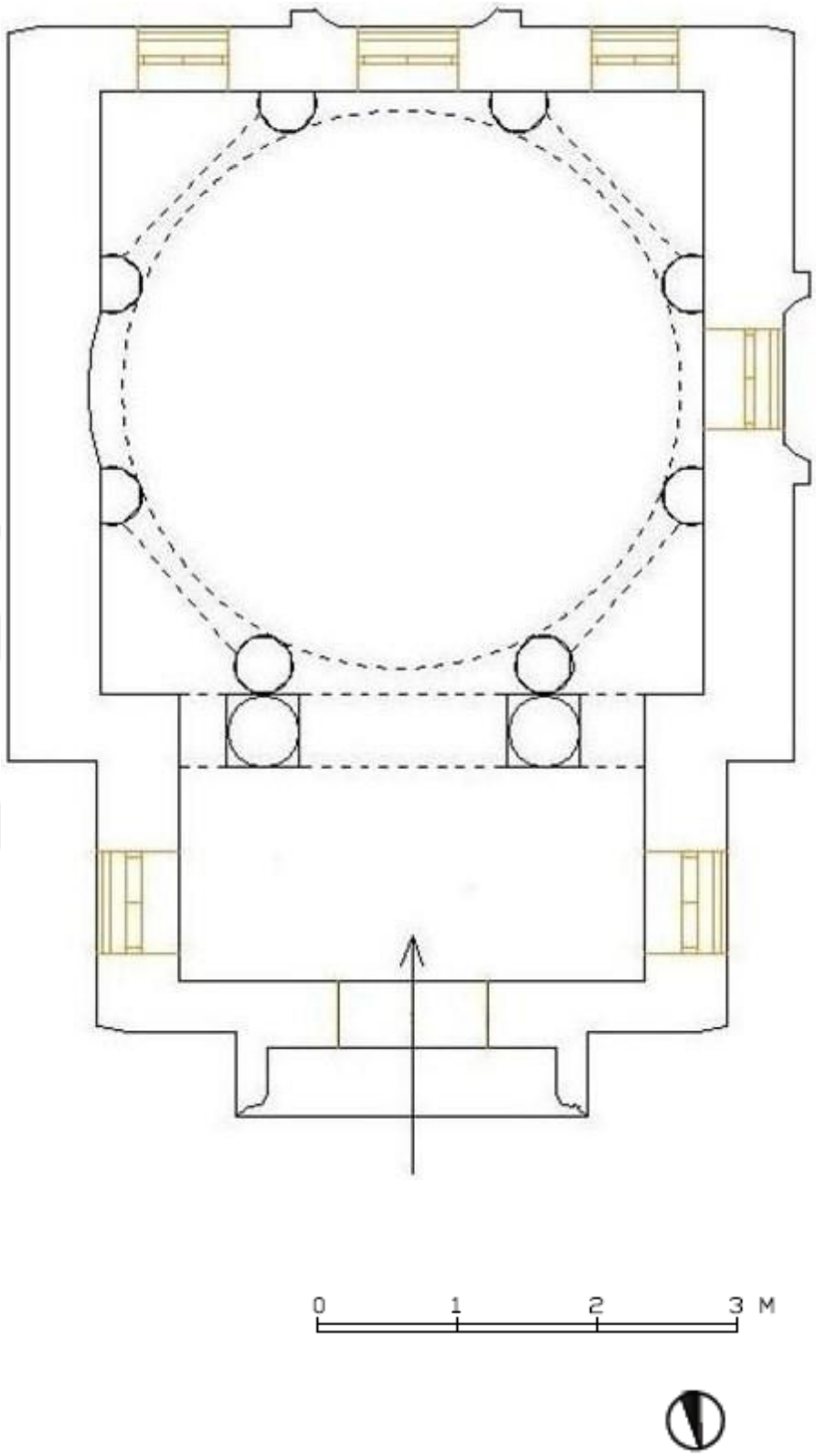

Plan 23. Fatih, Sadrazam Ahmet Cevad Paşa Türbesi Planı

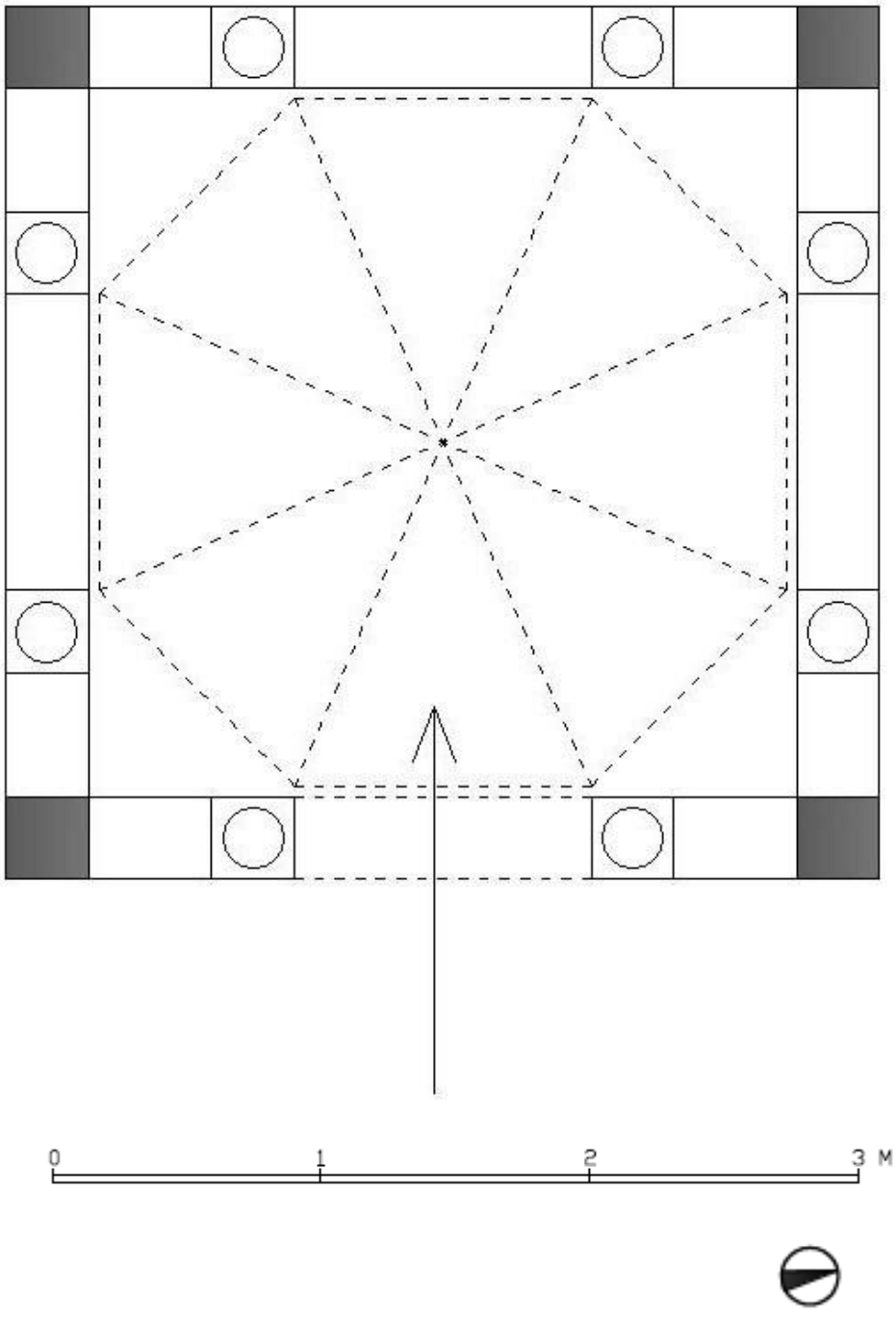

Plan 24. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Planı

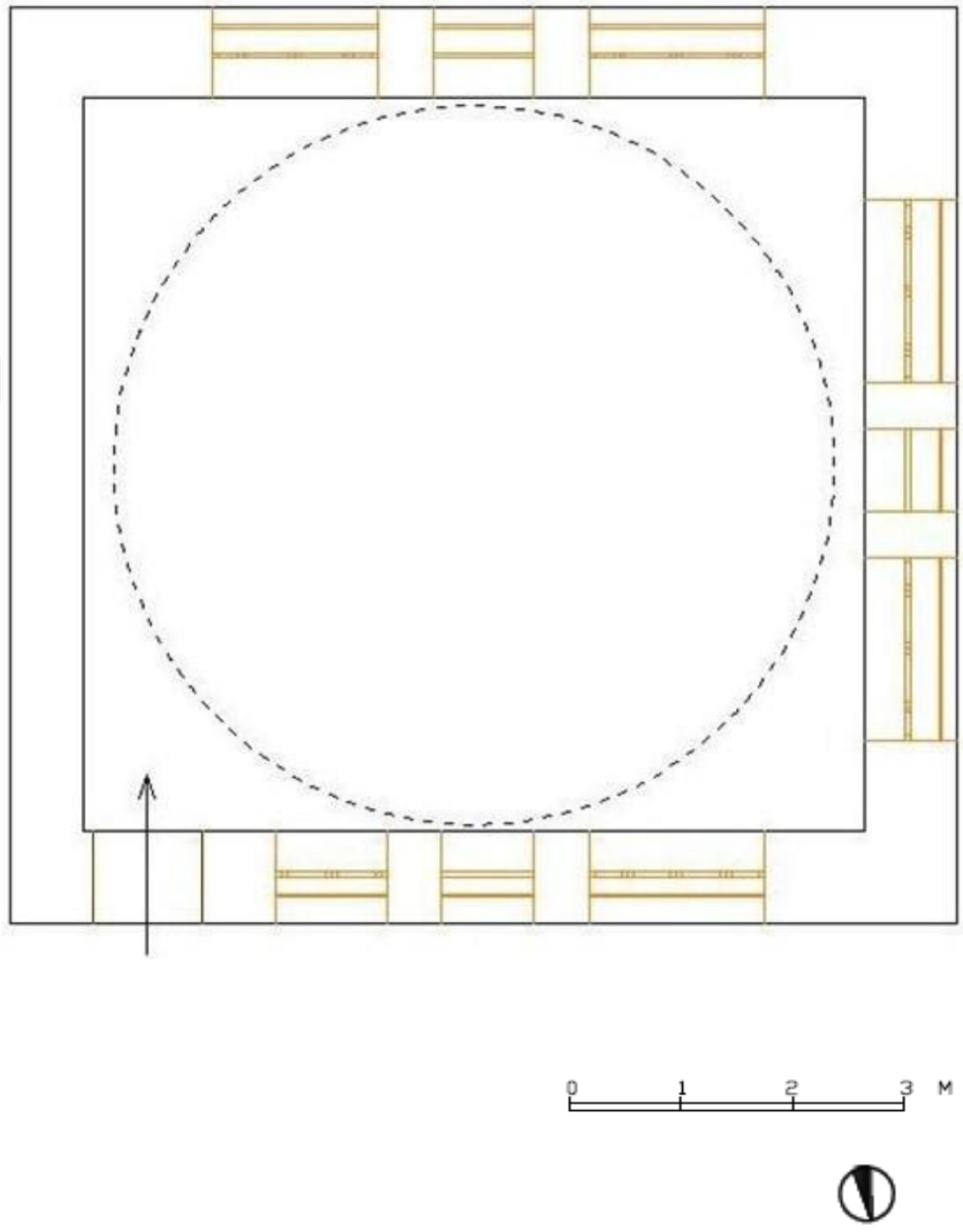

Plan 25. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Planı

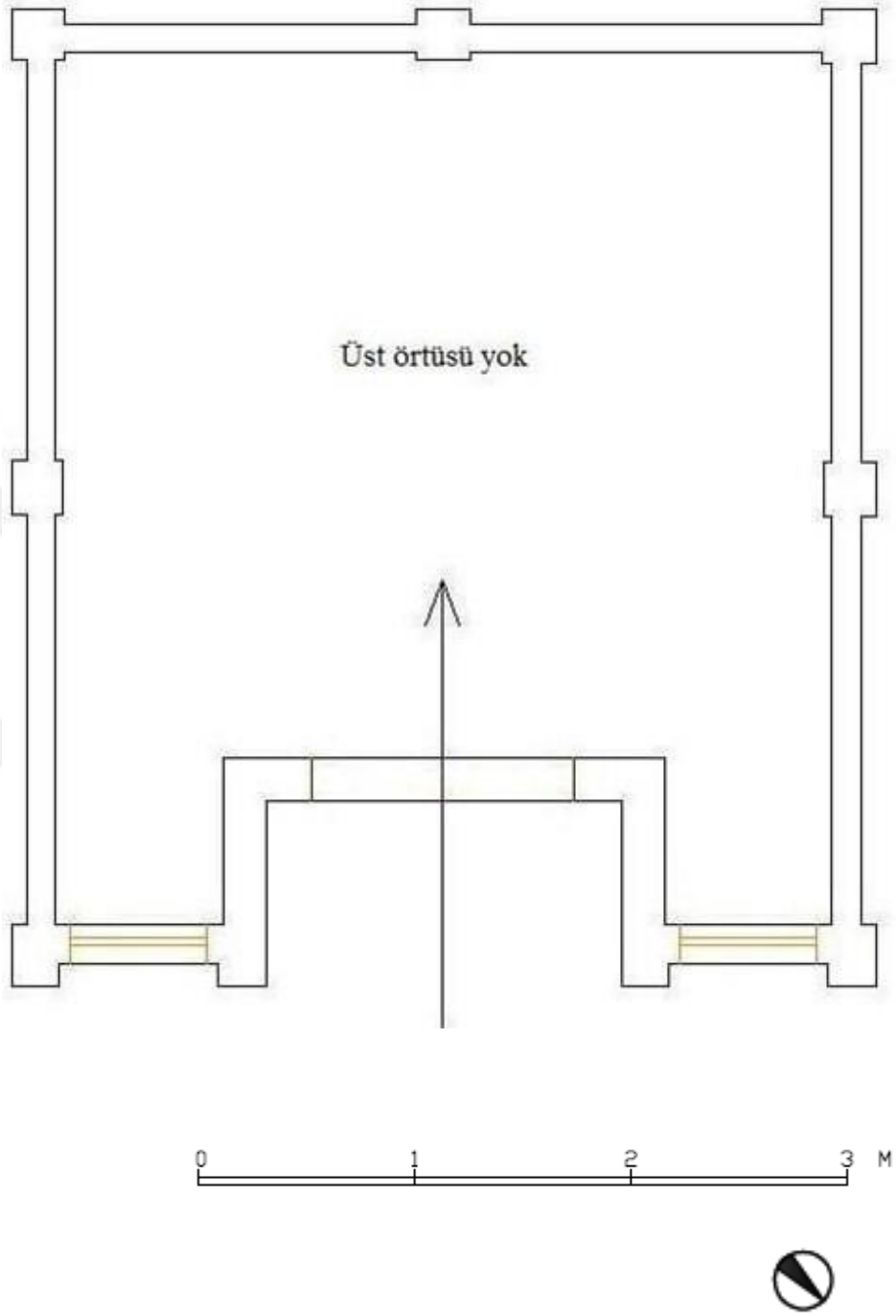

Plan 26. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Planı

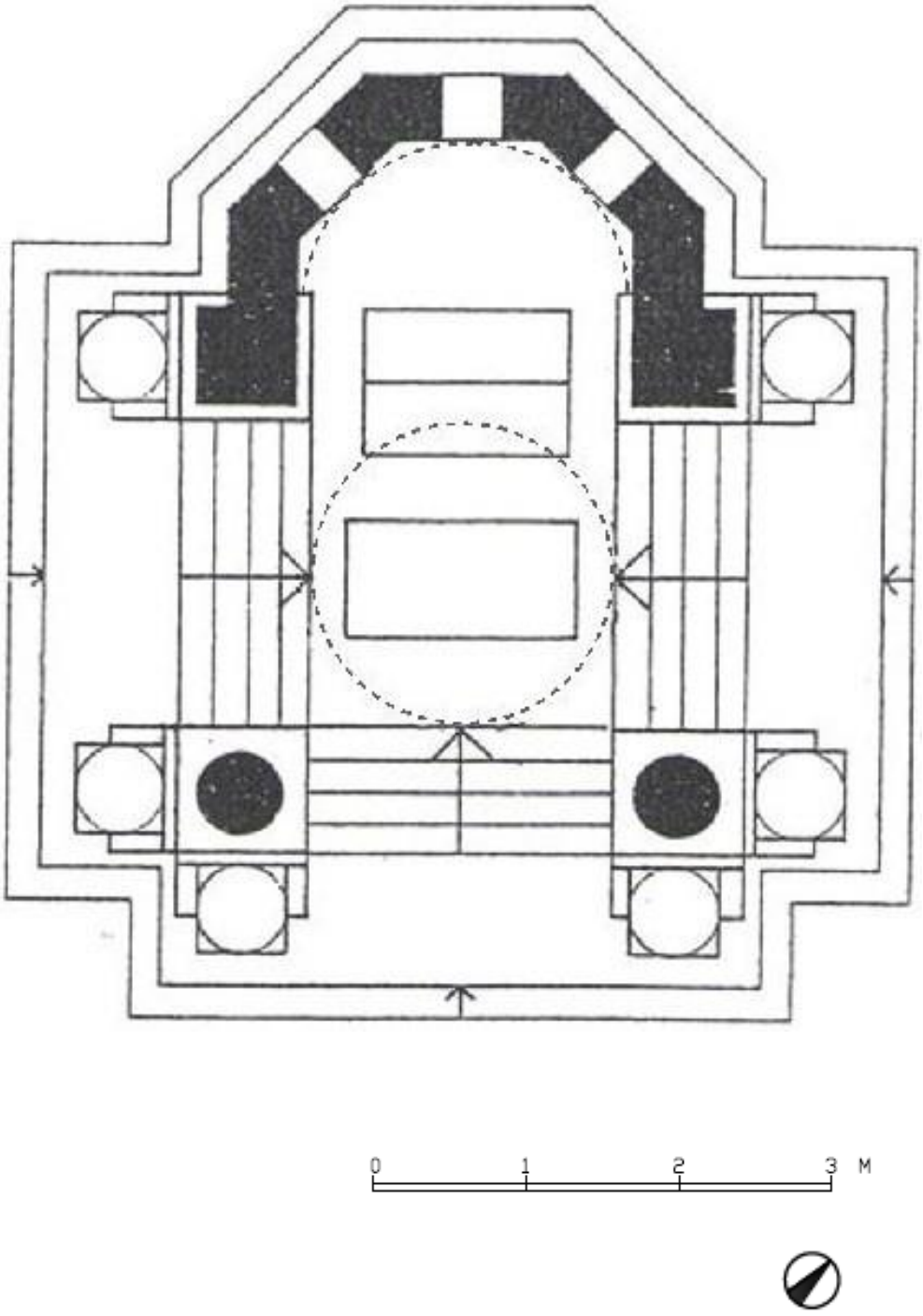

Plan 27. Mahmud Şevket Paşa Türbesi Planı (Behçet Ünsal'dan)

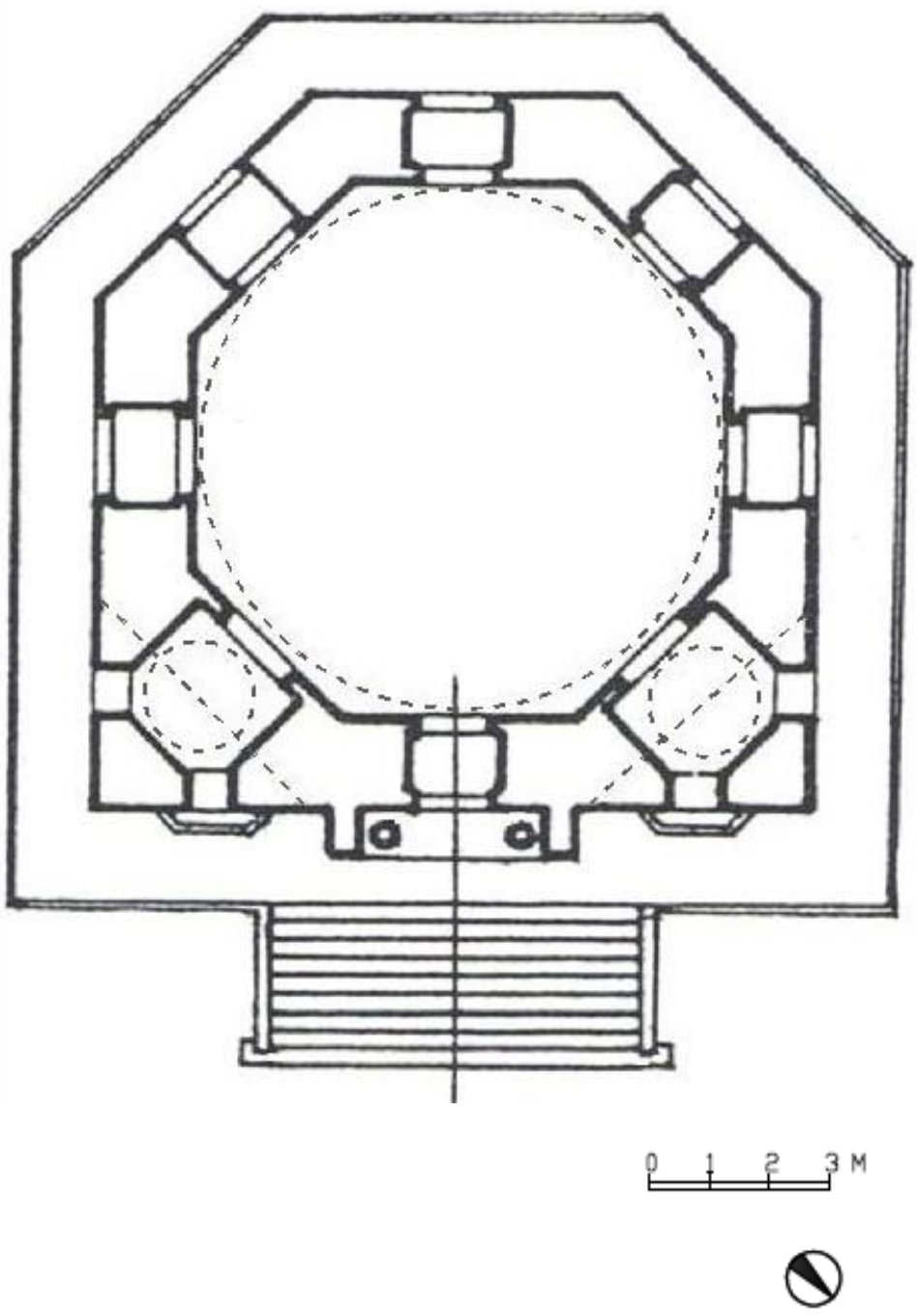

Plan 28. Eyüp, Sultan Mehmed Reşat Türbesi Planı (Behçet Ünsal'dan)

EK 2. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 2. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Revak Bölümü

Fotoğraf 3. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 4. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Giriş Solunda Bulunan Pencere

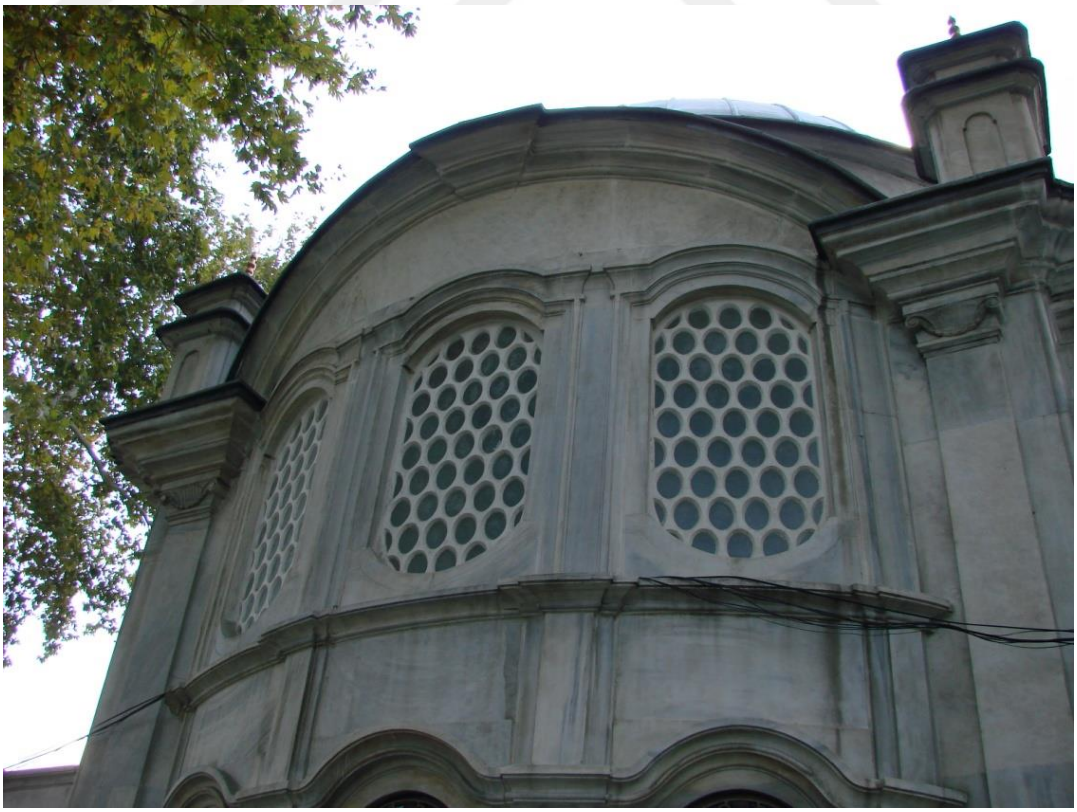

Fotoğraf 5. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Üst Pencereler

Fotoğraf 6. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Pencere Düzenlemesi

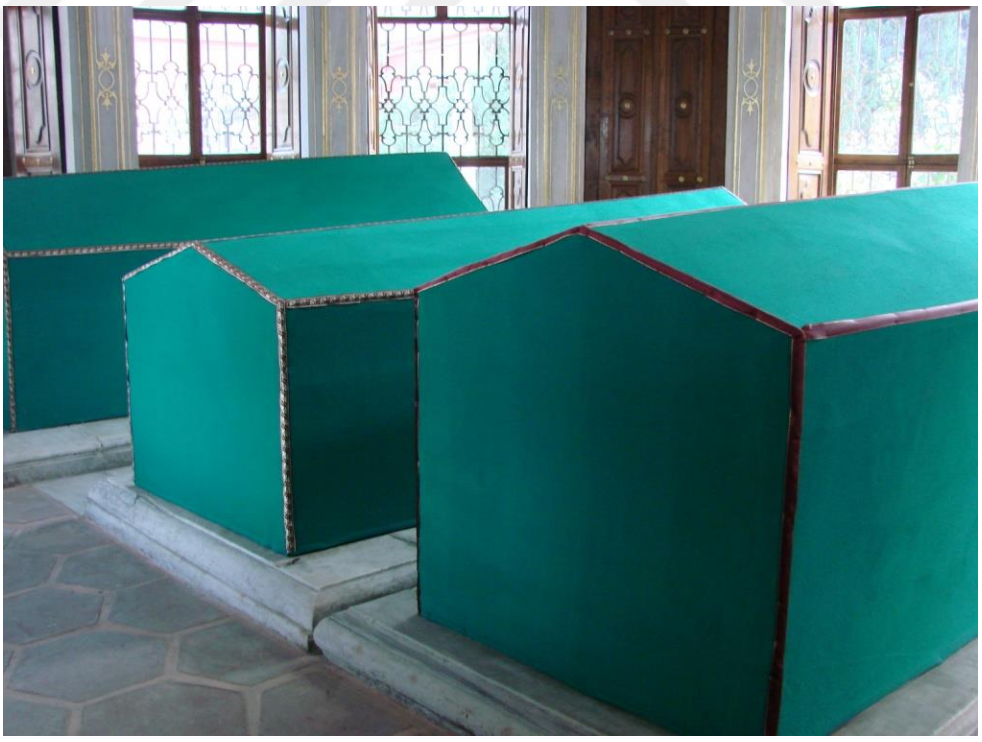

Fotoğraf 7. Eyüp, Şah Sultan Türbesinde Bulunan Sandukalar

Fotoğraf 8. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Revak Üzerini Örten Tonozun Kalem İşi Süslemeleri

Fotoğraf 9. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Revak Üzerini Örten Kubbenin Barok Kalem İşi Süslemeleri

Fotoğraf 10. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeleri

Fotoğraf 11. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Avlu Kapısındaki Altı Satırlık Kitabe Sağ Bölüm

Fotoğraf 12. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Avlu Kapısındaki Altı Satırlık Kitabe Sol Bölüm

Fotoğraf 13. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Avlu Kapısının İç Yüzündeki Yazı Panosu

Fotoğraf 14. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Giriş Üzerinde Bulunan Bitkisel Bezemeli Taç ve Yazı Panosu

Fotoğraf 15. Eyüp, Şah Sultan Türbesi Girişin Sağında Yar Alan Pencerenin Üstündeki Yazı Panosu

Fotoğraf 16. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Genel Görünüm

Fotoğraf 17. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Pencere Kemerlerini Taşıyan Sütunun Bitkisel Bezemeli Başlığı

Fotoğraf 18. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Saçak Köşelerindeki Bitkisel Bezeme

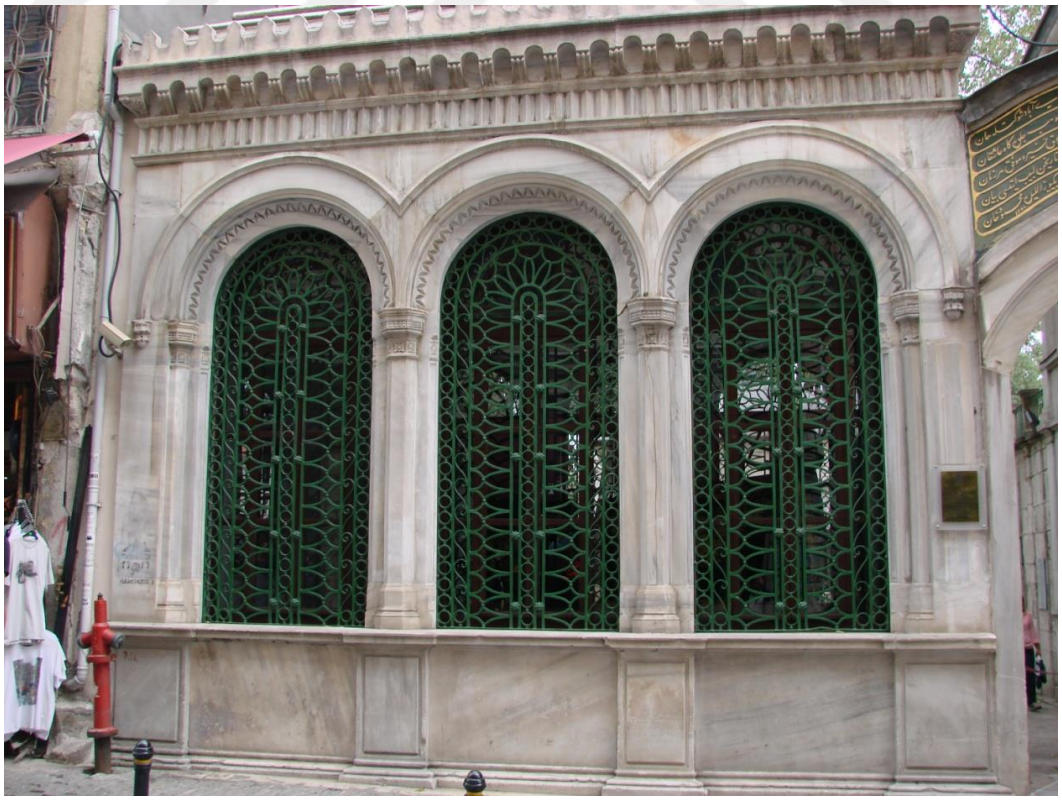

Fotoğraf 19. Beyoğlu, Halet Efendi Türbesi Demir Şebekeli Pencereleri

Fotoğraf 20. Beyoğlu, Şey Galip Dede Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 21. Beyoğlu, Şeyh Galip Dede Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 22. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 23. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Giriş Bölümü

Fotoğraf 24. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 25. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Dış Cephe Süslemesi

Fotoğraf 26. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Mezar Üzerindeki Süslemeler

Fotoğraf 27. Fatih, Mustafa Rakım Efendi Türbesi Kuzey Doğu Duvardaki Kitabe

Fotoğraf 28. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Görüntüsü

Fotoğraf 29. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Mekan

Fotoğraf 30. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Cephedeki Plastır Başlığı

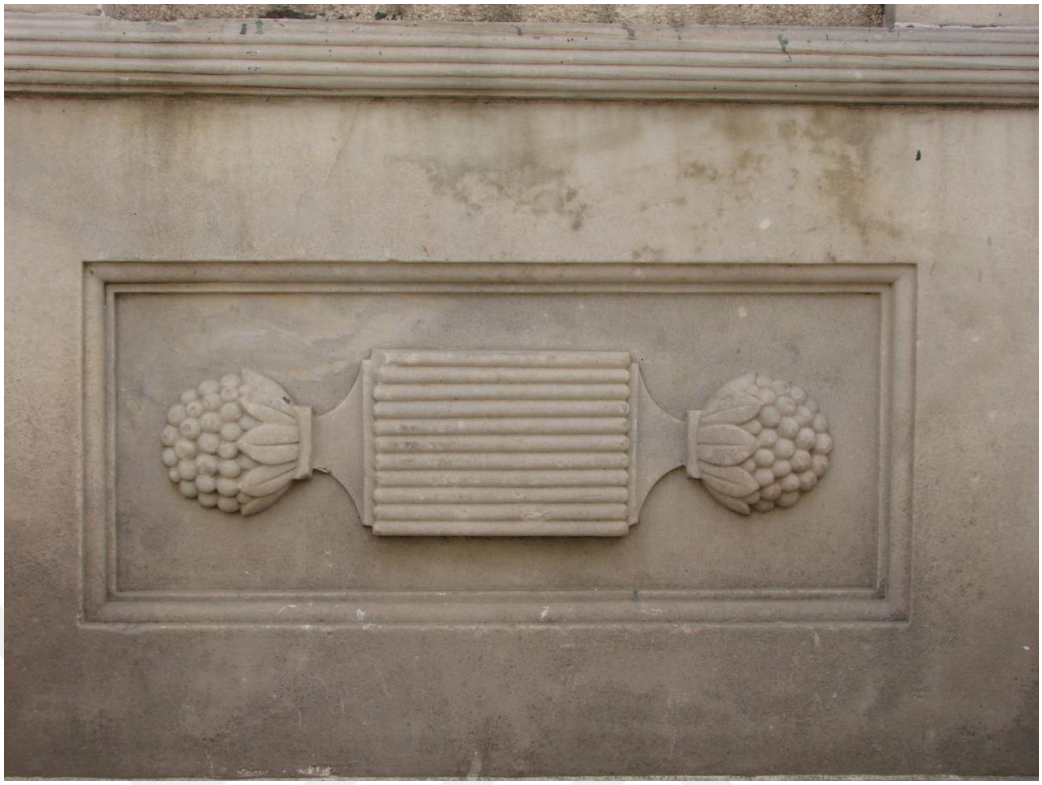

Fotoğraf 31. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Cephede Yer Alan Süsleme

Fotoğraf 32. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Cephe Süslemesi

Fotoğraf 33. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Duvar Yüzeyindeki Kalem İşi Süsleme

Fotoğraf 34. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Mekândaki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 35. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 36. Eyüp, Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Demir Şebekeli Pencereleri

Fotoğraf 37. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 38. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Giriş Bölümü

Fotoğraf 39. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Pencere Düzenlemesi

Fotoğraf 40. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekandaki Giriş Kapısı

Fotoğraf 41. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 42. Eminönü, Sultan II. Mahmut'un Sandukası

Fotoğraf 43. Eminönü, Sulta II. Mahmut Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 44. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Saçak Süslemeleri

Fotoğraf 45. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi Kubbe İçindeki Alçı Süslemeler

Fotoğraf 46. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekândaki Alçı Süslemeler

Fotoğraf 47. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekândaki Alçı Süslemeler

Fotoğraf 48. Eminönü, Sultan II. Mahmut Türbesi İç Mekânda Kapı Üzerinde Bulunan Kitabe

Fotoğraf 49. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 50. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 51. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 52. Eminönü, Nevfidan Kadın Türbesi Tonoz İçindeki Alçı Süslemeler

Fotoğraf 53. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 54. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 55. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Pencereleri

Fotoğraf 56. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 57. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Dış Cephe Taş ve Demir Süslemeleri

Fotoğraf 58. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Dış Cephedeki Taş Süsleme

Fotoğraf 59. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi İç Duvar Yüzeyindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 60. Eyüp, Prens Sabahattin Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

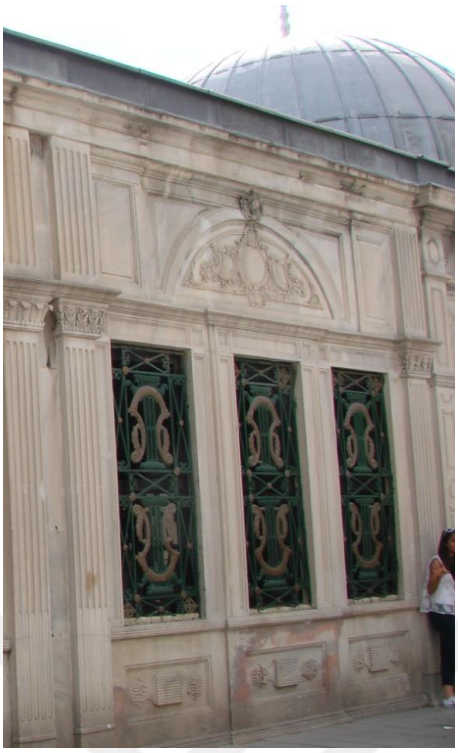

Fotoğraf 61. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Dış Cephe Görüntüsü

Fotoğraf 62. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 63. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Dış Cephe Taş Süsleme

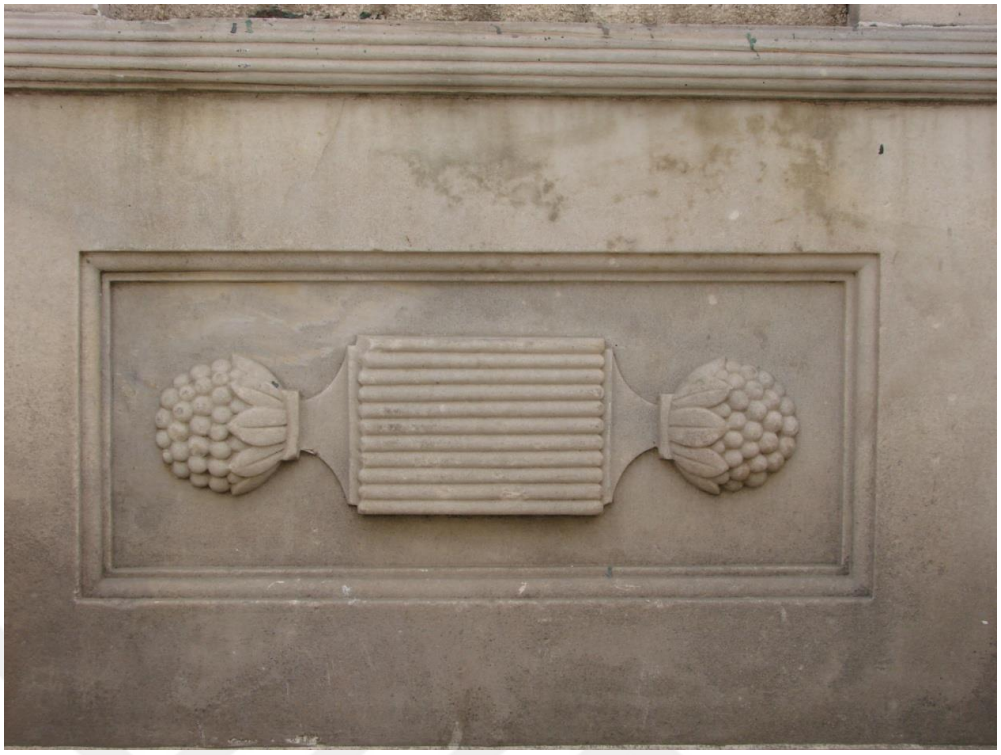

Fotoğraf 64. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Dış Cephe Taş Süsleme

Fotoğraf 65. Eyüp, Mamut Celalettin Efendi Türbesi İç Duvar Yüzeyindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 66. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Tonoz İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 67. Eyüp, Mahmut Celalettin Efendi Türbesi Lir Motifli Demir Şebekeli Pencere

Fotoğraf 68. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Genel Görüntü

Fotoğraf 69. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi İç Mekânda Bulunan Sandukalar

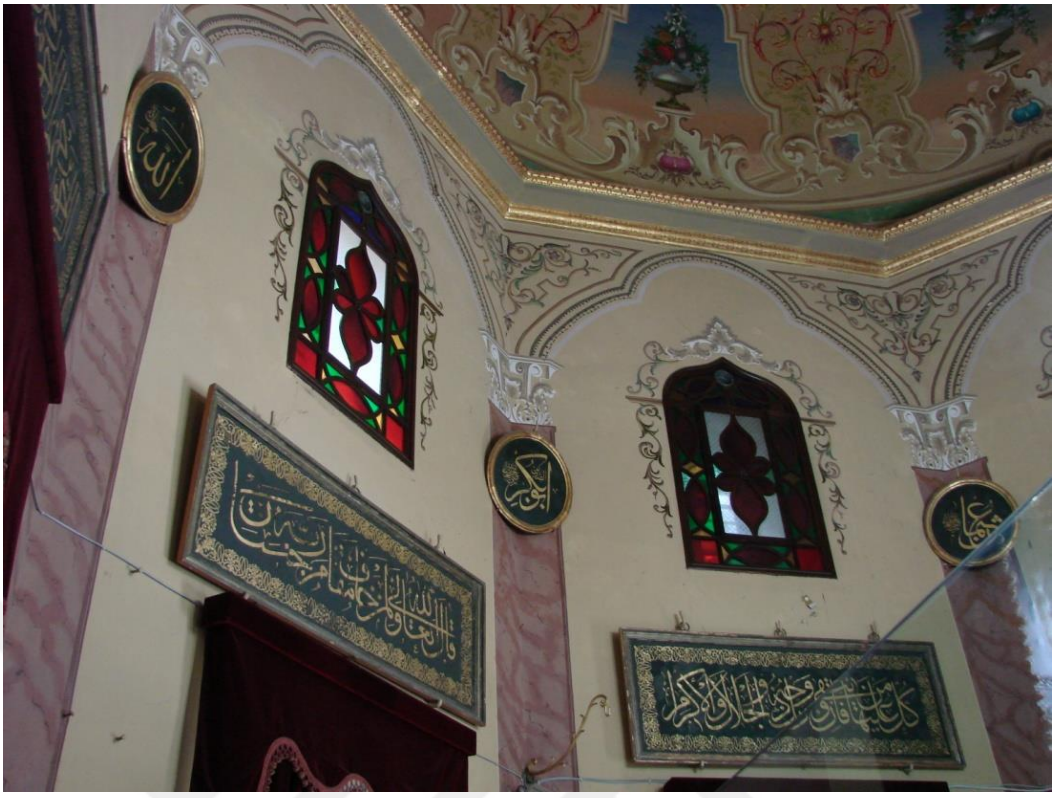

Fotoğraf 70. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi İç Mekândaki Süslemeler

Fotoğraf 71. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Kubbe İçindeki Süslemeler

Fotoğraf 72. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde bulunan Kitabe

Fotoğraf 73. Fatih, Sultan Abdülmecid Türbesi İç Mekândaki Pencereler Üzerinde Bulunan Hat Levhaları

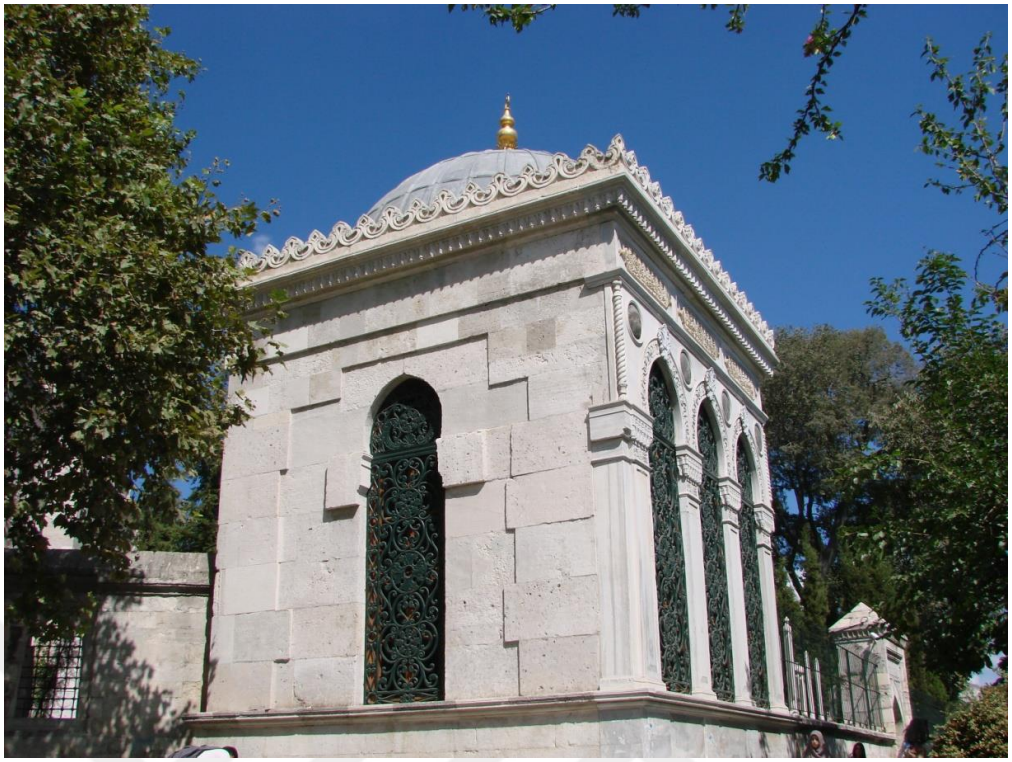

Fotoğraf 74. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 75. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Güney Cephesi

Fotoğraf 76. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Giriş Bölümü

Fotoğraf 77. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 78. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 79. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi İç Mekândaki Alçı Süslemeler

Fotoğraf 80. Fatih, Mustafa Reşit Paşa Türbesi Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 81. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 82. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Plastır Başlığı

Fotoğraf 83. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 84. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 85. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi İç Mekândaki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 86. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 87. Fatih, Gülustu Sultan Türbesi Sandukaları Çevreleyen Ahşap Korkuluk

Fotoğraf 88. Üsküdar, Karaca Ahmed Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 89. Üsküdar, Karaca Ahmed Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 90. Üsküdar Karaca Ahmed Türbesi İç Mekân

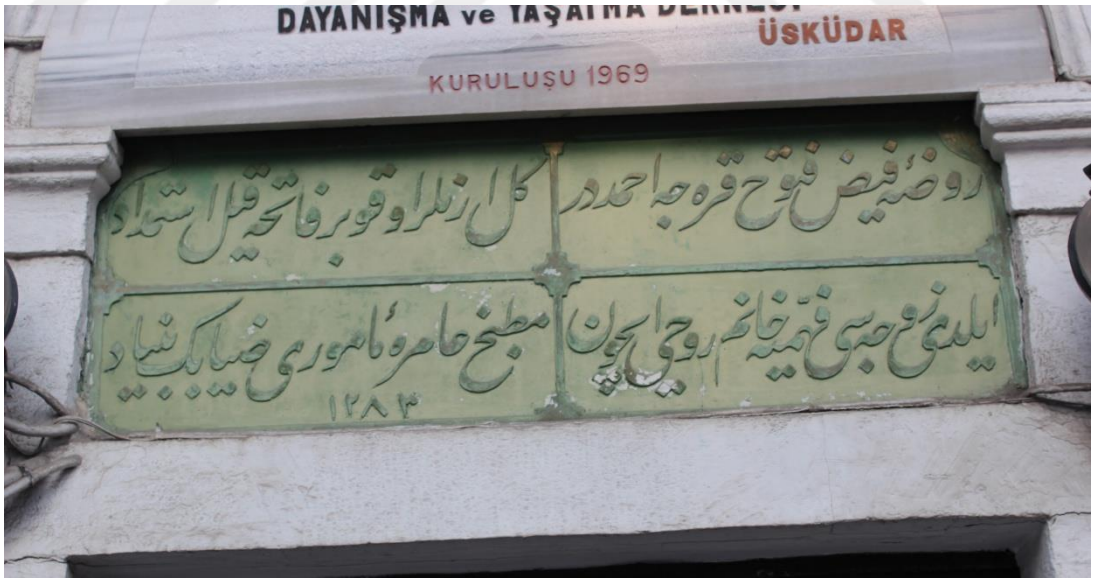

Fotoğraf 91. Üsküdar Karaca Ahmed Türbesi Giriş Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 92. Fatih Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 93. Fatih Keçesizade Fuad Paşa Türbesi Giriş Kapısı

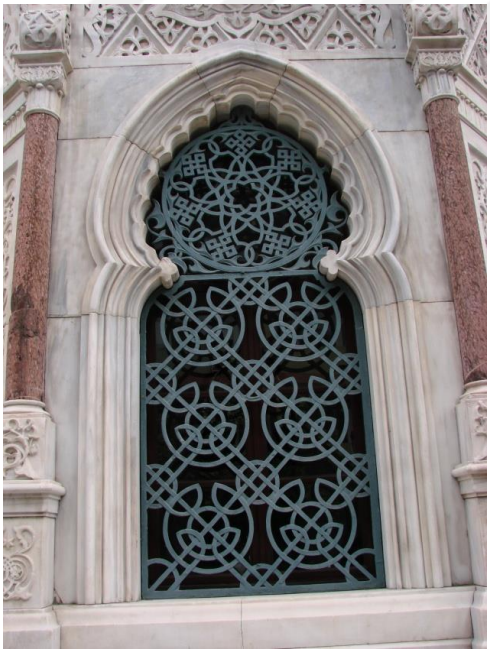

Fotoğraf 94. Fatih Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Pencere Düzenlemesi

Fotoğraf 95. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 96. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Sandukalar

Fotoğraf 97. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler

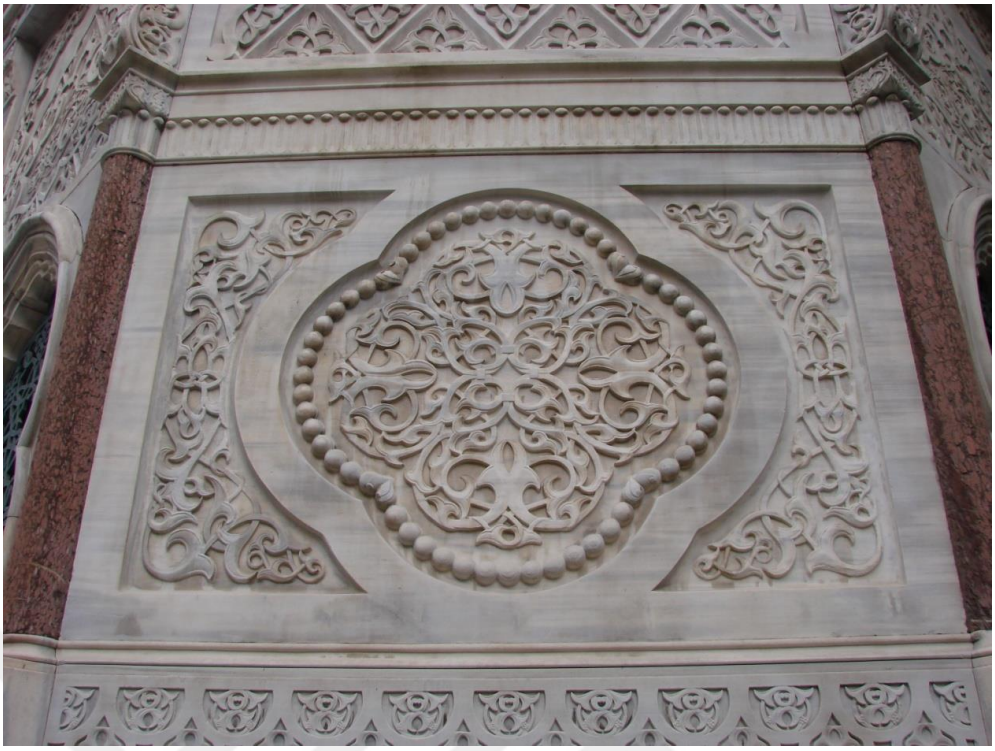

Fotoğraf 98. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Dış Cephedeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 99. Fatih, Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 100. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 101. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 102. Eyüp, Abdülvedud Türbesi İç Mekân

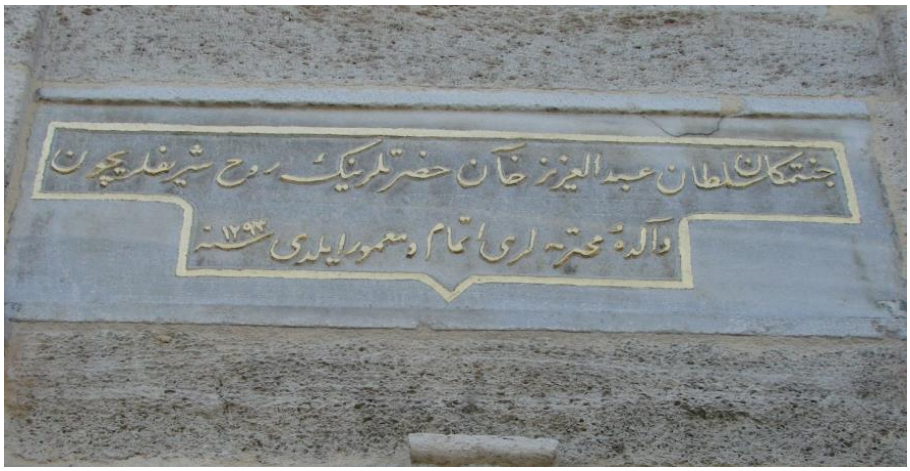

Fotoğraf 103. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabe

Fotoğraf 104. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Güney Duvarda Bulunan Kitabe

Fotoğraf 105. Eyüp, Abdülvedud Türbesi Pencere Üzerinde Buluna Kitabe

Fotoğraf 106. Fatih, Servet Kadın Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 107. Fatih, Servet Kadın Türbesi Dış Cephede Taş Süsleme

Fotoğraf 108. Fatih, Servet Kadın Türbesi Dış Cephedeki Kabartma Rozet ve Taş Süslemeler

Fotoğraf 109. Servet Kadına Ait Mezar Sandukasındaki Taş Kabartma Süslemeler

Fotoğraf 110. Fatih, Servet Kadın Türbesi Mezar Taşı ve Üzerinde bulunan Kitabe

Fotoğraf 111. Üsküdar, Zeynep Kamil Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 112. Üsküdar, Zeynep Kamil Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 113. Üsküdar, Zeynep Kamil Türbesi Volütlü Konsol ve Üçgen Alınlık

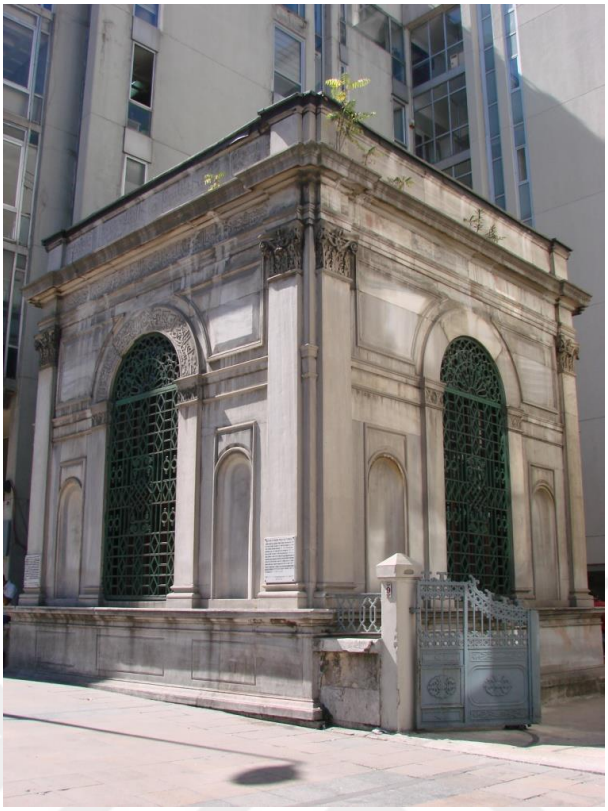

Fotoğraf 114. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 115. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 116. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Plastır Başlıkları

Fotoğraf 117. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi İç Mekândaki Sandukalar

Fotoğraf 118. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

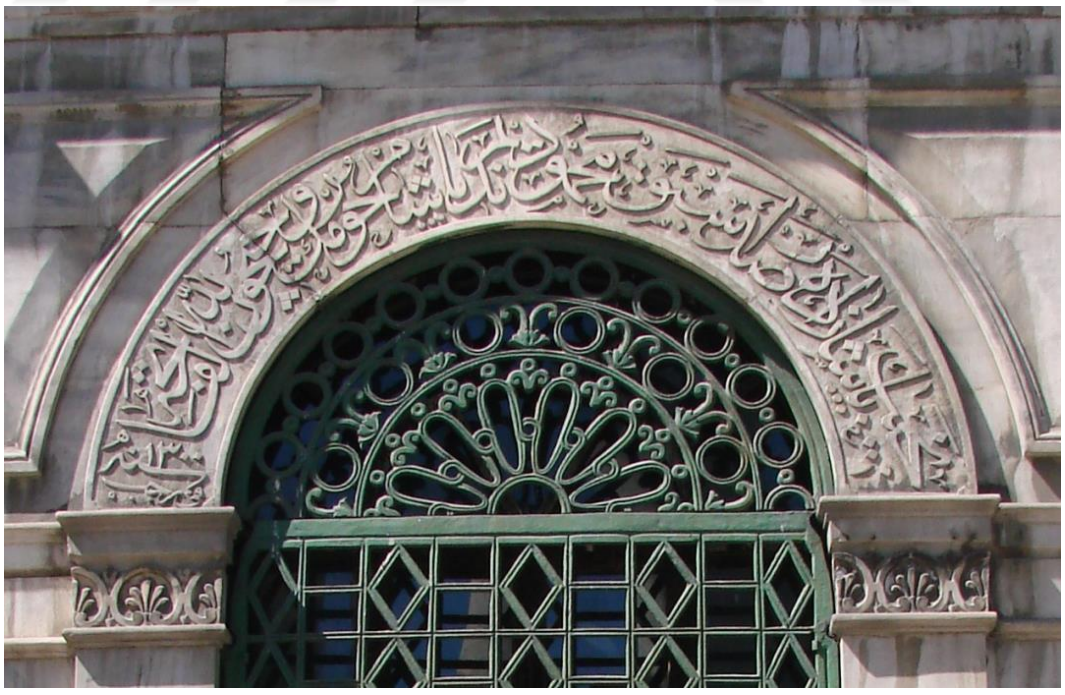

Fotoğraf 119. Fatih, Mahmut Nedim Paşa Türbesi Güney Cephedeki Pencere Kemerinde Bulunan Kitabe

Fotoğraf 120. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 121. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Mezar Sandukaları

Fotoğraf 122. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Giriş Holündeki Tonoz İçinde Bulunan Kelem İşi Süslemeler

Fotoğraf 123. Eyüp, Adile Sultan Türbesi İç Mekândaki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 124. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Alçı Süslemeler

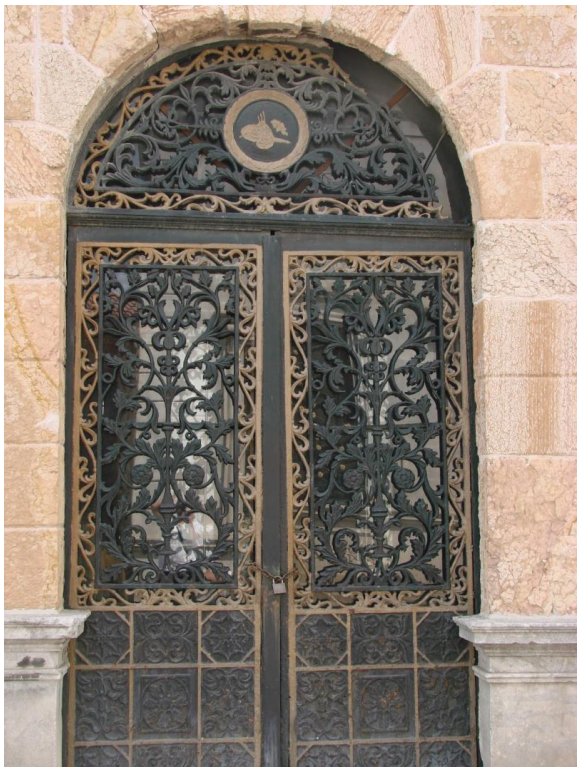

Fotoğraf 125. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Giriş Kapısı Demir Kanatları

Fotoğraf 126. Eyüp, Adile Sultan Türbesi Pencere Şebekesi

Fotoğraf 127. Eyüp, Adile Sulta Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Sultan Abdülmecid'e Ait Tuğra

Fotoğraf 128. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi Doğu Cephesi

Fotoğraf 129. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 130. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 131. Eyüp, Kaptan-ı Derya Hasan Hüsnü Paşa Türbesi Kemer Kilit Taşlarındaki Süslemeler

Fotoğraf 132. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephesi

Fotoğraf 133. Eyüp, İzzet Efendi Türbesi Mezar Yapısı Üzerindeki Besmele Yazısı

Fotoğraf 134. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı İçi, Taş Sanduka ve Başlığı

Fotoğraf 135. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 136. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 137. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 138. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Sandukası

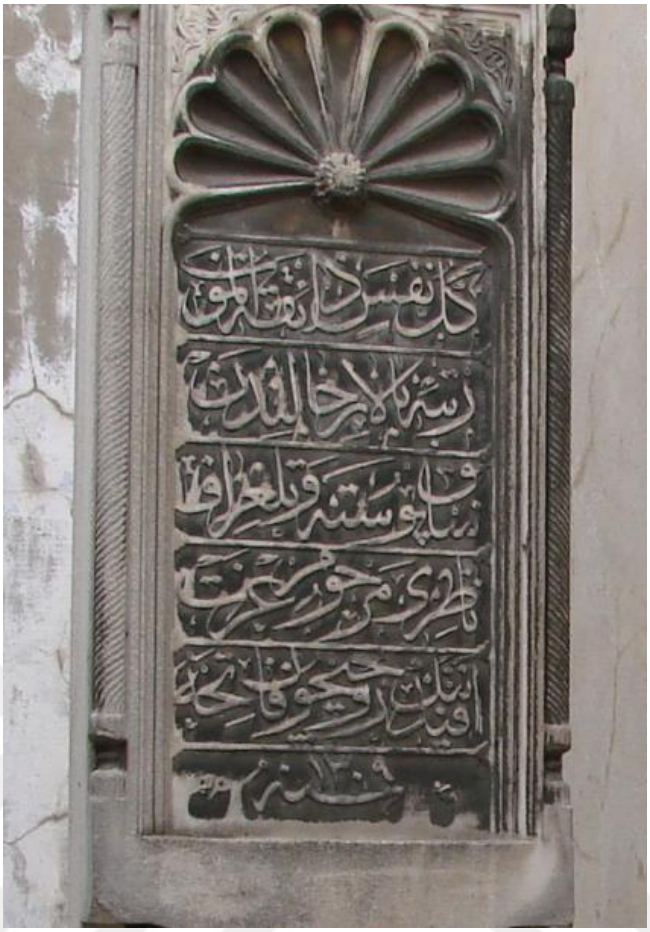

Fotoğraf 139. Eyüp, İzzet Efendi Mezar Başlığı Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 140. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Dış Cephe

Fotoğraf 141. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Giriş Bölümü

Fotoğraf 142. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Saçak-Konsül Bağlantısı

Fotoğraf 143. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 144. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Süslemeli Kilit Taşı

Fotoğraf 145. Beşiktaş, Şehzadeler ve Kadınlar Türbesi Ahşap Korkuluk

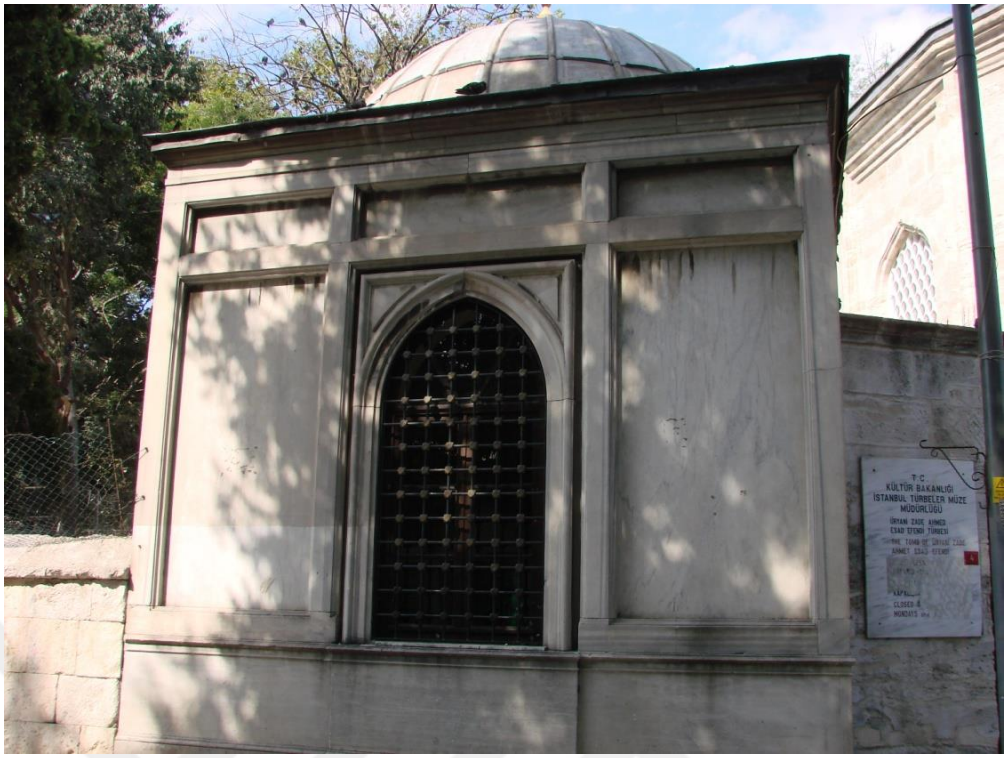

Fotoğraf 146. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi Arka Cephesi

Fotoğraf 147. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi Ön Cephesi

Fotoğraf 148. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 149. Eyüp, Üryanizade Ahmed Esad Efendi Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 150. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi Ön Cephesi

Fotoğraf 151. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 152. Fatih, Gazi Osman Paşa Türbesi Dış Cephe Süslemesi

Fotoğraf 153. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 154. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Giriş Cephesi

Fotoğraf 155. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Güney Batı Cephesi

Fotoğraf 156. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 157. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Dış Cephe Süslemesi

Fotoğraf 158. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Eyvan Kemeri Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 159. Fatih, Ahmed Cevad Paşa Türbesi Giriş Kemeri İçinde Bulunan Kitabe

Fotoğraf 160. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Sütun-Duvar Düzeni

Fotoğraf 161. Fatih, Abidin Paşa'nın Türbesi-İçerden

Fotoğraf 162. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Kubbe İçindeki Taş Süslemeler

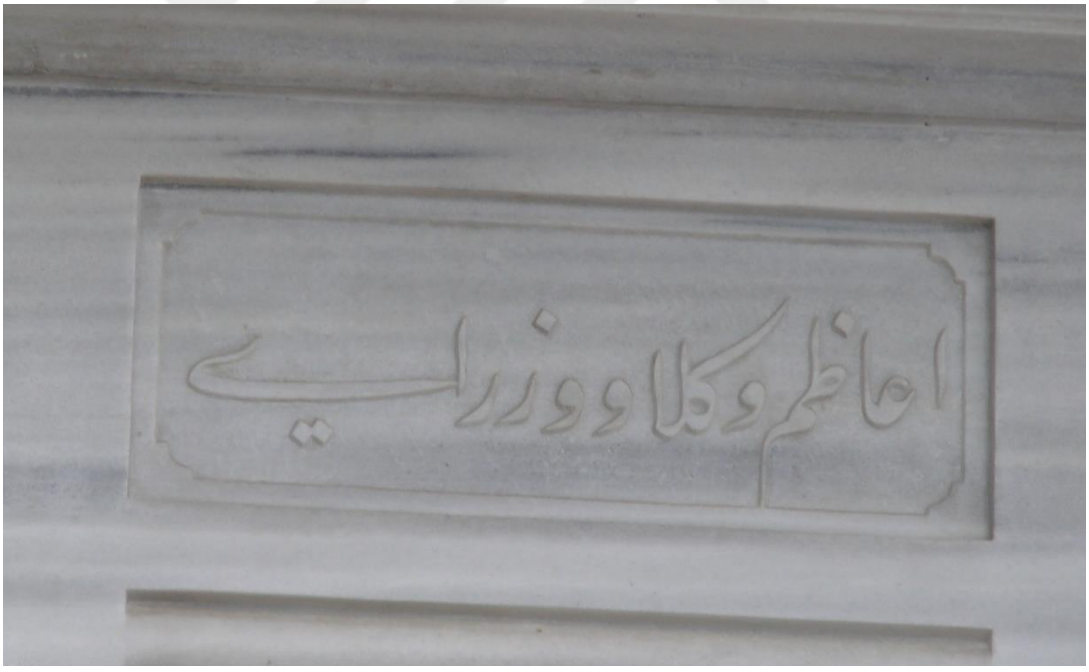

Fotoğraf 163. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Giriş Lento Üzerindeki Kitabe Sağ Bölümü

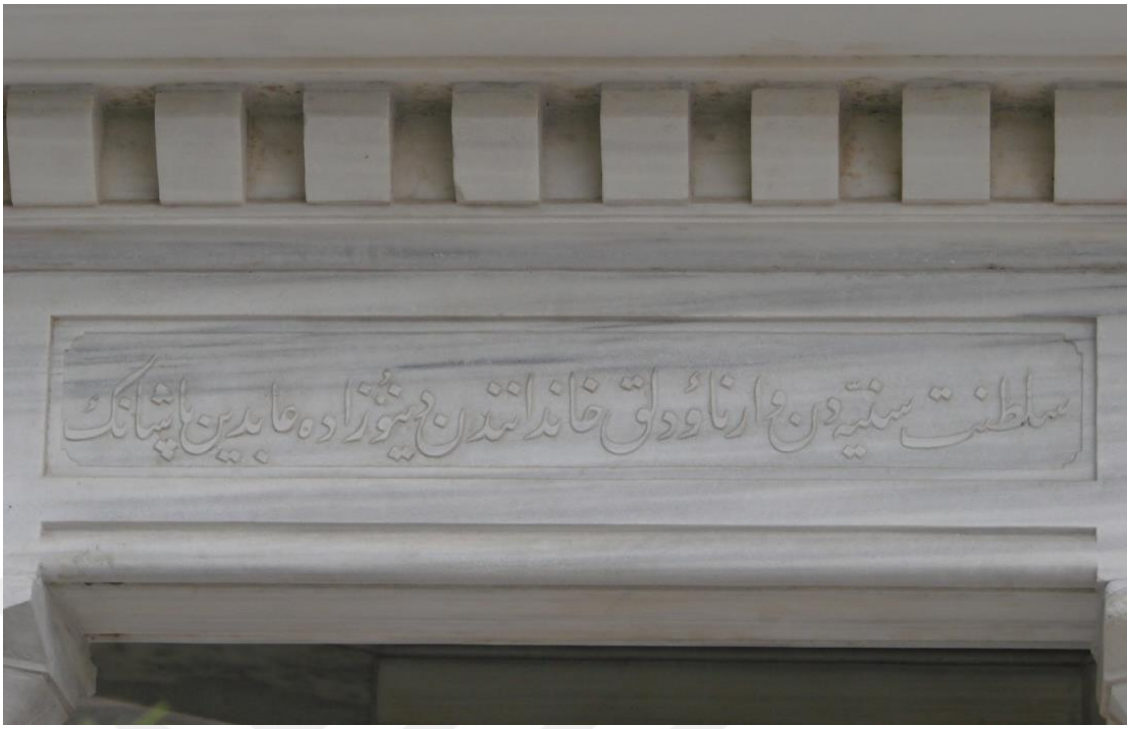

Fotoğraf 164. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Giriş Lento Üzerindeki Kitabe Orta Bölüm

Fotoğraf 165. Fatih, Abidin Paşa Türbesi Kubbe Kasnağı İçindeki Yazı Kuşağı

Fotoğraf 166. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Görüntüsü

Fotoğraf 167. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi İç Mekân

Fotoğraf 168. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephelerdeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 169. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephelerdeki Taş Süslemeler

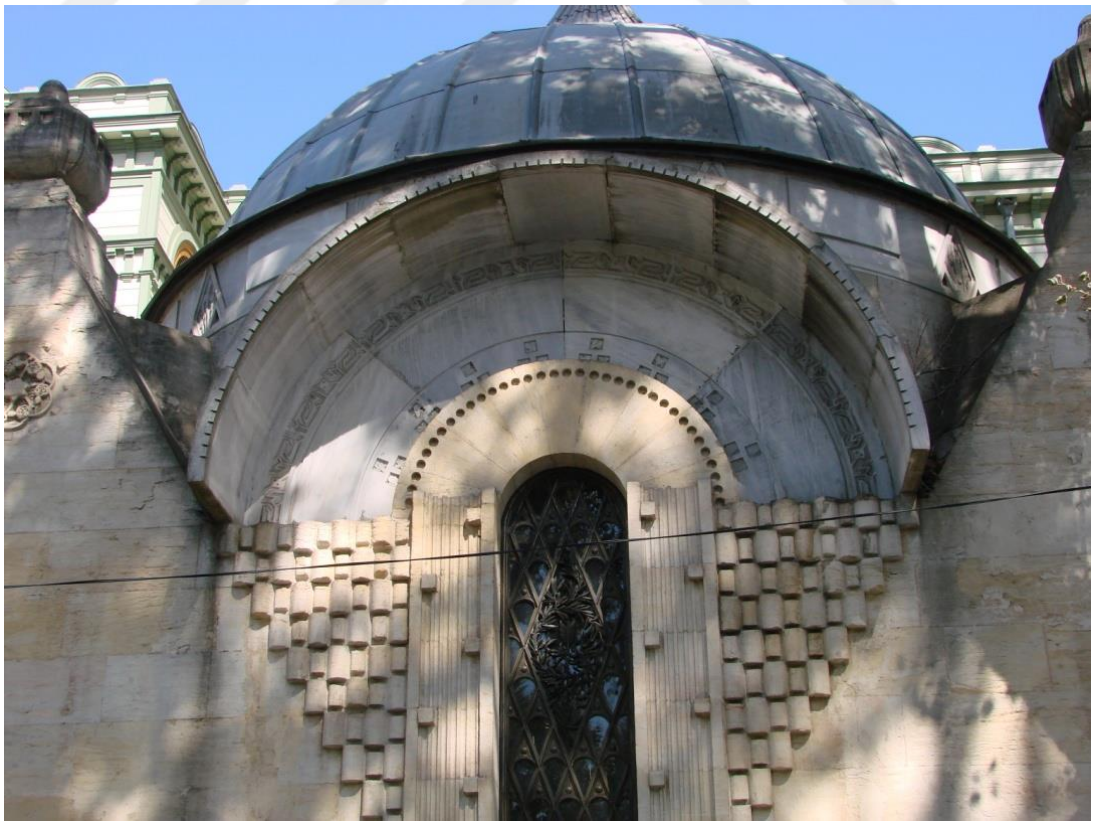

Fotoğraf 170. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephelerdeki Taş Süslemeler

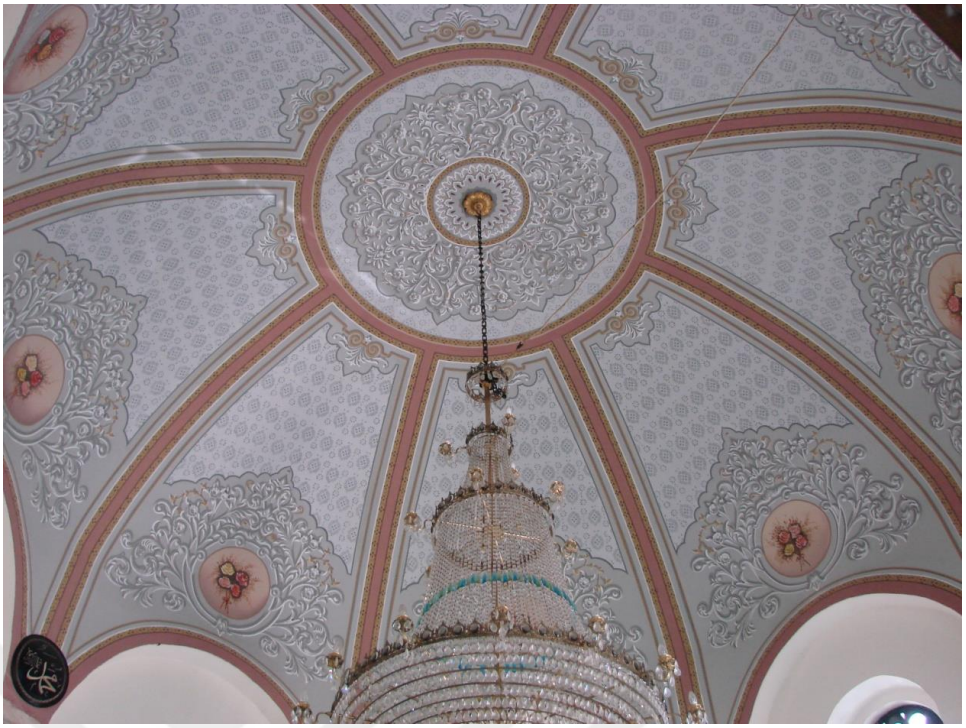

Fotoğraf 171. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 172. Beşiktaş, Şeyh Zafir Türbesi Pencerelerdeki Madeni Süslemeler

Fotoğraf 173. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı Dış Görüntüsü

Fotoğraf 174. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı Dış Cephedeki Taş Kabartma Süslemeler

Fotoğraf 175. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabeler

Fotoğraf 176. Eyüp, Hatice Canan Hanım Mezar Yapısı İç Cephede Bulunan Kitabe

Fotoğraf 177. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Genel Görüntüsü

Fotoğraf 178. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Güney Batı Cephesi

Fotoğraf 179. Şişli, Mahmud Şevket Paşa Türbesi Köşelerdeki Kulecikler

Fotoğraf 180. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Eyvan İçinden Görüntü ve Taş Sandukalar

Fotoğraf 181. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Köşe Kuleciği Üzerindeki Süslemeler

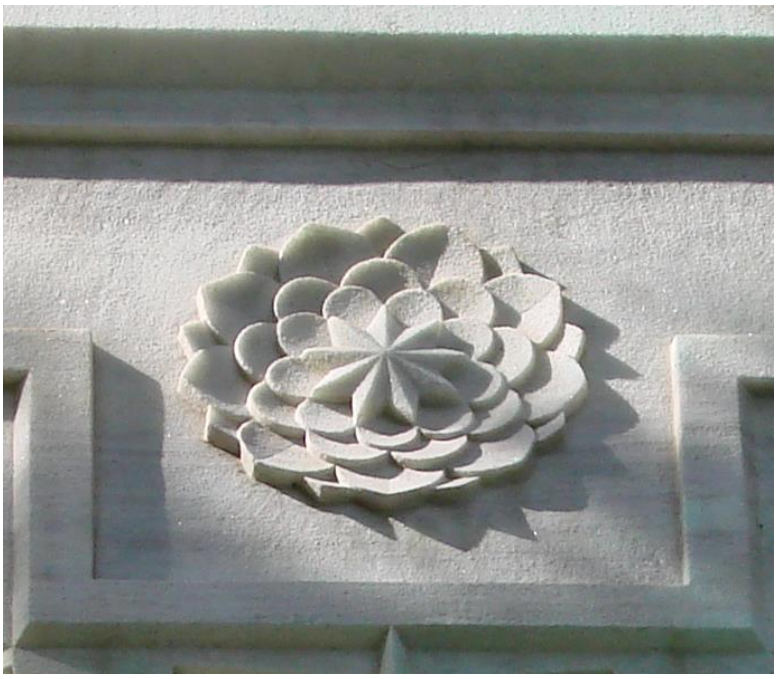

Fotoğraf 182. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Sütun Başlığı Üzerindeki Rozet Çiçeği

Fotoğraf 183. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Lahit Üzerindeki Süslemeler

Fotoğraf 184. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Duvar Payesi Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 185. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi Eyvan Kubbesi ve Altındaki Kitabe Kuşağı

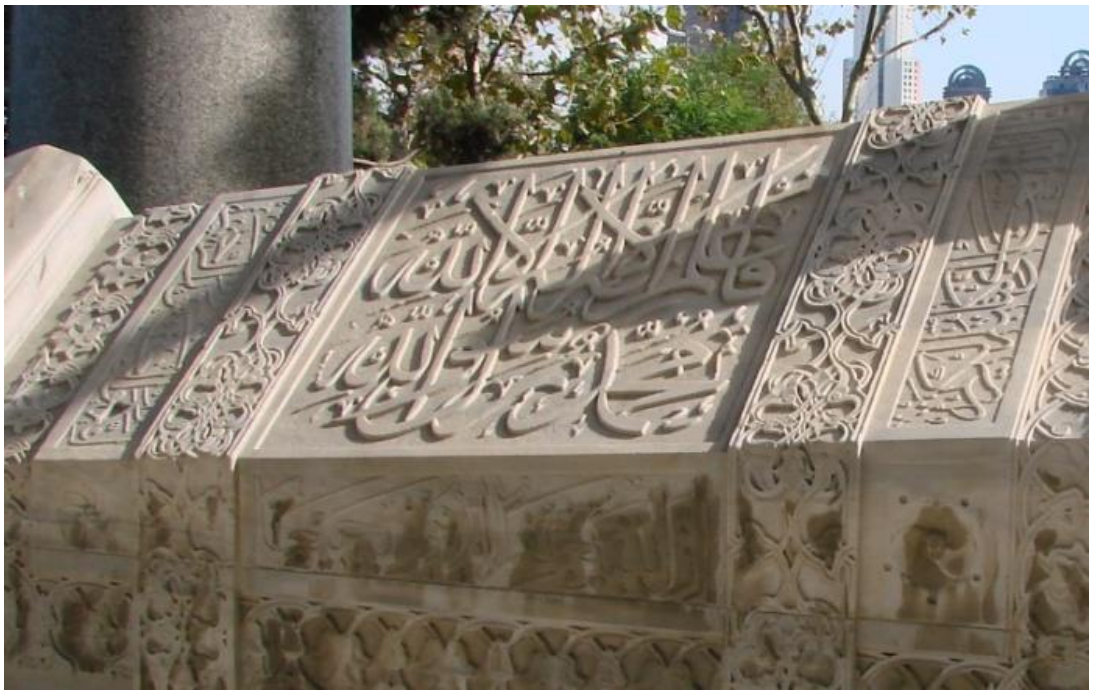

Fotoğraf 186. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi, Lahit Üzerinde Bulunan Kitabeler

Fotoğraf 187. Şişli, Mahmut Şevket Paşa Türbesi, Lahit Üzerinde Bulunan Kitabeler

Fotoğraf 188. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Ön Cephesi

Fotoğraf 189. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Giriş Üzerinde Bulunan Kitabe

Fotoğraf 190. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Pencere Düzenlemesi

Fotoğraf 191. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Dış Cephesi-Detay

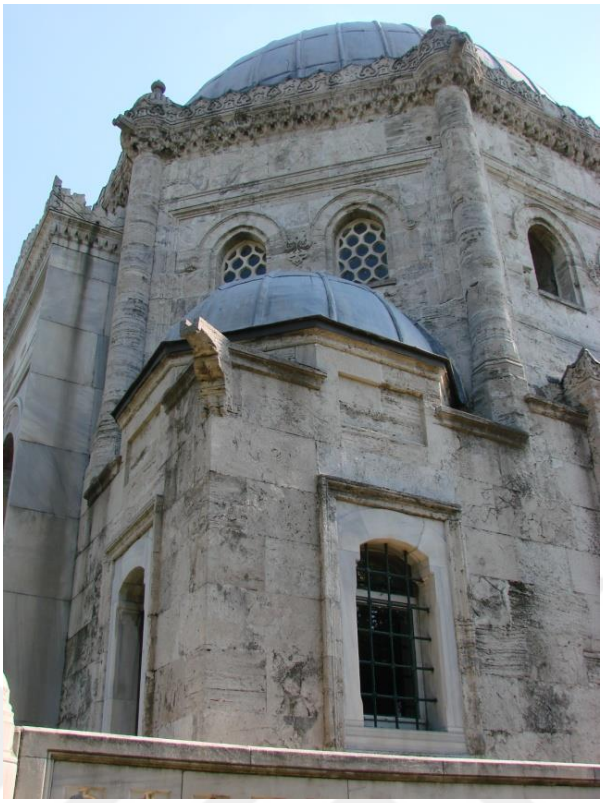

Fotoğraf 192. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Kenar Hücreleri

Fotoğraf 193. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Mekân ve Mekânda Bulunan Sandukalar

Fotoğraf 194. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Dış Cephedeki Pencere Alınlığındaki Kabartma Tekniğindeki Taş Süslemeler

Fotoğraf 195. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini Süslemeler

Fotoğraf 196. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini Süslemeler

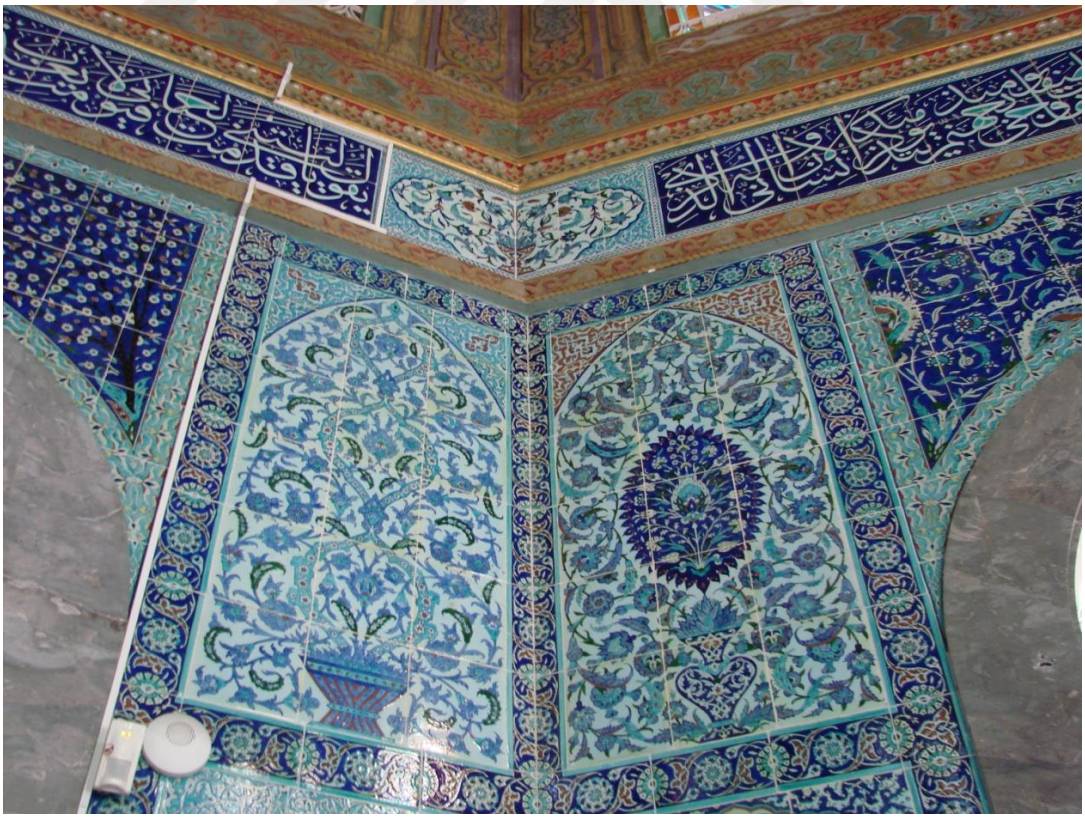

Fotoğraf 197. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini Süslemeler

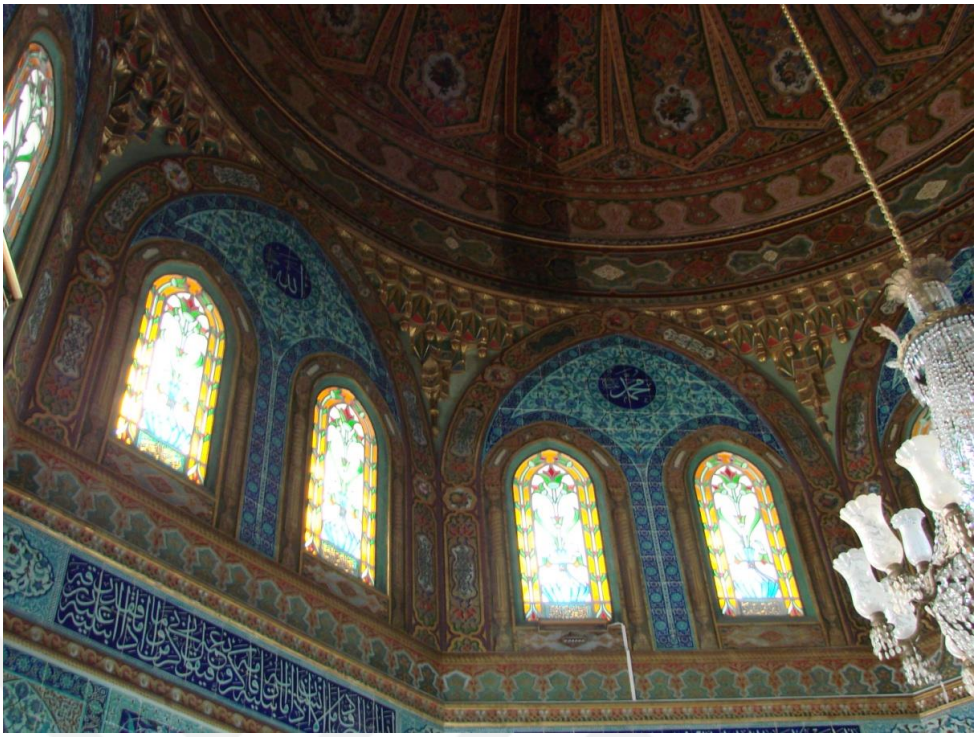

Fotoğraf 198. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi İç Cephelerdeki Çini ve Kalem İşi Süslemeler

Fotoğraf 199. Eyüp, Sultan V. Mehmed Reşat Türbesi Kubbe İçindeki Kalem İşi Süslemeler

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Esma KÖSEKUL
Doğum Yeri ve Tarihi	Tortum- 09.02.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Y.Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	esma.kosekul@gmail.com
Tarih	